

**Національна академія наук України
Інститут регіональних досліджень**

Серія “Проблеми регіонального розвитку”

Головний редактор д.е.н., проф. В.С. Кравців

**95-річчю Національної
академії наук України
присвячується**

**КАРПАТСЬКИЙ РЕГІОН:
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

МОНОГРАФІЯ

у 8 томах

ТОМ 3

ПРОМИСЛОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ

Львів – 2013

Карпатський регіон: актуальні проблеми та перспективи розвитку : монографія у 8 томах / НАН України. Інститут регіональних досліджень; наук. ред. В.С. Кравців. – Львів, 2013. – Том 3. Промисловий потенціал / відп. ред. С.Л. Шульц. – 2013. – 292 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).

У монографії розглянуто теоретико-методологічні засади модернізації промисловості та проведено оцінку сучасного стану і тенденції розвитку промисловості Карпатського регіону, а також висвітлено особливості її структурно-інституційних трансформацій. Акцентується увага на проблемі інвестиційно-інноваційного забезпечення розвитку промисловості та особливостях формування внутрішнього ринку промислової продукції регіону. Визначено напрями та пріоритети модернізації промисловості регіону, обґрунтовано шляхи підвищення ефективності виробництва.

Розраховано на широке коло науковців, державних управлінців та фахівців, які займаються питаннями формування та реалізації регіональної та промислової політики в Україні.

Науковий редактор:

Кравців В.С. – доктор економічних наук, професор

Рецензенти:

Захарченко В.І. – доктор економічних наук, професор

Кузьмін О.Є. – доктор економічних наук, професор

Іщук С.О. – доктор економічних наук, професор

ISBN 978-966-02-4252-4 (серія)

ISBN 978-966-02-6900-2 (загальний)

ISBN 978-966-02-6903-3 (т. 3)

Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту регіональних досліджень НАН України (протокол № 10 від 27.12.2012 р.).

Зміст

Передмова.....	5
Розділ 1. Теоретико-методологічні засади модернізації промисловості регіону	7
1.1. Модернізація промисловості регіону в умовах розбудови постіндустріального суспільства	7
1.2. Регресивний аналіз та сучасне бачення модернізаційних перетворень промисловості	17
1.3. Сутність та стратегії диверсифікації промисловості регіону в умовах трансформаційних змін в економіці	36
1.4. Методичні підходи до оцінки потенціалу модернізації промисловості регіону	42
Розділ 2. Аналіз стану та тенденції розвитку промисловості Карпатського регіону	60
2.1. Особливості розвитку промисловості Львівської області	60
2.2. Проблеми та пріоритети розвитку промисловості Івано-Франківської області	71
2.3. Сучасний стану розвитку промисловості Закарпатської області.....	86
2.4. Формування та використання промислового потенціалу Чернівецької області	92
Розділ 3. Структурно-інституційні трансформації в промисловості Карпатського регіону	106
3.1. Структурні зміни у промисловості Карпатського регіону	106
3.2. Проблема банкрутства та санації промислових підприємств регіону.....	116
3.3. Розвиток організаційних форм господарської діяльності в промисловості	123
3.4. Особливості розвитку експортоорієнтованих підприємств Карпатського регіону	137
3.5. Умови та перспективи розвитку внутрішнього ринку промислової продукції регіону	147

Розділ 4. Інвестиційно-інноваційне забезпечення розвитку промисловості Карпатського регіону	159
4.1. Структурно-технологічні трансформації виробничого потенціалу регіону	159
4.2. Інноваційна діяльність у промисловості Карпатського регіону	173
4.3. Оцінка рівня інноваційності промислових підприємств регіону	189
4.4. Екологічна складова модернізації промисловості регіону	201
4.5. Інституційне забезпечення реалізації інноваційної політики регіону	209
Розділ 5. Перспективи модернізації промисловості Карпатського регіону	223
5.1. Завдання та напрями модернізації промислового потенціалу Карпатського регіону в контексті забезпечення його конкурентоспроможності.....	223
5.2. Стратегічні пріоритети активізації інноваційно-інвестиційної діяльності в промисловості Карпатського регіону	230
5.3. Шляхи підвищення енергоефективності промисловості Карпатського регіону	260
Післямова	282
Список використаної літератури	283

Передмова

Промисловий потенціал є одним з фундаментальних системоутворюючих елементів національної економічної системи. Промислові підприємства забезпечують значну частку доходів державного бюджету та соціальних фондів, формують інвестиційний потенціал та визначають спрямованість науково-технологічного розвитку економіки країни та її регіонів.

Перехід до ринкових відносин виявився надзвичайно важким випробуванням для промисловості України. Для Карпатського регіону проблема нарощення промислового потенціалу є теж надзвичайно актуальною, оскільки протягом років ринкових перетворень промисловість цього регіону зазнала значних втрат через закриття, банкрутство підприємств і руйнування виробничих зв'язків. Наслідком негативних тенденцій стало не тільки зниження ролі промисловості в економіці регіону, а й втрата промисловими підприємствами ринків збуту продукції, кваліфікованих інженерних та робітничих кадрів, посилення диспропорцій у розвитку експортного виробництва тощо. Особливо гостро сьогодні стоїть питання нарощення інноваційної якості виробничого потенціалу та підвищення рівня його інноваційності.

За цих обставин вирішення проблем промисловості регіону потребує прийняття відповідних рішень та конкретних дій в сфері реалізації політики модернізації промислового потенціалу.

З метою обґрунтування пріоритетів модернізації та механізмів їх реалізації у першому розділі монографії висвітлено теоретико-методологічні засади модернізації промисловості регіону зокрема, розкрито сутність модернізації промислового потенціалу, проведено систематизацію економічних перетворень на основі виділення основних їх напрямів та відповідних аксіологічних цілей, проаналізовано еволюції господарських трансформацій в промисловості Карпатського регіону і здійснено їх періодизацію, а також висвітлено специфіку методичних підходів до оцінки потенціалу модернізації промисловості регіону.

У другому розділі монографії представлено результати аналізу стану та тенденцій розвитку промисловості Карпатського регіону в розрізі областей та окремих підприємств.

Аналіз структурно-інституційних трансформацій промисловості Карпатського регіону здійснено у наступному розділі монографії. Значну увагу приділено оцінці секторальної та галузевої структури промисловості Карпатського регіону, результатів виробничої діяльності та фінансового стану підприємств різних організаційно-правових форм, структурних диспропорцій у зовнішньоекономічній

діяльності та тенденцій формування і розвитку внутрішнього ринку промислової продукції.

Вагоме місце в монографії присвячено питанню інвестиційно-інноваційного забезпечення розвитку промисловості Карпатського регіону, зокрема висвітленню особливостей структурно-технологічних трансформації виробничого потенціалу регіону, оцінці рівня інноваційності промисловості областей регіону та проблемі впровадження екологічних інновацій у промисловість.

Заклучна частина монографії містить бачення авторів монографії щодо перспектив модернізації промисловості Карпатського регіону, зокрема сформульовано завдання та напрями модернізації промислового потенціалу Карпатського регіону, визначено стратегічні пріоритети активізації інноваційно-інвестиційної діяльності в промисловості. Особливу увагу сконцентровано на проблемі енергоефективності промисловості регіону та пропозиціях щодо перспектив використання ресурсів енергозбереження в тому числі за рахунок нетрадиційних та відновлюваних джерел.

У підготовці монографії прийняли участь: д.е.н. Шульц С. Л. (п. 1.1, 3.2); д.е.н., проф. Вовканич С. Й. (п. 1.1); д.е.н., проф. Коломієць І.Ф. (п. 5.1); д.г.н., проф. Писаренко С. М. (п. 5.1); к.е.н., с.н.с. Максимчук М. В. (п. 1.1, 1.2, 2.1, 3.1, 3.3); к.е.н. Луцків О. М. (п. 2.2, 4.1, 4.2, 4.3, 5.2.2); к.е.н. Габрель М. С. (п. 1.5, 2.4, 5.3); к.е.н. Назаркевич І. Б. (п. 4.5, 5.2.1); к.е.н. Шевчук О. І. (п. 1.4, 2.3); інж. Попадинець Н. М. (п. 3.5, 4.4); інж. Гусєва М. О. (п. 3.2, 3.4).

Розділ 1. Теоретико-методологічні засади модернізації промисловості регіону

1.1. Модернізація промисловості регіону в умовах розбудови постіндустріального суспільства

Промисловість України залишається системо- і структуроформуючою складовою національної економіки. Орієнтація суспільства на постіндустріальний розвиток не нівелює ролі промисловості в процесах ринкової трансформації та модернізації національної економіки, а лише передбачає розвиток інноваційномістких галузей та висуває вимоги щодо підвищення якості продукції і кваліфікаційного рівня працівників. Як відомо, ефективність розвитку промисловості свідчить про рівень конкурентоспроможності економіки країни, а структурні зміни – про її технологічний уклад.

Роль промисловості у формуванні валової доданої вартості залишається вагомою для усіх держав світу. Так, частка промислового виробництва у ВВП держав з ринковим механізмом господарювання становить від 17,8% (Данія) до 41,4% (Японія). Питома вага промисловості у створенні валової доданої вартості галузей економіки складає від 20,0% (США) до 38,0% (Китай)¹.

Сучасна промисловість України є складною, розбалансованою, динамічно нестійкою, вельми чутливою до чинників, що порушують економічну безпеку, соціально напруженою та екологічно слабо сприйнятливою до світових стандартів. Негативний вплив на формування позитивних структурних зрушень в промисловості України мають також відсутність належного інституційного забезпечення реформ, розвиток корупційних схем розповсюдження державних інвестиційних ресурсів і становлення системи. При цьому диспропорції між розвитком реального сектору економіки і фінансово-кредитною сферою, що сформувались на фоні переважного кредитування сфери споживання значно збільшились під тиском глобалізаційних зовнішніх викликів. В умовах коли на протязі тривалого періоду темпи росту фінансових активів суттєво випереджали розвиток реальної економіки кредитна експансія в секторах послуг та нерухомості супроводжувалась скороченням кредитних ресурсів у виробничій сфері і це гальмувало процеси стабілізації виробництва і масштабної структурної перебудови². Крім

---

¹ Пельтек Л. В. Розвиток регіональної промислової політики держави: теорія, методологія, механізми : монографія / Л. В. Пельтек. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – 268 с.

² Приходько Т. И. Структурные изменения в экономике Украины: влияние внутренних и внешних факторов, последствия глобального кризиса / Т. И. Приходько. – Режим доступа : www.ecfor.ru/pdf.php?id=2011/5/10.

того, існуючі проблеми формування внутрішнього ринку теж слід вважати чинником зниження темпів зростання промислового виробництва. З огляду на вищесказане можна констатувати, що процеси модернізації у виробничій сфері для України та її регіонів є вкрай важкими і довготривалими щодо вирішення завдань.

Модернізація (оновлення) промислових підприємств нині розглядається в економічній науці як інноваційна діяльність, переважно пов'язана з розширенням і удосконаленням виробництва, підвищенням конкурентоспроможності продукції (товарів), здобуттям конкурентних переваг на ринку, економією ресурсів та поліпшенням (зміною) методів управління, зрештою зі зниженням господарських ризиків, натомість – з оптимізацією ефективності роботи трудових колективів, їх євроінтеграцією та успіхом у наблизенні, найголовніше, до світових стандартів рівня людського розвитку та побудови постіндустріальної країни³.

У первісному значенні під модернізацією розуміли перехід суспільства від традиційного до індустріального типу розвитку. На основі цих уявлень сформувався цілісний підхід до розуміння історії економічного розвитку, який можемо назвати «модернізаційним підходом». Суть його полягає у поступовій зміні економічних укладів, чи то формаційних (за К. Марксом) чи цивілізаційних (за М. Вебером) чи змін типів суспільства, відповідно до стадій розвитку технології.

Класична теорія модернізації віддзеркалює перехід від традиційного до індустріального суспільства. На сучасному етапі слід вести мову про можливість переходу від індустріального до інформаційного суспільства.

Представлений лінійний підхід, до певної міри, вже спростований самою логікою історичного розвитку. Через що бачення розвитку вченими-економістами у його взаємозв'язку зі змінами трансформувалося (Аузан, лекції). Суспільства можуть як прогресувати, так і регресувати⁴. Поглиблене розуміння дає нам модель розвитку, яка представлена на рис. 1.1

Процес модернізації в економічному контексті передбачає перехід на інший тип економічного зростання. В модернізованих економічних системах, в тому числі в сфері промислової діяльності сформовано механізми, які сприяють відновленню економічного зростання після криз та сильних коливань. Натомість в системах, що не були

---

³ Бондар О. В. Реактивні інновації як засіб диверсифікації діяльності вітчизняних підприємств в умовах трансформації ринкової економіки та євроінтеграції України / О. В. Бондар // Економіка розвитку. – 2004. – №1. – С. 78-82.

⁴ Норт Д. Насилие и социальные порядки. Концептуальные рамки для интерпретации письменной истории человечества / Д. Норт, Д. Уоллис, Б. Вайнгаст ; пер. с англ. Д. Узланера, М. Маркова, Д. Раскова, А. Расковой – М.: Изд-во Института Гайдара, 2011. – С. 110.

модернізовані, по-перше, розмах коливань є значним, по друге, вихід з криз є довго тривалішим і пов'язаних із більшими витратами.

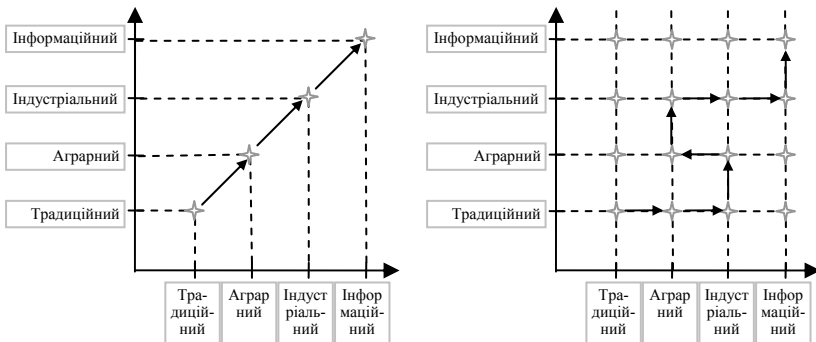

Рис. 1.1. Лінійне та нелінійне представлення модернізаційних перетворень господарських укладів

Системою, що демпферує вхід і вихід з криз є система суспільних та економічних інститутів. Разючу відмінність в контексті економічного зростання ми можемо побачити, якщо звернемося до особливостей господарського розвитку традиційних суспільств. Тут, власне, розвиток відбувався так сповільнено, що протягом цілих поколінь не був помітним, адже спосіб життя та мислення людей, і відповідно їх рівень доходів та господарська активність лишалися практично незмінними. Якраз зміна типу економічного зростання, а на даному етапі – зміна типу економічного реагування на кризи й ознаменують собою організаційно-економічні ризики на часовій шкалі модернізації економіки. Індикатором модернізації виступає зміна економічного росту та зміна реакції економічної системи на різкі коливання росту.

Усього цього (і не лише) вимагає від підприємств життєва необхідність покращити гідне людини їх функціонування в динамічних і жорстких ринкових умовах, які змушують персонал постійно вести творчий пошук і маневрувати різними видами діяльності, виробничими потужностями, технологіями, людськими та фінансовими ресурсами, аби оперативно і адекватно реагувати на зміни внутрішнього та зовнішнього середовища, зокрема достойно відповідати на виклики сьогодення, в т.ч. на конкурентні вимоги присутності в економічному просторі інших країн. Види ринкових трансформацій, що їх проводять підприємства в змаганнях за лідерство та виживання, узагальнені нами в табл. 1.1.

Хоча перелік напрямків ринкових трансформацій на промисловому підприємстві (в регіоні) не претендує на вичерпність усієї їх множинності та постіндустріального сенсу, але він чітко показує, що

аксіологічний підхід до визначення мети (завдань) економічних перетворень.

Таблиця 1.1

Групування економічних перетворень

№ п/п	Основні напрямки ринкових трансформацій економік	Аксіологічна мета змін видів діяльності промислових підприємств
1.	Модернізація	Оновлення продукції та урізноманітнення сфер діяльності підприємства (регіону). Збільшення номенклатури продукції, розширення її асортименту, виробничих потужностей тощо. Освоєння виробництва нової продукції (товарів), прогресивних технологій тощо. Збільшення конкурентоспроможності продукції (товарів). Соціалізація інноваційної діяльності, впровадження передового досвіду, досягнень науки і техніки, освоєння випуску наукомісткої продукції та пошук нових ринків її збуту. Зміна (реформування) системи управління. Поліпшення умов праці. Створення нових робочих місць і регіональних (локальних) перспектив розвитку. Зниження (мінімізація) ризиків та кооперація зусиль щодо їх подолання. Утворення багатогалузевих кластерів та уникнення залежності від одного виду продукції. Концентрація капіталів (капіталізація виробництв) та удосконалення розподілу інтересів. Засіб виживання та вихід з депресивного (кризового) стану і таке інше
2.	Диверсифікація	
3.	Перепрофілювання	
4.	Реструктуризація	
5.	Реконструкція	
6.	Реорганізація	
7.	Санація	
8.	Модифікація	
9.	Реставрація	
10.	Реконцептуалізація	

По-перше, уможливорює найбільш комплексно охопити усю сукупність основних напрямків ринкових трансформацій та провести певну їх класифікацію. По-друге, показує, що проведення таких трансформацій може бути різним за масштабами не лише в економічному просторі, але й за глибиною і новизною застосування інновацій, інтелекту, передового досвіду, науково-технічних досягнень, інформаційних технологій, духовно-моральних імперативів – в соціальному, навіть в світоглядному, ідеологічному вимірі. Притому це засвідчує, що суспільні нововведення можуть набути загальноукраїнського масштабу аж до статусу чинника національної безпеки, складової державницької ідеї чи рангу преференцій стратегічних програм дій уряду в його намірах створити засобами модернізації, диверсифікації та інших ринкових перетворень наукомістку економіку, сучасне інформаційне суспільство з високим рівнем людського розвитку, функціонування громадських організацій, інтелектуалізації соціуму та демократизації устрою.

На думку З. Варналія нинішню ситуацію у промисловості можна розцінювати лише як явище короткочасної кон'юнктурної зумовленої стабільності. Про стабільність у розумінні якісної характеристики промислової системи, що забезпечується постіндустріальною модернізацією всіх її факторів, структур і функцій, як цього вимагає сьогодення, говорити ще рано. Здійснені перетворення поки що не стали надійною гарантією якісних зрушень та постійного зростання. Тому стратегія промислового розвитку країни потребує кардинальної переорієнтації на прогресивні сучасні чинники – інформаційно-технологічні, творчо-інтелектуальні, соціальні. Водночас принципово мають бути змінені підходи до ресурсоспоживання у промисловості як основи поліпшення її економічних характеристик, зміцнення конкурентоспроможності та забезпечення рівноправного входження у світогосподарську систему⁵.

Фінансово-економічна криза, що розгорнулася в 2008-2009 рр. загострила дисбаланси у розвитку світогосподарської системи та посилила структурну відсталість української промисловості, продемонструвала її неготовність до різних коливань попиту та загострення конкуренції. У 2010-2011 рр. в економіці держави та її регіонів відбулись певні позитивні зрушення, що сприяло подоланню негативних наслідків впливу світової фінансово-економічної кризи на соціально-економічний розвиток країни. Так, протягом 2009-2010 рр. приріст обсягів промислової продукції в Україні становив 33,1%, тоді як у 2008-2009 рр. його падіння сягало 16,7%. У 2011 р. приріст обсягів промислової продукції у порівнянні з попереднім роком становив 12,4%.

Однак окреслені вище позитивні тенденції не можна розглядати як значущі прогресивні зрушення, оскільки промисловість залишається одним з видів економічної діяльності, що потребує революційних змін як в практиці господарювання, так і в системі управління та прийняття відповідних управлінських рішень.

Такі зміни можуть бути зrealізовані лише шляхом системної (комплексної) та інноваційної за своєю суттю модернізації національної економіки. Посилення процесів глобалізації і перехід до постіндустріального суспільства додали нового імпульсу дискусії вчених про природу модернізації, критеріях останньої, сутності і методах реалізації.

На сьогодні трансформаційні процеси у розвитку промисловості носять не системний, скоріше не спланований і не прогнозований, а ситуативно-адаптаційний характер. Тому сучасні модернізаційні зміни у розвитку промисловості здебільшого відповідають *адаптаційній моделі модернізації*. В основу цієї моделі покладено здатність про-

---

⁵ Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : монографія / З. С. Варналій, А. І. Мокій, О. Ф. Новікова, С. А. Новікова, С. А. Романюк, В. І. Чужиков [та ін.] ; за ред. З. С. Варналія. – К. : Знання України, 2005. – 498 с.

мисловості пристосовуватись до змін, що відбуваються назовні. Під адаптацією будь-якої системи розуміють процес її пристосування до нових умов існування або діяльності. В загальному вигляді сутність адаптаційної стратегії полягає у проведенні часткових змін, які дозволяють удосконалювати раніше освоєні товари, технологічні процеси та розширювати ринки збуту продукції. За цих обставин інновації виступають формою відповідної реакції на зміни у зовнішньому середовищі бізнесу, яка сприятиме збереженню ринкових позицій промислових підприємств.

На наш погляд, реалізація адаптаційної моделі модернізації з одного боку запобігає руйнуванню, занепаду або перешкоджає наближенню до кризового стану економічного об'єкту будь-якого рівня та специфіки економічної діяльності, а з іншої – дещо нівелює інноваційну сутність модернізаційних змін. За цих умов зовнішні чинники є визначальними і при виникненні загроз у зовнішньому до певного промислового підприємства чи галузі середовищі, закладені пріоритети стратегії адаптаційної модернізації можуть не забезпечити його стабільного прогресивного розвитку у перспективі.

Реалізація адаптаційної моделі модернізації в практиці господарювання зазвичай базується на реалізації декількох стратегій:

- захисної, що включає комплекс заходів спрямованих на протидію конкурентам на вже сформованому ринку певної продукції;
- інноваційної імітації, яка передбачає копіювання успішних інновацій і впровадження їх у виробництво;
- очікування, що зорієнтована на зниження ризиків в умовах невизначеності зовнішнього середовища і споживчого попиту на інноваційний продукт.

За умов реалізації цих стратегій модернізаційні процеси мають здебільшого наздоганяючий характер.

Така модель трансформаційних змін із притаманними їй стратегіями дій до сьогоднішнього дня реалізувалась в Україні та її регіонах. Так, в Карпатському регіоні ми можемо вести мову не про тотальну, а тільки часткову модернізацію (по-перше, тільки регіон, а не країна в цілому; по-друге, модернізація лише організаційних форм промисловості, а не всіх параметрів – технології, опанування новим видом енергії)⁶.

Говорячи про впровадження в життя певної моделі модернізації промисловості, її стратегії, механізмів та заходів реалізації доцільно насамперед оцінити, чи є і які саме умови та можливості ми маємо для

---

⁶ Максимчук М. В. Інституційні зміни у промисловості регіону: проблеми та шляхи вирішення / М. В. Максимчук // Економічний форум. – 2012. – №1. – С. 150-156.

реалізації відповідних змін у цій сфері. Джерела і можливості здійснення модернізаційних змін в промисловості країни та її регіонів пропонуємо розглядати як потенціал модернізації, або модернізаційний потенціал.

Під потенціалом модернізації промисловості регіону вбачаємо інтегроване поєднання природно-ресурсних, інституційно-організаційних, інвестиційно-фінансових, інноваційних і соціо-екологічних умов та можливостей впровадження сучасних технологічних, структурних та організаційних змін у розвиток промисловості. І тут, насамперед, йде мова про удосконалення управління модернізацією промисловості, що забезпечить наповнення внутрішнього ринку країни власною промисловою продукцією і не тільки споживчими товарами, а й вітчизняними засобами виробництва для інструментальних, електротехнічних та інших виробництв. Для кожної галузі потенціал модернізації має свої особливості, які залежать від її специфіки, потреб ефективності і глибини проблем.

Оцінка модернізаційного потенціалу має дати відповідь на питання чи є в регіоні перспективи щодо модернізації, тобто чи є ресурси модернізації і які галузі мають найбільший потенціал модернізації і за рахунок яких джерел та ресурсів вона може бути реалізована. Аналіз модернізаційного потенціалу слід розпочинати з оцінки промислової політики, що реалізується в країні. Фахівці визнають, що промислова політика в Україні є пасивною та низько ефективною. Наслідками такої політики стало домінування тенденцій деіндустріалізації економіки України, що призвели до: структурної деградації; неефективної спеціалізації; втрати ряду галузей, які могли забезпечити вищий рівень інноваційності вітчизняної промисловості та економіки загалом; відсутності сприятливого інституційного середовища для підприємницької діяльності, низького рівня ресурсного і фінансового забезпечення та повільного формування ринкових механізмів фінансування сфери промислового виробництва; неіснуючості механізмів ефективного управління стратегічним потенціалом промисловості; неефективної взаємодії наукового, технічного, виробничого, інноваційного та енергетичного потенціалів промисловості; неефективного використання енергетичного потенціалу; зниження ємності внутрішнього ринку промислової продукції; низького рівня експорту промислової продукції тощо.

Натомість в Європі промислова політика віднесена до семи головних чинників зростання економіки країн ЄС, яка покликана створювати «... найкращі умови для збереження і розвитку сильної, конкурентоздатної і диверсифікованої виробничої бази в Європі, а також підтримувати перехід виробничих секторів до більшої енергетичної та ресурсної ефективності»⁷. Пріоритетом економічного піднесення практично проголошена неоіндустріалізація за рахунок

⁷ Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. – European Commission, 2002, COM(2010) 2020 final.

переходу на наукоємне виробництво, випуск нових продуктів з використанням авангардних технологій⁸.

Наступним важливим етапом оцінки модернізаційного потенціалу є визначення структурного базису промисловості, який в подальшому дозволить визначити стратегічно важливі галузі спеціалізації промисловості того чи іншого регіону. Виробляючи модель і стратегію модернізації слід орієнтуватись на:

- традиційні для певної території виробництва, які потребують підтримки, зокрема добувна промисловість, електроніка та ін.;
- виробництва, які необхідно розвивати, зокрема виробництво будівельних матеріалів, машинобудування, виробництво продуктів харчування та ін.;
- виробництва, які необхідно започатковувати, зокрема ті, що базуються на використанні новітніх технологій та виробництві нових продуктів.

Визначившись з переліком виробництв, що мають стратегічне значення для певної території доцільно поставити питання про наявність ресурсів та можливості міжрегіонального співробітництва, міжгалузевих зв'язків та кооперації як на рівні вертикальних, так і горизонтальних взаємодій, учасниками якої має стати наука, влада, бізнес.

Особливу увагу слід акцентувати на зовнішньоекономічній кон'юктурі ринку, перспективах розвитку зовнішньоекономічних виробничо-торгівельних зв'язків та наявності в регіоні інтегрованих бізнес-структур. Адже, великий потенціал позитивного впливу великих інтегрованих структур на процеси модернізації української економіки не викликає заперечень і пов'язаний насамперед з наявністю сильної мотивації модернізації всередині бізнес-груп та з підвищеною доступністю до ресурсів її проведення.

Отже, успішність модернізації промисловості України та її регіонів забезпечить саме ґрунтовна оцінка наявного модернізаційного потенціалу та можливостей його використання.

Загалом, найбільш ефективною може бути така стратегія модернізації, яка базується на реальному аналізі «коридору можливостей», який визначається не просто групою чинників розвитку промисловості (економічними, соціальними, науково-технологічними), а більш конкретними та цілеспрямованими орієнтирами чи обмеженнями, які виникають при реалізації процесів диверсифікації.

Сучасні тенденції диверсифікації полягають в урізноманітненні форм власності та моделей управління нею, джерел інвестицій фінан-

---

⁸ Амоша О. А. Неоиндустриализация и новая промышленная политика Украины / О. А. Амоша, В. П. Вишнеvский, Л. А. Збарзкая // Економіка промисловості. – 2012. – №1-2. – С. 57-58.

сових потоків, форм розміщення виробництва, розмірів підприємств, а також у розширенні факторів виробництва шляхом додавання до їх традиційного переліку освіти, науки та ін., асортименту продукції тощо.

Інституційна та інноваційна складові диверсифікації можуть розглядатись як ресурс модернізації галузевої структури промисловості. Модернізація структури передбачає її диверсифікацію і навпаки – диверсифікація структури економіки передбачає її модернізацію⁹.

Для визначення прийнятної моделі модернізації промисловості країни загалом та її окремих регіонів слід проаналізувати стан і тенденції розвитку окремих галузей промисловості та їх регіональні особливості з тим, щоб у подальшому, враховуючи орієнтири необхідних модернізаційних змін вітчизняної економіки, визначити пріоритетні напрями її розвитку та окреслити коло питань, які мають бути вирішені в процесі структурної та технологічної модернізації певного регіону.

Так, промисловість Південно-Східного регіону, насамперед, має вирішити проблеми розвитку стратегічних виробництв таких як літакобудування, суднобудування та низку інших завдань, зокрема, щодо зменшення ресурсо- та енергомісткості виробництв, а також залежності від сировинної спеціалізації експортноорієнтованих галузей.

Головними проблемами, що перешкоджають модернізації *Карпатського* регіону є: руйнування галузей спеціалізації, вкрай низький рівень ефективності санації підприємств колишнього оборонного комплексу, згортання діяльності «колишньо іміджевих» для цих територій підприємств і галузей (машинобудування, харчової промисловості) та руйнування кадрового потенціалу. Галузі сучасних технологій (насамперед, електроніка, радіотехніка, приладобудування), що майже припинили своє існування у Західному регіоні, мають створюватися з «нуля» із залученням ресурсів компаній-світових лідерів високих технологій.

Оцінюючи потенціал модернізації промисловості слід також враховувати:

- низьку результативність санації великих підприємств;
- недостатню активність оновлення виробничих засобів та визначальну роль в цих процесах іноземних інвестицій;
- відсутність державних замовлень для підприємств державної форми власності та низький рівень фінансування державних програм;
- значні обсяги виробництва із використанням давальницької сировини;
- загострення проблем в сфері корпоративного управління, що обмежує можливості впровадження інновацій;
- поширення корупційних схем переділу власності;

⁹ Модернизация российской экономики: структурный потенциал / отв. ред. Н. И. Иванова ; науч. рук. Ю. В. Куренков. – М. : ИМЭМО РАН, 2010. – С. 56.

- особливості територіального поширення мереж бізнес-структур;
- низький рівень банківського кредитування реальної економіки тощо.

Для всіх підприємств, що не мають іноземних інвестицій відсутність обігових коштів для розвитку матеріально-технічної бази підприємств та впровадження інновацій відчувається особливо гостро.

Поки що основним джерелом модернізації промисловості залишаються іноземні інвестиції. В регіоні приходять інвестори, які здебільшого вкладають кошти у розвиток нових виробництв. Вони не тільки інвестують, а й залучають нові технології у виробництво промислової продукції. Так, реабілітацію та підйом добувної промисловості Львівщини пов'язують з американським інвестором, реконструкцію Калуського калійного заводу – з китайським інвестором, ефективне функціонування машинобудівного підприємства «Леоні» (Львівська область) – з німецьким інвестором. І таких прикладів можна навести безліч, як в традиційних для цих регіонів галузях спеціалізації, так і в нових.

Сьогодні модернізація має бути пов'язана не стільки з освоєнням нових видів продукції, скільки з реалізацією інвестиційних проектів спрямованих на розвиток нових високотехнологічних виробництв та підвищення рівня енерго- та екологоефективності вітчизняного виробництва.

Визначення моделі та стратегії модернізації промисловості піднімає також питання співвідношення її державного та ринкового стимулювання. На рівні держави ми зараз маємо у більшості випадків лише загальні наміри на рівні визначених стратегічних галузей, а конкретні рішення часткового характеру реалізують промисловими підприємствами з огляду на власні інтереси. За цих обставин модернізація промисловості більшості регіонів залишаються поза увагою держави і тому актуалізується потреба чіткого визначення цілей і напрямів структурно-інноваційної модернізації промисловості для кожного регіону країни.

Обґрунтування необхідних структурно-галузевих змін та змін інноваційно-технологічної структури промисловості регіонів слід здійснювати з урахуванням: особливостей розташування регіону; рекреаційної та екологічної цінності території; спрямованості інвестиційних потоків; особливостей формування внутрішньорегіонального ринку промислової продукції; необхідності оптимізації співвідношення експортоорієнтованого та імпортозамінного виробництва можливостей удосконалення технологічної структури промисловості; джерел походження промислового капіталу і зміни в структурі власності.

Удосконалення просторової організації промисловості передбачає врахування: процесів просторової концентрації економічної діяльності; нових просторових форм організації економічної діяльності, що

розвиваються на засадах виробничої концентрації та горизонтальної інтеграції, зокрема кластерів, бізнес-інкубаторів, технопарків тощо; особливостей формування виробничих, інноваційних, інфраструктурних та комунікаційно-інформаційних мереж.

Крім того, результативна модернізація можлива лише через здійснення цілеспрямованої державної промислової політики, яка забезпечить стимулювання розвитку внутрішнього ринку, зокрема, не стільки споживчого попиту, скільки інвестиційного попиту, а також відновлення розвитку реального сектору на основі визначених структурно-інноваційних пріоритетів. Важливим є вирішення проблеми ресурсного забезпечення їх реалізації. Необхідним є створення системи цільового управління фінансовими ресурсами, спрямованої на вирішення завдання кредитного забезпечення технологічного оновлення виробництва і, відповідно, нарощення випуску конкурентоспроможної продукції.

Реалізація структурно-інноваційних зрушень у виробництві можлива за умов поліпшенні інвестиційного та ділового клімату всередині країни, активного впровадження методів позикового внутрішнього фінансування, перш за все, залучення заощаджень населення, які виступатимуть джерелом внутрішніх інвестицій. Необхідно забезпечити посилення інвестиційної спрямованості приватизації, залучення внутрішніх валютних активів резидентів, скорочення відтоку капіталу за кордон тощо.

Таким чином, домінантою структурно-інноваційної модернізації промисловості країни та її регіонів є досягнення взаємоузгодженості державних та ринкових впливів, а також грошових ресурсів із стратегічними цілями структурно-інноваційних перетворень в економіці.

1.2. Ретроспективний аналіз та сучасне бачення модернізаційних перетворень промисловості

Економіка України, а особливо її промислова складова зазнала декількох хвиль модернізації, які в історичній ретроспективі мають інше забарвлення, ніж те, яке планувалося при їх проведенні. З огляду на специфіку розвитку українського господарського організму в складі декількох державних утворень (табл. 1.1) модернізаційні процеси на українських землях проходили паралельно, і мали виразну специфіку, в залежності від аксіологічного та ідеологічного наповнення інституційного середовища функціонування економіки.

Якщо поглянути на розвиток промислового виробництва на українських землях, що входили до складу Російської імперії, в історичній ретроспективі, то можна побачити, що протягом XVII-XVIII ст.ст. промисловість розвивалася у вигляді мануфактурного виробництва, заснованого на міській ремісничій техніці та дрібних селянських

промислах. Протягом окресленого періоду часу під впливом зміни кількісних (розміри виробництв) та якісних (наростання спеціалізації, збільшення кількості найманих працівників) факторів розвитку формується мануфактурне виробництво. Каталізатор появи мануфактур це примітивна механізація, що використовувала силу води та вітру (гравітаційну енергію). В цьому контексті ми вже можемо вести мову, хоч і не про системну, то бодай про організаційну модернізацію (мануфактуризацію) українського промислово-ремісничого виробництва. Періоди виникнення розвинутих мануфактур на українських землях відрізняються в залежності від тогочасної їх державної приналежності (див. табл. 1.1)¹⁰.

Землі Західної України (Галичина й Буковина) увійшли до складу Австрійської імперії Габсбургів наприкінці XVIII ст. в історичному період, який співпав у часі з початковою хвилею модернізаційних реформ імперії. Закарпаття вже перебувало під владою угорської корони в складі Австрійської монархії з XVII ст. Важно зазначити, що на західноукраїнських землях спроби звільнити селян від залежності почали робитися тоді, коли у російській частині українських земель така залежність була юридично закріплена. Ситуацію значно погіршувала колоніальна політика імперії.

У XIX ст. промисловий розвиток у підросійській частині України, пожвавлюється із промислового перевороту 30-х рр. Його причини – руйнування традиційного, на той час, способу виробництва у сільському господарстві (табл. 1.1), зростання вільної робочої сили, накопичення фінансових ресурсів через розвиток не сільськогосподарських видів економічної діяльності. Суть промислової еволюції на той час полягала у плавному переході від мануфактурного виробництва у феодальному контексті до фабрично-капіталістичного способу організації промислового виробництва. Якщо у першій третині століття домінувало дрібне ремісничє та мануфактурне виробництво, що базувалося на праці невольних селян, то потім виникають промислові підприємства. Промисловий переворот, який розпочався на цих теренах відбувався одночасно із німецьким промисловим переворотом, але запізнився по відношенню до Великобританії, США та Франції. На другому етапі модернізації XIX ст. (тривав до скасування кріпацтва у 1861 р.) зростали кількісні параметри розвитку промисловості (чисельність підприємств зросла у 3,6 рази) та якісні параметри технології (заміна ручної праці машинною на основі запровадження парового двигуна). Оскільки машинне виробництво вимагало іншого відношення до праці (кваліфікація та самодисципліна, більша зацікавленість у результатах) неухильно зростав відсоток вільнонайманих працівників (74% у 1861 р.

---

¹⁰ Бойко О. Д. Історія України / О. Д. Бойко. – К. : Академвидав, 2010. – 686 с. – Режим доступу : <http://www.info-library.com.ua/books-book-66.html>.

проти 25% у 1825 р.). технології починають диктувати зміни галузевої структури промисловості. Виникає кам'яновугільна промисловість, яка забезпечувала функціонування парових машин, власне машинобудування, яке якщо не виробляло парові машини, то обслуговувало їх (деталі та комплектуючі). Крім того відбулися суттєві зрушення у просторовій спеціалізації (поява Донбасу, співставного із Сілезьким басейном, розвиток цукрової спеціалізації українських територій), структурі власності (власниками підприємств стають не тільки поміщики, але й купці, заможні селяни і міщани), та розміщенні промисловості (підприємства локалізуються не тільки у селах й містечках, а й у містах, а надалі розвиток їх відбувається переважно у містах).

Друга половина XIX ст. у промисловому розвитку українських територій в складі Російської імперії мала відбитки глибокої кризи економічних відносин, яка призвела до скасування кріпацтва у 1861 р. Імперськими правлячими колами у середині століття було взято курс на модернізацію, потреба у якій найбільш рельєфно виразилася у військово-технологічному відставанні Росії та поразках під час Кримської війни 1853-1856 рр. Від цього періоду можемо вести мову про модернізацію, як таку¹¹. Тогочасні реформи надовго визначили траєкторію промислового розвитку українських теренів, що входили до складу імперії, особливо рельєфно це проявлялося під час трансформацій у XX ст.

Відповідно до класичного розуміння економічного феномену модернізації (піонерна, органічна та навздоганяюча) можемо констатувати, що середина XIX ст. була періодом навздоганяючої модернізації під тиском «зовнішніх загроз», як, зрештою, і всі наступні модернізації на українських землях. Вона проводилася згори, характеризувалася не системним, а вибіркоким запозиченням технологій та організаційних форм промисловості, пріоритетно-незбалансованим розвитком певних галузей. У подальшому це призвело до деформованої структури промисловості, функціонування протягом тривалого періоду паралельних укладів, або ж багатуюкладності економіки. Через названі характерні ознаки процесу промислової модернізації критично порушувалася однорідність економічного простору, ускладнювалися політичні й соціальні проблеми, росло напруження у суспільстві. Таким чином потенціал модернізації змушений був витратитися й на «непродуктивні речі», бути причиною соціально-політичних негараздів. Як бачимо, «обраний» більшою мірою в силу господарсько-політичних обставин, тип модернізації визначає її наслідки, причому на довгі

¹¹ Модернізація (від англ. modernization – осучаснення) – це оновлення, надання сучасного вигляду та удосконалення, перетворення у відповідності до нових господарських умов, технічне, технологічне переобладнання та організаційна перебудова промислово-економічної сфери.

десять років, а то й століття. Навздоганяюча модернізація призводить до піднесення ролі держави та чиновництва, посилення авторитаризму, централізації й бюрократизації різних сфер життя суспільства. Можемо констатувати, що дана модернізація робилася коштом селянства, яке мало сплатити поміщикам викуп (приховану компенсацію за скасування феодальних повинностей)¹².

Рубіж XIX-XX ст.ст. для українських земель в складі Царської Росії ознаменований кінцевою стадією промислового перевороту та переходом до першої індустріалізації промисловості – формуванні великої машинної індустрії, у якій важка промисловість переважала над легкою, а уся промисловість разом – над сільськогосподарським виробництвом.

Протягом Першої світової війни український промисловий потенціал став об'єктом експансії воюючих сторін¹³, а території України – ареною розгортання бойових дій. Дана війна поступово переросла в низку революцій, які призвели як до розпаду панівних на українських землях імперій (Австро-Угорщина, на невеликий період Царська Росія), так і до їх «політико-ідеологічної реструктуризації (Російська імперія – Радянська Росія, Австро-Угорщина – низка східноєвропейських буржуазних демократій, як то Польща, Чехословаччина тощо).

За період т. зв. «нової економічної політики» у більшовицькій Росії (1921/22-1929 рр. XX ст.), що був періодом «повернення до економічних законів» українська промисловість зазнала розвитку. У промисловому секторі чітко зберігалася державна власність на великі і значну долю середніх підприємств, проте був частково запроваджений гострозрахунок на рівні трестів (об'єднань підприємств, що перебували у власності держави). Економічний розвиток на той час не був стабільний. Майже кожен рік відбувалися кризи (1922 р. – фінансова, 1923 р. – збутова, 1924 р. – товарно-дефіцитна, 1925 р. – різке зростання інфляції). Попре це різко зростають валові показники функціонування важкої промисловості, в т. ч. важкої індустрії, які на той час було прийнято порівнювати із 1913 р. Наприкінці НЕПу (1928-29 рр.) виробництво електроенергії, вугілля та сталі перевершували цей «базовий» рік на 40, 20 і 17 відсотків відповідно. Ріст промислової продукції становив у цей період понад 19%. У кінці 20-х рр. країна опинилася на межі гострої кризи, спричиненої браком капіталів для реконструкції промисловості (наявні потужності були задіяні пов-

---

¹² Селяни були не в змозі одноразово сплатити всієї суми (11 річних податків із селянського двору). Держава, як посередник сплатила викупні платежі, а селянам надала позичку на 49 років. На цій оборудці казна на кожний виданий селянам карбованець отримала 63 копійки чистого прибутку.

¹³ Наприклад, метою Німеччини було загарбання Донецького басейну, Криму, Одеси та Приазов'я, Росії – приєднання Галичини, Буковини та Закарпаття, а Австро-Угорщини відповідно – Волині та Поділля.

ністю)¹⁴. Для подолання кризових явищ, ліквідації відставання від провідних країн, було обрано не ринкову, а мобілізаційно-адміністративну модель форсованого розвитку базової, на той час, ланки господарства – важкої індустрії (т. зв. індустріалізації, як різновиду модернізації).

Промисловість на західноукраїнських землях, в тому числі й у Карпатському регіоні, розвивалася в інших політичних та соціально-економічних умовах. У 1923-1926 рр. «інкорпораційна програма» в Польщі, яка робила українські землі (входили до Польщі Б) аграрно-сировинним додатком розвинутіших польських земель (Польщі А). Штучне стримування промислового розвитку через різке обмеження кредитування розвитку підприємств на українських землях (чотири воєводства Львівське, Станіславське, Тернопільське і Волинське мають 25% території та 28% населення тогочасної Польщі, проте тільки 16,6% промислових підприємств та 9,8% робітників); федералістична програми 1926-1937 рр. (доктрина польського прометеїзму) пом'якшення стримування економічного розвитку – значні позики «санаційного» уряду Польщі Українському банку в Луцьку, банку «Народний кредит», Центральному союзу кооператорів, банку «Дністер», «Українській ощадниці» тощо протягом 1928-1935 рр. призводить до пожвавлення розвитку дрібного промислового виробництва на українських землях в Польщі.

На українських землях в складі Румунії (населення яких становило 4,7% усього населення держави) тільки на Буковині протягом 1922-1929 рр. було закрито 85 підприємств і майстерень, проводився демонтаж та вивіз у Румунію обладнання (Акерманські трамвайні майстерні та прядильна фабрика, Ізмаїльський та Ренійський порти). Таким чином промисловий розвиток українських земель так само навмисне блокувався.

Закарпаття було перетворено на сировинно-аграрний придаток економічно високорозвинутих чеських земель. На території «Підкарпатської Русі» (5% території та 9% населення Чехословаччини) локалізувалося 0,07% виробничих потужностей, що у 136 разів менше, ніж у Чехії та Моравії. За рівнем розвитку промисловості край перебував на рівні початку промислового перевороту (XVIII ст.).

Протягом 20-х – 30-х рр. на українських теренах в складі СРСР, як і на інших територіях даного державного утворення утверджується тоталітарний режим, фундаментом якого стала «командна економіка», у якій адміністративні важелі абсолютно переважили і витіснили важелі ринкові. В першу чергу це стосується директивно-адміністративного розвитку промисловості. Господарський розвиток відбувався за рахунок системи примусів, що будувалась з одного боку

¹⁴ Прилуцький В. Модернізація промисловості Радянської України у міжвоєнний період (1921-1938 рр.) / В. Прилуцький // Проблеми історії України: Факти, судження, пошуки: Міжвід. зб. наук. пр. – Вип. 11 / НАН України. Ін-т історії України; відп. ред. С. В. Кульчицький. – К., 2004. – С. 94-128.

на страхові (терорі), а з іншого на пристрасному ідеологічному піднесенні (пролетарському месіанстві).

Особливо важким для українського народу був трагічний період т.зв. «комуністичної індустріалізації», або лівої модернізації промисловості нашої країни, яка відбувалася у 1925-1935 рр. і проводилася задля нарощування потенціалу важкої промисловості держави, до складу якої входила тодішня УРСР.

1929-1931 рр. стали роками швидкого форсування темпів індустріалізації. На той час різко зріс радянський імпорт машин та устаткування (у 1931 р. він становив 30% від світового, а у 1932 – 50%). Мобілізація фінансових ресурсів для таких масштабних закупівель проводилася за рахунок: переливання коштів з харчової та легкої промисловості у важку промисловість; збільшення податків з населення, особливо із сільського (нищівний податок для села – перманентне зростання цін на промтовари); добровільно-примусові внутрішні позики (протягом 1927-1929 рр. населення України під наглядом громадських організацій примусово підписалося на три державні позики індустріалізації на суму 325 млн. крб.); інфляційне покриття державних потреб, яке у роки першої п'ятирічки (1928/29-1932/33 рр.) становило 4 млрд. крб. (випуск паперових грошей, не забезпечених золотом); поповнення бюджету за рахунок розширення продажу спиртних напоїв (у 1927 р. бюджет поповнився на понад 500 млн. крб., у 1930 р. – на 2,9 млрд., а у 1934 р. – на 6,8 млрд. крб.); нарощування експорту сировини (нафта, ліс, збіжжя, хутро); запровадження суворого режиму економії (електроенергії, адмінвитрат тощо) зі створенням відповідних комісій (така комісія РНК УРСР протягом 1927 р. зекономила біля 65 млн. крб. на адміністративно-управлінських витратах); лавиноподібна мобілізаційна експлуатація найманої праці (робітники та селяни) та майже безкоштовна праця мільйонів ув'язнених у таборах та тюрмах.

Україна зазнавала значної долі тогочасних індустріалізаційних впливів. Протягом першої п'ятирічки на українські території припадало 20% загальносоюзних капіталовкладень на індустріалізацію промисловості. В нашій країні будувалися та оновлювалися великі промислові підприємства. Так, з 35 об'єктів великої індустріалізації в Україні знаходилося 7 новобудов та 5 реконструйованих об'єктів. Серед новобудов слід назвати три металургійні заводи (Запоріжсталь, Криворіжсталь, Азовсталь), Дніпробуд, Дніпроалюмінійбуд, Крамашбуд (Краматорськ) і Харківський тракторний завод (ХТЗ). Гігантськими об'єктами, що зазнали реконструкції були Луганський паровозобудівний і металургійні заводи у Макіївці, Дніпродзержинську, Дніпропетровську, Комунарьську¹⁵.

---

¹⁵ Прилуцький В. Модернізація промисловості Радянської України у міжвоєнний період (1921-1938 рр.) / В. Прилуцький // Проблеми історії України: Факти, судження, пошуки : Міжвід. зб. наук. пр. – Вип. 11 / НАН України. Ін-т історії України ; відп. ред. С. В. Кульчицький. – К., 2004. – С. 94-128.

Таблиця 1.2

Господарська модернізація території України

Роки	Назва та суть модернізаційних перетворень	Специфіка економічно-модернізаційних процесів та заходів на Українських землях:	
XVII-XVIII ст.	<p><u>Модернізація як мануфактуризація.</u> Виникнення промислово-ремісничого <u>мануфактурного виробництва.</u></p> <p><u>Вітро-водно-механічна модернізація.</u></p> <p>Промисловий переворот XVIII ст.</p> <p>Використання сили води та вітру (гра-вітаційної енергії). Запровадження у виробничий процес <u>водного колеса</u>, що спричинило перехід від дрібного ручного виробництва до механізованого.</p>	<p>в складі Російської імперії (<i>Асстро-Угорщини</i>)</p> <p>Правобережна Україна в складі Польщі в умовах практичної бездержавності на Правобережжі</p> <p><i>Виникнення розвинутих мануфактур у 70-х рр. XVIII ст.</i></p> <p>Наприкінці XVIII ст. західноукраїнські землі ввійшли до складу Австрійської імперії Габсбургів.</p> <p>Хвиля модернізаційних реформ періоду побудови «освіченої цsarської влади».</p> <p>Припинення модернізації після 1790 р.</p>	<p>в складі Російської імперії</p> <p>Лівобережна та Слобожанська Україна в складі Росії. Реформи Петра I. <i>Початок будівництва великих централізованих мануфактур на у 20-ті рр. XVIII ст.</i> в умовах прогресуючого згортання автономії на Лівобережжі.</p> <p>Економічні утиски: значну частину українських товарів (прядиво, сало, шкуру, олію тощо) дозволялося вивозити лише до російських портів. Введення обмеження ввозу товарів певних груп, які дозволялося купувати тільки на російських фабриках.</p>
Початок першої третина XIX ст.	<p><u>Модернізація як «промислова революція».</u></p> <p>Промислова революція та виникнення промислової <u>фабрики</u>. Становлення фабрично-заводського типу виробництва.</p> <p><u>Початок паросильничої модернізації промисловості.</u></p> <p>Запровадження у виробництво <u>парових машин</u> (двигунів).</p>	<p>Колоніальна політика імперії. На українських землях виробляється у п'ять разів менше промислової продукції, ніж на чеських та німецьких. На західноукраїнських землях не було жодної парової машини. <i>Свідоме гальмування трансформації мануфактурного виробництва на фабричне.</i></p>	<p>Лівобережна, Слобідська, Правобережна та Південна Україна в складі Російської імперії переживає господарську кризу – занепад поміщицьких земельних господарств, обезземелення та руйнація індивідуальних селянських господарств зумовили появу надлишку робочої сили. Люди переселялися до інших неукраїнських губерній імперії, виникла шорічна практика заробітчанства. Побільшості на правобережжі через дрібне підприємництво, чумацтво, лихварства, посередництва та дрібної торгівлі збираються капітали для крупнішого підприємництва.</p> <p>Глибокі еволюційні зміни промисловості у дореформений період. <i>Початок промислового перевороту у 30-х рр. Півдня фабричного виробництва.</i> Зростання кількості підприємств. Запровадження машинної праці із використанням парового двигуна. Різка збільшення вільнонайманої праці. Поява нових галузей – кам'янугольної, машинобудівної (обслуговуючої), цукрової. Становлення Донбасу. Поглиблення цукрової спеціалізації українських земель.</p>
Друга третина XIX ст.			

Роки	Назва та суть модернізаційних перетворень	Специфіка економічно-модернізаційних процесів та заходів на Українських землях:
Середина XIX ст.	<u>Сільськогосподарська модернізація. Реформування поміщицьких господарств. Сутнісна подібність та фазово-процесуальна відмінність австрійської і російської моделей аграрних реформ. В обох випадках у пореформений період лишалося багато перешкоджень модернізації аграрних підприємств, на підросійських землях реформістські заходи не були до кінця довершені.</u>	Системна модернізація країни після поразок у Кримській війні. <u>Скасування кріпацтва 1861 р.</u> На українських землях селянські громади (т.зв. общини) не набули такого широкого розповсюдження як на російських землях (у Росії общини жили понад 95% селян, на Лівобережжі – 30%, а на Правобережжі – 20%), переважали індивідуальні господарства. Порівняно із австрійським досвідом, російські реформи лишалися незавершеними. Відбулися земельна, судово-військова, фінансова, освітня реформи. Проте не було проголошено конституції і не був скликаний парламент. Виник стабільний ґрунт для контрреформ. Були сформовані нестало приватна власність на землю, виник ринок робочої сили, про стимулювався розвиток підприємництва, розширилася сфера ринкових відносин.
Кінець XIX – початок XX ст.ст.	<u>Промислова революція «на злімі століття».</u> <u>Завершення пароксизмичної модернізації промисловості.</u>	Покращення промислового розвитку. <u>Розвиток промисловості за експлуатаційною колоніальною моделлю.</u> Поява промислових підприємств через збільшення казенних замовлень, в першу чергу у військовій галузі. Технології починають диктувати зміни галузевій структури. Пріоритетно-незбалансований розвиток певних галузей промисловості. Багатоукладність економіки. Кінцева стадія промислового перевороту перешкоджає до першої індустріалізації промисловості. Формування великої машинної індустрії. Важка промисловість починає переважати над легкою. А промисловість над сільським господарством. Криза перевиробництва як каталізатор модернізації. Концентрація промислового виробництва. Монополізація, формування синдикатів. Різке зростання присутності іноземного капіталу. Деформування економічної структури промисловості. Деформація промислового потенціалу під час Першої світової війни.
20-ті – 30-ті рр. XX ст.	<u>Період індустріалізації. Створення важкого промислового виробництва, форсований розвиток електроенергетики, металургійної та вуглевидобувної галузей. Екстенсивна модернізація промисловості.</u>	Економічна розруха. <u>Ринковий ренесанс періоду НЕП.</u> Формування трестів та їхній господарюнок. Часткове відокремлення ринкових відносин на мікроекономічному та метоекономічному (трести) рівнях. Криза браку капіталів для реконструкції промисловості. <u>Формована та однокорисна індустріалізація країни економічно та морально несприятливою ціною</u> утвердження тоталітарного режиму. Над жорстке провадження курсу « <u>лівої</u> » модернізації промисловості. Запровадження системи

Роки	Назва та суть модернізаційних перетворень	Специфіка економічно-модернізаційних процесів та заходів на Українських землях:
	<i>електрифікації</i> країни, в тому числі промислового виробництва.	землях. Інтенсивний розвиток кооперативного руху як економічного інструменту самохисту українського населення Польщі. Демонтаж та виведення промислового обладнання на українських землях в складі Румунії. Навмисне блокування промислового розвитку. Зниження питомих ватів промисловості на українських землях в Чехословаччині, культивування технологічної відсталості краю.
Кін. 30-х – поч. 40-х рр. XX ст.	<u>Розширення територіальних меж «лівої» індустріалізації.</u>	кваліфікацію утворення УРСР з інкорпорованими територіями в складі СРСР Розробка планів з нарощування промислового потенціалу західноукраїнських регіонів, включених до складу УРСР. Проведення підготовки для проведення їх індустріалізації, <i>руйнування ринкових механізмів регулювання економіки</i> , ліквідація дрібних приватних промислових виробництв. Евакуація промислових об'єктів після початку війни.
Поч. – сер. 40-х рр. XX ст.	<u>«Модернізація» на військовій потребі.</u>	Рейхскомісаріат «Україна» <i>Різка втрата промислового потенціалу</i> внаслідок ведення бойових дій. Консервація тоталітарних форм ведення економічної діяльності. Військово-колоніальний розвиток промисловості. Формування виробництва, що забезпечують життєдіяльність збройних сил, головним чином продуктами харчування. Примусове виведення промислових ресурсів.
Друга пол. 40-х – 50-ті рр.	<u>Відновлювальна модернізація.</u> Повсюдна відбудова народного господарства.	кваліфікацію утворення УРСР з інкорпорованими територіями в складі СРСР <i>Резервація промислових об'єктів.</i> Повернення до примусового характеру мотивації промислового виробництва. Уповільнення та деформований розвиток харчової та легкої промисловості. Пріоритетний розвиток важкої промисловості. Накладання процесів модернізації промисловості та націоналізації та одержавлення у західному регіоні України. Дуже високі темпи розвитку промисловості, проте втрата позицій промислового лідера Союзу РСР. Поглиблення структурних дисбалансів розвитку промислового потенціалу. Перенасичення території України промисловими підприємствами.
Кін. 50-х – середина 60-х рр. XX ст.	<u>Територіально-управлінська модернізація промисловості.</u> <i>Адміністративно-економічна трансформація господарства.</i> Формування радянських та їхня ліквідація.	Зміщення акцентів у промисловому розвитку з забезпечення обороноздатності та розвитку важкої промисловості на забезпечення населення товарами широкого вжитку та розвитку легкої та харчової промисловості. Набуття реіндустриальності сільськогосподарським виробництвом. Припинення та нерезультативна інфраструктури разом із гальмування виправданості нової техніки. Незабезпечення єдності технічної політики. Економічна концентрація, формування виробничих об'єднань, формування територіальної промислової ланки управління та її ліквідація, централізація управління (децентралізація та централізація управління промисловістю), управлінська модернізація. <i>Нівелювання промисловості, що спеціалізувалася на т.ж. товарах «групи Б».</i> Розвиток промисловості будівельних матеріалів.

Роки	Назва та суть модернізаційних перетворень	Специфіка економічно-модернізаційних процесів та заходів на Українських землях:
Кінець 60-х – середина 70-х рр. XX ст.	<u>Кваліфікаційна модернізація економіки.</u> «Косигінська» реформа та централізація управління. Початок використання ЕОМ та АСУ.	Період стабілізації, коли перестали працювати два головні «двигуни» господарської машини СРСР: страх та ентузіазм. Наростання відчуження та розчарування. Спроби реформування промисловості на засадах посилення ролі економічних чинників, в т.ч. матеріального заохочення. Адміністративні методи намагалися доповнити методами економічного характеру. Проведення організаційної модернізації, суть якої полягала у посиленні централізованого управління та розширенні господарської самостійності підприємств. Ефективність їх діяльності стали оцінювати за кількістю реалізованої, а не валової продукції. Спроби запровадити економічно обумовлені ціни, фонд заробітної плати став формуватися в залежності від рентабельності та прибутку, утвердився гострозрахунок, формувалися фонди матеріального стимулювання на підприємства, відновився галузевий принцип управління промисловістю. Зростання капітальних вкладень та зниження продуктивності праці у промисловості УРСР. <i>Формування псевдоінновацій, який був сильно сегментований між державними відомствами.</i> Зростання прибутку не за рахунок інновацій, а за рахунок підвищення цін. Розвиток промисловості за рахунок сільського господарства. Криза початку 70-х рр.
Кін. 70-х – середина 80-х рр. XX ст.	<u>Спроби технологічної модернізації.</u> Інтенсифікація виробництва на основі «досягнень НТТВ», розвиток ядерної енергетики, автоматизація виробництва.	Вичерпання «етатичної моделі» соціалізму. Посилення бюрократизації економічного життя. Процес промислового виробництва вимагав безлічі угоджень на різних рівнях управління. Послаблення кадрового та творчого потенціалу управління, «культ сирості» в управлінні. Поглиблення кризових явищ у промисловості. Зростання продукції промисловості незначними темпами. <i>Система управління не могла дати гідних відповідей НТР.</i> Вичерпана галузева структура промисловості та неспроможність її трансформувати, призвели до домінування індустріального виробництва в епоху НТР та розвитку інформаційних технологій. Посилення відставання України від провідних країн заходу. Затухаючий та диспропорційний розвиток промисловості. Реального запровадження у виробництво досягнень науки і техніки, які б мали дійсно модернізаційні наслідки не відбулося. Різке збільшення технологічного навантаження на природу, зокрема через будівництво АЕС. <i>Вичерпання динаміки розвитку індустріалізованого економікою України наприкінці 80-х рр. XX ст.</i>
1985 – кін. 1990 рр. XX ст.	<u>«Перестроїсна» модернізація країни.</u> Спроби ринкових та демократичних перетворень. Господарська децентралізація, демітаріація, конверсія промисловості, колапс «соціалістичної системи господарювання».	Модернізація не могла відбуватися в межах існуючих політичних інституцій СРСР. В Україні масштабним катализатором зміни стала потужна техногенна катастрофа на Чорнобильській АЕС, яка призвела, крім решти до «розчарування» у модернізацію, побудованій на пацародолі. На 2,6% території СРСР, якими була площа України, припадало 40% новозбудованих енергоблоків АЕС. Через розбалансування економіки заробітна плата у промисловості значно випередила зростання продуктивності праці. Хвилі робітничих страйків, зокрема на Сході України. <i>Формування економіки тотального дефіциту, виникнення галопуючої інфляції, яка переросла у стагнацію.</i> Співпадіння дії об'єктивних економічних факторів та неадаптивних спроб модернізації соціально-економічної системи призвели до розпаду СРСР та, відповідно, його єдиного промислового комплексу, складовою якого була промисловість УРСР.
1990-1994 рр.	<u>Національно-економічне будівництво.</u> Формування національного промислового потенціалу	<u>Держава Україна, після здобуття незалежності у 1991 р.</u> Глибокі кризові явища у промисловості (скорочення випуску продукції від 15% до 30% в різних галузях) та як наслідок проведення господарських змін, початок яких полягав у перепідпорядкуванні промислових об'єктів відомчим органам в Україні, а також побудова цих органів. <i>Творення незалежних інституцій економічного управління промисловістю держави.</i> Звернення до адміністративних методів економічної стабілізації. Паралельна розбудова ринкової інфраструктури. Руїнування старої системи та формування стану, коли нова система постійно знаходиться «в стадії становлення». <i>Управлінська електика в промисловій економічній політиці.</i>

Роки	Назва та суть модернізаційних перетворень	Специфіка економічно-модернізаційних процесів та заходів на Українських землях:
1995-2004 рр.	<i>Ринкова модернізація економіки.</i> Організаційно-управлінська та структурно-власницька реструктуризація.	Наростання заборгованості по заробітній платі у промисловості. Припинення роботи значної кількості промислових підприємств. Перші спроби лібералізації.
з 2005 р.	<i>Інформаційна та екологічна модернізація. «Дейдустриалізація».</i> <i>Усвідомлення необхідності технологічної модернізації промисловості на засадах «економіки знань», розширення запровадження IT-технологій та екотехнологій.</i>	Спроба провести реформи, спираючись на монетаристські методи у фінансовій сфері. Структурна перебудова виробництва полягала у розширенні приватного сектора. <i>Модернізаційні зміни мали бути автоматичним наслідком кращого господарювання після приватизації підприємств.</i> Недостатня увага до розвитку фізичної економіки та інституційних умов такого розвитку. Закріплення структурних деформацій у промисловості (частка базових галузей становить майже 60%). Скорочення частки машинобудування утрити. Енергетична залежність від експорту носіїв, недовіра та негативні очікування населення. Початок економічного зростання. Зростання уваги до підвищення інтелектуального потенціалу розвитку економіки та проголошення необхідності інноваційного типу розвитку, запровадження інформаційних технологій. Відновлення механізмів саморегуляції економіки. <i>Обрання напрямку модернізації як «вестернізації» країни.</i> Спроби реформ спрямовуються на інституційні механізми забезпечення економічного розвитку (судова влада, політична реформа, свобода слова). Відсутнення економічних проблем на другий план приввели до певного «адміністративного хаосу» в управлінні господарством, спроб регулювання у «ручному режимі». Негативні наслідки фінансової кризи 2008-09 рр. Піднесення від очікування швидких економічних змін та апатія й розчарування під кінець періоду. <i>Спроби повернутися до пострадянської моделі формування ринку із значним домінування адміністративного фактора.</i> Загострення економічних наслідків енергетичної залежності української промисловості від експорту енергоносіїв. Переакцентція уваги з розвитку середнього та дрібного сектору підприємництва на розвиток великого бізнесу.

* Складено за: Бойко О. Д. Історія України / О. Д. Бойко. – К. : Академвидав, 2010.- 686 с. – Режим доступу : <http://www.info-library.com.ua/books-book-66.html>; Довідник з історії України / Українські землі під владою Російської та Австрійської імперій (кінець XVIII – початок XX ст.): Становлення української нації. – Режим доступу : <http://www.history.vp.ua/book/ukrzn079.html>; Прилуцький В. Модернізація промисловості Радянської України у міжвоєнний період (1921-1938 рр.) / В. Прилуцький // Проблеми історії України: Факти, судження, пошуки: Міжвід. зб. наук. пр. – Вип. 11 / НАН України. Ін-т історії України; Відп. ред. С. В. Кульчицький. – К., 2004. – С. 94-128; Технологічна модернізація промисловості України / Федулова Л. І., Шовкун І. А., Захарін С. В. [та ін.] ; за ред. Л. І. Федулової. – К. : ДУ «ІЕП НАН України», 2008. – 472 с.

Індустріалізація колишнього СРСР на початках фактично спиралася на вугільно-металургійну базу України, проте згодом зі зміною міжнародної військово-політичної ситуації та стратегічних мотивів керівництва країни було взято курс на побудову другої металургійно-вугільної бази на Уралі. Це призвело до зменшення кількості новобудов в УРСР (у першій п'ятирічці з 1500 промислових підприємств 400 будувалися в Україні, у другій з 4500–1000, а у третій 600 заводів з 3000). Це стало однією з провідних причин¹⁶ нерівномірності формування промислового потенціалу нашої країни.

Зрозуміло, що такі масштабні модернізаційні зміни промисловості в Україні призвели до появи нових галузей та профільних виробництв. Так у харчовій промисловості були сформовані маргарина, молочна, маслопереробна та комбікормова галузі. Натомість в Україні склався значний дисбаланс у відношенні важкої промисловості, в яку протягом першої п'ятирічки було вкладено 87,5% асигнованих коштів та легкої й харчової промисловості – 12,5%. Крім того приватний сектор економіки, який був сформований протягом НЕПу, витискався з господарської сфери в Україні значно швидшими темпами, ніж в цілому по СРСР.

Отже, як бачимо, осучаснення промисловості, на той час, втім, як і протягом усього радянського періоду, проводилося з переважанням розвитку виробництва засобів виробництва (товарів групи «А»). Намагання частини керівництва країни провести спочатку розвиток легкої промисловості зазнали фіаско. Індустріалізація мала руйнівні наслідки для українського села та вилилася у трагедію українського селянства, на яке ліг найбільший тягар проведення модернізації.

Наприкінці 30-х – середині 40-х рр. ХХ ст. центр ваги на українських землях, як і всюди в Європі, переноситься з господарської площини у площину політичну, а потім у військово-політичну та військову. Відразу після приєднання більшої частини Західної України до СРСР розпочалися процеси господарських перетворень. Лейтмотивом змін у промисловості була зміна власності – націоналізація приватних промислових підприємств. Промислова галузь буквально миттєво зазнала репресій проти т.зв. «буржуазних спеціалістів».

У кінці 30-х та другій половині 40-х рр. Карпатський регіон зазнав особливо глибоких трансформаційних змін. Значний вплив на формування промислового комплексу Карпатського регіону України та його модернізацію мали процеси зміни «державної приналежності» українських регіонів, що входять до його складу. Причому важливо наголосити на тому, що приєднання областей регіону до України відбувалося не одноомотно, а охопило період з 1939 по 1945 рр. Першими до складу нашої держави увійшли Львівська, Дрогобицька (включена до складу Львівської у 1958 р.) та Станіславська (теперішня Івано-Франківська) області (1939 р.). Буковина (Чернівецька область) увійшла до складу тогочасної УРСР у 1940 р., а Закарпаття (Закарпатська область), вже

---

¹⁶ Бойко О. Д. Історія України / О. Д. Бойко. – К. : Академвидав, 2010. – 686 с. – Режим доступу : <http://www.info-library.com.ua/books-book-66.html>.

після закінчення Другої світової війни – у 1945 р. Відповідно до цього часового лагу були дещо зміщені періоди проведення модернізації (на лівих ідеологічних засадах) промисловості досліджуваного регіону. В цей період трансформаційні процеси полягали у націоналізації та одержавлення господарства, на все це накладалася т. зв. культурна «модернізація» на радикально-соціальних ідеологічних засадах. Повномасштабна ліва модернізація (або індустріалізація) господарства Західного регіону України, в т.ч. Карпатського регіону (тодішні Львівська, Дрогобицька, Станіславська, Закарпатська та Чернівська області) розпочалася після закінчення другої світової війни та співпала з періодом післявоєнного відновлення господарства. Метою проведення господарських змін було перетворення аграрних провінцій декількох держав на індустріально-промисловий регіон, який хоча й входив до квазідержавного утворення – УРСР, мав стати сировинно-промисловим придатком загальносоюзного господарського комплексу.

На той час Карпатський регіон України у порівнянні зі сходом республіки вирізнявся слабкістю промислового потенціалу. Приміром у Галичині в промисловості було задіяно лише 4% населення краю. Ключовою ланкою у радянській західноукраїнських земель була пришвидшена індустріалізація. Попри неоднозначність відбудовчих процесів у західноукраїнських регіонах слід констатувати, що все ж таки відбулася докорінна модернізація промислового потенціалу. Особливо глибокі зміни відбулися з роки четвертої п'ятирічки, коли суттєво реконструювали старі виробництва та створили тисячі нових великих та середніх промислових підприємств. Протягом 1946-1950 рр. обсяги валової продукції промисловості зросли у 3,2 рази.

Процес відбудови призвів до ще більшої централізації управління промисловістю за межами України та зменшенню частки виробництва республіки у загальносоюзному виробництві (7% у 1945 р. проти 18% у довоєнний період). Україна втратила позиції промислового лідера Союзу РСР, хоча темпи розвитку промисловості були дуже високі. Промисловість України була відбудована в короткі терміни, проте ціною надлюдських зусиль та величезних жертв усього народу.

Індустріалізація інкорпорованих до складу УРСР областей Карпатського регіону характеризувалася вищими, ніж у східних регіонах республіки темпами промислового розвитку, суттєвими якісними змінами у традиційних галузях промисловості (формування деревообробної й мебельної, паперової та хімічної галузей), виникненням нових галузей виробництва (машинобудування, приладобудування, взуттєвої, трикотажної та рибопереробної промисловості), розвитком газодобувної галузі, яка за масштабами інфраструктурного озброєння посіла провідні місця у Європі. Проте радянська модель індустріалізації наклала на промисловість Карпатського регіону такі вади, як: галузеві та просторові диспропорції розвитку, незавершеність технологічних циклів з огляду на загальносоюзну спеціалізацію, що після становлення українського промислового комплексу призвело до значного занепаду

промислових підприємств складального профілю через розрив зв'язків із постачальниками комплектуючих.

З середини 50-х рр. Україна стала відігравати одну з провідних ролей у господарському комплексі СРСР. Тодішня УРСР – паливна й металургійна база радянської економіки, найпотужніший центр машинобудування країни. За валовими показниками виробництв важкої промисловості наша країна посіла на той час перші місця у світі, проте це тільки поглиблювало хронічні перекоси у розвитку промислового потенціалу, держава була перенасичена промисловими підприємствами, зокрема індустріального профілю. На цьому тлі гостро постала проблема науково-технічного переозброєння виробництва, яка була пов'язана із потребами підвищення обороноздатності та задоволення населення предметами широкого вжитку.

Даний період характеризувався глибокими змінами в системі управління промисловістю, зумовлені переходом до територіального принципу керівництва та формуванні раднаргоспів, як осередків, що планували та забезпечували економічний розвиток новостворених адміністративних економічних районів. На території України їх створили 11. Області Карпатського регіону входили до складу двох раднаргоспів Львівського (Львівська, Івано-Франківська, Закарпатська) та Подільського (Чернівецька). Під управління раднаргоспів перейшло 10 тис. промпідприємств, що на кінець 1957 р. становило 97% заводів України. Поряд із позитивними рисами, такими як врахування місцевих умов, пришвидшене формування виробничої інфраструктури, реформа не змогла забезпечити єдність технічної політики, гальмувала впровадження нової техніки та технологій, адже від принципу централізованого управління не відмовлялися. Про це свідчить процес укрупнення раднаргоспів у 1962 р. та наростання централізаційних тенденцій в управлінні економікою. Під час хрущовських реформ було скорочено робочий день та запроваджено п'ятиденний робочий тиждень, скасовано обов'язкові державні позички, зріс добробут населення, що мало наслідком віднесення його споживчої спроможності, а відтак до розвитку промисловості, що спеціалізувалася на випуску товарів т.зв. «групи Б». Система перебудови управління економікою, в тому числі й промисловістю мала суперечливий характер, в суперечливій боротьбі територіального підходу й централізму централізм переміг, хоча розвиток промисловості в системі де централізованого управління лишив свої сліди на розвиткові промислового потенціалу України, що проявляється в структуризації її економічного простору¹⁷.

Хоча Хрущовські реформи мали до певної міри ліберальний характер, проте вони відбувалися в руслі «неліберальної ідеології», і тому

---

¹⁷ Максимчук М. В. Горизонтальная и вертикальная структуризация культурно-хозяйственного пространства государства / М. В. Максимчук // Перспективы инновационного развития Республики Беларусь: сб. науч. статей II Межд. науч. конф., Брест, 19-20 мая 2011 г. / Брестский гос. техн. ун-т; редкол.: А. М. Омельянюк (отв. ред.) [и др.]. – Брест : БрГУ, 2011. – С. 35-37.

не наповнили процеси господарського розвитку перетвореннями, які б базувалися на суто економічних закономірностях функціонування господарства. Після завершення історичної смуги реформаторства настав період т.зв. стабілізації. Проте, у цей період перестали діяти два потужні генератори суспільної свідомості, які рухали господарську машину СРСР – страх, що базувався на сталінських репресіях та ентузіазм, який живився романтичними сподіваннями на швидке досягнення благодення (побудову комунізму). Настав період відчуження та розчарування, який характеризувався посиленням подвійних, а то й потрійних стандартів у відношенні до економічної діяльності, коли з трибун проголошувалися високі цілі, але мало хто вірив у можливість їх досягнення. Економічна сфера почала дуже сильно міфологізуватися та викривлятися через неправдиві дані про реальний стан економічного розвитку. Бажані економічних успіхи (часто абсолютно неможливі в плані дійсної реалізації) видавалися за реальний стан речей у господарстві. В промисловому виробництві розвинулася гігантоманія та почав працювати принцип «виробництво заради виробництва», коли невиправдано велика доля виробленого продукту йшла на вироблення засобів виробництва. Причому переважно у важкій індустрії.

У цей історичний період на початках були спроби економічного реформування на засадах посилення ролі економічних чинників управління, посилення мотивації працівників через матеріальне заохочення. Тобто адміністративні методи управління, які інтенсивно експлуатувалися в хрущовську й попередню добу, намагалися доповнити методами економічного характеру.

Одним з компонентів економічної реформи¹⁸ середини 60-х рр. стали заходи з формування нового механізму господарювання у промисловості. Такі заходи можемо назвати «організаційною модернізацією», її суть полягала у поєднанні централізованого управління та розширення зростання господарської самостійності підприємств. Ефективність діяльності підприємств стали оцінювати за кількістю реалізованої, а не валової продукції. Були спроби запровадити економічно обґрунтовані ціни, фонд заробітної плати став формуватися в залежності від рентабельності та прибутку, утвердився госпрозрахунок, формувалися фонди матеріального стимулювання на підприємства, відновився галузевий принцип управління промисловістю. На нові форми господарювання переводили першу чергу найрентабельніші підприємства легкої та харчової галузей. До 1970 р. на нові форми господарювання перешли понад 80% підприємств України. Проте, в Україні головні показники економічного розвитку не зростали, а

¹⁸ Дану економічну реформу ще називають «Косигінською реформою» через активну участь голови радянського уряду О. М. Косигіна у підготовці та спробі проведення перетворень.

знижувалися¹⁹. Зростали тільки капітальні вкладення, а продуктивність праці у промисловості знижувалася.

Реформаторські зусилля дали короткотерміновий ефект, проте на початку 70-х рр. почали з'являтися ознаки кризи. Оскільки не відбулися глибокі зміни в сфері організації праці, то зростання капіталовкладень не давало очікуваних результатів. Промисловість зростала за рахунок деградації сільського господарства та села, яке зазнавало сильного відтоку робочої сили і не мало змін в плані підвищення продуктивності праці.

У 70-80-х рр. т. зв. «статична модель»²⁰ соціалізму вичерпала себе. Розпочався період бюрократизації економічного життя, коли директивне управління, через об'єктивне ускладнення господарських процесів, вимагало безлічі узгоджень на різних рівнях управління. Цей процес призводив до послаблення кадрового потенціалу управління. Різко зменшився попит на керівників, здатних приймати самостійні рішення. Їх місце займали посередні управлінці, які вміли добре адаптуватися до системи, коритися її вимогам, якщо навіть такі вимоги суперечили господарській доцільності. Таке повернення до консервативного курсу дослідники називають «культу сирості» в управлінні. Даний період характеризуються поглибленням кризових явищ у промисловості, як, втім, й у народному господарстві в цілому. Україна у цей період все ж таки зберегла за собою позиції однієї з найважливіших індустріальних баз СРСР, хоча продукція промисловості зростала досить незначними темпами подекуди на долі відсотка. Так у 1980 р. частка УРСР у загальносоюзному виробництві залізної руди становила понад 51%, сталі – 36,3%, металургійного обладнання – 52,1%, тепловозів – 95,1%, вугілля – 27,5%, цукру – 52,4%²¹.

Система управління господарством, яка була сформована в СРСР і дія якої поширювалася на всю територію України не змогла дати гідної відповіді на виклики науково-технічної революції, яка розпочалася у 60-х роках ХХ ст. Викривлена галузева структура промисловості та неспроможність її трансформувати, призвели до домінування індустріального виробництва в епоху НТР та розвитку інформаційних технологій. Централізовані спроби запровадити новітні технології, які базувалися на адміністративних методах впливу не дали очікуваних результатів. Відставання в економічному розвитку між Україною та провідними країнами заходу лише посилювалося. Для нашої держави

---

¹⁹ Бойко О. Д. Історія України / О. Д. Бойко – К. : Академвидав, 2010. – 686 с. – Режим доступу : <http://www.info-library.com.ua/books-book-66.html>.

²⁰ Дана модель, що була притаманна для політико-економічної системи СРСР передбачала глибоке втручання держави у всі сфери господарювання та суспільного життя країни.

²¹ Бойко О. Д. Історія України / О. Д. Бойко. – К. : Академвидав, 2010. – 686 с. – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-book-66.html>.

був характерний затухаючий диспропорційний економічний розвиток. Протягом 1965-80 рр. темпи зростання продуктивності праці в Україні зменшилися удвічі. Цьому сприяла й т.зв. «зрівнялівка», коли захисна функція заробітної плати перекривала її стимулюючі функції. Попри інтенсивні керівні зусилля із запровадження досягнень у виробництво продуктів науки і техніки якісного прориву не відбулося.

Україна мала ряд обтяжуючих факторів розвитку промисловості у порівнянні із іншими союзними республіками. Зокрема це глибоко деформована структура розміщення промислового потенціалу²². Імпульси у розвитку діставали індустріальні галузі. Через це частка галузей, що забезпечували споживчий ринок становила біля 30%, тоді як для розвинутих країн цей показник сягає 50-60%. Тут слід згадати будівництво на Україні атомних електростанцій, які мали обслуговувати не тільки терени СРСР, але й країни соціалістичної співдружності. Перекоси у розміщенні виробництв різко збільшили техногенне навантаження на природу і призвели до катастрофічного погіршення екологічної ситуації, що стало також негативним фактором розвитку промислового потенціалу. Зношені виробничі фонди України також гальмували її промислове зростання, за темпами зростання фондів республіка займала останнє місце в СРСР. Відставала Україна також за основними показниками економічного розвитку. Таке відставання мало хронічний характер. Індустріалізована економіка України наприкінці 80-х рр. послідовно втрачала динаміку свого розвитку. Очевидно, що сплеск розвитку спостерігався у 30-х та 50-х роках ХХ ст., коли, власне і відбувалася перша та друга ліві індустріальні модернізації промисловості нашої держави. Таким чином у період з 1965 по 1985 рр. в економічному розвитку України спостерігаємо виразні тенденції до стагнації та затухання розвитку.

Зламним в історії соціально-економічного розвитку України і всього СРСР є 1985 р. – рік початку горбачовської «перестройки». Даний процес був останньою спробою модернізувати країну на соціалістичних ідеологічних засадах. Метою змін було проголошено інтенсифікацію економічного розвитку, прискорення НТП, перебудову системи управління та планування, удосконалення інвестиційної політики, зміни у структурі господарства, зокрема його демілітаризацію. Нове адміністрування в економічній сфері дало перші позитивні результати, проте подальший розвиток змін не міг відбуватися в межах існуючих політичних інституцій, без демократичних перетворень та традиційних ліберальних свобод. Акценти перемістилися у політичну сферу (ліквідація монополії правлячої партії) та сферу суспільної свідомості (переоцінка цінностей та переусвідомлення досвіду розвитку країни). В

²² Хрущев А. Т. География промышленности СССР / А. Т. Хрущев. – М. : Высшая школа, 1990. – 223 с.

Україні потужним каталізатором перебудовчих змін стала масштабна техногенна катастрофа на Чорнобильській АЕС. Ця подія перетворилася на вагомий політичний фактор, крім того вона до певної міри означала «розчарування» у модернізації, побудованій на пануванні людини над природою. Трагедія «збудила» свідомість української нації, довела обмеженість та неефективність пануючою на той час економічної системи господарювання (на 2,6% території СРСР якими була площа України припадало 40% новозбудованих енергоблоків АЕС). Розвиток перестройки відбувався із запізненням до протікання соціально-політичних процесів. З 1987 р. було проголошено радикальну економічну реформу, разом із політичними та демократичними перетвореннями. В Україні відбулось посилення самостійності державних підприємств, розширення приватного сектору економіки, госпрозрахунку та самофінансування, проголошувалося на важливості використання економічних важелів в управлінні господарством. Проте половинчастих цих явищ за умов відсутності плюралізму власності, обґрунтованого ціноутворення призвели до розбалансування економіки, зростанню диспропорційності господарства.

Початок 90-х рр. характеризується глибоким економічним спадом, який супроводжувався зростанням грошових доходів населення, що справляло сильний тиск на ринок товарів. Лавиноподібно почалося формування економіки тотального дефіциту. Спроби насильницького згортання реформ зверху та розгортання демократичних процесів знизу призвели до розпаду СРСР та набуття Україною незалежності 1991 р. У цьому році зниження показників розвитку промисловості становило 4,8% порівняно із попереднім роком. На цьому тлі сильно зростають грошові доходи населення, які постійно поглинала інфляція, яка із часом перетворилася на галопуючу інфляцію (стагфляцію). Ще у 1990 р. було усунуто контроль центральних відомств над економікою України, загальносоюзна власність перетворилася на республіканську, стали формуватися грошово-фінансова система, митна та фіскальна служби.

Поряд із дією об'єктивних ендегенних та екзогенних факторів можна розглядати розпад Союзу РСР як результат невдалих спроб модернізації його соціально-економічної системи. Руїнація системи відбулася після серії недовершених спроб її осучаснення й пристосування до геополітичних та гео економічних умов, що змінилися.

Трансформаційні перетворення новітньої економічної доби України, після здобуття незалежності не мали суто модернізаційного характеру. Модернізація була лише похідною складовою перетворень. Хоча потреба у технічних та технологічних змінах у промисловому секторі економіки України є дуже висока, масштабних (тотальних) модернізацій не проводилося. З огляду на це можемо вести мову про еволюційних шлях модернізації промислового потенціалу нашої держави на сучасному етапі. Крім того слід робити зусилля для

подолання наслідків попередніх модернізацій – лівих індустріалізацій країни (30-ті та 50-ті рр. ХХ ст.), особливо в царині ліквідації структурних диспропорцій у промисловості, як у галузевому, так і у просторовому контексті.

В результаті декількох хвиль лівої модернізації промисловості України (індустріалізації) в нашій державі як ядро її економічного потенціалу сформувалася «промисловість доби Модерну». Щодо розвитку т. зв. інформаційного економічного укладу можемо стверджувати, що до певної міри, наша держава із промисловими диспропорціями та надлишком індустріальних виробництв нагадує атлета-важковаговика, який намагається вступити в «інтелектуальний клуб».

На розвиток промислового потенціалу України наклала суттєвий відбиток колоніальна модель формування промисловості у складі Російської імперії, Австро-Угорщини, Польщі, Словаччини, Румунії та СРСР.

Два періоди ліворадикальної модернізації промисловості України, або її індустріалізації та повоєнної відбудови (ревіталізації) сформували такий промисловий сектор країни, який має низький модернізаційний потенціал.

Карпатський регіон дещо відрізняється в цьому контексті на тлі інших українських регіонів, оскільки глибинна промислова модернізація радянського типу відбувалася на його територіях лише один раз, після інкорпорування територій. Проте різко негативним чинником був складальний характер провідних промислових виробництв.

В цілому ж в Україні на сьогодні значну частку мають видобувні галузі та галузі первинної переробки важкої індустрії, що є фактичним продовженням розвитку відповідно до колоніальної (на сьогодні можемо сказати – неоавтоколоніальної²³ моделі).

У цьому відношенні можна вести мову про певну «деіндустріалізацію» країни. Суть деіндустріалізації полягає не у знищенні галузей важкої промисловості, а у розвитку інших галузей так, щоби вони «переважили» важкі сировинні галузі у структурі промислового виробництва. В першу чергу це розвиток машинобудування та інших галузей із високою доданою вартістю.

²³ Неоавтоколоніальна модель від нео – новий, авто – спрямований на себе (пор. псих. автоагресія – агресія, спрямована в середину себе) та колоніальна – по суті монопрофільна та експлуататорська модель, яка використовує структуру та методи господарювання, що сформувалися в єдиному народногосподарському просторі СРСР. Власне нездатність та небажання правлячих кіл осучаснювати важку індустрію (металургійну, вуглевидобувну та електроенергетичну галузі проголошено стратегічними, такими, що забезпечують економічну безпеку тощо) та модернізувати промисловість України веде до постійного відновлення даної моделі господарювання, зорієнтованої у минуле.

1.3. Сутність та стратегії диверсифікації промисловості регіону в умовах трансформаційних змін в економіці

Для подолання негативних явищ, які виникли внаслідок подрібнення промислових структур в процесі приватизації, недосконалим контролем за приватизаційними угодами, розпадом територіально-виробничих комплексів, втратою позицій на внутрішньому і зовнішніх ринках високотехнологічної продукції необхідно здійснити модернізацію промисловості регіону та впровадження нових технологічних інновацій.

Без диверсифікації неможливо здійснити ефективну модернізацію промисловості, яка необхідна для повноцінного і безпечного функціонування виробничих галузей регіону.

Для того, щоб окреслити її сутність, важливо розглянути різні тлумачення поняття «диверсифікація». Зазначимо, що терміном «диверсифікація» позначається низка різнопланових та різнозмістовних понять. Так, зокрема, диверсифікація – це²⁴:

- інвестування коштів у різні види цінних паперів з метою мінімізації ризику.
- розширення номенклатури (асортименту) товарів і послуг, які виробляються (надаються) підприємством, з метою зменшення ризику можливих втрат капіталу і зниження доходів.
- ускладнення структури.

Крім того, диверсифікація (англ. Diversification) – це також володіння найрізноманітнішими фінансовими активами, кожен з яких має різний рівень ризику, з метою зниження загального ступеня ризику портфеля в цілому; розподіл інвестицій і ризиків з різних ринків, фінансових інструментів і стратегій торгівлі; загальна ділова практика, направлена на розширення номенклатури товарів і послуг та/або географічної території, для того, щоб розосередити ризик і знизити залежність від циклічності бізнесу; спосіб розвитку підприємства, що полягає в освоєнні виробництва нових товарів, товарних ринків, а також видів послуг, що включає не просто диверсифікацію товарних груп, але й розповсюдження підприємницької діяльності на нові та не пов'язані з основними видами діяльності фірми²⁵.

Безумовно, з огляду на важливість проблематики, яка розглядається в цьому параграфі, тобто, з огляду на структурну диверсифікацію промисловості регіону, ми розглядатимемо диверсифікацію, насамперед, як ускладнення структури промисловості досліджуваного

---

²⁴ За даними Веб-сайту. – Режим доступу : <http://www.rozum.org.ua/index.php?a=term&d=18&t=11703>.

²⁵ Денисюк В. Високі технології і високонаукоємні галузі – ключові напрями в інноваційному розвитку / В. Денисюк // Економіст. – 2004. – №5. – С. 77-79.

регіону, а також як розширення номенклатури (асортименту) товарів і послуг, які виробляються промисловими підприємствами цього регіону.

Ефективність здійснення диверсифікації безпосередньо залежить від своєчасної орієнтації на види товарів, робіт, послуг, які мають попит і є конкурентоздатними. Оцінка результатів діяльності підприємства пов'язана з розробкою методики отримання, аналізу та подання інформації, яка стосується освоєння нових технологій, видів продукції, діяльності ринків та інших видів і напрямків діяльності, а також виявлення закономірностей визначення стану досягнення мети проведення диверсифікації. Перспективи та проблеми, пов'язані із своєчасною оцінкою результатів диверсифікації складових бізнесу підприємств, є актуальними і потребують глибших досліджень²⁶.

Основне завдання здійснення диверсифікації – забезпечення прийняттого співвідношення між прибутковістю та рівнем ризику у промисловості регіону.

Диверсифікація – порівняно нове явище, швидко поширюється на Заході з середини 50-х ХХ ст. Покликана до життя НТР, необхідністю пристосування бізнесу до швидких структурних змін посиленням конкурентної боротьби. Диверсифікація також є інструментом використання переваг комбінування, проникання в нові прибуткові галузі, стабілізації бізнесу (діє за принципом «не класти всі яйця до одного кошика»). Диверсифікація дає змогу компенсувати спад збуту на ринку одних товарів його зростанням на інших. Завдяки цьому диверсифіковані підприємства більш стійкі та конкурентоспроможні, ніж вузькоспеціалізовані. Вони мають можливість переливати капіталу найприбутковіші галузі.

Диверсифікація може розглядатися і як організаційно-економічний фактор підвищення ефективності виробництва. Одним із результатів диверсифікації є поява диверсифікованих концернів і конгломератів, що об'єднують підприємства багатьох галузей економіки, які не пов'язані між собою технологічним ланцюгом. Ці підприємства діють як самостійні, вони лише фінансово залежать від штаб-квартири конгломерату.

Диверсифікація стимулюється існуючим антимонопольним законодавством, яке обмежує горизонтальну експансію компаній, що загрожує монополізацією галузі, і поблагливо ставиться до вертикальної експансії, що базується на диверсифікації діяльності її наслідком є багатогалузева компанія, частка якої на окремому ринку не сягає критичних значень, тобто не створює монопольного становища.

Диверсифікація в економіці колишнього СРСР відбувалися спотворено, що характерно для командно-адміністративної економіки. Галузево-міністерська організація виробництва створювала штучні бар'єри

²⁶ Гальчинский А. Становление инвестиционной модели экономического роста Украины / А. Гальчинский, С. Левочкин // Экономика Украины. – 2004. – №6. – С. 8.

на шляху економічно обґрунтованої міжгалузевої диверсифікації і водночас надавала можливості для штучної диверсифікації, коли підприємства, об'єднання «обросли» допоміжними «своїми» заводами²⁷.

Диверсифікація дає змогу підприємствам “триматися на плаву” при складній економічній кон’юктурі за рахунок випуску широкого асортименту продукції і послуг: збитки від нерентабельних виробів (тимчасово, особливо по нових) перекриваються прибутком від інших видів продукції²⁸.

Цей процес торкається насамперед переходу до нових технологій, ринків і галузей, до яких підприємство раніше не мало ніякого відношення; крім того сама продукція (послуги) підприємства повинна бути також абсолютно новою, і завжди передбачаються нові фінансові інвестиції²⁹.

Роль диверсифікації на сьогодні пов’язана із розвитком ефективного функціонування компанії і повинна забезпечувати стійке зростання незалежно від окремого продукту, який випускається.

Для здійснення швидких структурних змін і успішних трансформацій на підприємствах розробляється стратегія диверсифікації.

Стратегія диверсифікації – освоєння виробництва нових товарів, товарних ринків, а також видів послуг, що включає не просто диверсифікацію товарних груп, але й розповсюдження підприємницької діяльності на нові та не пов’язані з основними видами діяльності фірми області. Або ж стратегія диверсифікації – це система заходів, що використовується для того, щоб підприємство не стало занадто залежним від одного стратегічного господарчого підрозділу чи однієї асортиментної групи. Стратегія диверсифікації передбачає розробку нових видів продукції одночасно з освоєнням нових ринків. При цьому товари можуть бути новими для всіх підприємств, працюючих на цільовому ринку, або тільки для даного підприємства. Така стратегія забезпечує прибуток, стабільність і стійкість фірми у віддаленому майбутньому. Вона є найбільш ризикованою та потребує значних витрат. Займатися диверсифікацією підприємства змушує ряд причин, серед яких одними з головних є прагнення зменшити або розподілити ризик, а також прагнення піти з ринків, що стагнують та отримати фінансові вигоди від роботи в нових областях. Останні два чинники – стагнующий ринок і прагнення освоїти нові області діяльності – є головними причинами диверсифікації українських підприємств. Диверсифікація передбачає

---

²⁷ За даними Веб-сайту. – Режим доступу: <http://www.rozum.org.ua/index.php?a=term&d=18&t=11703>.

²⁸ Скоробогатов М. М. Диверсифікація як один із шляхів підвищення ефективності діяльності підприємств у сучасних умовах / М. М. Скоробогатов, О. І. Куцерубова // Економічний вісник Донбасу / – 2011. – № 3 (25).

²⁹ Там само.

виявлення саме того виду діяльності, в якому можна найбільш ефективно реалізувати конкурентні переваги підприємства³⁰.

Диверсифікація має свої позитивні та негативні сторони. Головна небезпека диверсифікації пов'язана з розпиленням сил, а також з проблемами управління диверсифікованими підприємствами. Ця проблема привела до розвитку методів портфельного аналізу. Стратегія диверсифікації реалізується тоді, коли фірма далі не може розвиватися на даному ринку в рамках даної галузі.

Відповідно до існуючих форм та методів диверсифікації розглядаються такі основні фактори, що зумовлюють вибір стратегії диверсифікації:

- а) ринки для здійснюваного бізнесу виявляються в стані насичення або ж скорочення попиту на продукцію внаслідок того, що продукт перебуває в стадії вмирання;
- б) поточний бізнес дає перевищуючи потреби надходження грошей, що можуть бути прибутково вкладені в інші сфери бізнесу;
- в) новий бізнес може викликати синергійний ефект, наприклад за рахунок кращого використання устаткування, сировини тощо;
- г) антимонопольне регулювання не дозволяє подальшого розширення бізнесу в рамках даної галузі;
- д) можуть бути скорочені втрати від податків;
- е) може бути полегшений вихід на світові ринки;
- є) можуть бути залучені нові кваліфіковані службовці або ж краще використаний потенціал наявних менеджерів.

Відповідно до існуючих форм та методів диверсифікації розглядають такі стратегії:

а) стратегія концентрованої диверсифікації яка базується на пошуку і використанні додаткових можливостей виробництва нових продуктів, що укладені в існуючому бізнесі; тобто існуюче виробництво залишається в центрі бізнесу, а нове виникає виходячи з тих можливостей, що укладені в освоєному ринку, використаній технології або ж інших сильних сторонах функціонування фірми;

б) стратегія горизонтальної диверсифікації припускає пошук можливостей росту на існуючому ринку за рахунок нової продукції, що вимагає нової технології, відмінної від використаної; за даної стратегії фірма повинна орієнтуватися на виробництво таких технологічно незв'язаних продуктах, які б використовували вже наявні можливості фірми; тому що новий продукт має бути орієнтований на споживача основного продукту, по своїх якостях він має бути супутнім продуктам, що вже виробляються;

в) стратегія конгломеративної диверсифікації полягає в тому, що фірма розширюється за рахунок виробництва технологічно незв'язаних товарів, що реалізуються на нових ринках; це одна з

³⁰ Інноваційно-технологічний розвиток економіки / за ред. В. М. Гейця, В. П. Семиноженка, Б. Є. Кваснюка. – К. : Фенікс, 2007. – 564 с.

найскладніших для реалізації стратегій розвитку; дуже часто ця стратегія реалізується шляхом придбання підприємств, а не створенням нових підприємств для роботи на незнайомому ринку³¹.

Реалізація стратегії передбачає як технологічне оновлення наявного промислового потенціалу, так і прискорений розвиток високотехнологічних видів діяльності. Вона покликана перетворити технологічні та організаційні нововведення на головний чинник розвитку економіки. Диверсифікація може здійснюватись лише на основі впровадження у виробництво вітчизняних і запозичених технологічних, управлінських і маркетингових інновацій. Таким чином інноваційний аспект є визначальним в модернізації економіки³².

Пошук стратегії диверсифікації інноваційного розвитку повинен дати визначення напрямку оновлення наявного виробничого потенціалу, проведення структурних змін в промисловості, заснованих на зниженні витрат виробництва, з метою вибору найбільш вигідного варіанту для розвитку галузей з урахуванням реальної законодавчої бази у галузі підприємництва.

Сьогодні важливі не стільки ресурси, якими володіє регіон, скільки здібності регіональної влади та бізнесу у відповідь на виклики ринку швидко адаптувати наявні ресурси, а також розвивати та створювати нові. В умовах домінування приватного бізнесу регіональна адміністрація має можливість впливати на підприємства виключно через створення привабливого бізнес-клімату на своїй території³³.

Диверсифікація інноваційного розвитку проявляється у збільшенні нових товарів та послуг, виробництво яких є просто неможливим без застосування новітніх технологій та нової техніки. Інновації, які виникають у промисловості мають властивості вступати у суперечність із існуючим станом виробничої системи, що безумовно зустрічає опір з її боку та призводить до відторгнення при неготовності сприйняти інновацію й створити відповідні умови для її реалізації. Інноваційний та виробничий процеси мають низку відмінностей та особливостей, які проявляються у таких ознаках: часових (інноваційний процес завжди передує виробничому), технологічних (впровадження технологічних інновацій здатне розширити асортимент продукції, що створює додаткове навантаження на виробничий процес, але в результаті дає можливість отримати додатковий прибуток), людських (висококваліфікований кадровий потенціал та готовність персоналу до впро-

---

³¹ Інноваційно-технологічний розвиток економіки / за ред. акад. НАН України В. М. Гейця, акад. НАН України В. П. Семиноженка, чл.-кор. НАН України Б. Є. Кваснюка. – К. : Фенікс, 2007. – 564с.

³² Диверсифікація. Бізнес освіта в Україні. – Режим доступу : <http://www.educate.com.ua/word/k/diversifikaciya.html>

³³ Маслак О. І. Стратегія диверсифікації інноваційного розвитку промисловості України / О. І. Маслак, О. І. Шевчук // Сталий розвиток економіки. – 2012. – №3[13]. – С. 8-12. – [м. Хмельницький].

вадження інновацій), інституційні (формування інституту інтелектуальної власності) тощо.

Одним з пріоритетів диверсифікації інноваційного розвитку є зменшення питомої ваги енергоємних галузей промисловості за рахунок розвитку наукомістких галузей і виробництв з низькою енергоємністю та матеріаломісткістю. Тобто фактор енергозбереження є одним із визначальних оскільки, від його рівня залежить ефективність функціонування та конкурентоспроможність промисловості³⁴.

Здійснювати диверсифікацію інноваційного розвитку промисловості необхідно із застосуванням усіх механізмів стимулювання податкової, бюджетної, інвестиційної, амортизаційної політики для забезпечення розвитку і повноцінного функціонування промислових підприємств регіону.

Саме технологічні інновації лежать в основі задоволення зростаючих особистих, виробничих та інших потреб, насичення й оновлення ринків товарів та послуг, підвищення серійності виробництва, зміни моделей і поколінь техніки, технологічних укладів і технологічних засобів виробництва³⁵.

Необхідність диверсифікації інноваційного розвитку промисловості Карпатського регіону обумовлена тим, що на сьогоднішній день технологічна структура промисловості не відповідає сучасним вимогам, тому просте її відтворення не зможе забезпечити йому економічного зростання і підвищення конкурентоспроможності виробництва. Структурні деформації зумовлені перш за все значною часткою енергоємних галузей промисловості і високого рівня витратності промислового виробництва та низького рівня його інноваційності.

Структурні зрушення в промисловості повинні бути спрямовані на вдосконалення пропорцій промислового виробництва та формування структури випуску промислової продукції, яка відповідає потребам внутрішнього ринку. Їх необхідно здійснювати за рахунок стимулювання інноваційного розвитку галузей не нижче четвертого технологічного укладу, формування інноваційно орієнтованих галузей для виробництва нових та суттєво поліпшених видів промислової продукції на основі енергоефективних технологій та обладнання, розширення асортименту промислової продукції, особливо в галузях, які формують пропозицію споживчого ринку³⁶.

³⁴ Маслак О. І. Стратегія диверсифікації інноваційного розвитку промисловості України / О. І. Маслак, О. І. Шевчук // Сталий розвиток економіки. – 2012. – №3[13]. – С. 8-12. – [м. Хмельницький].

³⁵ Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України : в 3 т. / за ред. В. М. Гейця, В. П. Семиноженка, Б. Є. Кваснюка. – К. : Фенікс, 2007. Т. 2. – С.13.

³⁶ Маслак О. І. Стратегія диверсифікації інноваційного розвитку промисловості України / О.І. Маслак, О. І. Шевчук // Сталий розвиток економіки. – 2012. – №3[13]. – С. 8-12. – [м. Хмельницький].

Для успішної диверсифікації інноваційного розвитку промисловості регіону необхідно здійснити комплекс заходів, які повинні включати запровадження чіткої регіональної промислової політики; удосконалення законодавчої бази з метою популяризації товарів випущених на внутрішньому ринку і стимулювання їх виходу на зовнішні ринки; розвиток наукоємних і високотехнологічних видів промислової діяльності; інноваційно-технологічну модернізацію виробництва; здійснення диверсифікації енергопостачання та збільшення частки видобування внутрішніх енергоресурсів; запровадження енергозберігаючих та відновлюваних джерел енергії; розробці організаційно-інноваційної стратегії регіону та інші.

Перед українською промисловістю стоїть дуже важливе завдання здійснення багатовекторної модернізації та пошук шляхів підвищення ефективності виробництва. Головним його напрямком є інтенсифікація технологічних і продуктових інновацій в процесі диверсифікації виробництва.

Ефективне здійснення структурної диверсифікації промисловості регіону створить необхідні умови для безпечного функціонування та розвитку виробничих галузей, дозволить створити нові робочі місця та забезпечить соціально-економічне зростання країни в цілому.

1.4. Методичні підходи до оцінки потенціалу модернізації промисловості регіону

На сьогоднішній день модернізаційні зміни в промисловості є головною опорою сучасного етапу ринкової трансформації в Україні та її регіонах. Вони виступають не тільки метою, але й засобом формування нової моделі української економіки, адже наділені потенціалом довгострокового економічного зростання та можливостями в майбутньому вирішувати завдання підвищення рівня життя населення, досягнення ефективності та конкурентоспроможності економіки країни та її регіонів.

Першочерговим завданням модернізації промисловості є створення механізмів синхронізації системних змін в регіонах та в країні в цілому. Адже, якщо перефразувати думку академіка А. Г. Гранберга, то економіку України слід розглядати не як монооб'єкт, а як багато регіональний організм, що функціонує на основі вертикальних (центр-регіони) і горизонтальних міжрегіональних економічних, фінансових, соціальних, політичних взаємодій, які одночасно все активніше входять в систему світогосподарських зв'язків³⁷. Тому, необхідною вимогою в сучасних умовах є активізація та прискорення модернізаційних

---

³⁷ Гранберг А. Г. Стратегия территориального социально-экономического развития: от идеи к реализации / А. Г. Гранберг // Вопросы экономики. – 2001. – № 9. – С. 19.

перетворень в усіх ланках виробництва, яка призведе до комплексно-структурної перебудови розвитку промисловості. Через те, дослідження та оцінка потенціалу модернізації промисловості регіонів є ключовим завданням на якому повинні ґрунтуватись трансформаційні процеси у промисловості регіонів.

Загалом під потенціалом модернізації промисловості, ми будемо розуміти сукупність реальних та прихованих ресурсів, безперервних або циклічно трансформованих під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників (сил), які забезпечуватимуть та підвищуватимуть ефективність функціонування та розвиток промисловості.

Аналіз оцінки потенціалу модернізації промисловості регіону автором буде проводитись через призму її часткових потенціалів, зокрема трудового, природно-ресурсного, управлінського, інноваційного, інвестиційного, матеріально-виробничого, екологічного, територіально-структурного тощо. В основу системи оцінки покладено підходи, які базуються на методах визначення структури часткових потенціалів промисловості регіону, зокрема це: системний підхід; структурно-організаційний підхід; витратний підхід; ресурсний підхід; вартісний підхід (результативний) тощо.

Так, як комплексна методична оцінка потенціалу модернізації промисловості регіону складається з часткових потенціалів, то її слід розпочинати із інноваційної складової потенціалу. Аналіз та узагальнення визначення інноваційної модернізації в працях вітчизняних і зарубіжних вчених дозволили встановити два принципово різних підходи до її розуміння³⁸: 1) як локальний процес вдосконалення чогось (удосконалення або поліпшення конструкції машин); 2) як широкий процес впровадження нових підходів або поліпшення існуючих. Як бачимо, у першому розумінні інноваційна модернізація опосередковує вузький, технократичний підхід і не відображає особливостей сучасного етапу науково-технічного прогресу, а у другому випадку трактується як універсальний і глобальний процес. Разом з тим, варто проаналізувати та здійснити порівняння методичних підходів до оцінки інноваційного потенціалу промисловості регіону (табл. 1.3).

Узагальнюючи підходи до оцінки інноваційного потенціалу, виділимо три найпоширеніші з них. Автори першого підходу концентрують свої зусилля на вивченні окремих аспектів інноваційного потенціалу. Вони розглядають окремі складові інноваційного потенціалу, які слабо співвідносяться між собою і часто ототожнюються з поняттями наукового, інтелектуального, творчого і науково-технічного потенціалів. Такий підхід є недостатньо обґрунтованим та вимагає корегування з урахуванням специфіки і особливостей розвитку інноваційних процесів в регіонах.

³⁸ Технологічна модернізація промисловості України ; за ред. д-ра екон. наук Л. І. Федулової ; Ін-т екон. та прогнозів. – К., 2008. – 472 с.

Таблиця 1.3

Порівняльна характеристика методичних підходів до оцінки інноваційного потенціалу промисловості регіону

Назва методу (автор)	Оцінка інноваційного потенціалу господарства країни, регіону (Матросова Л.М.)	Оцінка інноваційного потенціалу (Краснокутська Н.В.)	Оцінка трансформційного інноваційного потенціалу промисловості регіону (Захарченко В.І.)	Оцінка ефективного використання науково-технічного потенціалу (Абрамов А.В., Александров О.Г., Белов А.Н.)	Оцінка інноваційного потенціалу промислового підприємства (Джор О.Б.)	Оцінка інноваційного потенціалу підприємства (Смислен Э.А., Бубенко П.Т.)
Елементи та критерії оцінки	Параметри інноваційності господарства країни, регіону: - наукоємність виробництва (5 показників); - якість і конкурентоспроможність продукції (4 показники); - техніко-економічний рівень продукції (4 показники); - оновлення продукції (технології) (5 показників); - експортоспроможність продукції, виробництва (3 показники).	Інноваційний потенціал оцінюється за схемою: - ресурси (Р); - функції (Ф); - проект (П).	Виділяють реалізований та нереалізований потенціали. Реалізована частина інноваційного потенціалу визначається вартістю інноваційних витрат у промисловості регіону. В нереалізований частині враховуються фактори і граничні (максимальні в умовах країни) показники, які характеризують кадрові та науковий потенціали, матеріально-технічну базу та рівень фінансування НДДКР у промисловості регіону.	Складові оцінок: - рівень використання трудових ресурсів (коефіцієнт організації праці); - рівень використання основних засобів (коефіцієнт використання основних засобів); - рівень використання оборотних коштів (розрахунок величини оборотних коштів).	Складові оцінки: інтелектуально-кадрова (4 показники), технологічна (3 показники), науково-дослідна (4 показники), ринкова (SWOT-аналіз або STEP-аналіз та аналіз стратегічних зон), інформаційна (3 показники).	Кількість критеріїв, які залучаються до розрахунку: - організаційно-управлінська система підприємства (2 критерії); - кадровий склад підприємства (5 критеріїв); - виробнича та науково-технічна база (5 критеріїв); - ринкова активність підприємства (6 критеріїв); - критерії, які враховуються додатково, відповідно до специфіки підприємства (6 критеріїв).
Суть підходу	Інноваційний потенціал визначається як комплексна характеристика спроможності господарства країни або регіону до інноваційної діяльності на основі показників, що вказують на параметри інноваційності господарства країни, регіону.	Ресурси підприємства визначаються як засоби, необхідні для досягнення цілей опанування нововведень та їх реалізації. Здійснюється оцінка поточного стану організації відносно всіх або групи проєктів, що вже реалізуються. Використовується діагностичний підхід	Інноваційний потенціал регіону розглядається як складова економічної оцінки трансформційного потенціалу регіону (теоретично).	Використовується метод оцінки 3-х рівнів використання науково-технічного потенціалу НПО, НДІ і ПКБ.	Здійснюється на основі постійного дослідження складових потенціалу.	Визначається вага критерію та діапазон (варіант) кількісної оцінки кожного з критеріїв.

* Складено за: Матросова Л. М. Формування організаційно-економічного механізму управління інноваційними процесами у промисловості / Л. М. Матросова. – Луганськ : СДУД, 2000. – 462 с.; Краснокутська Н. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка / Н. С. Краснокутська. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 352 с. Захарченко В.І. Трансформаційні процеси у промислових територіальних системах України / В.І. Захарченко. – Вінниця : Гіпаніс, 2004. – 547 с.; Науко-технічний потенціал отрасли / А.В. Абрамов, Г. Александров, А.Н. Белов и др. – М.: Экономика, 1984. – 104 с.

Щодо другого підходу то його можна умовно назвати як ресурсний. У даному випадку інноваційний потенціал розглядається, як впорядкована сукупність ресурсів, що забезпечує здійснення інноваційної діяльності суб'єктом ринку. На наш погляд, використання такого підходу при дослідженні потенціалу не є повним.

Оскільки в різних умовах господарські ресурси можуть бути використані по-різному, і зрештою вони не є гарантією однакових економічних результатів, а відповідно не можуть бути порівняльною характеристикою інноваційного розвитку. Хоча варто зазначити, що використання ресурсного підходу також має свої позитивні сторони, оскільки він дозволяє дати оцінку поточної ситуації розвитку інноваційних процесів (виділити сильні і слабкі сторони даного процесу).

Відповідно третій підхід надзвичайно тісно пов'язаний з ресурсними характеристиками потенціалу, оскільки представляє собою сукупність можливостей використання продуктивної сили ресурсу. Тобто тут йдеться про використані (реалізовані) і невикористані (нереалізовані) ресурсні можливості, які можуть бути задіяні для досягнення кінцевих цілей економічних суб'єктів.

У даному дослідженні, згаданий вище підхід опрацьований в авторській редакції та скорегований під впливом часу. Адже, як бачимо розміри інноваційного потенціалу залежать, передусім від кадрового науково-технічного складу, матеріально-технічної бази та фінансування наукових та науково-технічних організацій у промисловості регіону тощо. Тому інноваційний потенціал може бути розглянутий, як з точки зору ресурсної компоненти, що характеризує можливості окремих ресурсів для здійснення інноваційної діяльності в промисловості регіону, так і з точки зору витратно-результативної компоненти, яка відображає результат та витрати на використання ресурсних можливостей, характеризуючи досягнутий рівень інноваційного потенціалу. Відповідно для оцінки фактичного стану інноваційного потенціалу необхідна певна сукупність показників, в якому застосовується індексний метод. Загальний індекс інноваційного потенціалу модернізації промисловості регіону представляється у вигляді суми індексів реалізованого та нереалізованого потенціалів:

$$I_{\text{Пінз}} = I_{\text{Пінр}} + I_{\text{Пінн}}, \quad (1.1)$$

- де $I_{\text{Пінз}}$ – загальний індекс інноваційного потенціалу модернізації промисловості регіону;
 $I_{\text{Пінр}}$ – індекс реалізованого інноваційного потенціалу модернізації промисловості i -го регіону;
 $I_{\text{Пінн}}$ – індекс нереалізованого інноваційного потенціалу модернізації промисловості i -го регіону.

Для проведення розрахунків індексу реалізованого інноваційного потенціалу ми за основу візьмемо витратно-результативний метод, який має такий вигляд:

$$ІППі_{ін} = \frac{Bn \cdot Чів}{\left(\sum_{i=1}^n Bp_i \right) / n}, \quad (1.2)$$

- де Bn – витрати на промислове виробництво у регіоні, тис. грн;
 $Чів$ – частка інноваційних витрат у промисловості регіоні;
 Bp_i – регіональні інноваційні витрати i -го регіону (до середнього рівня по країні), тис. грн.;
 i – кількість регіонів.

Найбільш проблематично розрахувати нереалізований інноваційний потенціал, адже необхідно враховувати як фактичні, так і частково граничні показники. Відповідно до цього нереалізований інноваційний потенціал виглядатиме таким чином:

$$ІППі_{ін} = \frac{(Івві - І_{nn})}{І_{ввв}} \times \frac{K_{np}}{K_n}, \quad (1.3)$$

- де $Івві$ – загальна кількість запропонованих інновацій до впровадження у виробництво i -го регіону;
 $І_{nn}$ – кількість впроваджених інновацій у виробництво i -го регіону;
 K_{ni} – коефіцієнт плинності працівників зайнятих у НДДКР i -го регіону, який вираховується як відношення кількості, що звільнилася до загальної кількості працюючих у цьому напрямку i -го регіону;
 K_n – коефіцієнт плинності працівників зайнятих у НДДКР в країні.

Вочевидь, як бачимо, інноваційний потенціал характеризується не тільки рівнем розвитку науки і технологій на промислових підприємствах регіону, а й галузевою специфікою, кількістю фінансування науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок, які впроваджуються, або можуть бути впроваджені з метою розвитку промисловості регіону. Адже величина інноваційного потенціалу модернізації промисловості регіону є параметром, який дозволяє регіону оцінити можливості інноваційної діяльності промисловості та визначити майбутню стратегію її розвитку. Оскільки від стану інноваційного потенціалу залежать управлінські рішення по вибору і реалізації інноваційної складової в стратегії розвитку промисловості регіону.

Таким чином, запропонована методика оцінки інноваційної складової потенціалу модернізації промисловості дозволяє всесторонньо оцінити інноваційний потенціал промисловості, дати більш чітке уявлення про його інноваційні можливості, на підставі чого можуть бути

розроблені пропозиції по формуванню інноваційного потенціалу, які необхідні для подальшого розвитку промисловості регіону.

На сьогоднішній день проблеми підвищення рівня професійної кваліфікації виробничих кадрів, розвитку мотивації до високопродуктивної праці робітників та фахівців, а також вирішення соціальних проблем розвитку трудових колективів, особливо гостро відчуються у промисловості регіонів. Таким чином, значну вагомість має трудовий потенціал модернізації промисловості регіону, оскільки «кадри вирішують все». Підтвердженням цього є твердження А. П. Ключова, що «модернізація неможлива без модернізації кадрової політики»³⁹. Він зазначає, що нині як ніколи гостро відчувається потреба у висококваліфікованих працівниках, спроможних якісно та своєчасно виконувати поставлені завдання.

Як правило, основною кількісною характеристикою трудового потенціалу є середньорічна чисельність зайнятих працівників у промисловості. Щодо якісних параметрів, то існують певні відмінності в думках вчених, зокрема вони визначають їх через призму⁴⁰:

- сукупності економічних, освітніх, соціальних, медичних, екологічних, психологічних та інших параметрів;
- рівня трудової активності працівників та коефіцієнта складності праці;
- вартості матеріалізованих фондів, які можуть випускати оцінювані трудові ресурси;
- рівня заробітної плати.
- прихованого та наявного безробіття та рівня заробітної плати в еквіваленті повної зайнятості.

Отже, як бачимо перший підхід включає багато параметрів, але одночасно складний в обрахунках, наступні два також досить проблематично реалізувати через обмеженість регіональної статистичної бази. Найбільш адекватний в обрахунках є четвертий та п'ятий підхід, адже в сучасних ринкових умовах вартість робочої сили на ринку праці визначається на основі попиту та пропозиції, а ця рівновага встановлюється через рівень заробітної плати та рівень безробіття. У загальному вигляді трудовий потенціал промисловості регіону можна представити наступним чином:

³⁹ Ключев А. П. Формула української модернізації: взятися і зробити / А. П. Ключев // Дзеркало тижня. – 27 травня 2011. – №19. – Режим доступу : <http://dt.ua/-economics>.

⁴⁰ Сологуб О. П. До питання методологічних підходів побудови системи показників продуктивності праці в регіоні / О. П. Сологуб // Регіональна економіка. – 1998. – №4. – С. 47-56; Либанова Э. Трудовой потенциал: проблемы статистической оценки / Э. Либанова, Е. Палий // Вестник статистики. – 1990. – №3. – С. 10-15; Трудовой потенциал і зайнятість: теоретичні основи та регіональні особливості / під заг. ред. М. І. Долішнього, С. М. Злупка. – Ужгород : Карпати, 1997. – 422 с.

$$Пт = Птр + Птн = (12 \times 3 \times Ч_1) + (12 \times 3 \times (Ч_1 - Ч_2) + 3 \times Б \times Тб) \quad (1.4)$$

- де 3 – середньомісячна заробітна плата у промисловості регіону, грн.;
- $Ч_1$ – чисельність працівників зайнятих у промисловості регіону, тис осіб;
- $Ч_2$ – чисельність працівників, які працюють на умовах неповної зайнятості, тис осіб;
- $Б$ – кількість безробітних у регіоні, тис осіб;
- $Тб$ – середня тривалість пошуку роботи, кількість місяців.

Важливим моментом в обчисленні трудового потенціалу модернізації промисловості регіону є прикладна спрямованість таких результатів, спрямованих на підтримку позитивних та подолання негативних закономірностей в кадровій політиці промисловості регіону.

Варто зазначити, що сьогодні виняткової значимості набуває управлінська (управлінсько-інституційна) складова потенціалу модернізації промисловості регіону, адже неефективність управління є однією з причин низьких результатів господарської діяльності промислових підприємств. Необхідно зазначити, що під управлінським потенціалом промисловості, слід розуміти спроможність ієрархічно впорядкованої сукупності суб'єктів управління з ухвалення ефективних рішень для досягнення мети та результативної діяльності промислових підприємств регіону⁴¹. Виходячи з цього, в оцінці управлінського потенціалу промисловості має застосовуватися як підхід до розвитку промисловості регіону та реалізації його інституційних можливостей. У зв'язку з цим, мета ефективного управління полягає в максимізації використання організаційних ресурсів промисловості регіону, мінімізації витрат цих ресурсів, зниження рівня негативних наслідків та виникаючих суперечностей в організаційних структурах управління. Хоча думки різних авторів розходяться, зокрема свою точку зору автори розкривають через здійснення оцінки⁴²:

- укомплектованості персоналу підприємства фахівцями в різних сферах управління;

⁴¹ Филиппова И. Г. Концепция подхода к оценке деятельности управленческого персонала / И. Г. Филиппова, Г. С. Балахнин // Вісник СНУ ім. В. Даля. – Луганськ, 2010. – Ч. 1. – № 11. – С. 266-271.

⁴² Филиппова И. Г. Концепция подхода к оценке деятельности управленческого персонала / И. Г. Филиппова, Г. С. Балахнин // Вісник СНУ ім. В. Даля. – Луганськ, 2010. – Ч. 1. – № 11. – С. 266-271; Иванов В. Л. Организация управления экономической устойчивостью предприятия на основе совершенствования его организационной структуры управления : [Монография] / В. Л. Иванов. – Луганск : ВНУ им. В. Даля, 2007. – 148 с.; Хруцкий В. Е. Оценка персонала. Критика теории и практики применения системы сбалансированных показателей / В. Е. Хруцкий. – М. : Финансы, 2009. – 224 с.

- управлінського потенціалу, оснований на вивченні ступеню розвиненості розумових, комунікаційних, організаторських і особистісних якостей, необхідних для ефективного керування;
- кількісних характеристик персоналу управління, таких як плинність резерву керівників, строк перебування в резерві та ін.;
- показників результативності, ступеня ефективності (час, витрати, якість, своєчасність) виконання посадових обов'язків;
- підсумків роботи команди управління (темпів росту обсягів виробництва в порівнянні з галузевими показниками) тощо.

Отже, виходячи з цього, оцінка повинна проводитись у двох концептуальних напрямках: оцінці управлінського потенціалу як складової кадрового потенціалу та як ієрархічно впорядкованої сукупності суб'єктів управління. Таким чином, реалізація управлінського потенціалу як спроможності системи управління надасть можливість максимально використовувати організаційні ресурси промисловості регіону. Це, у свою чергу, дасть можливість мінімізувати витрати управлінських ресурсів, необхідних для прийняття рішень, знизити рівень негативних наслідків та виникаючих протиріч в організаційних структурах управління промисловістю регіону. Через те в процесі оцінки управлінського потенціалу як потенційної спроможності системи управління, необхідно взяти до уваги характеристики, що безпосередньо відображають зміст та організацію управління промисловістю регіону.

Таким чином, для оцінки управлінського потенціалу модернізації промисловості регіону можуть використовуватись як кількісні, так і якісні параметри. Відповідно до цього загальну формулу варто представити в такому вигляді:

$$P_y = (K_{\partial c} \div C_3 / n) \times O, \quad (1.5)$$

- де $K_{\partial c}$ – кількість державних службовців, тис осіб;
 C_3 / n – середня заробітна плата, грн.;
 O – обсяг реалізованої продукції промисловості країни, млн. грн.

Певну методичну складність представляє розрахунок реалізованого управлінського потенціалу модернізації промисловості, який має наступний вигляд

$$P_{up} = (K_{\partial y} + K_{mn}) \div O \times I_3 / n, \quad (1.6)$$

- де $K_{\partial y}$ – кількість державних управлінців зайнятих у промисловості, тис осіб;
 K_{mn} – кількість менеджерів у промисловому виробництві регіону тис осіб;
 O – обсяг реалізованої продукції в регіоні, млн. грн.;
 I_3 / n – індекс заробітної плати, який розраховується як відношення середньої заробітної плати промис-

ловості в регіоні до середньої заробітної плати промисловості в Україні.

Таким чином, ми отримуємо реалізований управлінський потенціал, а відповідно до цього нам потрібно знайти не реалізований управлінський потенціал, який матиме такий вигляд:

$$P_{ун} = P_u - P_{ур}, \quad (1.7)$$

де $P_{ун}$ – загальний управлінський потенціал модернізації промисловості регіону;
 $P_{ур}$ – реалізований управлінський потенціал модернізації промисловості регіону.

Слід вказати, що кожен з наведених показників відіграє свою роль в оцінці управлінського потенціалу модернізації промисловості регіону. Оскільки показники, які характеризують фактичний потенціал управління, постійно змінюються, відповідно до цього постійно змінюється і потенційний рівень, який характеризує управлінський потенціал модернізації промисловості регіону. Варто зазначити, що не менш вагому роль відіграє інституційна складова. Хоча оцінити в математичній інтерпретації, це надто складно та нереально. Зокрема, елементи інституційної складової потенціалу модернізації промисловості створюють нормативно-правове поле функціонування і розвитку промислового потенціалу. Не менш вагому роль відіграє законодавче регулювання підприємницької діяльності. Тобто слід зазначити, що через зростання рівня конкурентних вимог істотно підвищилась роль нормативів із проведення стандартизації та сертифікації промислової продукції, що також вносить суттєві корективи у інституційне поле регулювання промислового потенціалу регіону.

Безперечно, що в сучасних умовах господарювання набуває значимості інвестиційна складова потенціалу модернізації промисловості регіону. Адже на сьогоднішній день вона виступає як рушійна сила ринкових перетворень в регіоні. Слід зазначити, що інвестиційний потенціал модернізації промисловості регіону характеризується існуючими та перспективними обсягами інвестицій, що надходять чи можуть надійти в регіон для простого чи розширеного відтворення засобів виробництва. А також обсягом інвестиційних ресурсів, який витрачається на промислові цілі (програми), оскільки вони створюють передумови для соціально-економічного розвитку регіону. Інвестиційну складову потенціалу модернізації промисловості ми будемо розглядати через призму реалізованого та нереалізованого потенціалів. Відповідно до цього, загальну формулу інвестиційного потенціалу модернізації промисловості регіону можна записати у такому формалізованому вигляді:

$$Pi = P_{ip} + P_{in}, \quad (1.8)$$

де Pi – загальний інвестиційний потенціал модернізації промисловості регіону;

- Пір* – реалізований інвестиційний потенціал модернізації промисловості регіону;
Пін – нереалізований інвестиційний потенціал модернізації промисловості регіону.

Щодо реалізованого інвестиційного потенціалу, то його параметри у регіональному розрізі, визначаються передусім обсягами інвестицій в основний капітал промисловості. Отже в результаті чого отримуємо наступну формулу:

$$Пір = Inn + Km + In + Iv + Inp + Inf, \quad (1.9)$$

- де *Inn* – інвестиції в основний капітал промисловості регіону за рахунок власних коштів підприємств, млн. грн.;
Km – інвестиції в основний капітал промисловості регіону за рахунок державного бюджету та місцевих бюджетів, млн. грн.;
In – інвестиції в основний капітал промисловості регіону за рахунок кредитів наданих банками, млн. грн.;
Iv – інвестиції в основний капітал промисловості регіону за рахунок вітчизняних інвестиційних фондів, млн. грн.;
Inp – інвестиції в основний капітал промисловості регіону за рахунок прямих іноземних інвестицій, млн. грн.;
Inf – інвестиції в основний капітал промисловості регіону за рахунок портфельних іноземних інвестицій, млн. грн.

Стосовно нереалізованого інвестиційного потенціалу його на даний момент найскладніше розрахувати. Тим не менше ми його окреслимо через інвестиційні спроможності промисловості в регіоні. Таким чином, він матиме такий вигляд:

$$Пін = Kкб \times Чп \times Кін, \quad (1.10)$$

- де *Kкб* – кошти залучені банківськими установами від фізичних та юридичних осіб, млн. грн.;
Чп – частка промисловості у господарстві регіону;
Кін – коефіцієнт інвестиційної привабливості регіону ($Kін \geq 1$).

Підсумовуючи вище сказане, слід зауважити, що найскладніше здійснити розрахунки нереалізованого інвестиційного потенціалу промисловості, адже потрібно враховувати, що кожен регіон може залучати не обмежені інвестиційні властивості. Проте на практиці, як правило існують обмежуючі чинники для притоку інвестицій, зокрема це кредитний портфель регіону, тобто реальний обсяг кредитів, який обертаються в регіоні та інвестиційна привабливість самого регіону. Хоча варто вказати, що дані показники є стабільними тільки у короткостроковій перспективі.

Варто зазначити, що матеріально-виробнича складова потенціалу модернізації промисловості є однією з найважливіших складових, яка характеризує матеріально-виробничі можливості та ресурси промислових підприємств, а також є основою виробничо-господарської ланки економіки. Матеріально-виробнича складова потенціалу модернізації поділяється на два потенціали: потенціал основних фондів та потенціал матеріальних ресурсів (оборотних фондів). Які доцільно розділити на реалізований та нереалізований потенціали. Для розрахунків матеріально-виробничої складової потенціалу модернізації ми взяли за основу потенціал матеріально-технічних ресурсів⁴³. Отже, розрахунки потенціалу основних фондів слід проводити за такою формулою:

$$Поф = Пофр + Пофн = A + (Фоф \times Кд \times Коф + Фнб), \quad (1.11)$$

- де *Поф* – реалізований потенціал основних фондів;
Пофн – нереалізований потенціал основних фондів;
A – амортизаційні відрахування у промисловості регіону, млн. грн.;
Фоф – вартість основних промислово-виробничих фондів регіону, млн. грн.;
Кд – коефіцієнт дисконтування;
Коф – оптимальний коефіцієнт використання основних промислово-виробничих фондів ($Коф = B \div M$);
B – фактичний випуск продукції,
M – виробнича потужність);
Фнб – вартість незавершеного будівництва, млн. грн..
Відповідно потенціал матеріальних ресурсів матиме такий вигляд:

$$Пмр = Пмрр + Пмрн = Q + (З + Онб + Нп + Др), \quad (1.12)$$

- де *Пмрр* – реалізований потенціал матеріальних ресурсів;
Пмрн – нереалізований потенціал матеріальних ресурсів;
Q – матеріальні витрати у промисловості регіону, млн. грн.;
З – виробничі запаси у промисловості регіону, млн. грн.;
Онб – обсяг незавершеного будівництва у промисловості регіону, млн. грн.;
Нп – нереалізована продукція промисловості регіону, млн. грн.;
Др – державні резерви промислової продукції у регіоні, млн. грн.

⁴³ Захарченко В. І. Методика економічної оцінки потенціалу факторів трансформації промислових територіальних систем / В. І. Захарченко // Економіка промисловості. – 2006. – № 4(35). – С. 56-66.

Для розрахунку матеріально-виробничого потенціалу модернізації промисловості слід підсумувати потенціал основних фондів та матеріальних ресурсів, відповідно до цього ми отримаємо наступну формулу:

$$Пмв = Поф + Пмр, \quad (1.13)$$

де *Поф* – потенціал основних фондів;

Пмр – – потенціал матеріальних ресурсів.

Отже, відновлення та зміцнення матеріально-виробничого потенціалу модернізації промисловості може бути забезпечено на основі диверсифікації і реструктуризації промислового виробництва, зокрема через: подолання відставання технічного рівня галузей промисловості, орієнтованих на світовий і внутрішній ринки; докорінну реконструкцію морально і фізично застарілих основних виробничих фондів, тобто модернізацію на якісно новій технологічній основі виробничих потужностей, що сьогодні діють; розвиток і використання конкурентних переваг промисловості регіону і послідовного подолання її слабких сторін.

Дуже специфічною є оцінка природно-ресурсної складової потенціалу модернізації промисловості регіону. Аналіз існуючих науково-методичних підходів до оцінки природно-ресурсного потенціалу регіону дозволив виділити чотири принципово відмінних підходи: порівняльний, витратний, рентний та вартісний. Згідно з порівняльним підходом, вартість об'єкту визначається по вартості оціночного ринкового аналогу. Порівняння цих витрат з витратами за іншими джерелами дає можливість виявити ті, які забезпечують економію сили, часу і матеріальних засобів на залучення до експлуатації нових джерел. Для природно-ресурсного потенціалу регіону використовувати цей метод достатньо проблематично у зв'язку з неможливістю вибору відповідного аналогу природних ресурсів. Витратний підхід базується на визначенні витрат на створення об'єкту оцінки. Їх розрахунок здійснюється за різницею між проведеними витратами по гіршому ресурсі. Це дає змогу, виявити найдешевші варіанти забезпечення ресурсами країни, а також розрахувати допустимі податки при передачі ресурсів в оренду, а також відбувається зміна їхніх власників, розпорядників, користувачів тощо. Використання витратного підходу для вартісної оцінки природно-ресурсного потенціалу обмежено, оскільки не враховується зміна факторів попиту і пропозиції на ринку природних ресурсів. Таким чином, витрати на відновлення природно-ресурсного потенціалу в економічно нестабільних умовах не відображають їх реальної величини. Окрім цього, вони стосуються лише відтворювальних природних ресурсів. Адже, найбільш якісні і вигідно розташовані природні ресурси, згідно цього підходу отримують найменшу оцінку, а це суперечить об'єктивним економічним законам. Рентний та вартісний підходи практично не суперечать один одному, а поєднують в собі економічну цінність природного ресурсу, тобто ринкову ціну цього ресурсу. Тобто, у першому підході – диференційну ренту, а у другому – вартість валової продукції.

Найбільш доцільний для нашої оцінки – це вартісний підхід. Але перш за все варто розібратись, що ж таке природно-ресурсний потенціал модернізації промисловості. Ми його трактуємо, як сукупність мінерально-сировинних, лісових та частково водних та рекреаційних (мінеральні води) ресурсів, які можуть бути використані або використовуються у промисловості регіону, включаючи як енергетичні так і енергетичні ресурси. Отже, для оцінки ми використали показники, що характеризують віддачу (продуктивності) природних ресурсів, тобто валової продукції, яка вироблена з одиниці природного ресурсу⁴⁴. Загальний природно-ресурсний потенціал модернізації промисловості за формулою В. П. Руденка матиме такий вигляд:

$$Pn = \sum_{i=1}^n M_i \times O_i, \quad (1.14)$$

де Pn – загальний природно-ресурсний потенціал модернізації промисловості регіону;
 M_i – кількість i -го природного ресурсу, придатного для експлуатації (мінерально-сировинні, лісові, водні, рекреаційні, енергетичні тощо), за рік;
 O_i – оцінка вартості одиниці i -го природного ресурсу, за рік.

Найбільш проблематично визначити реалізований (P_{nr}) та нереалізований (P_{nn}) потенціали природних ресурсів. Основою реалізованого потенціалу буде ціна одиниці та валові обсяги видобування (чи заготівлі) мінерально-сировинних, лісових та водних ресурсів. Відповідно до цього нереалізований потенціал буде мати вигляд:

$$P_{nn} = Pn - P_{nr} \quad (1.15).$$

Як бачимо, даний показник дає уявлення про тривалість використання тих чи інших видів вичерпних (а в деяких випадках і невичерпних) ресурсів або їх сукупності при незмінних темпах зростання об'ємів споживання і сталості технологій. Одночасно вказує на необхідність та своєчасність пошуку шляхів переорієнтації на використання інших ресурсів, тобто на зміну галузевої структури промисловості в регіоні.

Вагомим резервом підвищення конкурентоспроможності промислового потенціалу регіону є екологічна складова потенціалу. Оскільки діяльність промислового сектора є одним з основних забруднювачів навколишнього середовища, що порушує екологічний баланс та

⁴⁴ Руденко В. П. Стоимостная переоценка природно-ресурсного потенциала Украины / В. П. Руденко, С. В. Руденко // География и природные ресурсы. – 2011. – № 1. – С. 173-176; Руденко В. П. Инвентаризация природных ресурсов / Екологічна енциклопедія : у 3 т. / редколегія А. Б. Толстоухов та ін. – К. : ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації», 2007. – Т. 2. – 118 с.

справляє значний тиск на природу. Хоча у багатьох розвинутих країнах світу відбувається процес екологізації промисловості, тобто економічний розвиток та екологічна безпека суспільства є рівноправними процесами, адже на державному рівні регулюється розширення територій промислових підприємств у регіонах.

Незважаючи на це, розвиток сучасної української промисловості продовжує відбуватися за старою моделлю, у якій питання екологічної безпеки та соціально-екологічного балансу не є головними, тому що недостатньо враховується рівень концентрації викидів промислових підприємств на певній території. Тривала діяльність промислових підприємств регіонів, сьогодні орієнтована суто на економічне збагачення, що відповідно сприяє накопиченню екологічних проблем. Таким чином, враховуючи вище сказане, ми пропонуємо співвідносити екологічний збиток та чистий прибуток у промисловості, разом з врахуванням використаних природних ресурсів. Відповідно екологічний потенціал модернізації промисловості буде мати такий вигляд:

$$Pe = 1 / Bn \times \frac{On}{\text{Чн} \times S}, \quad (1.16)$$

- де Pe — екологічний потенціал модернізації промисловості регіону;
 Bn — викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел в регіоні, т;
 On — оцінка природних ресурсів у промисловості регіону, млн. грн.;
 Чн — чистий прибуток промисловості регіону, млн. грн.;
 S — площа регіону, тис км².

Слід також зазначити, що складові екологічного потенціалу мають безпосередній вплив на потенціал промисловості загалом. Так, забруднення навколишнього середовища впливає на матеріально-виробничний потенціал внаслідок пришвидшеного зносу і передчасного виходу з ладу основних виробничих фондів. Трудовий потенціал знижується внаслідок підвищення плинності кадрів, внаслідок незадоволення екологічним станом місця праці чи проживання, а також через зниження якісного стану індивідуального потенціалу робітників у результаті підвищення захворюваності, що викликані забрудненням навколишнього середовища на промислових підприємствах.

Крім цього, структурна матриця промислового потенціалу була б не повною без урахування територіально-структурного розміщення та впливу промислового виробництва. Хоча умовно ділити на реалізований та нереалізований ми не зможемо. Для оцінки територіально-структурної складової промислового потенціалу можна використати

адаптований метод зважування (метод мас)⁴⁵, в основу якого береться принцип тяжіння території до найбільших економічних ядер регіонів. Застосування даного методу дасть змогу визначити як окремі межі домінуючого впливу конкретної одиниці промислового вузла так і визначення меж промислових районів, в залежності від територіального промислового потенціалу їх центрів. При цьому припустимо, що у якості потенціалу промислового вузла може виступати показник обсягу виробництва промислової продукції регіону на душу населення на рік (в грошових одиницях).

Методика визначення меж домінуючого впливу основних промислових вузлів включає таку низку послідовних кроків, а саме:

1. Знаходження величини промислових потенціалів важливих вузлів, які визначають вагу (масу) кожного вузла у загальній системі країни, де Π_A – промисловий потенціал вузла A .

Кожному з основних промислових вузлів присвоюється вага (маса), що дорівнює його територіальному промислового потенціалу: $M_A = \Pi_A$, де M_A – вага промислового вузла A .

2. Знаходження ваги центру зважування системи промислових вузлів: центрів зважування пар, який відіграє роль цих вузлів матиме такий вигляд:

$$M_{AB} = M_A + M_B, \quad (1.17)$$

де M_{AB} – центр маси (зважування) промислових вузлів A і B .

Згідно теорії мас у центрі зважування промислової системи країни сконцентрована вага $M = M_A + M_B + \dots + M_N$, де $A, B, \dots, N$ – основні промислові вузли країни.

3. Знаходження місць розташування точок дотику зон домінуючого впливу кожної пари промислових вузлів.

K_{AB} – точка дотику зон домінуючого впливу вузла A та B , яка розташована на відріжку AB і при цьому виконується умова:

$$\overline{AK}_{AB} = S \times k, \quad (1.18)$$

де S – відстань між промисловими вузлами A і B ;

k – центр зваження вузлів, який рахується так:

$$k = \frac{\Pi_A}{\Pi_A + \Pi_B}$$

---

⁴⁵ Заславский А. А. Теорема Понселе в евклидовой и алгебраической геометрии / А. А. Заславский, Г. Р. Челноков // Математическое образование. – 2001. – №4(19). – С. 23-30

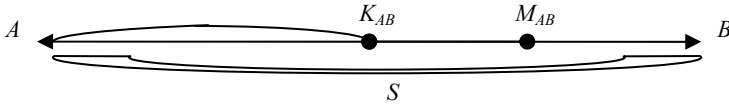

Рис. 1.1.

4. Знаходження місць розташування точок дотику зон домінуючого впливу усіх основних промислових вузлів – знаходження меж промислових регіонів.

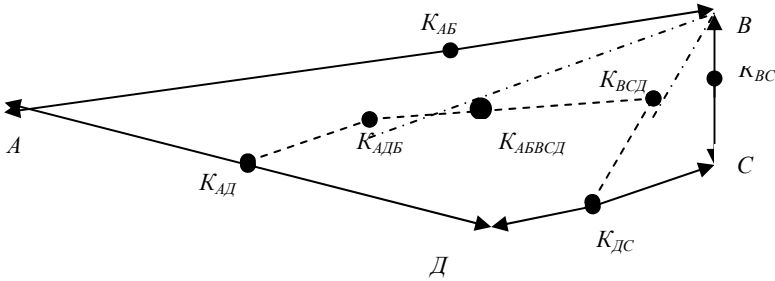

Рис.1.2.

Зони дотику трьох і більше регіонів визначаються згідно вищеописаної схеми, враховуючи величини потенціалів у відповідних попарних точках дотику та центрах зважування та центрах зважування.

5. Окреслення зон домінуючого впливу основних промислових вузлів усіх регіонів.

Шляхом сполучення відповідних, визначених попередньо, точок дотику отримуємо графічне зображення умовних промислових регіонів країни. Таким чином, розрахувавши промисловий потенціал окремих форм територіальної організації промисловості регіону, зокрема промислових вузлів, можна визначити їх зону впливу на найближче оточення, а отже умовну межу промислового «району».

Аналіз існуючих методичних підходів до оцінки промислового потенціалу модернізації промисловості регіону показав, що кожна із зазначених складових характеризується певною величиною та якісним станом відповідних видів ресурсів. Виокремлення запропонованих складових потенціалу модернізації промисловості обумовлюється тим фактом, що промисловий розвиток має будуватися ще й на принципах соціально-економічної рівноваги та взаємопідтримуючого росту. Це дає змогу застосувати інтегральний показник оцінки потенціалу модернізації промисловості регіону. Для його розрахунку доцільно використовувати індексний та мультиплікативний методи. В даному разі інтегральний індекс потенціалу модернізації промисловості регіону може бути розрахований за формулою:

$$I_{pp} = \sum_{i=1}^8 w_i \times I_i, \quad (1.19)$$

де I_{pp} – інтегральний індекс потенціалу модернізації промисловості регіону;

I_i – первинні індекси сумарних часткових потенціалів промисловості (нормовані значення показників);

W_{ij} – вага i -го індексу у загальному показнику.

У якості часткового індексу може виступати як зведений показник, так і окремий показник, що характеризує конкретну компоненту промислового потенціалу регіону. Хоча варто зазначити, що якісні або кількісні зміни одного з складових інтегрального індексу потенціалу модернізації промисловості неминуче ведуть до більш або менш помітних змін в кількості або якості інших компонент. Слід вказати, що значення вагового коефіцієнту визначається за допомогою факторного

аналізу чи експертних оцінок та обчислюється згідно умови $\sum_{i=1}^n w_i = 1$.

Для встановлення вагового коефіцієнту ми обрали експертну оцінку із встановленням коефіцієнтів вагомості груп часткових потенціалів промисловості (табл. 1.4) Відповідно складання переліку та його впорядкування за вагомістю окремих груп часткових потенціалів доцільно здійснювати з використанням попарного порівняння потенціалів і встановлення коефіцієнтів переваг⁴⁶. Отже, розрахунки попарного порівняння потенціалів обчислюються наступним чином, зокрема коефіцієнти переваг k_{ij} , де $P_1, P_2, \dots, P_n$ – множина коефіцієнтів є:

$k_{ij} = 1,5$, якщо $P_i > P_j$ (чинник P_i переважає чинник P_j);

$k_{ij} = 1$, якщо $P_i = P_j$ (чинник P_i еквівалентний чиннику P_j);

$k_{ij} = 0,5$, якщо $P_i < P_j$ (чинник P_i поступається чиннику P_j);

Значення параметру S_i визначається як добуток i -то вектор-стрічки $[k_i]$ на вектор-стовпчик $[\sum k_{ij}]$, тобто

$$S_i = \sum ([k_i] \cdot [\sum k_{ij}] \downarrow) \quad (1.20)$$

Відповідно вагові коефіцієнти визначаються так:

$$\lambda_i = S_i \div \sum S_i \quad (1.21)$$

Як видно з табл. 1.3 найбільший вплив на промисловість в регіоні на думку експертів має інноваційний потенціал промисловості, який є основою створення сучасних досягнень науково-технічного прогресу,

⁴⁶ Справочник по функционально-стоимостному анализу / под. ред. М. Г. Карпунина Б. И. Майданчика. – М. : Финансы и статистика, 1988. – 431 с.

якісно нової, конкурентоспроможної продукції, включаючи процес від виробництва до споживання.

Таблиця 1.4

Матриця вагомості часткових потенціалів промисловості регіону

Групи часткових потенціалів	Позначення	Коефіцієнти порівнянь k_{ij}								$\sum k_{ij}$	S_i	λ_i
		P_1	P_2	P_3	P_4	P_5	P_6	P_7	P_8			
Інвестиційна	P_1	1,0	1,5	0,5	0,5	0,5	1,5	1,5	0,5			
Природно-ресурсна	P_2	0,5	1,0	0,5	0,5	0,5	0,5	1,5	1,5	6,5	45,25	0,10
Управлінська (управлінсько-інституційна)	P_3	1,5	1,5	1,0	0,5	1,5	1,5	1,5	1,5	10,5	75,25	0,16
Інноваційна	P_4	1,5	1,5	1,5	1,0	1,5	1,5	1,5	1,5	11,5	79,25	0,17
Трудова	P_5	1,5	1,5	0,5	0,5	1,0	1,5	1,5	1,5	9,5	69,51	0,15
Матеріально-виробнича	P_6	0,5	1,5	0,5	1,5	0,5	1,0	1,5	1,5	8,5	57,75	0,13
Екологічна	P_7	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	1,0	0,5	4,5	34,79	0,08
Територіальна (територіально-структурна)	P_8	0,5	1,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	1,0	5,5	41,25	0,09
Сума										64	457,76	1

Безперечно, що оцінка потенціалу модернізації промисловості регіону та активізація її використання належить до найважливіших кроків, які допоможуть при вирішенні регіональних соціально-економічних проблем розвитку регіону. Варто вказати, що чим більший потенціал модернізації промисловості та більш високий інтегральний показник, тим стабільніше повинно бути соціально-економічне становище даного регіону. Хоча в деякій мірі можна вважати, що інтегральна оцінка потенціалу згладжуватиме вплив, тих чи інших складових на величину, якість та активність використання самого потенціалу. Але незважаючи на це, оцінка промислового потенціалу слугуватиме підґрунтям вибору напрямів його стратегічного розвитку, а результативне використання ресурсів потенціалу дозволить виявити найбільш ефективні резерви розвитку промисловості регіону. Отже, підсумовуючи вище сказане, слід зазначити, що цей підхід може використовуватись при здійсненні моніторингу реалізації стратегій та програм розвитку промисловості регіонів тощо.

Розділ 2. Аналіз стану та тенденції розвитку промисловості Карпатського регіону

2.1. Особливості розвитку промисловості Львівської області

Українська промисловість займає провідне місце в структурі національної економіки. Її частка у ВВП протягом останніх десяти років в середньому складала біля 44%, а у ВДВ – 26%. Крім того у промисловості задіяна майже чверть зайнятих в економіці країни. З огляду на це розвиток та оновлення промислового потенціалу регіонів є стратегічним пріоритетом розвитку економічного потенціалу України. Реалістичне формування цілей розвитку неможливе без ґрунтовного аналізу ситуації, що склалася в промисловому секторі кожної області.

Промисловість Львівської області розвивається нерівномірно зі значними коливаннями по роках. Про це свідчать дані зі зміни обсягів промислової продукції області впродовж 2000-2011 рр. (рис. 2.1).

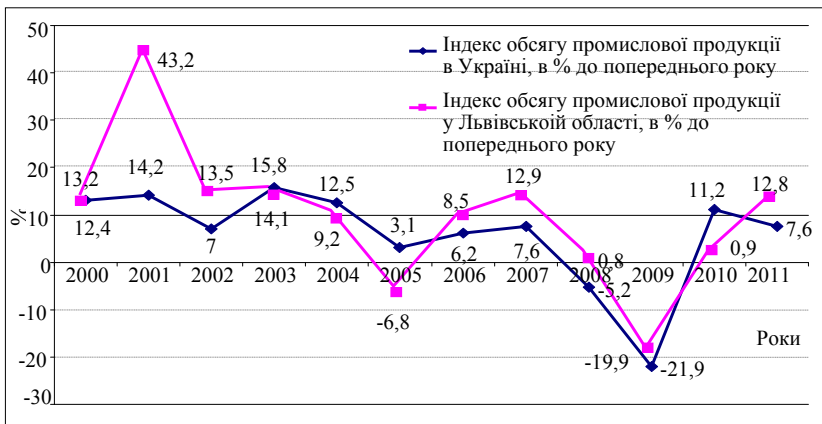

Рис. 2.1. Зміна обсягів промислової продукції в Україні та Львівській області впродовж 2000-2011 рр. (Складено за: Промисловість Львівщини : стат. зб. – Львів : ГУСЛО, 2008. – 208 с. Промисловість Львівщини : стат. зб. – Львів : ГУСЛО, 2011. – 188 с.; Промисловість Львівщини : стат. зб. – Львів : ГУСЛО, 2010. – 184 с.)

Як видно з ілюстрації тенденції розвитку промисловості області відповідають, в основному загальнонаціональним тенденціям. Виняток становить 2001 р., коли в області спостерігалось значне збільшення, а на наступний рік, відповідно, значне падіння обсягів промислової продукції. Найсильніше падіння відбулося у 2009 р., проте у 2011 р. обсяги виробництва у промисловості області і України в цілому досягнули рівня до кризового періоду 2007 р. (12,8% і 7,6% відповідно).

Особливо критичними для промисловості області були 2005 та 2009 рр., коли індекси обсягу промислової продукції досягли мінімумів у -6,8 та -19,9% відповідно. Протягом 2010-2011 рр. обсяги поступово зростали і практично досягнули докризового періоду, хоча в Україні в цілому спостерігаємо певний спад обсягів реалізованої промислової продукції у 2011 р., порівняно із попереднім, 2010 р.

Структура промислового виробництва області протягом 2004-2011 рр. також змінювалася (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Структура промислового виробництва Львівської області,%

Галузі промисловості	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Добувна, в т.ч.	5,8	5,2	5,5	4,9	4,1	4,8	4,7	6,4
добування паливно-енергетичних корисних копалин	5,5	4,9	5,3	4,6	3,7	4,5	4,4	5,8
добування корисних копалин крім паливно-енергетичних	0,3	0,3	0,2	0,3	0,4	0,3	0,3	0,6
Переробна, в т.ч:	78,7	80,5	80,1	80,2	80,2	76,4	76,3	75,3
Харчова	23,2	21,3	19,2	20,4	20,4	22,4	26,5	27,9
Легка	5,0	5,1	5,2	5,5	6,0	4,3	3,3	3,2
Оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	4,9	5,4	4,5	4,3	3,9	3,3	3,2	2,9
Целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	7,5	7,0	6,4	6,0	5,8	5,9	5,4	5,8
Виробництво коксу, продуктів нафто-перероблення	4,1	8,8	11,2	9,2	8,6	6,0	6,9	3,6
Хімічна і нафтохімічна промисловість	6,3	7,1	7,0	7,1	6,5	6,5	7,8	6,7
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	6,3	5,7	6,1	7,0	7,5	6,0	4,1	5,2
Металургійне виробництво	2,6	2,3	3,3	4,1	4,1	3,5	4,4	5,0
Машинобудування	15,2	14,8	14,3	13,5	11,9	11,4	11,6	11,4
Інші галузі промисловості	3,6	3,0	2,9	3,1	3,5	3,0	3,1	3,6
Виробництво та розподілення електроенергії	15,5	14,3	14,4	14,9	15,7	18,8	19,0	18,3

* Складено за: Промисловість Львівщини : стат. збірник. – Львів : ГУСЛО, 2008. – С. 32.

Звертає на себе увагу те, що у галузевій структурі області значно переважають переробні галузі, що є позитивною передумовою для

проведення модернізаційних змін промислового потенціалу. Натомість можемо зауважити, що частка переробних галузей була максимальною протягом 2005-2008 рр., а потім дещо зменшилася, у межах, співставних з розміром частки переробних галузей (порядка 5%). Разом із тим відбулося зменшення, а потім більш стрімке зростання видобувної галузі, що особливо чітко проявилось протягом 2010-2011 рр. Такі тенденції розвитку можуть свідчити, про не зовсім оптимальні процеси перерозподілу промислового виробництва Львівської області.

Аналіз таблиці свідчить також про те, що протягом аналізованого періоду зросла частка енергетичного сектору промисловості (на 2,8%), натомість частка машинобудування зменшилася на 3,8%. Така тенденція є не дуже сприятливою для проведення модернізаційних перетворень промислового виробництва, оскільки машинобудування, як галузь з високою доданою вартістю повинна відігравати у цих процесах базову роль.

Як бачимо, у структурі промислового виробництва регіону найбільш питому вагу мають харчова, паливна промисловості, машинобудування і металообробка, електроенергетика. У структурі виробництва товарів народного споживання частка продовольчих товарів становить 65%.

Несприятливим для проведення модернізаційних перетворень є зменшення інвестиційної групи продукції в структурі реалізованої промислової продукції області (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Розподіл реалізованої промислової продукції Львівської області за групами по роках, %

Роки	Сировинна продукція	Інвестиційна продукція	Товари широкого вжитку	Товари тривалого використання
2005	67,5	13,0	18,2	1,3
2006	66,7	13,3	18,7	1,3
2007	59,0	12,7	25,6	2,7
2008	55,0	14,2	27,6	3,2
2009	55,8	12,4	28,4	3,4
2010	52,0	10,5	34,1	3,4
2011	51,8	10,3	34,5	3,4

* Складено за: Промисловість Львівщини. Статистичний збірник. – Львів : ГУСЛО, 2010. – С. 26; Промисловість Львівщини : стат. зб. – Львів : ГУСЛО, 2011. – С. 26, 182.

Разом із тим спостерігається домінування частки сировинної продукції, хоча її частка протягом 2005-2011 рр. зменшилася більше як на 15% за рахунок перерозподілу у товари широкого вжитку. Це є позитивною тенденцією динаміки розвитку промислового потенціалу Львівщини.

Змінилася також частка товарів тривалого використання. Від 2004 до 2010 рр. цей зріст становив майже три рази. Найбільше зростання відбулося протягом 2005-2007 рр. і з цього моменту дана частка змінювалася несуттєво. З огляду на цілі модернізації промислового потенціалу логічним є подальше зменшення відсотку сировинної продукції, причому дуже важливо, щоби такий перерозподіл відбувався у групу інвестиційної продукції, а не тільки групи товарів широкого вжитку. Позитивну динаміку зменшення частки сировинної продукції слід підтримувати.

Складною проблемою осучаснення розвитку промисловості області є зношеність основних фондів (рис. 2.2). Як видно з ілюстрації протягом останнього десятиріччя зношеність основних фондів у промисловості області перевищувала цей показник в економіці Львівщини. Проте, у 2009 р. загальноекономічний показник випередив промисловий, і у 2010 р. ця різниця збільшилася, склавши понад 10%.

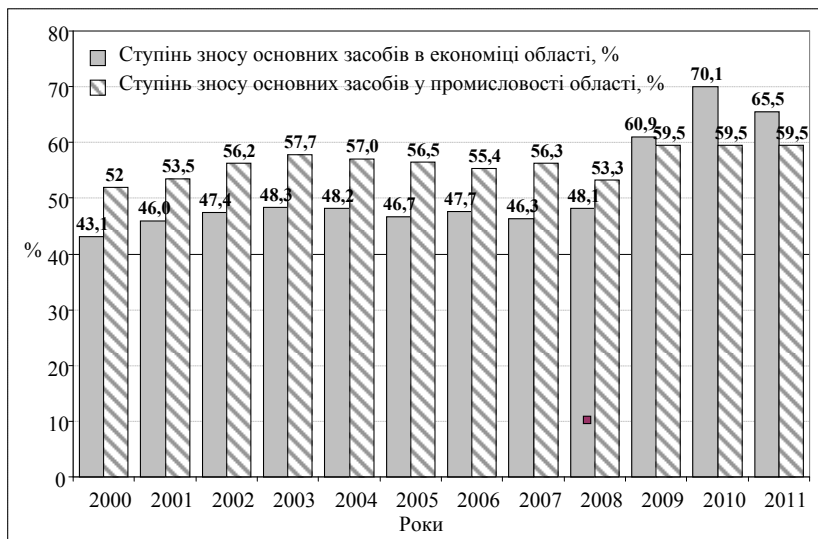

Рис. 2.2. Коефіцієнти зносу основних засобів Львівської області (Складено за даними офіційного сайту ГУСЛО. – Режим доступу : <http://lv.ukrstat.gov.ua>)

Таким чином, зношеність фондів у промисловості складає значну частку у зношеність фондів в економіці в цілому. Показники зносу основних фондів промисловості є критичними, становлять понад 50%, а з 2009 р. наблизились до межі 60%.

Зношеність основних фондів є суттєвим бар'єром для нарощування обсягів виробництва, вагомим викликом для модернізації промислового потенціалу. З історії проведення промислових модернізацій можемо почерпнути тезу про те, що зношеність основних фондів була однією з вагомих причин, що вплинула на рішення про початок модернізації. Адже сам процес модернізації, можна сказати, напряду націлений на оновлення основних засобів виробництва (якщо брати до уваги технологічну складову модернізації).

З огляду на перспективи модернізації базовою галуззю промисловості є машинобудування. Машинобудування Львівщини володіє значним потенціалом та має суттєвий вплив на розвиток промисловості області. Галузь забезпечує дев'яту частину реалізованої промислової та інноваційної продукції, більше третини експорту промислової продукції, тут зайнято більше п'ятої частини працівників промисловості (рис. 2.3).

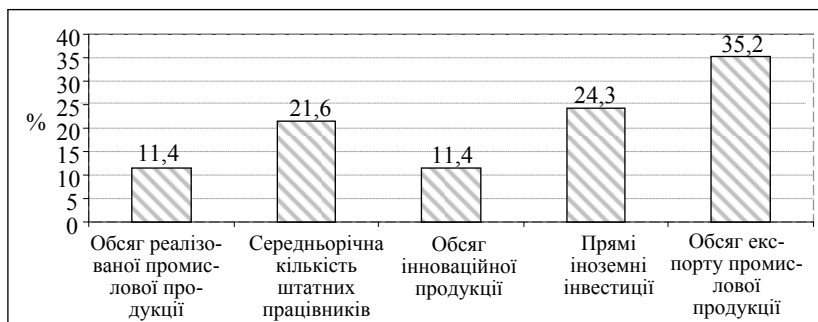

Рис. 2.3. Частка машинобудування у загальнопромислових показниках Львівської області (Складено за даними офіційного сайту ГУСЛЮ. – Режим доступу : <http://lv.ukrstat.gov.ua>)

У 2011 р. на машинобудівних підприємствах було задіяно 26,3 тис. найманих працівників, кожний п'ятий працівник промисловості був зайнятий саме у цій галузі. Працівники машинобудівного комплексу отримували вищу заробітну плату, ніж в економіці області загалом. Так, середньомісячна заробітна плата працівників підприємств з виробництва машин та устаткування становила 2809 грн., що на 25,2% більше, від загального рівня в економіці, з виробництва електричного та

електронного устаткування – 2451 грн. (на 9,2% більше), з виробництва транспортних засобів та устаткування – 2276 грн. (на 1,4% більше).

У 2011 р. машинобудівні підприємства реалізували продукції (робіт, послуг) на 3,7 млрд. грн., що склало у загальнообласному обсязі реалізованої промислової продукції 11,4%. За обсягом реалізованої продукції галузь посідає друге місце серед галузей переробної промисловості після підприємств з виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів.

Суттєвий внесок в обсяги реалізації галузі здійснюють: ЗАТ «Завод комунального транспорту», ТзОВ «Леоні Ваерінг Системс УА ГМБХ», ПАТ «Іскра», ДП «Стрийський вагоноремонтний завод», ПАТ «Львівський локомотиворемонтний завод», ПАТ «Дрогобицький завод автомобільних кранів», ДП «Львівський державний завод «Лорта», ДП «Холгер Крістіансенс Продакшн Україна», НВП «Спаринг Віст Центр», ВАТ «Львіворгрес».

Великі підприємства сплачують третину від усіх податків Львівщини. Станом на 1 вересня 2012 р. великими платниками податків Львівської області є 45 підприємств, які забезпечили надходження до бюджетів усіх рівнів податків та платежів в сумі 2031,1 млн. грн., або 33,3% до загальної суми сплачених в області податків. Найбільшими платниками податків до Державного бюджету України за січень-серпень 2012 р. є: ТзОВ «НВП «Гетьман» – 343,4 млн. грн., ТОВ ЗАТ «Львівський лікєро-горілочний завод» – 218,3 млн. грн., ВАТ «Західенерго» – 134,4 млн. грн.

У 2011 р. машинобудівні підприємства області забезпечили один із найбільших приростів випуску промислової продукції, обсяги виробництва збільшились практично на третину (на 31,9%). Зокрема, на підприємствах з виробництва електричного, електронного та оптичного устаткування виробництво продукції збільшилось на 49,6%, з виробництва транспортних засобів та устаткування – на 42,6%. В Україні загалом випуск продукції машинобудування збільшився у 2011 р. на 17,2%.

У 2011 р. на розвиток підприємств машинобудування було спрямовано 162,2 млн. грн. інвестицій в основний капітал, що на 26,3% більше, ніж у 2010 р. Зокрема, в 1,9 рази збільшились капіталовкладення у підприємства з виробництва електричного, електронного та оптичного устаткування. Також в 1,7 рази зросли обсяги іноземних інвестицій і становили у 2011 р. 9,2 млн. дол. США.

Машинобудівній продукції належить значна роль у зовнішній торгівлі товарами. У 2011 р. підприємства галузі експортували продукції на 343,1 млн. дол. США, що на 21,5% більше проти 2010 р., а їх частка у загальнообласному експорті області склала 35,2% (у 2010 р. – 29%). Найбільші експортні поставки підприємства машинобудування

здійснювали у Польщу, Німеччину, Великобританію, Російську Федерацію, Чехію та Данію.

У 2011 р. збільшилися також імпортні надходження продукції машинобудування. Область імпортувала обладнання для деревообробної, целюлозно-паперової, харчової промисловості, кабельну продукцію, ізоляторну арматуру, легкові та вантажні автомобілі, промислові та лабораторне обладнання, побутову техніку та електроніку тощо⁴⁷.

Поряд із цим у промисловості області наявна значна частка збиткових підприємств (рис. 2.4). Як видно з рисунку найбільше збиткових підприємств працює в галузі виробництва та розподілу електроенергії, газу та води, понад 50%.

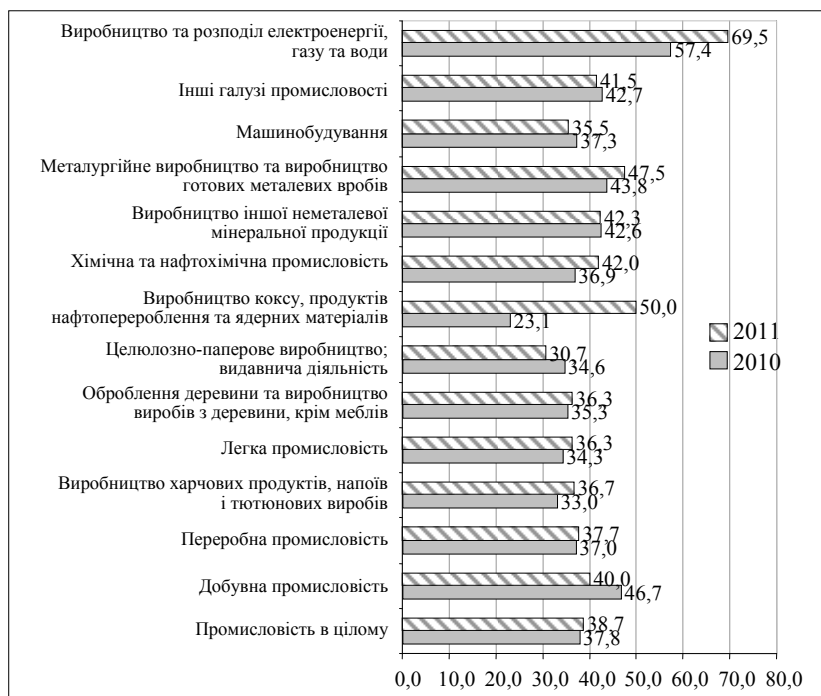

Рис. 2.4. Частка збиткових підприємств у промисловості Львівської області за видами діяльності

У 2010 р., порівняно із 2009 р. частка збиткових підприємств значно зросла у виробництві коксу та продуктів нафтопереробки, більше

⁴⁷ Прес-реліз. До дня працівників машинобудування. – Львів : ГУСЛО, 2012. – Режим доступу : <http://lv.ukrstat.gov.ua>.

ніж у два рази. Крім того зростання частки таких підприємств відбулося у таких галузях, як: виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, легкій промисловості, обробленні деревини та виробництві виробів з деревини, хімічній та нафтохімічній промисловості, металургійному виробництві та виробництві готових металевих виробів, а також у промисловості в цілому, і у її переробних галузях. Натомість добувна промисловість почала працювати більш ефективно, відповідна частка збиткових підприємств зменшилася на 6,7%. Зменшення частки також спостерігається у целюлозно-паперовому виробництві і видавничій діяльності, виробництві іншої неметалевої продукції, машинобудуванні.

Сума допущених збитків у промисловості в 2010 р. становила 1269,2 млн. грн. з яких 810,6 млн. грн. припадає на переробну промисловість, а 189,6 млн. грн. – на добувну. Фінансові результати діяльності промислових підприємств подано на рис. 2.5.

Рис. 2.5. Обсяги допущених збитків на промислових підприємствах Львівської області

Як видно з ілюстрації в цілому промисловість області працювала зі збитками, основний внесок в які здійснювала електроенергетична галузь (248,7 млн. грн. збитків). Найбільш ефективно працювала харчова галузь, а також хімічна та нафтохімічна промисловість, легка промисловість, машинобудування.

Аналіз діяльності основних підприємств області у галузевому розрізі (табл. 2.3) засвідчив, що найбільш ефективно функціонує харчова галузь.

Таблиця 2.3.

Основні показники фін сово-економічного стану підприємств Львівської області

№ п/п	Показники	ПАТ «Сера»		ПАТ «Дрогобицький завод автомобільних машин»		БАТ «Львівський завод оптичних приладів»		ТОВ ЗАТ «Львівський завод оптичних приладів»		ПРАТ «Компанія Експерт»		ПАТ «Мін-копальні»		АТ «Газиферро»		БАТ «Однісувський цементно-порошковий комбінат»		ЗАТ «Ситанко»		БАТ «Міак»		БАТ «Львівський завод автомобільних машин»	
		2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011
		Основні показники результатів виробничої діяльності																					
		Характеристики																					
	Машинобудування	Телевизионна електроніка		Харчова		Будівельні матеріали		Хімічна		Хімічна		Хімічна		Хімічна		Хімічна		Хімічна		Хімічна		Хімічна	
1.	Доходи від реалізації виробленої продукції, тис. грн.	32743,3	344636	51685	95774	48724	41564	568335	642104	408948	450562	562511	719261	331373	383436	260746	61861	11126	7695	17997	16214	5011	6145
2.	Собівартість виробленої продукції, тис. грн.	220633	239288	44663	72894	35729	27001	194062	231240	243582	28229	384745	529405	154952	173618	229518	474360	9447	6485	14083	1442	4016	5314
3.	Фінансовий результат від операційної діяльності до оподаткування, тис. грн.	21737	15340	-27882	-35801	-1735	800	16625	18399	13485	9171	-35844	-10178	6661	8471	-65556	12345	1433	-928	21	-5197	594	-203
4.	Класифікація, тис. грн.	1992	2028	1259	1031	357	362	289	297	429	438	640	567	695	781	1926	1839	121	129	392	397	243	239
5.	Середньозважена зарплата, тис. грн.	2103	2276	1122	1430	2749	2741	4490	4611	5972	6159	4588	5608	3596	4030	1477	2389	1270	1340	1425	1510	1340	1410
6.	Вартість основних фондів, тис. грн.	271939	295680	124838	128263	10382	10212	133296	140173	137022	178321	584660	595460	118746	130601	387258	393069	9186	9036	19161	18837	11474	11530
7.	Знос основних фондів, тис. грн.	56,6	59,2	55,5	57,4	65,7	67,7	68,6	68,4	0,0	0,0	0,0	0,0	45,8	48,0	51,7	56,2	72,8	74,9	65,8	70,9	79,1	79,3
8.	Матеріальні витрати, тис. грн.	164511	201041	40985	21431	21014	5095	171797	211672	122623	139622	295979	358695	129912	148849	170591	375178	5219	3895	6716	4880	1367	1646
9.	Матеріаломісткість продукції, %	74,6	84,0	91,8	29,4	58,8	18,9	88,5	91,5	50,3	49,5	76,7	67,8	83,8	85,7	74,3	79,1	55,2	60,1	47,7	33,8	34,0	31,0
Показники фінансового стану підприємства																							
10.	Коефіцієнт платоспроможності	1,59	1,35	1,59	1,16	1,01	1,05	1,71	1,63	0,89	1,47	0,85	0,51	1,29	1,35	0,33	0,37	1,23	0,87	1,63	1,09	2,67	2,05
11.	Коефіцієнт автономії	0,23	0,21	0,59	0,46	0,32	0,26	0,47	0,46	0,57	0,47	0,67	0,62	0,17	0,17	-0,24	-0,20	0,55	0,43	0,63	0,54	0,93	0,92
12.	Коефіцієнт фінансової стійкості	0,29	0,27	1,46	0,85	0,47	0,35	0,89	0,87	1,34	0,88	2,42	1,82	0,20	0,20	-0,20	-0,17	1,23	1,69	1,16	13,67	11,78	
13.	Рентабельність інвестицій	110,65	106,93	41,13	101,63	746,52	586,27	253,02	247,24	290,30	192,66	95,70	145,89	51,81	60,66	-624,53	-318,11	284,64	179,32	236,50	74,45	94,81	
14.	Рентабельність власного капіталу	16,93	10,96	-26,33	-40,21	-37,68	9,79	17,52	14,81	5,16	2,09	-8,00	-2,72	4,12	3,29	-16,56	0,00	-43,47	-0,34	-53,35	7,98	-3,86	
15.	Рентабельність реалізованої продукції	24,68	22,82	6,26	12,81	17,98	24,50	11,99	5,98	26,71	23,32	14,98	9,97	33,29	36,20	8,61	0,00	-0,61	18,77	-1,84	19,63	12,69	

Також виділяється машинобудування хімічна промисловість та промисловість будівельних матеріалів, деревообробка. Дохід від реалізації продукції на більшості проаналізованих підприємств у 2011 р. збільшився, в порівнянні з попереднім роком, проте собівартість продукції також зростала. Особливо це відчутно на машинобудівних та харчових підприємствах.

Кількість працюючих осіб на підприємствах також зростала як і середньомісячна заробітна плата. Найвищий рівень заробітної плати спостерігається у харчовій та будівельній галузі. Наступні позиції посідають машинобудування та хімічна промисловість де середньомісячна заробітна плата складає 2-4 тис. грн.

Знос основних фондів найвищий на підприємствах машинобудування, хімічній промисловості, а також у легкій промисловості. Практично на всіх проаналізованих підприємствах зростають показники рентабельності (табл. 2.3).

Якщо проаналізувати матеріали керівних органів економічного розвитку області (зокрема офіційний сайт обласної державної адміністрації), то можна зробити висновок про те, що значна доля координуючих зусиль по відношенню промислової діяльності зосереджена в сфері енергозбереження, сучасної переробки побутових і промислових відходів, запобіганню шкідливих наслідків розвитку промисловості (зокрема малої гідроенергетики). Увесь цей корпус діяльності в контексті проблеми модернізації може бути означений як розвиток екотехнологій. Іншими двома важливими складовими до технологічного осучаснення промислового виробництва є розвиток біотехнологій та натотехнологій. Біотехнологічний сектор промисловості в області представлений такими виробничими потужностями як «Ензим», «Майола», фармакологічним виробництвом («Галичфарм»). Тут зосереджений вагомий виробничий та організаційний потенціал, який може стати базисом проведення модернізації усього промислового комплексу Львівщини. Зосереджений він, головним чином, навколо галузей харчової промисловості і має потужну наукову базу. Зокрема, у Львові працює Інститут біології клітини НАН України, який розробив унікальний штам дріжджів, здатний до надсинтезу вітаміну B2. Розробка львівських науковців перевищує продуктивність американських та китайських аналогів.

Натомість нерозвиненим є сектор нанотехнологій. Розвиток цих галузей потребує координації на національному рівні, і не може бути, на нашу думку, розв'язаний в межах одного регіону. На рівні держави мають бути сформовані буквально декілька центрів розвитку нанотехнологій, які повинні зосереджуватися на базі науково-дослідних установ. Місто Львів в такому відношенні є перспективним центром.

Важливою складовою модернізації промисловості області є розвиток т.зв. допоміжних і трансакційних секторів, в першу чергу ІТ-

технологій. Зокрема, у м. Львові формується потужна база виробників програмного забезпечення, які одними з перших в Україні зуміли знайти застосування цьому ресурсу на світових ринках. Важливою складовою модернізації промисловості області є розвиток т.зв. допоміжних і трансакційних секторів, в першу чергу ІТ-технологій. Зокрема, у м. Львові формується потужна база виробників програмного забезпечення, які одними з перших в Україні зуміли знайти застосування цьому ресурсу на світових ринках.

Розвивається співпраця з потужними виробниками цифрового та офісного обладнання. Зокрема, перспективним є створення Глобального сервісного центру компанії «Хюлетт Пакард» та регіонального офісу компанії, в якому до 2013 року має працювати до двох тисяч львів'ян.

Для промисловості області характерна складна галузева і територіальна структура. Головними промисловими центрами області є міста: Львів, Дрогобич, Стрий, Борислав, Новий Розділ, Червоноград, Сокаль. Важливим напрямом модернізації промислового виробництва області є удосконалення його просторової структури. В територіальному плані У Львівській області вчені виділяють три промислові райони: Передкарпатський (із центрами: Дрогобич – машинобудування, деревообробка, легка промисловість; Стрий – машинобудування, харчова і деревообробна промисловість, газопромислова галузь; Борислав – нафтовидобувна, легка і хімічна промисловість; Новий Розділ і Яворів – колишні центри виробництва сірки), Північний (із центрами: Червоноград – видобуток вугілля, легка промисловість; Сокаль – (хімічна промисловість, Добротвір – електроенергетика); Львівський (в обласному центрі зосереджені галузі машинобудування, харчової, легкої промисловості). Основними напрями удосконалення просторової структури промисловості області є створення нових організаційних форм інноваційної діяльності, таких як технопарки та точкові зони інтенсивного економічного розвитку. А також, після прийняття відповідного закону – індустріальні парки. Зокрема перспективним є створення індустріальних парків у Яворівському та Миколаївському районах на місці колишніх виробництв з видобування сірки (колишні Яворівське ДГХП «Сірка» та Роздільське ДГХП «Сірка») та індустріального парку Черляни у Городецькому районі на базі колишньої військово-повітряної бази. Так, на Роздільській ДГХП «Сірка» проваджують інвестиційний проект зі збагачення золотомісної руди. Крім того відбувається приватизація Стебницького ДГХП «Полімінерал» з метою пошуку ефективного інвестора та можливого відновлення видобутку калійних солей.

Підсумовуючи викладений матеріал, слід зазначити, що промисловість Львівської області протягом останніх десяти років розвивалася нерівномірно, зазнаючи значних впливів кризових та

трансформаційних явищ. Надмірне реагування галузей промислової діяльності на зміни економічної ситуації в регіоні і державі може свідчити про необхідність проведення глибоких модернізаційних змін у цій сфері. Можливості для модернізації промислового потенціалу області є, і вони закладені в структурі промислового виробництва, у формуванні нових центрів сучасного промислового розвитку як у галузево-секторальному, так і в територіально-просторовому вимірах. Проте для перевірки цієї можливості потрібні подальші дослідження, які розвиватимуться у напрямі визначення стратегічних пріоритетів розвитку промисловості Львівської області, як складової промислового потенціалу Карпатського регіону, під кутом зору його модернізації.

2.2. Проблеми та пріоритети розвитку промисловості Івано-Франківської області

Промисловість є однією з провідних галузей економіки Івано-Франківської області. У ній переважає недержавний сектор, частка якого у загальному обсязі промислового виробництва сягає 96%. Промислові підприємства області забезпечують значну частку доходів державного бюджету та соціальних фондів, заробітної плати працюючої частини населення, формують інвестиційний потенціал регіону, визначають спрямованість його інноваційного розвитку. Питома вага області у загальнодержавному обсязі промислового виробництва становить 1,3%, у валовій доданій вартості держави – близько 2%. У загальнодержавному виробництві їй належать провідні місця з випуску калійних мінеральних добрив, соди каустичної, деревостружкових плит, цементу, шиферу, промислових лічильників газу. Промисловий потенціал області в основному зосереджений в містах Івано-Франківську, Коломиї, Калуші, Надвірні, Долині⁴⁸.

До негативних тенденцій розвитку промисловості області на сучасному етапі відносяться:

- високий ступінь залежності роботи окремих галузей від поставок давальницької сировини (енергетичні матеріали, нафта та продукти її перегонки, легка промисловість);
- погіршення галузевої структури промислового виробництва та критичне зменшення питомої ваги галузей, які створюють значну додану вартість;
- низька частка машинобудування (3,2% у 2011 р.) в загальному обсязі реалізованої продукції промисловості;
- невисокі темпи оновлення техніко-технологічної бази та високий рівень зношеності основних фондів;

⁴⁸ Промисловість Івано-Франківської області за 2010 рік : стат. зб., Івано-Франківськ : ГУС у Ів.-Фр. обл., 2011. – С. 11.

- неефективна фінансова діяльність промислових підприємств, зокрема, високий рівень збиткових промислових підприємств та низька рентабельність їх операційної діяльності.

До потенційних переваг промисловості Івано-Франківської області відносять: розвинену виробничу базу та науково-технічну інфраструктуру, високу частку інвестиційно-спроможних галузей, значні запаси мінерально-сировинних ресурсів, вигідне географічне положення, а також спроможність виробничих підприємств виготовляти продукцію кінцевого споживання, високий рівень конкурентоспроможності продукції нафтохімічної, деревообробної, легкої та машинобудівної промисловості.

У 2011 р. у промисловості області зайнято 49,1 тис. осіб, що становить 21,8% усіх зайнятих в економіці. Негативною тенденцією у діяльності промислових підприємств області є щорічне зменшення середньорічної кількості працівників.

Впродовж 2010-2011 рр. намітилась і негативна тенденція щодо збільшення частки збиткових підприємств, а саме з 30,2% до 31,3%. Сума збитків у 2011 р. становила 77,7 млн. грн., проти 48,9 млн. грн. у 2010 р. Найбільша кількість збиткових підприємств у 2011 р., хоч їх частка і дещо зменшилась (з 61,8% до 49,2%) працює у виробництві та розподіленні електроенергії, газу та води⁴⁹. Найменша кількість збиткових підприємств у структуроформуючій галузі – харчовій промисловості. Позитивно характеризує діяльність підприємств цієї галузі зменшення частки збиткових підприємств з 25,7% у 2010 р. до 23,8% у 2011 р. Загалом, вище наведені дані свідчать, що більшість промислових підприємств не в змозі покрити витрати на виробництво продукції. Високу матеріаломісткість виробництва зумовлена незадовільним станом технологічної бази промислових підприємств області.

Нажаль прибутковою виробничою діяльністю є лише у 2-х галузях промисловості: целюлозно-паперовій та виробництві коксу і продуктів нафтопереробки. Позитивною тенденцією діяльності нафтопереробних підприємств у 2011 р. порівняно з попереднім є суттєве зменшення частки збиткових підприємств в три рази. Покращення фінансових показників роботи підприємств зумовили і збільшення рентабельності їх операційної діяльності, майже в два рази, а саме з 2,9% до 5,4% (рис. 2.6).

Але поряд зі зниженням рентабельності більшості промислових підприємств розмір номінальної середньомісячної заробітної плати у промисловості одного штатного працівника у 2011 р. зростає на 19% і становить 2649 грн.⁵⁰.

---

⁴⁹ Промисловість Івано-Франківської області за 2010 рік : стат. зб. – Івано-Франківськ : ГУС у Ів.-Фр. обл., 2011. – С. 19, 20; За даними офіційного сайту Гол. управ. стат. в Ів.-Фр. області. – Режим доступу : <http://stat.if.ukrtel.net/>

⁵⁰ За даними офіційний сайт Головного управління статистики в Івано-Франківській області. – Режим доступу : <http://stat.if.ukrtel.net/>

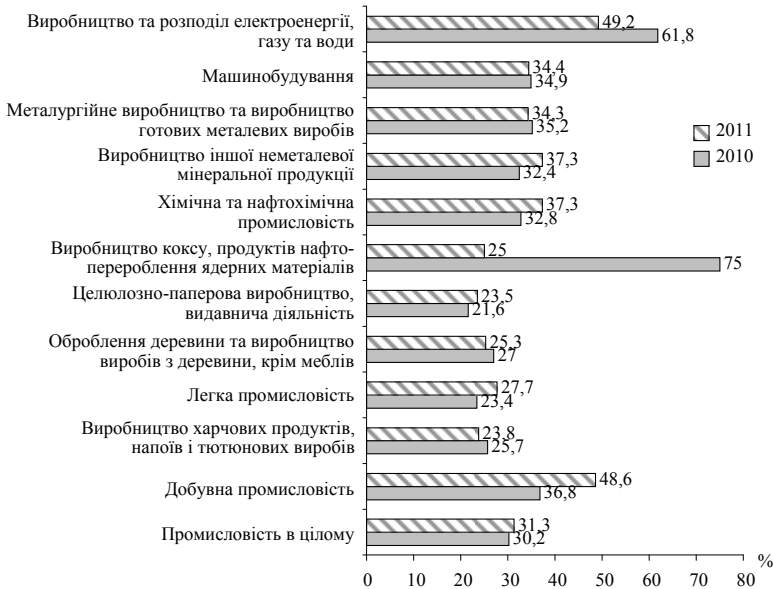

Рис. 2.6. Питова вага збиткових підприємств у промисловості Івано-Франківської області у 2010-2011 рр. (Складено за: Промисловість Івано-Франківської області за 2010 рік : стат. зб. – Івано-Франківськ: ГУС у Ів.-Фр. обл., 2011. – С. 19, 20; За даними офіційного сайту Головного управ. статистики в Ів.-Франк. обл. – Режим доступу : <http://stat.if.ukrtel.net/>)

Це свідчить про перевищення рівня оплати праці над продуктивністю, що можливе лише за рахунок використання прибутку. Як свідчить практика діяльності промислових підприємств регіону, в цьому випадку зменшуються накопичення фінансових засобів та знижується інвестиційна активність підприємств.

Для оцінки результативності діяльності основних підприємств області різних галузей промисловості здійснено аналіз їх фінансово-економічного стану. Основними проблемами, які впливають на діяльність цих підприємств є: недостатня кількість обігових коштів, зростання вартості сировини та матеріалів; застаріле технологічне обладнання. Основними проблемами, які впливають на діяльність цих підприємств є: недостатня кількість обігових коштів, зростання вартості сировини; застаріле технологічне обладнання.

Дані табл. 2.4 свідчать про значні розбіжності щодо темпів зростання виручки від реалізації продукції та фінансових результатів діяльності цих підприємств.

Суттєво різняться також і їх технологічні можливості. У більшості аналізованих підприємствах високою є матеріаломісткість продукції, що вимагає пошуку резервів її зменшення.

Проведені розрахунки свідчать, що фінансово стабільними та високорентабельними є ПАТ «Прикарпаттяобленерго», Івано-Франківський арматурний завод та Івано-Франківськ цемент. Високі фінансові результати виробничої діяльності на цих підприємствах отримані за рахунок збільшення обсягів реалізації продукції, раціонального управління матеріальними витратами, введення ефективної маркетингової політики на цих підприємствах⁵¹.

Поряд з ефективно функціонуючими підприємствами діяльність більшості з них характеризується нестійким фінансовим станом, насамперед за рахунок нестачі або взагалі відсутності власних коштів для введення виробничої діяльності, а також посилення їх залежності від зовнішніх інвесторів і кредиторів.

Так, у 2011 р. спостерігаються негативні тенденції, щодо збитковості виробничої діяльності на одному з найпотужніших і найбільших нафтопереробних підприємств області ВАТ «Нафтохімік Прикарпаття» та легкої промисловості ВАТ «Тисминець». Збитковими також є і виробництво на таких підприємствах, як ПАТ «Лукор», ПАТ «Івано-Франківський лісокомбінат», ПАТ «Івано-Франківськторф» та ПАТ «Городецький сир завод»⁵².

Така невтішна ситуація є свідченням того, що ці підприємства не мають можливості сплатити поточні зобов'язання за умови своєчасного розрахунку з дебіторами. Низький рівень рентабельності власного капіталу є свідченням невміння керівництва підприємств залучати і використовувати позикові кошти.

Слід відзначити, що такі підприємства як ВАТ «Прикарпаття» та ПАТ «Івано-Франківський лісокомбінат» взагалі не мають власного капіталу, тобто вони розвиваються за рахунок запозичених коштів, які слід вчасно повертати кредиторам.

Так, у 2010 р. внаслідок активізації виробничої діяльності і отримання прибутків ВАТ «Прикарпаття» мало змогу повернути отриманні кредити. Однак вже у 2011 р. через зменшення виручки від реалізації продукції більш ніж у два рази, їх діяльності була збитковою. Це є свідченням того, що підприємства не в змозі розрахуватися з кредиторами за отримані від постачальників матеріали та сировинні ресурси.

Проведенні розрахунки фінансової стійкості свідчать про не стабільність діяльності більшості підприємств, яка пов'язана із загальною фінансовою структурою підприємства (в більшості випадків

⁵¹ За даними загальнодоступної інформаційної бази даних. – Режим доступу : <http://stockmarket.gov.ua/>.

⁵² Там само

відсутності власного капіталу або його зменшенням) та свідчить про зниження фінансової незалежності підприємств щодо володіння своїм майном і його використанням. Причинами нестабільності фінансового стану промислових підприємств регіону є також і не диверсифікований асортимент та низька конкурентоспроможність продукції, висока собівартість реалізованої продукції, низька ліквідність активів, несприятливі економічні умови, нестабільність фінансового та фондового ринку тощо.

Далі розглянемо тенденції розвитку промислового виробництва в області. Так, особливістю структури її промисловості є надзвичайно високий рівень спеціалізації: найбільшу питому вагу займає електроенергетика. Івано-Франківська область є «донором» по виробництву електроенергії, тобто її виробництво перевищує споживання.

Електроенергетичний потенціал області представлений Бурштинською ТЕС ВАТ «Західенерго», яка є одним із найпотужніших експортерів електроенергії та відокремлена від об'єднаної енергосистеми України і працює паралельно з об'єднаною енергетичною системою Європи. Бурштинська ТЕС виробляє майже 14% промислового виробництва області та забезпечує експорт електроенергії до країн-членів ЄС. На ній встановлено 12 енергоблоків загальною потужністю 2300 Вт. Слід відзначити, що в області щорічно генерується близько 5% загальнодержавного обсягу електроенергії. На ринку постачання та розподілення електроенергії в області працюють також і ВАТ «Прикарпаттяобленерго», Калуська ТЕЦ. Основними споживачами енергетичних ресурсів області є електроенергетика, хімічна та нафтохімічна промисловість, а також житлово-комунальний сектор регіону.

І надалі невирішеною проблемою Бурштинської ТЕС є екологічна безпека станції, оскільки вартість будівництва системи сіркоочистки є недоступною для станції. Така ситуація зумовлена також і використанням застарілого обладнання, низькою потужністю енергоблоків, відсутністю державних та приватних інвестицій у розвиток галузі тощо⁵³.

Івано-Франківська область у рейтингу енергоефективності посідає 11 місце. Ефективність використання енергоносіїв у Івано-Франківській області на 7,1% вище середнього значення по Україні та складає 59,1% від рівня ЄС. Ефективність використання енергоресурсів у промисловості – 39%. Потенціал енергозбереження в області за рахунок підвищення енергоефективності до рівня ЄС оцінюється у 383 999,7 тонн нафтового еквівалента або €165,9 млн. щорічно у цінах 2010 р⁵⁴.

---

⁵³ Тенденції розвитку промисловості регіону / [Баланюк І. Ф., Проданова І. І., Бліннікова О. В., Човні М. В.] // Інноваційна економіка. – 2012. – №4(30). – С. 4.

⁵⁴ Рейтинг енергоефективності України. – Режим доступу : <http://www.energy-index.com.ua/uk/ratings/2011/regions/ivano-frankivska>.

Проблеми енергозабезпечення регіону визначаються, в першу чергу, необхідністю модернізації технологій із видобутку та переробки вуглеводневих. Також, важливим чинником, який впливає на зниження конкурентоспроможності видобутку енергоносіїв залишається високий ступінь зношеності основних виробничих фондів. Основними напрямками підвищення ефективності функціонування галузі є проведення модернізації виробництва електроенергії з метою нарощування потужності та зменшення енергоемності.

Друге місце за вагомістю, яка дозволяє, з одного боку, вирішувати проблеми соціально-економічного розвитку, з другого – вимагає значних екологічних застережень, займає хімічна та нафтохімічна промисловість. Нафтогазовий комплекс представлений ВАТ «Нафтохімік Прикарпаття», яке у 2011 р. у відповідності з програмою реконструкції уклало ряд договорів на будівництво технологічних об'єктів, введення яких в експлуатацію забезпечить випуск продукції, що відповідає стандарту Євро-4, Євро-5⁵⁵. Хімічна промисловість представлена фактично двома підприємствами – Калушським хімкомбінатом і Надвірнянським НПЗ.

Слід відзначити, що нафтогазовий комплекс створює передумови для закінченого циклу виробництва: буріння свердловин, видобуток і переробка нафти та газу, їх транспортування та постачання. На думку експертів зменшення видобутку газу зумовлено вичерпанням його запасів у старих родовищах. Натомість недавно відриті родовища або малопродуктивні, або не розробляються зовсім. Саме тому для ефективної роботи галузі потрібні нові технології буріння, що у свою чергу вимагає довготермінових інвестицій. Паливну незалежність як регіону, так і України загалом, можна забезпечити лише за рахунок збільшення видобутку власних ресурсів. Це можливе лише завдяки розробці та реалізації ресурсозберігаючої політики, переходу на інші економічні види палива, модернізації газоперекачувальних агрегатів української газотранспортної системи, належному обліку енергоресурсів тощо⁵⁶. Слід відзначити, що подальший розвиток хімічної та нафтохімічної промисловості області повинен відбуватися на основі екологізації виробництва, раціонального використання місцевих сировинних і трудових ресурсів, запровадження інноваційних маловідходних технологій, поліпшення якості продукції та підвищення її експортного потенціалу.

Поряд з провідними галузями добре розвинуті в області також – лісова, деревообробна, целюлозно-паперова, машинобудівна, легка,

⁵⁵ За даними загальнодоступної бази даних. – Режим доступу : <http://stockmarket.gov.ua>.

⁵⁶ Тенденції розвитку промисловості регіону / [Баланюк І. Ф., Проданова І. І., Бліннікова О. В., Човні М. В.] // Інноваційна економіка. – 4(30) – 2012. – С. 6.

харчова та промисловість будівельних матеріалів. Структуру промислового виробництва Івано-Франківської області подано в табл. 2.5⁵⁷.

Таблиця 2.5

Структура промислового виробництва Івано-Франківської області
у 2004-2011 рр.,%

Галузі промисловості	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Добувна	9,7	6,2	6,5	2,7	2,2	3,2	6,6	10,7
Харчова	7,5	7,3	6,1	8,1	11,1	16,2	15,2	10,5
Легка	3,6	3,4	2,5	2,7	2,7	3	1,9	1,5
Оброблення деревини та виробництво виробів з деревини	6,9	7,1	6,1	8,3	9,4	10,4	9,3	7
Целюлозно-паперове виробництво, видавнича діяльність	2	2,1	1,7	2,2	2,7	3,2	3	2,5
Виробництво коксу, продуктів нафтопереробки	10,1	12,5	23,1	18,3	9	5,3	7,1	4,1
Хімічна та нафтохімічна	16,6	17,6	13,4	13,1	10,1	6,2	8,9	18,5
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	6,3	6,7	6	7,6	8,5	8,5	6,9	5
Металургійне виробництво	0,9	1,3	1,1	1,2	1,6	1,3	1,2	0,9
Машинобудування	2,3	2,8	2,5	3,5	5,7	3,1	2,4	3,2
Виробництво та розподілення електроенергії	32,2	31,3	29,5	30,6	35,5	37,7	35,7	34,7

* Складено за: Промисловість Івано-Франківської області за 2010 рік : стат. зб. – Івано-Франківськ : ГУС у Ів.-Фр. обл., 2011. – 134 с.; Офіційний сайт Головного управління статистики в Ів.-Фр. області. – Режим доступу : <http://stat.if.ukrtel.net/>

Харчова промисловість є важливою галуззю промисловості Івано-Франківської області. Вона об'єднує сукупність підприємств з виробництва харчових продуктів для забезпечення потреб внутрішнього регіонального і загальнонаціонального ринків. У харчовій промисловості регіону важливе місце займає м'ясна промисловість та виробництво молочних продуктів, також здійснюється розлив лікувальних та столових мінеральних вод.

На території Івано-Франківської області розміщено 141 підприємство – юридична особа легкої промисловості. Частка області в обсягах реалізованої продукції легкої промисловості України становить близько 5%.

Підприємства області забезпечують вагому частку у загальнодержавному випуску пал'ят і напівпал'ят, шуб з хутра. натурального,

⁵⁷ Промисловість Івано-Франківської області за 2010 рік : стат. зб. – Івано-Франківськ : ГУС у Ів.-Фр. обл., 2011. – 134 с.; Офіційний сайт Гол. управл. статистики в Ів.-Фр. області. – Режим доступу : <http://stat.if.ukrtel.net/>.

уборів головних з хутра, килимів та килимових виробів. В області також виробляється одяг жіночий, чоловічий та робочий, пальта, півпальта з тканини, білизна постільна, панчішно-шкарпеткові вироби, чохла для автомобілів, шкіра

Легка промисловість області представлена підприємствами текстильного виробництва, виробництва одягу, хутра, шкіри та виробів зі шкіри. Основний потенціал галузі формують товариства з обмеженою відповідальністю «Синтелон UA», «Тенмарк», «Світ шкіри», АТ «Шкіряник», Івано-Франківське ВТШП «Галичина», Хутрофірма «Тисмениця», спільні підприємства «Профіти», «MPV-Юкрейн», товариство з додатковою відповідальністю «Швейна фабрика «Довіра», філія Спілловей «Шкіряний завод», частка яких в обсязі реалізованої продукції легкої промисловості становить близько 90%. Перевагами галузі є висока ліквідність продукції і швидкий обіг виробничого циклу, низький порівняно з іншими галузями рівень енергоємності виробництва⁵⁸.

Проблемою розвитку галузі є запровадження схеми роботи підприємств на давальницькій сировині, яка не сприяє зміцненню їх фінансового становища, тому що створений прибуток не залишається на підприємстві, вітчизняний ринок не наповнюється товарами легкої промисловості. Виробничі потужності підприємств завантажені частково, більшість з них працює в однозмінному режимі.

Машинобудівний комплекс області представлений підприємствами з виробництва машин, електричного, електронного, оптичного та транспортного устаткування, потенціал якого складають товариства з обмеженою відповідальністю «Українська побутова техніка», «Завод Техмаш», державне підприємство виробниче об'єднання «Карпати», відкриті акціонерні товариства «Івано-Франківський арматурний завод», завод «Промприлад», «Івано-Франківський локомотиворемонтний завод» та інші. За останні роки в області освоєно виробництво низки нових видів продукції, зокрема: трубопровідної арматури в т.ч. і для АЕС на ВАТ «Івано-Франківський арматурний завод»; металоконструкцій для сонячних батарей на ВАТ «Калузький завод будівельних машин» та ВАТ «Пресмаш»; сучасних автоматичних пральних машин торгової марки «Ардо» та «Вірпул» на ТОВ «Українська побутова техніка»; модернізовано та освоєно випуск сучасних типів автомотрис для обслуговування контактної мережі залізниці маніпулятором німецької фірми на ВАТ «Івано-Франківський локомотиворемонтний завод»; освоєно технологію виготовлення електрокабельної продукції для автомобілів європейського типу на ВО «Карпати». Введено в дію виробництво електроджгутів на ТОВ «Тайко Електронікс Юкрейн Лімітед»⁵⁹.

⁵⁸ Моніторинг роботи підприємств легкої промисловості Прикарпаття. – Режим доступу : <http://briz.if.ua/3167.htm>

⁵⁹ Офіційний сайт Головного управління статистики в Івано-Франківській області. – Режим доступу : <http://stat.if.ukrtel.net/>.

Деревообробна промисловість характеризується порівняно високим рівнем розвитку. Обробленням деревини та виробництвом виробів з неї займається 40 великих та середніх підприємств області та більше 300 малих підприємницьких структур, які зосереджені в основному у містах: Надвірній, Вигоді, Брошнів, Ворохті, Верховині та Івано-Франківську. Основу деревообробної галузі складають три плитні підприємства ТОВ «ЛК Інтерплит Надвірна», Брошнів-Осадська філія ТОВ «Кроно-Україна», ТОВ «Уніплит», питома вага яких в обсягах реалізованої промислової продукції становить понад 80%.

На деревообробних підприємствах активізується робота щодо впровадження ресурсозберігаючих технологій. Зокрема, на ТОВ «Уніплит», ТОВ «Серін», ТОВ «ЦБМ «Осмолада», ПП «Сивуля» встановлено сучасне обладнання, яке дозволяє економити паливно-енергетичні ресурси за рахунок спалювання відходів деревообробного виробництва. Підприємства з виробництва деревини та виробів з неї є інвестиційно привабливими для іноземного капіталу. Перевагами підприємств з оброблення деревини та виробництва виробів з неї є розвинутий ринок плитного виробництва, що сприяє залученню інвестицій в галузь та реалізації конкурентоспроможної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Одним з провідних підприємств галузі виробництва іншої неметалевої мінеральної продукції є ВАТ Івано-Франківськцемент, яке контролює майже 45% українського ринку шиферу і 5% – цементу⁶⁰.

Впродовж 2003-2011 рр. в області спостерігаються коливні тенденції щодо обсягів виробленої промислової продукції. Так, в період 2003-2005 рр. її обсяг зростає, а у 2006-2009 рр. зафіксовано суттєве зменшення її обсягів. Деяке поживавлення економічної ситуації у 2010 р. призвело до зростання її обсягів, хоча і дуже незначного (на 0,2%). У 2011 р. порівняно з попереднім приріст обсягів промислової продукції в області становив 25,7%. Збільшення обсягів виробництва в Івано-Франківській області у 2011 р. відбулось за всіма основними видами промислової діяльності: у виробництві та розподіленні електроенергії, газу та води – на 40,7%, переробній промисловості – на 19,5%, добувній промисловості – на 0,3%. Найбільшого зростання обсягів промислової продукції досягнуто у хімічній та нафтохімічній промисловості (у 2,2 рази), насамперед, за рахунок виведення на проектний режим нових виробництв на ТОВ «Карпатнафтохім». Зменшення обсягів промислового виробництва зафіксовано лише на підприємствах з виробництва харчових продуктів (на 1,5%) та металургійного виробництва (на 11,8%). У 2011 р. підприємствами області реалізовано промислової продукції на суму 2406,6 млн. грн. Позитивною тенденцією розвитку промислової сфери, є те що обсяги реалізованої промислової продукції

---

⁶⁰ Там само.

в області зростають вищими темпами ніж в середньому по Україні, за винятком 2000 та 2010 рр. (рис. 2.7)⁶¹.

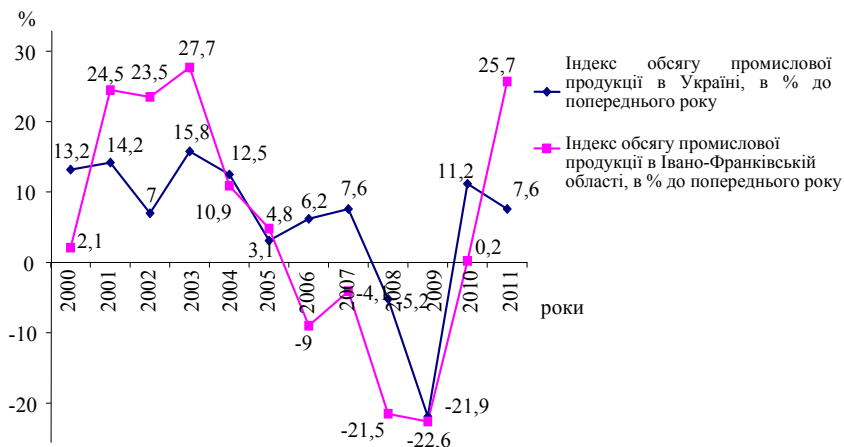

Рис. 2.7. Зміна обсягів промислової продукції в Україні та Івано-Франківській області впродовж 2000-2011 рр. (Складено за: За даними офіційний сайтів Державної служби статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>; Головного управління статистики в Івано-Франківській області. – Режим доступу : <http://stat.if.ukrtel.net>)

Однак, не зважаючи на позитивні тенденції розвитку промисловості Івано-Франківської області, питома вага обсягу її реалізованої промислової в загальноукраїнському обсязі є незначною і на 1.01.2012 р. становила лише 1,3%. За обсягами реалізованої промислової продукції область посідає 15 місце серед регіонів України⁶².

Поглиблення деформацій у структурі промисловості, а саме розвиток низькотехнологічних галузей привів до того, що на сировину продукцію в загальному обсязі реалізованої продукції припадало 72,1%, у той час як на інвестиційну лише 2,7%, на товари широко вжитку – 24,2%⁶³. Можливість сировинних галузей у створенні інвестиційного потенціалу технологічного розвитку є дуже обмеженими. Сировинний ухил виробничої структури, розрахований переважно на потреби експорту, робить промисловість і економіку регіону в цілому надзвичайно залежними від кон'юнктури зовнішнього ринку, стримує розвиток внутрішнього ринку і звужує власні можливості щодо

⁶¹ За даними офіційний сайтів Державної служби статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>; Головного управління статистики в Івано-Франківській області. – Режим доступу : <http://stat.if.ukrtel.net>.

⁶² Там само.

⁶³ Промисловість Львівщини : стат. зб. – Львів: ГУС у Лівів. обл., 2011. – 174 с.

розвитку економіки та призводить до виснажливого та нерационального використання наявних виробничих ресурсів.

Слід відзначити, що скоротити розрив між потребами в інвестиціях і обмеженими можливостями накопичення для забезпечення капіталоукладень можна лише шляхом розширення виробництва наукомісткої та конкурентоспроможної продукції. Тому однією з найважливіших проблем є перехід промисловості регіону від сировинної спрямованості виробництва у сферу високих технологій, що вимагає значних інноваційних та інвестиційних ресурсів.

Промисловий потенціал області в сучасних умовах все більшою мірою визначається рівнем розвитку його технологічної бази, стан якої не відповідає сучасним вимогам за показниками фізичного і морального зносу основних виробничих фондів. Високий ступінь їх зносу свідчить про переважне використання у промисловості застарілих, неефективних і ресурсоемних засобів виробництва, що знижує конкурентоспроможність промислової продукції, як на внутрішньому та зовнішніх ринках та обмежує реалізацію потенціалу промисловості загалом (рис. 2.8).

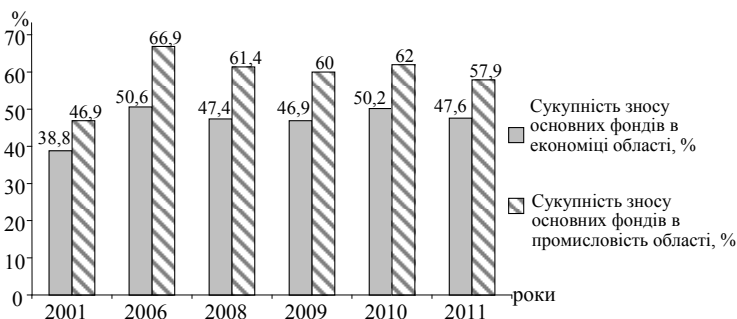

Рис.2.8. Коефіцієнти зносу основних фондів Івано-Франківської області на початок 2000-2011 рр. (Складено за: Промисловість Івано-Франківської області за 2010 рік : стат. зб. – Івано-Франківськ: ГУС у Ів.-Фр. обл., 2011. – С. 44,50; За даними Офіційного сайту Головного управління статистики в Івано-Франківській області. – Режим доступу: <http://stat.if.ukrtel.net/>)

На промисловість припадає 38,3% усіх основних фондів економіки області. На початок 2011 р. у промисловості області зосереджено основних засобів на суму 21878,3 млн. грн., що на 34% більше порівняно з попереднім роком. Ступінь зносу основних фондів промисловості є значно вищим ніж в середньому по економіці області. Так, на початок 2011 р. ступінь зносу основних фондів у промисловості становив 57,9%, тоді як в середньому по економіці – 47,6%⁶⁴.

⁶⁴ Промисловість Львівщини : стат. зб. – Львів: ГУС у Лівів. обл., 2011. – 174 с.

У галузевому розрізі найбільш зношеними є основні фонди на підприємствах з виробництва та розподілення електроенергії, газу та води (76,7%). Досить високим є також ступінь зносу основних фондів на підприємствах з обробки деревини та виробництва виробів з деревини (67%), а також на машинобудівних підприємствах (54,7%). В інших галузях промисловості ступінь їх зносу є нижчим ніж в середньому по промисловості. Найкраща ситуація щодо стану основних фондів характерна для хімічної промисловості (коефіцієнт зносу – 10,1%), це зумовлено тим, що підприємства галузі активно займаються оновленням свого майна. Так, на початок 2011 р. коефіцієнт оновлення основних фондів галузі становив 28,1%, тоді як в середньому по промисловості – лише 6,6%.

Негативною тенденцією, є поряд з високою зношеністю основних фондів, низький рівень ліквідації непридатних до використання. Так, на початок 2011 р. він становив в середньому по промисловості лише 0,2%. Значно вищим цей показник є лише на машинобудівних підприємствах – 1%.

Безумовно, що темпи оновлення основних фондів залежать від обсягів інвестування промисловості. Негативною тенденцією є зменшення обсягів інвестицій в основний капітал з 1849.3 млн. грн. у 2010 р. до 1221.9 млн. грн. у 2011 р., тобто на 34%. У промисловості освоєно 31.4% загального обсягу інвестицій в основний капітал по економіці області. Найбільший обсяг інвестицій впродовж останніх років направлено на розвиток хімічної промисловості.

Дещо іншими в області є тенденції щодо іноземного інвестування – їх обсяг щорічно збільшується. Найбільш привабливою для іноземних інвесторів є саме промисловість. На неї припадає 94,7% загального обсягу іноземних інвестицій в економіці області. Найбільше коштів вкладено іноземними інвесторами у розвиток підприємств хімічної промисловості⁶⁵.

Івано-Франківська область впродовж останніх п'яти років займає передові позиції в Україні за показником введення інноваційної діяльності. Так, у 2011 р. область посіла третє місце за часткою інноваційно активних підприємств. Позитивною тенденцією у роботі промислових підприємств є її активізація порівняно з 2010 р., а саме з 17,9% до 21,7%. Безумовними лідерами інноваційної активності впродовж останніх років залишаються підприємства хімічної промисловості, а найбільш пасивними – виробництва та розподілення електроенергії, газу та води⁶⁶.

Однак, незважаючи на передові позиції, що займає область в інноваційній сфері серед регіонів України, інноваційні процеси на

⁶⁵ Промисловість Івано-Франківської області за 2010 рік : стат. зб. – Івано-Франківськ : ГУС у Ів.-Фр. обл., 2011. – 134 с.

⁶⁶ За даними офіційного сайту Головного управління статистики в Івано-Франківській області. – Режим доступу : <http://stat.if.ukrtel.net>.

промислових підприємствах області так і не набули достатніх масштабів для оновлення наявної зношеної технологічної бази і не стали істотним чинником підвищення конкурентоспроможності і зростання обсягів промислової продукції. Так, наприклад, промислові підприємства області не змогли до цього часу повною мірою використати передові, зокрема енергоефективні технології.

Для підвищення технічного та технологічного рівня виробництва підприємствами впроваджено 48 нових технологічних процесів, 54,3% з яких забезпечили економне використання матеріальних та енергетичних ресурсів, освоєно 167 найменувань інноваційної продукції, у тому числі 6 видів машин, устаткування, апаратів, приладів, придбано 70 нових технологій⁶⁷.

Слід відзначити, що більшість підприємств області планують розробити у 2013 р. нові види продукції, розширити номенклатуру товарів, збільшити обсяги реалізації продукції, освоїти нові ринки збуту. Ці заходи значно підвищать ефективність виробництва та зменшать собівартість продукції, що приведе до покращення показників ліквідності та збільшення надходжень грошових коштів. Фінансування інноваційної діяльності ними передбачається перш за все за рахунок розширення власного виробництва.

Основним стримуючим чинником активізації інноваційної діяльності є відсутність фінансових ресурсів у промислових підприємств для її ведення. Так, у 2011 р. порівняно з попереднім суттєво зменшився обсяг фінансування інноваційної діяльності, а саме майже в 14 раз. Так, на інноваційні заходи у 2011 р. витрачено 152,8 млн. грн., проти 2090,5 млн. грн. у попередньому році. У 2011 р. суттєво змінилась і структура джерел фінансування. Так, якщо впродовж 2009-2010 рр. основним джерелом фінансування були кошти іноземних інвесторів, які становили відповідно 87% та 98,8% загального обсягу фінансування, то у 2011 р. знову власні кошти підприємств – 83,7%. Слід також відзначити, що при високих відсоткових ставках, частка кредитів в загальному обсязі фінансування інноваційних витрат значно скоротиться, що, в свою чергу, негативно впливає на інноваційні процеси в промисловості⁶⁸.

Ключовою проблемою є також і неефективна структура інноваційних витрат промислових підприємств Івано-Франківської області – більш як 70% інноваційних коштів спрямовується на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення. Про несприйняття вітчизняним бізнесом новітніх досягнень науки і техніки

---

⁶⁷ Промисловість Івано-Франківської області за 2010 рік : стат. зб. – Івано-Франківськ : ГУС у Ів.-Фр. обл., 2011. – 134 с.

⁶⁸ За даними офіційного сайту Головного управління статистики в Івано-Франківській області. – Режим доступу : <http://stat.if.ukrtel.net>.

свідчить рівень витрат на придбання нових технологій – найнижчий з напрямів витрат (1%). У галузях з високою інтенсивністю інноваційних витрат (крім машинобудування) майже 100% витрат використовується саме на придбання обладнання.

Обсяг інноваційної продукції, поставленої на ринок у 2010 р. порівняно з попереднім зменшився у 2,6 рази і склав 305,8 млн. грн., з неї за межі України – 106 млн. грн. У 2010 р. зафіксовано найнижчий рівень її реалізації – 2,3% від загального обсягу реалізованої промислової продукції, що пов'язано із зниженням споживчого попиту як населення, так і попиту на продукцію промислового призначення. Найбільші обсяги інноваційної продукції реалізовано підприємствами машинобудування (24,3% загального обсягу реалізованої промислової продукції)⁶⁹. У сучасних умовах збільшення частки такої продукції дозволить вирішити завдання модернізації виробництва, зменшити науково-технологічне відставання, підтримати вітчизняних виробників на внутрішньому ринку, забезпечити обмін науково-технічною інформацією на зовнішньому ринку тощо.

У цілому слід відзначити, що основною невирішеною проблемою сьогодення промисловості Івано-Франківської області є низький технологічний рівень розвитку виробничої бази, слабе державне фінансування інноваційних розробок, відсутність власних коштів на ведення інноваційної діяльності, а внаслідок низька конкурентоспроможність промислового виробництва. Шляхами виходу із ситуації, що склалася повинні стати проведення модернізації виробництва з метою зниження собівартості товарів, зменшення матеріало- та енергоємності виробництв, формування стратегії розвитку підприємств з орієнтацією на маркетинг, інтереси власників, стабілізації ефективності роботи підприємств, нарощення експортного потенціалу, стабілізації їх фінансового стану та подолання збитковості, створення належних умов оплати та безпеки праці.

Вирішити проблему забезпечення модернізації промислового потенціалу області можна лише на основі активного стимулювання розвитку промисловості за рахунок вдосконалення діючих механізмів управління інноваційним розвитком в розрізі організаційних, економічних, фінансових та нормативно-правових інструментів підтримки інноваційної діяльності. Негайного вирішення, особливо на рівні органів влади потребують питання щодо розробки: ефективного нормативно-правового забезпечення інноваційної діяльності; захисту інтелектуальної власності в інноваційній сфері; системи підтримки інноваційного розвитку виробництва, для зайняття нашими товаровиробниками гідного місця як на внутрішньому так і на світових

⁶⁹ Промисловість Івано-Франківської області за 2010 рік: стат. зб. – Івано-Франківськ : ГУС у Ів.-Фр. обл., 2011. – С. 53.

товарних ринках. Подальший розвиток промисловості Івано-Франківської області вимагає також і формування ринкової інфраструктури, що дозволить удосконалити її структуру в напрямку підтримки розвитку окремих пріоритетних галузей.

2.3. Сучасний стану розвитку промисловості Закарпатської області

Після здобуття Україною незалежності були започатковані процеси реформування національного господарства загалом і практично всіх галузей зокрема. Особливо активно вони відбувалися у промисловості, яка була провідною галуззю України у 70-80 роках. Процеси реформування промисловості супроводжувались негативними явищами, такими як ліквідація підприємств, рейдерські атаки та ін. Все це зумовило виникнення ряду проблем, пов'язаних із функціонуванням підприємств галузі, що актуалізувало її поглиблене вивчення у всіх регіонах країни та й в Україні загалом. Особливо актуальним завданням є вивчення промисловості Закарпатської області, яка є прикордонною. Адже, погіршення стану промисловості у цьому регіоні, зменшення кількості робочих місць на її підприємствах перетворюється у потужний фактор відтоку працездатного населення в інші країни створюючи реальну загрозу у формі демографічної кризи.

Промисловість Закарпаття є провідною найважливішою структурною ланкою (сектором) господарського комплексу матеріального виробництва області з складною та диверсифікованою структурою.

В області ефективно працюють підприємства добувної промисловості, добування паливно-енергетичних копалин, добування корисних копалин; переробної промисловості, виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів; легкої промисловості; оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, целюлозно-паперове виробництво; виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення; хімічної та нафтохімічної промисловості, хімічне виробництво гумових та пластмасових виробів; металургійне виробництво; машинобудування, виробництво машин та устаткування; виробництва і розподілення електроенергії, газу та води.

Серед загальної кількості зареєстрованих суб'єктів ЄДРПОУ станом на 1 січня 2011 р. на промисловість припадає 11,4% підприємств і організацій. Зовнішньоторговельні операції товарами промислові підприємства області здійснювали з партнерами з 86 країнами світу. Обсяг експорту промислових підприємств склав 1089,3 млн. дол. США, імпорту – 1027,3 млн. дол. США⁷⁰.

---

⁷⁰ Промисловість Закарпаття : стат. збірник / Головне управління статистики у Закарпатській області. – Ужгород, 2011. – С. 14.

В Єдиному державному реєстрі підприємств та організацій України станом на 1 січня 2011 р. зареєстровано 2440 суб'єктів, основним видом діяльності яких є промисловість. Левова частка цих підприємств знаходиться в містах Ужгород та Мукачево, а також Виноградівському, Рахівському, Тячівському та Ужгородському районах.

Згідно даних Головного управління статистики у Закарпатській області обсяг реалізованої промислової продукції Закарпатської області в 2011 р. склав 8767945,8 тис. грн. (рис. 2.9.).

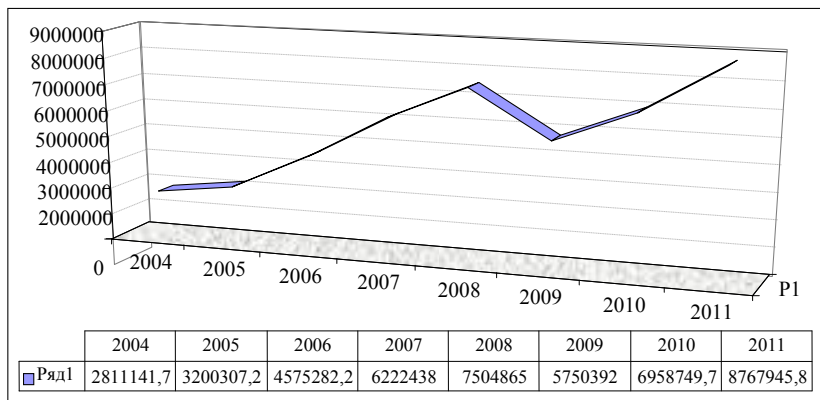

Рис. 2.9. Динаміка обсягів реалізованої промислової продукції Закарпатської області (робіт, послуг), тис. грн. (Складено за Головне управління статистики у Закарпатській області. – Режим доступу: <http://www.stat.uz.ua/statinfo/prom/index.html>)

Упродовж 2005-2007 рр. у промисловості Закарпатської області спостерігалось зростання прибутків підприємств. Причому сума прибутку майже вдвічі переважала суму збитку (рис. 2.10). Така динаміка пояснюється подоланням негативних наслідків кризового періоду 1990-1996 рр., розв'язання проблем зайнятості робочої сили, відновлення виробничих потужностей стратегічних підприємств області, запровадження нових видів виробництва, залучення інвестицій та введення нових видів конкурентної продукції.

Починаючи з 2008 р. ситуація кардинально змінилась. Світова фінансова криза суттєво вплинула на недосконалу структуру виробництва, яка в своїй більшості зорієнтована на виробництво продукції з давальницької сировини та суттєво залежить від іноземних замовлень.

Ці негативні тенденції стали головними причинами погіршення фінансових результатів суб'єктів підприємництва Закарпатської області. За 2010 р. відбулося зростання обсягів виробництва на Закар-

патті порівняно з 2009 р. на 42,9%. Серед областей України за цим показником Закарпатська область посіла перше місце⁷¹ (рис. 2.11).

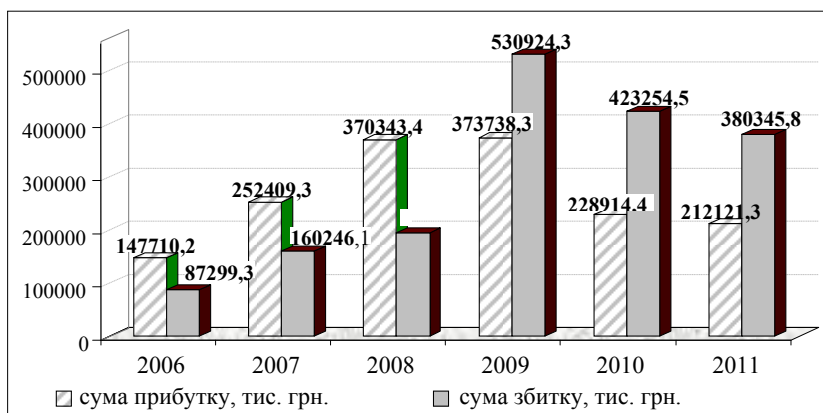

Рис. 2.10. Динаміка фінансових результатів суб'єктів підприємництва Закарпатської області (Складено за Промислове виробництво Закарпаття : стат. зб. / Головне управління статистики у Закарпатській області. – Ужгород, 2011. – С. 47–52)

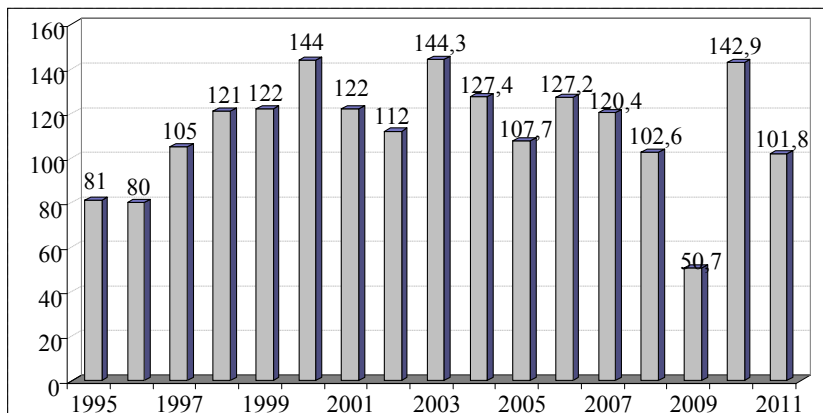

Рис. 2.11. Індекс обсягу промислової продукції (до попереднього року%) (Складено за : Головне управління статистики у Закарпатській області. – Режим доступу : <http://www.stat.uz.ua/statinfo/prom/index.html>)

⁷¹ Промисловість Закарпаття : стат. збірник / Головне управління статистики у Закарпатській області. – Ужгород, 2011. – 84 с.

Приріст було досягнуто за рахунок випереджаючих темпів росту виробництва автомобілів (ЗАТ «Єврокар»), дроселів для сонячних батарей (ВАТ Мукачівський завод «Точприлад»), кабельної продукції (ТОВ «Ядзакі Україна», ТОВ «Берег-Кабель»), електронної продукції Сьоркіт Юкрейн Лімітед». Треба відмітити, що понад 30% обсягів реалізованої продукції у 2010-2011 рр. складає продукція ЗАТ «Єврокар», від роботи якого залежить показник роботи промисловості області.⁷²

За січень-березень 2012 р. індекс промислового виробництва до відповідного періоду минулого року становить 112,5%. За вказаний період промисловими підприємствами області реалізовано промислової продукції (робіт, послуг) на суму 2096,0 млн. грн. У структурі реалізованої промислової продукції за видами діяльності найбільшу питому вагу (71,4%) займає продукція переробної промисловості, 28,0% – виробництва та розподілення електроенергії, газу та води, 0,6% – добувної промисловості.⁷³

За підсумками 2011 р. позитивний фінансовий результат отримали 64,0% промислових підприємств на суму 328,4 млн. грн., збитки допустили 36,0% підприємств на суму 146,4 млн. грн.⁷⁴

Індекс промислової продукції підприємств добувної промисловості за січень-березень 2012 р. становив 65,1% до відповідного періоду минулого року.

Обсяг реалізованої продукції за згаданий період склав 12,9 млн. грн.; вироблено 115,2 тис. куб. м гальки, гравію, щебеню та каменю дробленого, що на 41,4% менше, ніж за відповідний період минулого року. Зниження темпів виробництва допущено через несприятливі погодні умови в зимовий період.

Індекс промислової продукції легкої промисловості за січень-березень 2012 р. склав 88,7%. Підприємствами галузі реалізовано продукції (робіт, послуг) на суму 88,0 млн. грн., що становить 4,2% до всієї реалізованої продукції.⁷⁵

Слід зазначити, що переважна більшість підприємств легкої промисловості області працюють на давальницькій сировині і в повній мірі залежать від обсягів поставок давальницької сировини для її переробки, що не дає можливості вплинути на розвиток галузі.

⁷² Промисловість Закарпаття: здобутки та перспективи розвитку. – Режим доступу : <http://karpatnews.in.ua/news/19490>

⁷³ Закарпатська обласна державна адміністрація. Управління промисловості та розвитку інфраструктури. Промисловість. – Режим доступу : <http://www.-carpathia.gov.ua/ua/91.htm>.

⁷⁴ Там само.

⁷⁵ Закарпатська обласна державна адміністрація. Управління промисловості та розвитку інфраструктури. Промисловість. – Режим доступу: <http://www.-carpathia.gov.ua/ua/91.htm>.

Машинобудування є однією із провідних галузей промисловості Закарпаття, її питома вага у реалізації продукції становить 40,6%. Після значного падіння обсягів виробництва у 2009 р. ця галузь промисловості почала поступово відновлюватись. Індекс промислової продукції у 2010 р. склав 220,7%, а у 2011р. – 96,6% до попереднього року.

Провідними підприємствами є ПрАТ «Сврокар», ТОВ «Джейбіл С.Ю.Л.», ТОВ «Ядзакі Україна», обсяг реалізації яких становить 81,0% до загального обсягу реалізації продукції машинобудування. Індекс промислової продукції за січень-березень 2012 р. становить 128,0% до відповідного періоду минулого року. Обсяг реалізованої продукції за січень-березень 2012 р. становить 850,5млн.грн.; в галузі за звітний період вироблено 4143 легкових автомобілів, що складає 183,5% до відповідного періоду минулого року.

Серед підприємств хімічної та нафтохімічної промисловості області найбільш вагоме місце по реалізації продукції займає ВАТ «Перечинський лісохімкомбінат» (69,7%). У січні-березні 2012 р. в галузі досягнуто зростання темпів виробництва на 3,3% (за рахунок збільшення виробництва етилацетату та деревного вугілля); реалізовано промислової продукції на 144,0 млн. грн. або 6,9% до всієї реалізованої промислової продукції області.

За січень-березень 2012 р. деревообробними підприємствами реалізовано продукції на суму 82,4 млн. грн., що становить 3,9% до загального обсягу реалізації промислової продукції. Індекс промислової продукції становить 92,9%; зниження темпів виробництва допущено через відсутність механізму гарантованого забезпечення деревообробних підприємств лісосировинними ресурсами⁷⁶.

Незважаючи на те, що промисловість Закарпаття почала поступово відновлюватись, залишається дуже багато проблемних питань, серед яких найважливішими є:

- відсутність вітчизняної сировинної бази і матеріалів, залежність від їх ввезення з-за кордону;
- підвищення ефективності та стабільності роботи підприємств легкої промисловості;
- проведення реконструкції і технічного переоснащення підприємств, у першу чергу швейних та взуттєвих;
- відновлення роботи ВАТ «Закарпатполіметали» та ліквідація впливу роботи підприємства у попередній період на екологію регіону;
- залучення ВАТ «Ужгородський завод «Турбогаз» до модернізації та ремонту газотранспортної системи України;

---

⁷⁶ Закарпатська обласна державна адміністрація. Управління промисловості та розвитку інфраструктури. Промисловість. – Режим доступу: <http://www.carpathia.gov.ua/ua/91.htm>.

- нестача кваліфікованих кадрів інженерних та робітничих професій, у першу чергу для підприємств, які реалізують інвестиційні проекти в окремих адміністративних одиницях;
- постійне зростання цін на деревину та енергоносії, що негативно впливає на рентабельність профільної продукції та фінансовий стан галузі в цілому, відсутність механізму гарантованого забезпечення лісосировинними ресурсами стратегічних деревообробних підприємств, неповне відшкодування ПДВ;
- недосконале кредитування промислового виробництва, відсутність дешевих банківських кредитів;
- недостатній інноваційний рівень промислового виробництва (у 2009 р. інноваційною діяльністю займалися лише 36 підприємств області, або 13,6% обстежених підприємств, якими реалізовано продукції на 445,4 млн. грн., що становить 9,1% загального обсягу реалізованої промислової продукції)⁷⁷.

Актуальними залишаються питання захисту вітчизняного ринку, розширення асортименту та збільшення виробництва високоякісної продукції за прийнятною ціною, пошук інвесторів для модернізації деревообробних та меблевих підприємств, відновлення доступного банківського кредитування, що покращить стан галузі. Для розв'язання цих нагальних питань необхідно здійснити модернізацію промисловості регіону за рахунок впровадження нових технологічних інновацій.

На початок 2011 р. в промисловість області вкладено 292,9 млн. дол. США прямих іноземних інвестицій. Із загального обсягу прямих іноземних інвестицій вкладених в промисловість регіону майже п'ята частина припадає на підприємства Ужгородського району та м. Ужгород – 14,6%. За рахунок засвоєних інвестицій побудовано заводи ЗАТ «Єврокар», ТзОВ «Ядзакі Україна» та ТзОВ «Джейбіл Сьоркіт Юкрейн Лімітед» (Ужгородський район), швейну фабрику з пошиття сидінь для автомобілів ТзОВ «Гроклін Карпати» (м. Ужгород)⁷⁸.

За допомогою модернізації промисловості як комплексного багатогранного процесу в найближчій перспективі необхідно розв'язати такі основні завдання:

- збільшити залучення іноземних та вітчизняних інвестицій;
- збільшити залучення коштів державного бюджету для кредитування або співфінансування довгострокових інфраструктурних, інвестиційних та інноваційних проектів загальнодержавного значення;

⁷⁷ Промисловість Закарпаття: здобутки та перспективи розвитку. – Режим доступу: <http://karpatnews.in.ua/news/19490>.

⁷⁸ Промисловість Закарпаття : стат. збірник / Головне управління статистики у Закарпатській області. – Ужгород, 2011, – 84 с.

- впровадити енерго- та ресурсозберігаючі технології, технічне переоснащення виробництв, використання альтернативних джерел енергії, переорієнтація котельних господарств підприємств з мазуту та газу на спалювання відходів деревини;
- формування ефективної структури промислового виробництва з підвищенням питомої ваги виробництв з поглибленої переробки та кінцевого споживання, орієнтацією на внутрішній ринок, збільшення в обсягах експорту питомої ваги продукції з високим ступенем переробки;
- сприяння розвитку міжгалузевої та міжрегіональної кооперації, створення кластерів, інформаційної бази даних для налагодження виробничої кооперації між підприємствами, надання їм допомоги у постачанні необхідної сировини і комплектуючих, розширення ринків збуту продукції;
- впровадження прогресивних технологічних процесів і нових матеріалів, освоєння нових конкурентоспроможних виробів, підвищення якості продукції, її сертифікація;
- глибока переробка деревини, збільшення виробництва фанери, плит з масиву деревини, гнuto-клеєних деталей, меблів із сучасним дизайном, більш повне використання лісосічних відходів деревини від рубок⁷⁹.

Враховуючи те, що Закарпатська область відноситься до енергодефіцитних, одним з найважливіших напрямків модернізації промисловості повинен бути напрямок зменшення енергоємності продукції та впровадження нових енергозберігаючих технологій на промислових підприємствах.

Отже, для здійснення ефективної модернізації промисловості Закарпатської області необхідно провести комплекс заходів та створити сприятливі умови, які включають залучення інвестицій та інновацій, запровадження виробництва високотехнологічних процесів, перепідготовку та перекваліфікацію кадрів та ін., що в кінцевому результаті призведе до формування сучасного конкурентоздатного промислового потенціалу регіону і його економічного розвитку.

2.4. Формування та використання промислового потенціалу Чернівецької області

На сьогодні промисловість відіграє ключову роль у формуванні та розвитку економіки країни, а також окремих її регіонів. Від стану промислового потенціалу та його конкурентоспроможності, як на світовому так і на внутрішньому ринках залежать бюджетні можливості

---

⁷⁹ Промисловість Закарпаття: здобутки та перспективи розвитку. – Режим доступу : <http://karpatnews.in.ua/news/19490>.

держави та її регіонів, рівень оплати праці, якість життя населення тощо. Однак, не зважаючи на це, виникає незлічена кількість проблем, які заважають конструктивному розвитку промислового потенціалу регіонів, зокрема: погіршення фінансового стану підприємств та збитковість значної їх частини; недостатність обігових коштів; прогресуюче старіння основних виробничих фондів; нераціональне використання інвестиційних коштів; вимушене виготовлення продукції з давальницької сировини; відсутність інвестицій на реалізацію інноваційних проектів по виготовленню промислової продукції; низький рівень механізації та автоматизації робіт; втрата кваліфікації значної частини працівників високотехнологічних галузей; міжгалузева та технологічна незбалансованість виробництва тощо. Через те, модернізація промислового потенціалу регіонів та підвищення його ефективності є ключовим завданням на сучасному етапі ринкової трансформації економіки.

Отже для виявлення основних проблем та окреслення перспективних шляхів модернізації промислового потенціалу Чернівецької області доцільно проаналізувати стан та тенденції розвитку окремих її галузей за останні роки, зокрема структурні зрушення, особливості інноваційних та інвестиційних процесів, фінансово-економічний стан суб'єктів господарювання, структуру основних засобів, чисельність зайнятих тощо.

Варто зазначити, що Чернівецька область одна з найменших в Україні, але вона має достатньо розвинений промисловий комплекс, до його складу входять підприємства харчової промисловості, виробництва та розподілення електроенергії, газу та води, машинобудування, легкої промисловості, металургії та обробки металу, виробництва деревини та виробів з деревини тощо. Загалом, у 2011 р. промисловий потенціал Чернівецької області був представлений понад 228 промисловими підприємствами. Проте не зважаючи на пріоритетність розвитку промисловості Чернівецької області, темпи розвитку промислового виробництва області знаходиться нижче середнього показника по Україні. Зокрема, питома вага обсягу її реалізованої промислової продукції в загальноукраїнському обсязі є незначною і на 1.01.2012 р. становила лише 0,4% (рис. 2.12). За обсягами реалізованої промислової продукції область займає майже останню позицію та посідає 26 місце, за нею слідує лише м. Севастополь.

Як бачимо, негативною тенденцією розвитку промислового потенціалу Чернівецької області є те, що обсяги реалізованої промислової продукції в області зростають нижчими темпами ніж в середньому по Україні. Зокрема, зростання випуску продукції у 2011 р. порівняно з 2010 р. спостерігалось у добувній промисловості та окремих видах переробної промисловості – хімічній та нафтохімічній промисловості, у виробництві іншої неметалевої мінеральної продукції, машинобудуванні.

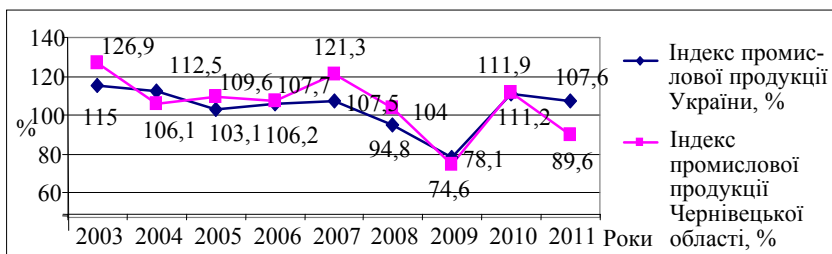

Рис. 2.12. Динаміка зміни темпів виробництва промислової продукції України та Чернівецької області за 2003-2011 роки (Складено за: Економічне і соціальне становище Чернівецької області за 2011 рік / Держкомстат України. Гол. управ. стат. у Чернівець. обл. – Чернівці : ГУС ЧО, 2011. – 189 с.; Статистичний щорічник Чернівецької області за 2010 рік / Держкомстат України. Гол. управ. стат. у Чернівець. обл. – Чернівці : ГУС ЧО, 2011. – 514 с.)

Варто зазначити, що галузева структура промислового виробництва Чернівецької області надалі залишається недостатньо ефективною. Надзвичайно високою є частка сировинних, матеріало- та енергомістких галузей. Це в свою чергу, орієнтує галузі лише на потреби експорту, що робить їх надзвичайно залежними від кон'юнктури зовнішнього ринку, а також стримує розвиток внутрішнього ринку. Галузеву структуру промислового виробництва Чернівецької області подано на рис. 2.13.

Так, в структурі реалізованої промислової продукції у 2005 р. найбільша частка належала підприємствам переробної промисловості – 79,9%, а у 2011 р. вона впала до 67,1%. Суттєво збільшили свою частку підприємства з виробництва та розподілення електроенергії газу та води з 18,7% до 38,3%, а от щодо добувної промисловості, то їхня частка зменшилась з 1,4% до 1,1%. Таким чином, варто вказати, що присутнє поступове «обтяження» структури промислового виробництва, тобто по суті зниження частки в регіональній промисловості більш прогресивних технологічних укладів.

Як свідчать дані рис. 2.13, особливе місце в промисловості області належать підприємствам з виробництва та розподілення електроенергії, газу та води на долю яких припадає понад 30% загальнообласного обсягу виробництва. Варто вказати, що найпотужніші підприємства даної галузі є: ВАТ «Чернівціобенерго» та ДАЕК «Дністрогідроенерго». Зокрема, ведення потужностей Дністровської гідроакумуючої станції забезпечить потребу системи України в пікових періодах, в обсязі 2,3 мВт екологічно чистої енергії⁸⁰.

⁸⁰ Сайт ПАТ «Укргідроенерго». – Режим доступу : www.uge.gov.ua/clients/ukrge/-site.nsf.

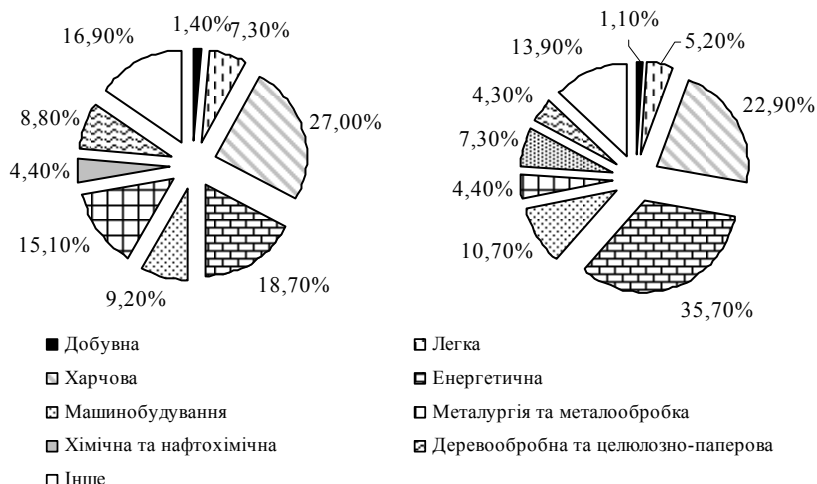

Рис. 2.13. Зрушення в галузевій структурі промислового виробництва Чернівецької області у 2005 та 2011 році (Складено за: Головне управління статистики у Чернівецькій області. – Режим доступу : <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>; Промисловість Буковини у 2005-2010 роках / Держкомстат України. Гол. Управління стат. у Чернівецькій області. – Чернівці : ГУС ЧО, 2011. – 184 с.)

Володіючи значною сировинною базою, особливого розвитку набула харчова промисловість, де зайнято більше чверті всіх штатних працівників промисловості та виробляється більше третини загальнообласного обсягу виробництва. Сьогодні в харчовій промисловості налічується 70 підприємств, які об'єднуються у 9 галузей: цукрову (22%), спиртову (3%), безалкогольну (4%), олійно-жирову (17%), м'ясопереробну (35%), молочну (2,5%), дріжджову (2,2%), лікєро-горілчану (2,7%) та хлібобулочну (4,6%). До підприємств харчової промисловості, які вносять вагомий внесок в нарощування обсягів виробництва продукції в області є: ВАТ «Чернівцім'ясо-промсервіс», ПП «Колос», ВАТ «Роси Буковини», ЗАТ ВКТФ «Буковинка», ДП «М'ясо Буковини», ВАТ «Новоселицький птахокмбінат», ДП «Екосир», ПАТ «Чернівецький олійно-жировий комбінат», Лужанський експериментальний спиртзавод⁸¹.

Достатньо високими темпами розвивається галузь машинобудування. Вона представлена 13 підприємствами, які переважно спеціалізуються на виробництві машин та устаткування, електричного та електронного устаткування, обладнання для нафтогазової, нафтохімічної та хімічної промисловості. Найпотужніше машинобудівне підприємство області ТОВ «Чернівецький машинобудівний завод», виробничі потужності якого дозво-

⁸¹ Головне управління статистики у Чернівецькій області. – Режим доступу : <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>.

ляють виготовляти в рік до 58 тис. тонн продукції, а питома вага в загальному обсязі виробництва по галузі складає близько 84%. На сьогодні підприємство виробляє унікальне обладнання для переробки, транспортування, зберігання та синтезу нафти, газу і конденсату, а також обладнання для об'єктів енергетики та великої хімії.

Одних з найбільших приростів виробництва за останні роки досягнула також хімічна та нафтохімічна галузь. Підприємства цього виду діяльності у 2011 р. збільшили обсяги виробництва на 34% порівняно з 2010 р. Зокрема, широко відомі в області та за її межами такі підприємства, як ТДВ «Чернівецький хімічний завод», МКП фірма «Гавас», ТОВ «Колор» та інші. У 2011 р. ними було освоєно 7 нових видів продукції та введено 4 нових маловідходних та ресурсозберігаючих технологічних процеси, тобто кількість освоєних нових видів продукції збільшилося на 75% у порівнянні з 2010 р.⁸²

Важомою складовою промислового комплексу області є легка промисловість, яка формує внутрішній споживчий ринок області. Хоча, слід зазначити, що за останні роки вона відчула незначний спад у виробництві. Максимальні частки від загального обсягу галузі займає виробництво готового одягу (45,8%) та виробництво взуття (38%), решту позицій між собою розділили текстильна, трикотажна, шкіряна та хутрова. На сьогодні існує 23 підприємства, в яких зосереджено близько 19% середньої чисельності працівників промисловості області. Найбільшими підприємствами легкої промисловості є Чернівецьке акціонерне товариство відкритого типу «Трембіта», СП «Конфтрем», ВАТ «Трикотажна фірма «Арніка», ВАТ «Розма», ВКТФ «Акцент ЛТД», СП «Сузір'я». Варто відзначити, що на конкурентні позиції галузі негативно впливають: скорочення вітчизняної сировинної бази; повна залежність текстильної промисловості від імпортової сировини; недоступність довгострокових кредитів; висока частка на внутрішньому ринку імпортованих дешевих товарів легкої промисловості (головним чином з Китаю, Туреччини, Білорусії та Польщі).

Окрім цього, окремі підприємства легкої промисловості не мають достатніх ресурсів для самостійного виходу на зовнішні ринки, а також відстають за своїм технологічним рівнем, якістю сировини, дизайнерськими рішеннями тощо. Водночас, підприємства, що функціонують, працюють в основному на давальницькій сировині. Таким чином, для часткового подолання проблем легкої промисловості необхідне наукове забезпечення розвитку ергономіки та дизайну, відновлення вітчизняної сировинної бази, пошук найбільш потужних сегментів виробництва та ринків збуту готової продукції, а також управління попитом⁸³.

---

⁸² Нафтохімічна промисловість Буковини збільшує свої оберти. – Режим доступу : <http://bukpravda.cv.ua/news/ekonomika/item/1224>.

⁸³ Державна програма розвитку внутрішнього виробництва від 12 вересня 2011 р. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

Щодо металургійної галузі, то тут прослідковується достатньо стрімкий спад обсягу виробництва. Адже ще у 2005 році дана галузь займала близько 15% у порівнянні з 2011 роком, коли вона становить 7,3%. Хоча незважаючи на стрімкий спад виробництва, підприємства даної галузі постійно розширюють свій асортимент, освоюючи нові види продукції. Зокрема, найбільше підприємство даної галузі є ТОВ «Арго», питома вага якого в секції складає 56%. Решта відсоток розділили підприємства: ПАТ Чернівецький завод «Індустрія», ТДВ «Калібр», ТОВ «Роднічок» тощо.

Слід також зазначити, що сьогодні достатньо незначне місце в економіці області займає деревообробна промисловість. Якщо порівняти виробничі показники даної галузі у процентному співвідношенні, то ми помітимо значне її уповільнення. Зокрема, у 2005 р. її частка становила близько 7,2%, а от у 2011 р. вона впала до 3,2%. Незважаючи на це, на 36 деревообробних підприємствах зосереджено 8,9% загальної чисельності виробничого персоналу області. Зокрема, найпотужнішими підприємствами галузі є: ТОВ «Техно», ВАТ «Красноільський ДОК», Сторожинецький держлісгосп.

Необхідно також вказати, що одним із чинників, який негативно впливає на розвиток промисловості області є проблеми роботи підприємств колишнього військово-промислового комплексу електронного напрямку. Варто зазначити, що на сьогодні створена науково-виробнича асоціація «технологічний парк: Енерго- і матеріалозберігаюча фото- та мікроелектронна техніка. Нетрадиційні джерела енергії», а також розроблені заходи та Програми розвитку електронних засобів енергозбереження в Чернівецькій області. Хоча варто зауважити, що дані заходи мають лише декларативний характер через брак фінансових ресурсів.

Безумовно, що модернізаційні зміни в галузевій структурі нерозривно пов'язані із фінансовим станом самих суб'єктів господарювання промисловості області. Результативність господарської діяльності підприємств промисловості проявляється через ряд фінансово-економічних показників, які в узагальненому вигляді відображають результати діяльності промислових підприємств. Але основним підсумковим показником результативності господарської діяльності промислових підприємств області є фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування (сальдо) (рис. 2.14).

З даних рис. 2.14, можна зробити висновок, що у 2006 р. по 2007 р. спостерігалась тенденція зростання рівня рентабельності та зниження частки збиткових підприємств, але така ситуація була нестабільною. Починаючи з 2008 р. відбулось різке падіння прибутковості і питома вага збиткових підприємств поступово зростала. А ось у 2011 р. спостерігалась тенденція до зменшення суми загального збитку, але водночас збільшення частки збиткових підприємств. Варто зазначити,

що частка збиткових та прибуткових промислових підприємств у 2011 р. становила 44,9% та 51,1%.

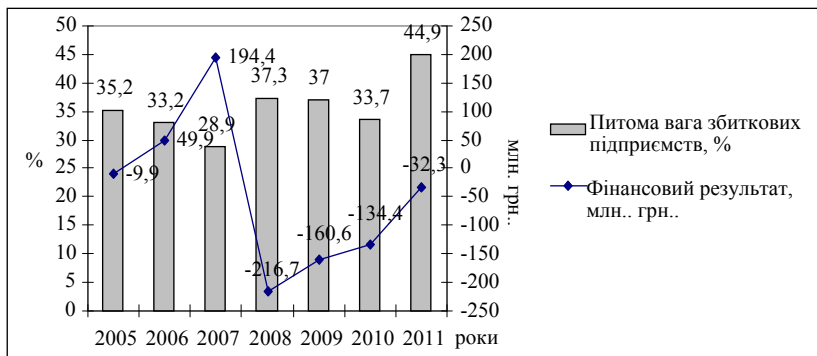

Рис. 2.14. Динаміка змін фінансового результату від звичайної діяльності до оподаткування та частки збиткових підприємств Чернівецької області за 2005-2011 рр. (Складено за: Головне управ. статистики у Чернівецькій обл. – Режим доступу : <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>; Промисловість Буковини у 2005-2010 рр. / Держкомстат України. Гол. управ. стат. у Чернівецькій області. – Чернівці : ГУС ЧО, 2011. – 184 с.)

Щодо ситуації по збитковості промислових підприємств за галузями економіки, то найбільше від збитків потерпають підприємства з металургійного виробництва та з виробництва готових металевих виробів. Значно погіршили фінансове становище підприємства з виробництва та розподілення електроенергії, газу та води, підприємства машинобудування, з оброблення деревини та виробництва виробів з деревини, крім меблів. Залишаються прибутковими з найкращим фінансовим результатом підприємства легкої та харчової промисловості. Таким чином, враховуючи вище зазначені тенденції змін фінансового результату та частки збитковості підприємств промисловості, варто здійснити аналіз фінансових результатів діяльності окремих суб'єктів господарювання промисловості Чернівецької області, які займають істотну частку від загального обсягу зазначених галузей (табл. 2.6).

Аналізуючи показники виробничої діяльності на досліджуваних підприємствах різних галузей, слід відзначити збільшення собі вартості виробленої продукції та доходів від її реалізації, що супроводжується зростанням матеріаломісткості продукції. Однак варто вказати, що неоднаковий рівень прибутковості аналізованих підприємств обумовлений, насамперед, видом економічної діяльності. Відносно кількості працюючих та середньомісячної заробітної плати відмічено незначне коливання в сторону зростання.

Таблиця 2.6

Основні показники фінансово-економічного стану промислових підприємств Чернівецької області за 2010-2011 роки

	Показники	Публічне акціонерне товариство «Енергоосточная компания «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий холдинг»										Публічне акціонерне товариство «Чернівецький нафтогазовий									
--	-----------	---	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	---	--	--	--	--	--	--	--	--	--

*Складено за: Загальнодоступна база даних емітентів. – Режим доступу : <http://stockmarket.gov.ua/db/yearreports/119119/83/temp>

Найбільший знос основних засобів спостерігається на підприємствах легкої промисловості (ВАТ «Трикотажна фірма «Арніка») та добувної промисловості (ПАТ «Мамалигівський гіпсовий завод»). Це пов'язано з тим, що ці підприємства використовують застаріле обладнання та устаткування. Зокрема, підприємства легкої промисловості працюючи на давальницькій сировині, лише частково оновлюють основні виробничі засоби, що не впливає на загальний їх стан. Показники фінансового стану показали, що на підприємствах різних галузей є перевищення позикових коштів над власними, що свідчить про низький коефіцієнт фінансової стійкості, зокрема на ПАТ «Енергопостачальна компанія «Чернівціобленерго», ВАТ «Чернівецький емаль завод «Карпати», ПАТ «Красноільський деревообробний комбінат», ВАТ «Трикотажна фірма «Арніка».

Це дає підстави стверджувати, що на зазначених підприємствах фінансовий стан не є стійкий. Таким чином, вони стають залежні від зовнішніх фінансових джерел. У більшості підприємств є також низький коефіцієнт автономії, що показав, неможливість покриття своїх зобов'язань власними коштами.

Це вказує на зменшення фінансової незалежності та скорочення підприємствами гарантій погашення своїх зобов'язань. Властива для багатьох підприємств нульова рентабельність власного капіталу, що свідчить про неефективність його використання (ПАТ «Чернівецький цегельний завод» №1, ПАТ «Красноільський деревообробний комбінат», ПАТ «Мамалигівський гіпсовий завод»). Адже, рентабельність власного капіталу є нижчою, ніж дохідність довгострокових банківських депозитів, тому значна частина підприємств ставить їх на депозит.

Слід також зазначити, що фінансове становище підприємств області значною мірою залежить від стану основних засобів та матеріалотехнічного забезпечення галузей загалом (рис. 2.15). Основним показником, який відображає технологічний рівень розвитку промисловості є ступінь зносу основних засобів.

У галузевому розрізі найбільш зношеними є основні фонди на підприємствах: електронного, електричного та оптичного устаткування (59,8%), з добування корисних копалин, крім паливно-енергетичних (51,7%), та хімічного виробництва (50,2%), а найменш зношені на підприємствах з виробництва та розподілення електроенергії, газу та води (8,8%). Статистичні дані свідчать, що 50% основних фондів, що є найбільш зношеними мають період функціонування 20 і більше років, це в свою чергу, негативно відображається на ефективності виробництва промисловості області загалом. Однією з причин старіння даних галузей є нестача фінансових ресурсів для їх відновлення⁸⁴.

---

⁸⁴ Промисловість Буковини у 2005-2010 роках / Держкомстат України. Гол. управ. стат. у Чернівецькій обл. – Чернівці : ГУС ЧО, 2011. – 184 с.

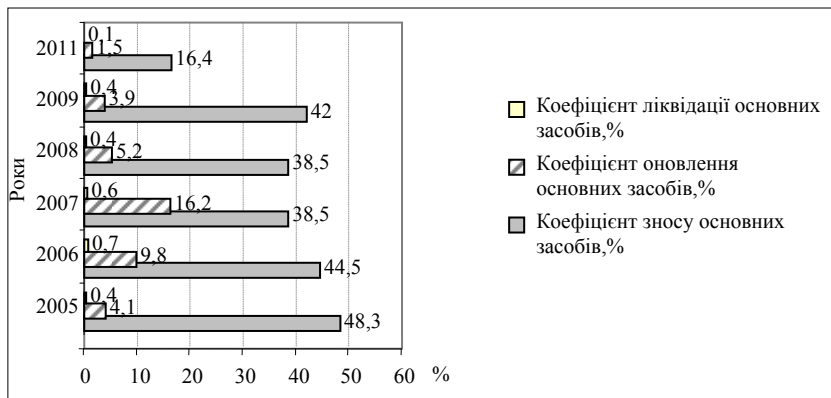

Рис. 2.15. Стан основних засобів промисловості Чернівецької області за 2005-2011 рр. (Складено за: Промисловість Буковини у 2005-2010 роках / Держкомстат України. гол. управління стат. у Чернівецькій області. – Чернівці : ГУС ЧО, 2011. – 184 с.)

Водночас, незважаючи на достатньо високий ступінь зносу основних фондів, окрім 2011 р., ступінь їх ліквідації є дуже незначною та постійно знижується, що становить 0,1% у 2011 р., проти 0,4% у 2005 р. Окрім цього, у 2007 р. спостерігалася тенденція до активізації діяльності промислових підприємств, щодо оновлення основних фондів, та у 2009 р. вона знову знизилася, а саме з 16,2% до 5,2%⁸⁵.

Безумовно, що ефективність розвитку та успішна реалізація модернізаційних змін промислового потенціалу в галузевій площині залежить від розмірів інвестування промисловості (рис. 2.16). Інвестиції в основний капітал сприяють забезпеченню розширеного відтворення основних засобів, що, у свою чергу, впливає на кінцеві результати діяльності промислових підприємств області.

Так, у 2011 р. на промисловість Чернівецької області припадало 28,5% загального обсягу інвестицій в основний капітал економіки регіону, що складало майже 568,1 млн. грн. Як бачимо, відбувся суттєвий спад інвестицій майже на 17%, адже у 2009 р. приріст інвестицій становив близько 45,5%. Подібною була ситуація і на національному рівні. У 2011 р. в Україні обсяги інвестиції в основний капітал скоротилися на 46,7%, тоді як у 2009 р. їх приріст становив 3,2%⁸⁶.

⁸⁵ Там само.

⁸⁶ Промисловість Буковини у 2005-2010 роках / Держкомстат України. Гол. управління стат. у Чернівецькій області. – Чернівці : ГУС ЧО, 2011. – 184 с.

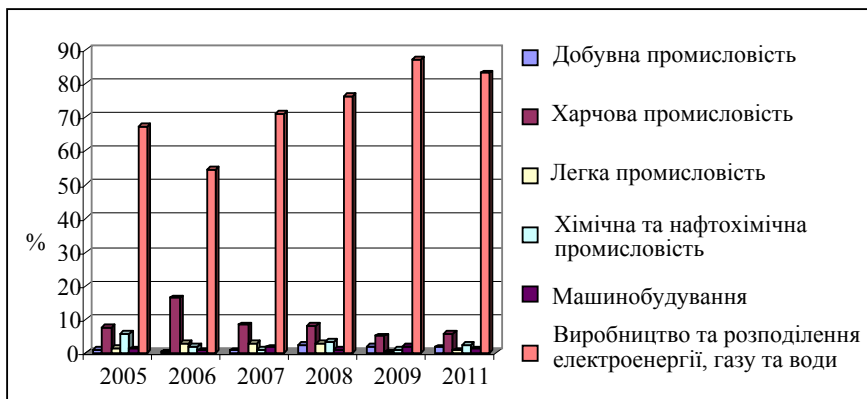

Рис. 2.16. Галузева структура розподілу інвестицій в основний капітал промисловості Чернівецької області за 2005-2011 роки (Складено за: Промисловість Буковини у 2005-2010 роках / Держкомстат України. Гол. управління стат. у Чернівецькій області. – Чернівці : ГУС ЧО, 2011. – 184 с.)

Порівняння наведених даних на рис. 2.16 свідчить, що в галузевому розрізі найбільші інвестиційні впливання спостерігаються на виробництві та розподіленні електроенергії, газу та води, що складають 83% від загальних інвестицій, які надійшли в галузі промисловості. Якщо ж порівняти із 2005 р., то у даній галузі відбулось зростання на 16%. Достатньо значний вклад інвестицій припадає також на галузі переробної промисловості, що становить 15,3%. Хоча, як бачимо за останні роки відбувся спад інвестицій майже удвічі по даній галузі, адже у 2005 р. вона складала 32%. Дещо іншими є тенденції щодо іноземного інвестування. Позитивним є те, що за умов низького рівня іноземного інвестування економіки України, обсяг іноземних інвестицій спрямованих в підприємства промисловості склав 61,7% від загального обсягу прямих іноземних інвестицій в економіку області. Так, на 01.01.2012 р. їх обсяг становив 38,4 млн. дол. США, що на 1,8% більше обсягів інвестицій ніж у 2011 р. Значний капітал внесено іноземними інвесторами в підприємства з виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів – 29,7%, з оброблення деревини та виробництва виробів з деревини, крім меблів – 9,6%, металургійного виробництва та з виробництва готових металевих виробів – 4,9%, хімічної та нафтохімічної промисловості – 4,9%, машинобудування – 3,0%, легкої промисловості – 1,7% від загального обсягу інвестицій в області⁸⁷.

⁸⁷ Економічне і соціальне становище Чернівецької області за 2011 рік / Держкомстат України, Гол. управління стат. у Чернівецькій області. – Чернівці : ГУС ЧО, 2011. – 189 с.

На відновлення та розвиток промислового потенціалу Чернівецької області впливає також інноваційна активність підприємств. Хоча незважаючи на проголошення інноваційного шляху розвитку держави, дотепер рівень інноваційної активності промислових підприємств Чернівецької області залишається незначним (рис. 2.17). Хоча в регіоні зосереджено 18,6% до загальної кількості інноваційно активних підприємств, що функціонують в Україні.

Як свідчать дані рис. 2.17, динаміка впровадження інновацій на промислових підприємствах Чернівецької області у 2005-2011 рр., показує зменшення їх інноваційної активності, за винятком 2007 р. та 2009 р. Слід також відзначити, що питома вага інноваційно активних підприємств області у 2011 р. у порівнянні із 2009 р. зменшилась на 2,5 в. п. А це найнижчий показник за останні чотири роки. Найбільш інноваційно активними залишаються підприємства переробної галузі, їх частка сягає 83,3% загальної кількості інноваційних підприємств, тоді як частка підприємств з виробництва та розподілення електроенергії, газу та води – 16,7%. Слід також зазначити, що більше 66% інноваційно активних підприємств зосереджено в м. Чернівцях.

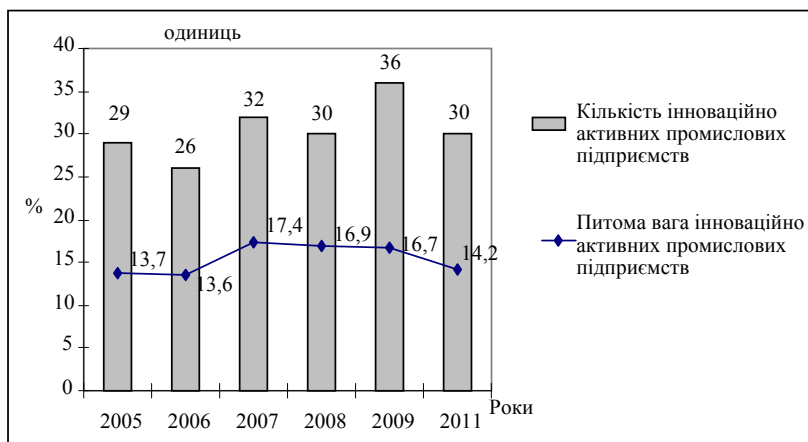

Рис.2.17. Динаміка впроваджень інновацій на промислових підприємствах Чернівецької області за 2005-2011 роки (Складено за: Гол. управл. стат. у Чернівецькій області. – Режим доступу : <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>; Промисловість Буковини у 2005-2010 роках / Держкомстат України, Гол. управл. стат. у Чернівецькій області. – Чернівці : ГУС ЧО, 2011. – 184 с.)

Окрім цього, останніми роками достатнього негативна тенденція спостерігається у чисельності зайнятих у галузях промисловості Чернівецької області (рис. 2.18).

Як бачимо із рис. 2.18, динаміка середньорічної кількості працівників у промисловості Чернівецької області свідчить про її постійне скорочення. Зокрема, порівняно з 2005 р. у 2011 р. вона зменшилась на 41,2% і становила 20,8 тис. осіб. Порівняно з 2009 р. середньорічна чисельність працівників у промисловості скоротилась на 1,5 тис. осіб. Проте, розмір середньомісячної заробітної плати штатних працівників поступово збільшувався. У 2010 р. цей показник становив 1755 грн., що на 15,9% більше, ніж у 2009 р. та в 6,8 рази – ніж у 2005 р. Також варто вказати, що зменшення кількості зайнятих у промисловості області супроводжувалось також уповільненням приросту обсягів промислової продукції.

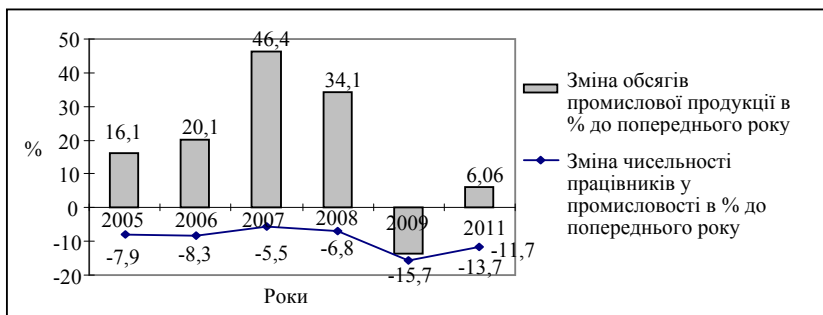

Рис. 2.18. Динаміка змін обсягів промислової продукції та кількості найманих працівників у промисловості Чернівецької області за період з 2005-2011 роки (Складено за: Статистичний щорічник Чернівецької області за 2010 рік / Держкомстат України. Гол. управління стат. у Чернівецькій області. – Чернівці : ГУС ЧО, 2011. – 514 с.; Промисловість Буковини у 2005-2010 роках / Держкомстат України. Гол. управління стат. у Чернівецькій області. – Чернівці : ГУС ЧО, 2011. – 184 с.)

Отже, підбиваючи підсумки стану промислового потенціалу Чернівецької області, в цілому слід констатувати, що слабким місцем є його структурна розбалансованість, нерациональне використання сировинно-ресурсної бази, а також виробничих потужностей підприємств, слабка конкурентоспроможність деяких галузей, високий рівень енерго- та капіталоємності виробництва, застаріла матеріальна база, недостатнє освоєння нових технологій виробництва, значна частка збиткових підприємств, великі борги окремих підприємств тощо. Варто вказати, що доволі значна частина підприємств користується застарілим обладнанням та технологіями саме при переробці, що призводить до високої собівартості при низькій якості. Іншою тенденцією є те, що спад виробництва в промисловості в Чернівецькій області супроводжується структурними зрушеннями, які характеризуються збільшенням питомої ваги сировинних і інших профільних галузей при одночасному різкому зниженні об'ємів частки як легкої, так харчової галузей, виробництва

трудомістких товарів народного вжитку, а також обслуговуючих і допоміжних виробництв. На значній частині підприємств області вкрай низький рівень менеджменту та маркетингу, практично відсутні стратегії розвитку, а це все призводить до низької рентабельності.

Таким чином у нашому розумінні, покращення та модернізація промислового потенціалу Чернівецької області, полягає в тому, що збільшення масштабів виробництва буде досягнуто не стільки за рахунок приросту трудових, матеріальних і фінансових ресурсів, а скільки шляхом подальшого підвищення ефективності їх використання.

Тому ми вважаємо, що для пропорційного і збалансованого модернізаційного розвитку промислового потенціалу Буковини необхідне вироблення комплексу наступних заходів:

- проведення інституційних перетворень для формування правового та організаційно-економічного середовища, що сприятиме реалізації цілей і завдань модернізації промисловості області;
- модернізація в інноваційній сфері промисловості, яка повинна бути спрямована на створення якісно нової, конкурентоспроможної продукції з урахуванням новітніх досягнень науково-технічного прогресу;
- модернізація в кадровій сфері на основі створення професійної та освітньої структури, яка відповідатиме вимогам сучасного рівня розвитку;
- активізація інвестиційної діяльності з метою прискорення модернізації виробничого апарату на основі підвищення рівня технологічних укладів, збільшення щільності та насиченості ними всього економічного простору області;
- зміцнення матеріально-технічної бази та прискорене впровадження інноваційних проектів, що відобразиться на скороченні часу та оптимізації впровадження нових технологій у промислове виробництво;
- підвищення віддачі від інвестицій та матеріальних ресурсів;
- розширення міжгосподарських та міжгалузевих зв'язків промислових підприємств області;
- покращення виробництва через запровадження ефективного використання виробничих фондів промислових підприємств.

Розділ 3. Структурно-інституційні трансформації в промисловості Карпатського регіону

3.1. Структурні зміни у промисловості Карпатського регіону

Структурні зміни у промисловості є вагомим чинником, що впливає на економічний розвиток держав та їх регіонів. За останні десятиліття в економічно розвинених країнах спостерігаються тенденції до формування нових видів промислової діяльності – збільшення трансакційного та інформаційного секторів економіки.

Для модернізаційних перетворень промислового потенціалу регіону виявлення тенденцій та закономірностей структурних зрушень є передумовою вірного вибору стратегії модернізації. Адже виявлені зміни дозволятимуть висвітлити проблеми і вузькі місця, які перешкоджатимуть організаційно-економічним і технологічним перетворенням.

З метою напрацювання використання методичного підходу розглянемо показник структурних зрушень в обсягах реалізованої промислової продукції областей Карпатського регіону з 2005 р. по 2010 р. (табл. 3.1). Як видно з таблиці структурними компонентами аналізу виступатимуть групи галузей промислової діяльності такі як: добувна промисловість (секція С, згідно КВЕДУ-2005), переробна промисловість (секція D), виробництво та розподіл електроенергії, газу та води (секція E)⁸⁸.

Структурні зміни у промисловості регіону аналізуються, спираючись на класичні методики проведення статистичного аналізу⁸⁹. Зокрема для цього використовуються, в першу чергу, абсолютні і відносні показники динаміки. Ці показники виступатимуть лінійними характеристиками структурних зрушень (табл. 3.1). Вони обробляються за формулами:

$$\Delta d_j = d_{j1} - d_{j0} \quad (3.1)$$

$$Kd_j = d_{j1}/d_{j0} \quad (3.2)$$

- де Δd_j – абсолютний приріст j -ої частки в процентних пунктах;
 Kd_j – темп зростання j -ої частки;
 d_{j0} – розмір кожної j -ої частки у базовому році (2005 р.);
 d_{j1} – розмір кожної j -ої частки у звітному році (2010 р.).

⁸⁸ Класифікатор видів економічної діяльності. – К. : Держкомстат країни, 1996. – 250 с.

⁸⁹ Головач А. В. Статистика / А. В. Головач, А. М. Єріна, О. В. Козирев [та ін.] ; за ред. А. В. Головача, А. М. Єріної, О. В. Козирєва. – К. : Вища школа, 1993. – С. 109-111.

Таблиця 3.1
Аналіз структурних зрушень в обсягах реалізованої продукції промисловості області Карпатського регіону за 2005-2011 рр.

№ п/п	Україна, Карпатський регіон, області	Обсяги реалізованої промислової продукції, %		Лінійні характеристики структурних зрушень		Коефіцієнти на основі абсолютних приростів частот Δd		Квадратичні характеристики структурних зрушень		Відносний квадратичний коефіцієнт $\sigma_{\Delta d}, \%$
		2005	2011	абсолютні $(\Delta d)_{jt} = d_{jt} - d_{j0}$	відносні $(K_{\Delta d})_{jt} = (\Delta d)_{jt} / d_{j0}$	лінійний $I_{\Delta d}, \%$	квадратичний $\sigma_{\Delta d}, \%$	абсолютні $(\Delta d)_{jt} = \Delta d_{jt}^2$	відносні $(d_{jt} \cdot \Delta d_{jt})^2 / d_{j0}^2$	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
УКРАЇНА										
C	Добування промисловості	8,3	10,0	1,7	1,205			2,89	0,348	
D	Переробка промисловості	75,8	68,6	-7,2	0,905			51,84	0,684	
E	Виробництво та розподіл електроенергії, газу та води	15,9	21,4	5,5	1,346	3,0	5,32	30,25	1,903	1,713
C+D+E	Разом	100,0	100,0	0,0	1,000			84,98	2,935	
Карпатський ГРП										
C	Добування промисловості	4,8	4,5	-0,3	0,936			0,10	0,020	
D	Переробка промисловості	75,5	71,4	-4,1	0,946			16,92	0,224	
E	Виробництво та розподіл електроенергії, газу та води	19,7	24,1	4,4	1,225	1,5	3,49	19,57	0,994	1,113
C+D+E	Разом	100,0	100,0	0,0	1,000			36,58	1,238	
Львівська обл.										
C	Добування промисловості	5,2	4,7	-0,5	0,904			0,25	0,048	
D	Переробка промисловості	80,5	76,3	-4,2	0,948			17,64	0,219	
E	Виробництво та розподіл електроенергії, газу та води	14,3	19,0	4,7	1,329	1,6	3,65	22,09	1,545	1,346
C+D+E	Разом	100,0	100,0	0,0	1,000			39,98	1,812	
Закарпатська обл.										
C	Добування промисловості	1,6	1,4	-0,2	0,875			0,04	0,025	
D	Переробка промисловості	85,1	82,7	-2,4	0,972			5,76	0,068	
E	Виробництво та розподіл електроенергії, газу та води	13,3	15,9	2,6	1,195	0,9	2,05	6,76	0,508	0,775
C+D+E	Разом	100,0	100,0	0,0	1,000			12,56	0,601	
Івано-Франківська обл.										
C	Добування промисловості	6,2	6,5	0,3	1,048			0,09	0,015	
D	Переробка промисловості	62,5	57,6	-4,9	0,922			24,01	0,384	
E	Виробництво та розподіл електроенергії, газу та води	31,3	35,9	4,6	1,147	1,7	3,88	21,16	0,676	1,037
C+D+E	Разом	100,0	100,0	0,0	1,000			45,26	1,075	
Чернівецька обл.										
C	Добування промисловості	1,4	1,1	-0,3	0,786			0,09	0,064	
D	Переробка промисловості	79,9	67,3	-12,6	0,842			158,76	1,987	
E	Виробництво та розподіл електроенергії, газу та води	18,7	31,6	12,9	1,690	4,3	10,41	166,41	8,899	3,309
C+D+E	Разом	100,0	100,0	0,0	1,000			325,26	10,950	

* Складено за: Промисловість України у 2007-2010 роках. Статистичний збірник. – К.: ДССУ. – С.27-39.

Ці дані свідчать, що, оскільки збільшення частки обсягів реалізованої промислової продукції одних груп галузей приводить до зниження частки інших груп, то сума абсолютних приростів часток дорівнює нулю, а загальний темп зростання – одиниці (табл. 3.1).

Характеристики структурних зрушень взаємопов'язані: ми можемо обрахувати кожний показник Δd_j виходячи із розміру показника Kd_j :

$$\Delta d_j = d_{j0} (Kd_j - 1) \quad (3.3)$$

Ми бачимо, що для складових частин таблиці 1, де темпи зростання більші одиниці, абсолютні прирости додатні, і навпаки, при $Kd < 1$ – від'ємні.

Так, для України в цілому, в межах аналізованого періоду, абсолютний лінійний показник структурних зрушень був від'ємним лише для переробної промисловості (-7,2%), відповідний відносний показник дорівнював 0,905. Для решти груп галузей по державі в цілому ці показники були додатними і вище одиниці відповідно. Натомість у Карпатському регіоні ми бачимо від'ємний ріст вже не тільки переробної промисловості (-4,1%), але й добувної промисловості (-0,3%), для них темпи росту становлять 0,946 і 0,935 відповідно. Хоча, як бачимо, переробна промисловість регіону зазнала меншого спаду, ніж Україна в цілому. Виробництво та розподіл електроенергії, газу та води за аналізований період в державі має вищий на 0,8% абсолютний показник приросту.

Серед областей Карпатського регіону позитивними характеристиками відзначалися лише галузі з виробництва і розподілу електроенергії, газу та води, які наростили свою абсолютну частку. Найбільшим ріст був у Чернівецькій області (12,9%). Це відносно значне зростання проти 4,4% у Карпатському регіоні в цілому, та навіть проти України з її 5,5% приросту. Проте, слід зазначити, що перерозподіл в структурі відбувся за рахунок зменшення часток переробних галузей, які зменшувалися в кожній з чотирьох областей регіону, та й, зрозуміло, що в регіоні в цілому. Найбільше доля переробних галузей зменшилася в Чернівецькій області (-12,6%), далі йдуть Івано-Франківська (-4,9%), Львівська (-4,2%), та Закарпатська (-2,4%) області.

Незначне зростання у галузях добувної промисловості спостерігається лише в Івано-Франківській області (0,3%). В інших областях регіону, як і у регіоні в цілому, спостерігаємо зменшення частки добувних галузей промисловості.

Можемо також побачити, що абсолютні показники і темпи зростання є непропорційні одне одному. Для підвищення комплексності використання абсолютних і відносних характеристик структурних зрушень обсягів виробництва реалізованої промислової продукції у Карпатському регіоні скористаємося узагальнюючими коефіцієнтами (лінійним l_d і квадратичним σ_d), які обрахуємо на основі абсолютних приростів часток Δd за формулами:

$$l_d = \frac{\sum |d_{j1} - d_{j0}|}{n} \quad (3.4)$$

$$\sigma_d = \sqrt{\frac{\sum (d_{j1} - d_{j0})^2}{n}}, \quad (3.5)$$

- де l_d – лінійний коефіцієнт інтенсивності структурних зрушень;
 σ_d – квадратичний коефіцієнт структурних зрушень;
 n – кількість складових структури (для нашого випадку – 3).

Як бачимо з таблиці 3.1, найвища інтенсивність структурних зрушень в промисловому секторі діяльності Карпатського регіону була у Чернівецькій області (4,3%), а найменша – у Закарпатській (0,9%). В Україні в цілому структурні зміни відбувалися більш інтенсивно, ніж у Карпатському регіоні. Про це свідчить як лінійний (3,0%) так і квадратичний (5,32%) коефіцієнти на основі абсолютних приростів (табл. 3.1). Безумовним лідером структурних змін у промисловому секторі в обсягах реалізованої продукції виступає Чернівецька область, квадратичний коефіцієнт інтенсивності змін в якій складає 10,41%.

Квадратичні характеристики структурних зрушень (абсолютна й відносна) дають можливість обрахувати квадратичний коефіцієнт, який є більш чутливим до змін, ніж інші обраховані показники, й обраховується за формулою:

$$\sigma_{Kd} = \sqrt{\sum \frac{(d_{j1} - d_{j0})^2}{d_{j0}}} = \sqrt{\sum (K_{dj} - 1)^2 d_{j0}}, \quad (3.6)$$

- де σ_{Kd} – відносний квадратичний коефіцієнт структурних зрушень.

Обчислені коефіцієнти структурних зрушень подані в табл. 3.2. Якщо проаналізувати відносні квадратичні коефіцієнти структурних зрушень між добувними, переробними та енергетичними галузями Карпатського регіону з 2005 р. по 2010 р., то можна побачити, що зміни у цій міжкомпонентній галузевій структурі в Україні були вищими, ніж у Карпатському регіоні в цілому (1,713% проти 1,113%). Три області, що формують Карпатський регіон не перевищили показника змін по Україні, натомість Чернівецька область його значно перевищила (3,309%). Порівняння областей регіону з регіональним показником дає наступну картину: дві області не перевищують цей показник – Закарпатська (0,775%) та Івано-Франківська (1,037%); а дві інші області зазнали структурних змін більших, ніж регіон в цілому – Львівська (1,346%) та Чернівецька (3,309%).

За наведеною вище методикою були проаналізовані структурні зрушення у Карпатському регіоні за показниками: кількості найманих працівників, вартості основних засобів, інвестицій в основний капітал, фонду оплати праці, надходження прямих іноземних інвестицій. Зведені коефіцієнти структурних зрушень представлені у табл. 3.2. З таблиці видно, що найбільших змін за 2005-2010 рр. зазнала промисловість у Чернівецькій області, коефіцієнти структурних зрушень в якій перевищують середньорегіональні показники у рази.

За кількістю найманих працівників структура промисловості найменше змінилася у Львівській області. Обласний показник за цим критерієм є меншим ніж загальнодержавний та регіональний параметри. Натомість за вартістю основних засобів найменш суттєві зміни відбулися у Закарпатській області.

За цим показником значно вирізняється Чернівецька область. Структура інвестицій в основний капітал найбільш суттєво змінилася в Івано-Франківській та Чернівецькій областях. Структура фонду оплати праці у Закарпатській області змінилася меншою мірою, ніж в усіх інших областях, що входять до складу Карпатського регіону.

Аналізуючи структурні зміни у промисловості регіону, слід мати на увазі пріоритети структурної модернізації промисловості України.

Вони полягають в оптимізації структури в бік збільшення переробних галузей та випуску товарів широкого вжитку, розвитку, в першу чергу, наукомістких видів промислової діяльності четвертого і п'ятого технологічних укладів, реалізації енергозберігаючої моделі розвитку на основі використання нетрадиційних та відновлювальних джерел енергії⁹⁰.

Потенціал змін у промисловості регіону можна оцінити, проаналізувавши структуру, яка сформувалася у відповідних секторах промислової діяльності.

З цією метою виділяють чотири наступні сектори: енергосировинний та первинної обробки, інвестиційно-спрямований, споживчої орієнтації, матеріаловиробничий⁹¹. Структура промислового виробництва за регіонами в розрізі даних секторів представлена на рис. 3.1. З ілюстрації видно, що Карпатський регіон у порівнянні з Україною в цілому має більш оптимальну структуру, оскільки доля його енергосировинного сектору майже у двое менша, ніж у державі в цілому. Особливо вирізняється він на тлі східних регіонів України, де доля сектору первинної переробки перевищує 60%.

---

⁹⁰ Луцків О. М. Структурна модернізація промисловості: пріоритети та напрями реалізації / О. М. Луцків // Управління розвитком. – 2011. – №4. – С. 163.

⁹¹ Приходько Т. І. Структурные изменения в экономике Украины: влияние внутренних и внешних факторов, последствия глобального кризиса / Т. І. Приходько // Проблемы прогнозирования. – 2011. – №5. – С. 116-133.

Таблиця 3.2

Коефіцієнти структурних зрушень у промисловості Карпатського регіону за 2005-2011 рр.

Україна, Карпатський регіон, області	Обсяги реалізованої промислової продукції		Середньорічна кількість найманих працівників		Вартість основних засобів		Інвестиції в основний капітал		Фонд оплати праці штатних працівників		Надходження прямих іноземних інвестицій	
	Лінійний коефіцієнт на прирості часток, I_p , %	Відносний коефіцієнт $\Phi_{\text{кр}}$, %	Лінійний коефіцієнт на прирості часток, I_p , %	Відносний коефіцієнт $\Phi_{\text{кр}}$, %	Лінійний коефіцієнт на прирості часток, I_p , %	Відносний коефіцієнт $\Phi_{\text{кр}}$, %	Лінійний коефіцієнт на прирості часток, I_p , %	Відносний коефіцієнт $\Phi_{\text{кр}}$, %	Лінійний коефіцієнт на прирості часток, I_p , %	Відносний коефіцієнт $\Phi_{\text{кр}}$, %	Лінійний коефіцієнт на прирості часток, I_p , %	Відносний коефіцієнт $\Phi_{\text{кр}}$, %
2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
УКРАЇНА	3,0	1,713	1,2	0,768	4,9	2,09	2,5	0,925	2,8	1,437	2,5	2,305
Карпатський регіон	1,5	1,113	0,9	0,689	3,4	1,446	3	2,234	1,4	1,077	0,1	0,204
Львівська обл.	1,6	1,346	0,5	0,411	4,8	2,408	5,2	2,868	2,7	1,123	0,2	х
Закарпатська обл.	0,9	0,775	1,0	1,173	3,9	2,056	2	1,523	1,3	1,311	0,1	0,169
Івано-Франківська обл.	1,7	1,037	1,8	1,223	4,6	2,499	10,6	3,892	2,9	1,978	3,2	х
Чернівецька обл.	4,3	3,309	3,1	2,192	10,7	6,501	5,7	3,552	4,2	2,694	0	х

Примітка: зрушення обраховано за секціями промисловості: добувна промисловість (С), переробна промисловість (D), виробництво та розподіл електроенергії, газу та води (E)

Таблица 3.3

Структура промислового виробництва Карпатського регіону, %

№ п/п	Регіон, області	Сектори і види діяльності																	
		Енергоспоживання і первинної обробки	добування паливно-енергетичних копалин	добування копалин, крім паливно-енергетичних	виробництво та розподіл електроенергії, газу та води	активність у сфері послуг	виробництво та розподіл металургійних продуктів	інвестиційно-сирьовий	машинобудування	виробництво імпортованих продуктів	Споживчо-орієнтований сектор промисловості	активність у сфері промисловості	виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	Materialovиробничий	хімічна та нафтохімічна промисловість	виробництво шкіри, одягу та нафтопродуктів	опрацювання деревини та целюлозно-паперова промисловість	виробництво металів і неметалів, крім машин і обладнання	виробництво: мінеральна дробина
1	2	A	CA	CB	E	DJ	B	DK+DL+DM	DI	C	DB+DC	DA	D	d ₁	DF	DD+DE	d ₃		
	УКРАЇНА	50,6	4,9	5,1	21,4	18,8	13,9	10,9	2,6	19,2	0,8	18,0	16,3	5,9	6,9	3,1			
	Карпатський регіон	32,4	4,0	0,5	24,1	3,1	18,4	13,0	4,5	26,0	3,4	21,8	23,2	8,0	5,5	8,9			
	Львівська обл.	28,9	4,4	0,3	19,0	4,4	16,5	11,6	4,1	30,6	3,3	26,5	24,1	7,8	6,9	8,6			
	Закарпатська обл.	19,5	0,1	1,3	15,9	0,6	44,1	41,4	1,1	22,0	5,1	15,3	14,4	7,2	0,0	5,6			
	Івано-Франківська обл.	44,0	6,2	0,3	35,9	1,2	9,7	2,4	6,9	17,7	2,0	15,3	28,5	9,0	6,9	12,2			
	Чернівецька обл.	39,5	0,0	1,1	31,6	5,8	14,7	8,6	5,1	33,1	6,6	25,5	12,7	6,7	0,0	5,0			

Лідуючі позиції займає Карпатський регіон за обсягом інвестиційно-спрямованої промислової діяльності (2 місце після Причорноморського регіону) а також матеріаловиробничої діяльності (1 місце). Споживчо зорієнтований сектор у ньому складає 26%. Таким чином в регіоні сформувалася така структура виробництва, яка робить його одним з найсприятливіших серед регіонів України для проведення модернізації промислового виробництва. В першу чергу за рахунок однієї з найменших часток (32,4%) енергосировинного сектору та значної долі інвестиційно спрямованої промислової діяльності. Серед областей, що входять до складу Карпатського регіону енергосировинний сектор найбільшу частку має в Івано-Франківській (44%) та Чернівецькій (39,5%) областях. Найменшу частку цей сектор займає у Закарпатській області (19,5%). Натомість Закарпатську область вирізняє значна доля інвестиційно-спрямованої промислової діяльності (44,1%).

Споживчо-зорієнтований сектор найбільш розвинутий у Львівській області (30,6%), найменшу частку у ньому складає Івано-Франківська область (17,7%). Матеріаловиробничий сектор у Львівській та Івано-Франківській областях складає 24,1% та 28,5% відповідно, а у Закарпатській і Чернівецькій областях 14,4% та 12,7%.

Аналіз класичної структури промислового виробництва України свідчить про те, що Карпатський регіон в цілому займає незначні долі виробництва в агрегованих галузях (рис. 3.2). Так, частка регіону у промисловому виробництві держави складає 4,7%. Порівняно із більшістю інших регіонів це невеликий відсоток.

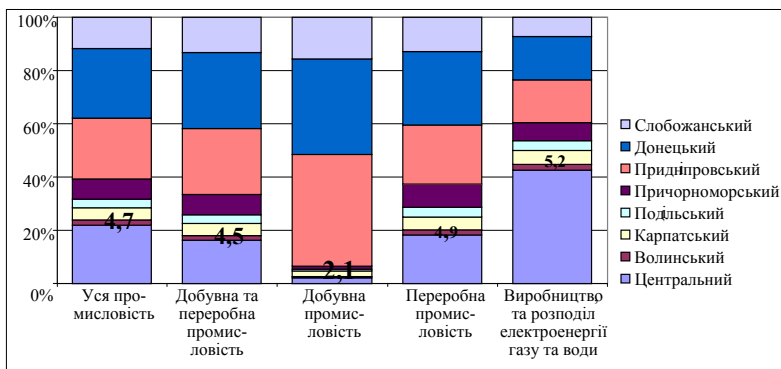

Рис. 3.2. Структура промислового виробництва регіонів України, %

Якщо розглянути виробництво продукції переробної промисловості, то ми побачимо, що Карпатський регіон особливо вирізняється часткою деревообробної промисловості, яка складає понад третину загальнодержавного показника (34,1%) та легкою промисловістю, яка забезпечує майже п'яту частину загальнодержавного обсягу випуску

продукції (19,9%). Інші галузі переробної промисловості не перевищують межі у 5 або 10 відсотків (рис. 3.3).

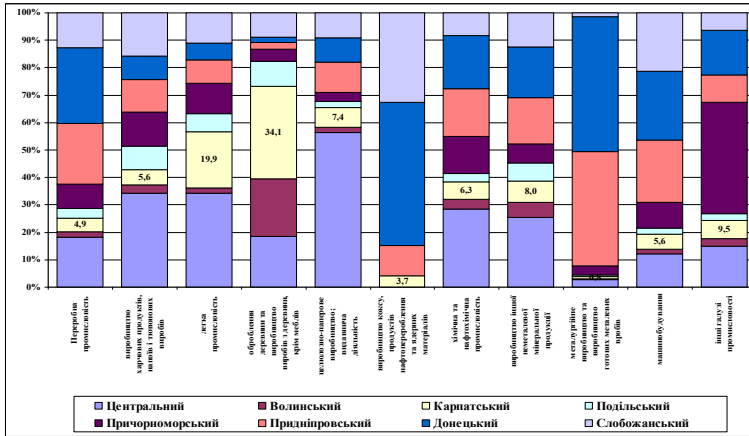

Рис. 3.3. Структура виробництва переробної промисловості регіонів України, %

В розрізі областей Карпатського регіону видно, що найбільший внесок у структуру промислового виробництва здійснює Львівська область, на другому місці знаходиться Івано-Франківська область (рис. 3.4).

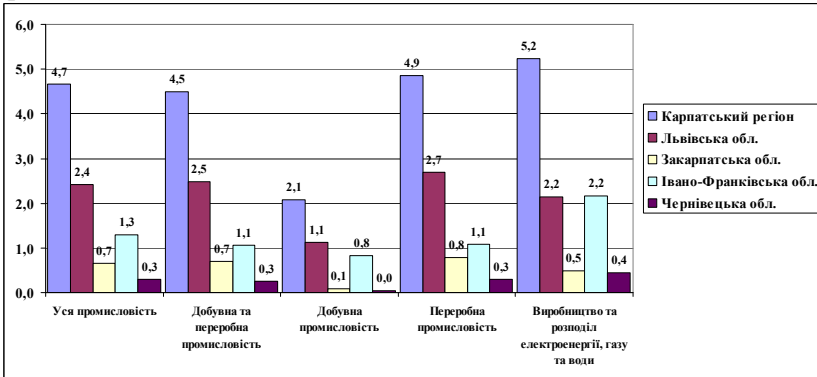

Рис. 3.4. Структура промислового виробництва областей Карпатського регіону, %

З рис. 3.5 видно, що пріоритетними напрями розвитку промислової діяльності в областях, що входять до складу Карпатського регіону є: харчова промисловість та машинобудування для Львівщини та Буковини; машинобудування та харчова промисловість для Закарпаття; харчова промисловість та оброблення деревини для Івано-Франківської області.

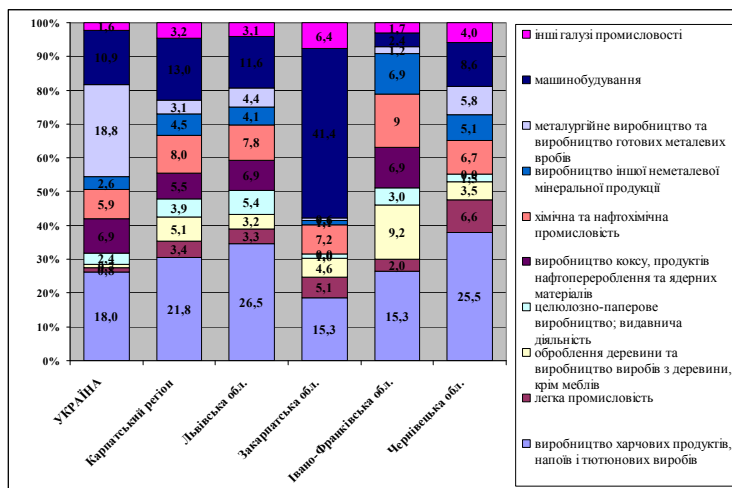

Рис. 3.5. Структура промислового виробництва переробних галузей

У цілому ж у Карпатському регіоні слід розвивати харчову промисловість, машинобудування, галузі хімічної та нафтохімічної промисловості, які займають значні частки в структурі промислового виробництва.

Підсумовуючи проведений аналіз структурних зрушень промисловості Карпатського регіону можемо зробити висновок про те, що промисловий розвиток в Карпатському регіоні був слабшим, ніж в цілому по Україні. Найбільший внесок в таке його відставання зробила Закарпатська область, хоча й він був збалансований відносно високими показниками розвитку промисловості Чернівецькій області.

З огляду на це Карпатський регіон України потребує розробки та запровадження організаційно-управлінських заходів в сфері регулювання розвитку промислової діяльності з метою вирівнювання його із загальнодержавними показниками, оскільки зміни, що відбуваються в регіоні характеризуються тенденціями, що мають ще більш негативний характер, ніж в цілому по Україні (зокрема зменшення часток переробних галузей).

3.2. Проблема банкрутства та санації промислових підприємств регіону

В умовах функціонування господарської системи, побудованої на ринкових засадах, збиткова діяльність або банкрутство (неспроможність) господарюючого суб'єкта є неминучим і об'єктивно обумовленим результатом конкурентної боротьби і наслідком низької ефективності господарювання. Фінансово-економічна неспроможність підпри-

емств або банкрутство, і як наслідок втрата робочих місць і збільшення соціальної напруженості в суспільстві вкрай негативно впливають на ефективність промисловості Карпатського регіону, породжують новий комплекс проблем і змінюють промислову спеціалізацію областей.

Механізм банкрутства є своєрідним інструментом відбору більш ефективних підприємств та ліквідації непродуктивних підприємств, що випускають незатребувану на сучасному ринку продукцію.

Основною метою механізму банкрутства є повернення боргу, за рахунок відновлення платоспроможності боржника шляхом реалізації засобів реабілітаційних процедур (фінансове оздоровлення, зовнішнє управління, мирової угоди), а другорядною – ліквідація збанкрутілого господарюючого суб'єкта (нездатного до ефективної господарської діяльності, паразитуючого на діяльності інших підприємств).

Банкрутство підприємства безпосередньо пов'язане з погіршенням його фінансового стану і отриманням збитків. За даними Державного комітету статистики, в 2000-2010 рр. збитки підприємств Карпатського регіону суттєво зросли, особливо в період кризи, впродовж 2007-2009 рр. і тільки з 2009 р. почали поступово спадати (рис. 3.6).

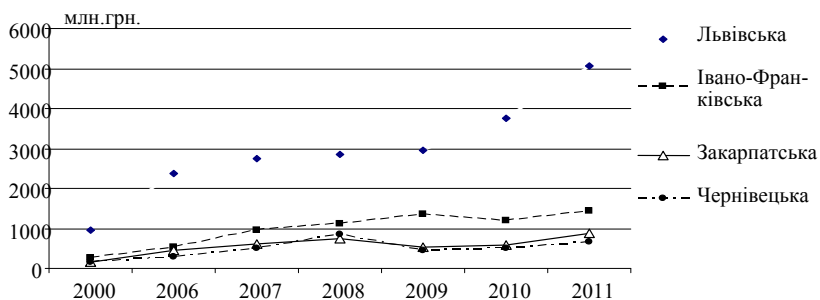

Рис. 3.6. Динаміка прибутку від звичайної діяльності підприємств Карпатського регіону (Складено за: Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>)

Це обумовлено не тільки покращенням фінансового стану загальної сукупності підприємств, а й тим, що частина збиткових підприємств припинила функціонування внаслідок доведення до кінця процедури банкрутства.

З усіх областей Карпатського регіону Львівська область відзначалася найбільшими обсягами як прибутків, так і збитків серед підприємств загалом. Причому, сумарний рівень збитку серед усіх підприємств у Львівській області, починаючи з 2007 р., перевищував рівень прибутку в середньому вдвічі.

Починаючи з 2009 р. рівень збитку почав різко скорочуватися, проте він був вищим за рівень прибутку в цілому по області. Подібна ситуація спостерігалася також і у решти областей Карпатського регіону, проте значення показників як прибутку, так і збитку були в них значно нижчими.

За даними аналізу рис. 3.7, впродовж 2000-2010 рр. лише в Івано-Франківській області чисельність збиткових підприємств скорочувалася до 2006 р. (на відміну від інших областей), і, починаючи з 2007 р., суттєво зростала, як і у решти областей Карпатського регіону.

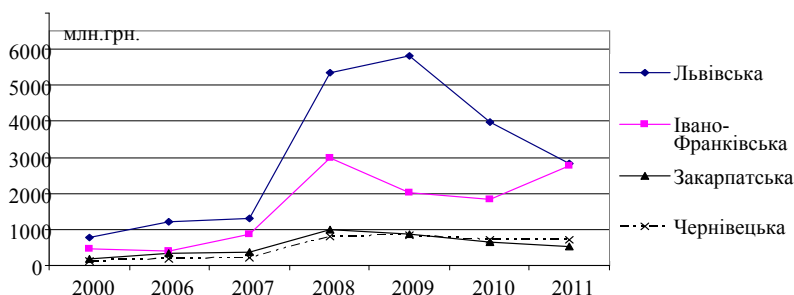

Рис.3.7. Динаміка збитковості промислових підприємств Карпатського регіону (Складено за: Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>)

Найнижча чисельність збиткових підприємств спостерігалася в 2007 р. – загалом по Україні – 32,5%, у Карпатському регіоні – 30,23%. В 2008 р. їх кількість зросла (в середньому по Карпатському регіону) до 31,4%, в 2009 р. – до 40,35%, у 2010 р. знизилась до 39,63%.

Отже, негативний вплив фінансової кризи на результат діяльності підприємств Карпатського регіону став відчутним у 2008 р., що і призвело до різкого зростання банкрутств у 2009-2010 рр. (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Питома вага збиткових підприємств у загальній кількості підприємств Карпатського регіону, %

Регіон	2007 р.	2008 р.	2010 р.	2011 р.
Україна	32,5	39,8	47,2	43,6
Львівська	35,1	34,9	46,6	46,1
Івано-Франківська	27,8	30,3	41,7	40,2
Закарпатська	20,5	25	28,7	30,2
Чернівецька	37,5	35,4	44,4	42

* Складено за: Державна служба статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Загалом, по Україні, найбільше збиткових підприємств у 2010 р. було в таких областях, як Луганська (48,2%), Волинська (47,8%), Чернігівська (46,8%), Харківська (46,6%) та в м. Севастополі (47,8,3%). Найменше підприємств, що отримали збиток, в Закарпатській області (30,2%), Хмельницькій області (37,8%) та Івано-Франківській (41,7%)⁹².

Щодо промислових підприємств Карпатського регіону, то тут спостерігалася дещо інша картина (рис. 3.8).

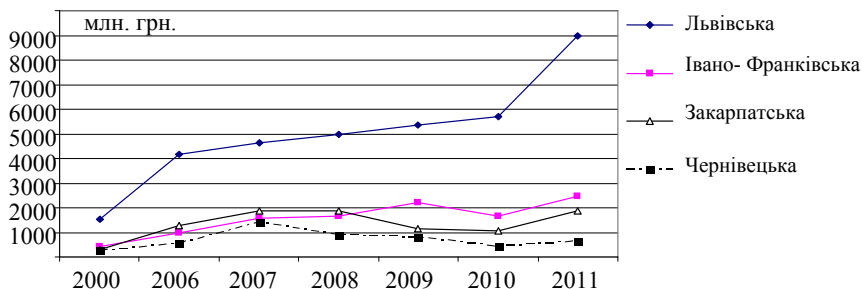

Рис.3.8. Динаміка прибутку від звичайної діяльності промислових підприємств Карпатського регіону (Складено за: Регіони України : стат. збірник. – Ч. II / за ред. О. Г. Осауленка. – К., 2011. – 783 с.)

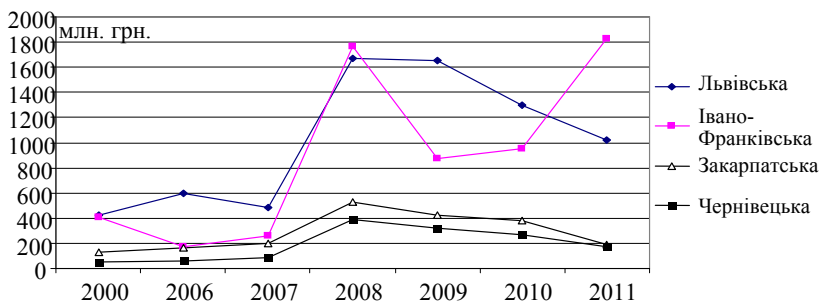

Рис.3.9. Динаміка збитковості промислових підприємств Карпатського регіону (Складено за: Регіони України : стат. збірник. – Ч. II / за ред. О. Г. Осауленка. – К., 2011. – 783 с.)

Лідером за показником як прибутку, так і збитку знову ж таки відзначалася Львівська область, проте сумарний рівень прибутку її промислових підприємств стабільно зростав впродовж досліджуваного періоду, на противагу решті областей Карпатського регіону. Сумарний

⁹² Нескорородева І. І. Сучасні тенденції банкрутства підприємств в Україні та шляхи їх вирішення // І. І. Нескорородева, О. Ю. Тереванесова // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2011. – №36. – С.187-193.

рівень збитку у 2008 р. був найвищим у Івано-Франківській області, проте після 2008 р. (очевидно періоду кризи) різко скоротився.

Переважна кількість підприємств-банкрутів в Україні зазнає ліквідації. Так, впродовж січня 2010 р. в країні було ліквідовано 452 підприємства, тоді як відновлення платоспроможності відбулося тільки на 9 підприємствах (з них одне державне). Лише на шести підприємствах було укладено мирову угоду, і на двох – виконано боржником всі зобов'язання перед його кредиторами. Водночас протягом січня було порушено 527 нових справ про банкрутство, з яких 5 – стосовно державних підприємств⁹³.

У Львівській області на сьогодні 29 підприємств ввели процедуру розпорядження майном і відбуваються процедури санації, а щодо 145 підприємств триває ліквідаційна процедура. Серед цих підприємств є ті, що вже пройшли цей шлях, а є підприємства, де процедура визнання банкрутом і намагання провести санацію триває декілька років. Серед останніх Новороздільський завод «Сигнал», львівські заводи «Полярон» і «Львівська експериментальна кераміко-скульптурна фабрика», Сокальське шахтоспецмонтажно-налагоджувальне підприємство та багато інших. Підприємства намагаються вжити необхідних заходів щодо проведення санаційних заходів, однак це не вдається з огляду на ряд об'єктивних та суб'єктивних обставин. Так, наприклад у 2011 р. Новороздільський завод «Сигнал» таки знайшов інвестора, але той згодом відкликав свою заяву, тож підприємство і досі не має плану санації. За рішенням суду ще у 2007 р. Сокальське шахтоспецмонтажно-налагоджувальне підприємство приєднали і передали активи ДП «Львіввугілля», однак його ліквідація не завершена і до сьогодні. Львівський завод «Полярон» перебуває протягом більше 5 років у процесі санації.

Головною проблемою таких підприємств є наявність заборгованості з виплати заробітної плати працівникам, що працювали до винесення рішення про банкрутство підприємства і в період реалізації довготривалих ліквідаційних процедур. Борг цих підприємств залишається стабільно високим і можливості його погашення в багатьох випадках є доволі сумнівними через обмеженість можливостей продажу майна. Доволі часто виникають проблеми із продажем майна через високий ступінь зносу основних фондів або необхідність продажу цілісного майнового комплексу, оскільки частинами його вартість значно знизиться, а знайти покупця на весь комплекс не вдається.

Практика проходження процедури банкрутства свідчить, що деякі підприємства дозволяють підприємству-боржнику навіть після початку процедури банкрутства успішно працювати і існувати тривалий час. Доволі часто судові інстанції не проводять належної оцінки мотивів, за

---

⁹³ Державна служба статистики України.. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

якими підприємство збанкрутіло і не хоче виплачувати борги. Це створює ґрунт для всіляких зловживань, а часом і відвертого шахрайства. Інша небезпека виникає тоді коли комітет кредиторів, що приймає рішення, як керуючий орган по питаннях реалізації процедури банкрутства, зокрема виплати боргів, відстоює інтереси боржника. За цих обставин про стягнення коштів можна забути.

Можливим шляхом вирішення проблем із виплатою боргів міг би бути продаж землі, що належить підприємству. Однак на сьогоднішній день на заваді цьому стоїть політика місцевих адміністрацій та неформованість ринку землі в Україні.

Крім того, банкрутство підприємства не завжди настає з природних причин. Буває й так, що воно ініціюється штучно, і з використанням наявної в законодавстві неточності, а реальні кредитори підприємства залишаються ні з чим⁹⁴. Для цього створюється штучна заборгованість перед кредитором (можуть використовуватися, наприклад, прості векселі), який є особою, пов'язаною (юридично або фактично) з боржником. Такий кредитор звертається до суду і ініціює банкрутство, займаючи позицію ліквідатора⁹⁵.

Використання процедури банкрутства як прихованої форми переходу підприємства з рук одного власника в руки іншого, який, власне, ініціює цю процедуру, є не українським ноу-хау тіньової приватизації, а одним із легітимних інструментів «вільного ринку». Щоправда, на Заході застосовувати такі схеми стає дедалі складніше, а законодавство Євросоюзу взагалі розцінює таку процедуру як практично неможливу, сприяючи фінансовому оздоровленню підприємств-банкрутів і створюючи умови для «прозорого» переходу їх у руки інвестора-санатора.

Ряд експертів з питань банкрутства вважають, що чинне законодавство орієнтоване швидше на відновлення платоспроможності боржника, а не на визнання його банкрутом. І це ускладнює реалізацію інституту банкрутства, який і надалі набуває все більшого розповсюдження. Для раціоналізації цих процесів необхідно розробити моделі та методи прогнозування банкрутства, вдосконалити інформаційну базу, яка дозволить покращити контроль за цими процесами.

Хоча в Україні функціонують відділи з питань банкрутства при регіональних управліннях юстиції, прийнято нормативно-законодавче рішення про створення єдиної бази даних, яка міститиме інформацію про суб'єктів підприємницької діяльності, відносно яких триває або завершена процедура банкрутства, прогресивних змін у вирішенні цих питань не варто очікувати у найближчій перспективі.

⁹⁴ Боротьба зі штучним банкрутством – Режим доступу : <http://www.uris-c.com.ua/2012/02/13>.

⁹⁵ Мистецтво банкрутства за ст. 52 Закону. – Режим доступу : <http://lawyers.in.ua/ukr/blog/art-23-usechennoe-iskusstvo-bankrotstva>.

Українська наука може долучитись до цих процесів, приймаючи активну участь у проведенні експертних оцінок щодо стану підприємства та можливостей його санації.

Вивести підприємство з незадовільного фінансового стану та покращити його платоспроможність і прибутковість покликана санація, яка відіграє важливу роль у його діяльності. Санація – це система заходів, здійснюваних під час провадження у справі про банкрутство з метою запобігання визнання боржника банкрутом і його ліквідації, а її результати спрямовані на оздоровлення фінансово-господарського становища боржника та задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів шляхом кредитування, реструктуризації підприємства, боргів і зміну організаційно-правової й виробничої структури боржника⁹⁶. Як правило, реорганізацію банкрута проводять або кредитори, або боржник, зокрема його новий власник. Останній варіант проходить через процедуру санації і включає в себе низку заходів, що дозволяють розрахуватися з боргами і прямо або опосередковано збільшити капітал.

Як свідчить світова практика провадження справи банкрутства, сама процедура здійснення санації такого підприємства є доволі непростю, але вона підтверджує, що непродуктивність перетворення виробника на банкрута не завжди є очевидною.

Не дивлячись на те, що новим Законом створені сприятливі умови для проведення санації підприємств-банкрутів на сьогоднішній день така процедура не дістала широкого поширення. Однією з головних причин є те, що грошей на неї ніхто зазвичай не дає. Кредитори, як правило, прагнуть повернути свої борги, а боржники – бодай частково віддати борги. Є два виходи з цієї ситуації. Перший – це реструктуризація підприємства, коли деякі активи розпродуються, а виторг спрямовується на потреби санації підприємства. Другий це залучення коштів інвестора. Однак кредитори та інвестори не завжди зацікавлені у проведенні процедури відновлення платоспроможності певного підприємства. Для державних підприємств ще одним джерелом коштів на проведення санації є фінансування з держбюджету. Причому в цьому випадку витрати на санацію повинні фігурувати в Законі про державний бюджет на відповідний рік. При існуючому стані справ уряд навряд чи може дозволити собі витрачати на ці заходи великі кошти. А прихід інвестора зі сторони ускладнений тим, що в деяких випадках краще почати бізнес «з нуля», ніж щось відновлювати.

За весь сучасний період функціонування механізму банкрутства є лише окремі випадки притягнення до відповідальності винних осіб у рамках справ про банкрутство, не дивлячись на те, що загально-відомими є поодинокі випадки навмисних банкрутів стабільно функціонуючих підприємств.

---

⁹⁶ Санація як ефективний спосіб запобігання банкрутству. – Режим доступу : <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=26992>.

Тому ця сфера діяльності потребує активних дій і зі сторони держави, і з боку Міністерства юстиції, що здійснює контроль за цими суб'єктами економічної діяльності, і науки, здатної розробити пропозиції не стільки щодо вдосконалення механізму проведення процедури, скільки з позиції обґрунтування можливих бізнес-планів та оцінки реальних можливостей санації певних підприємств. І тоді в комплексі з іншими засобами: інвестиціями, державним регулюванням і підтримкою можна було б підвищити результативність цих антикризових механізмів.

3.3. Розвиток організаційних форм господарської діяльності в промисловості

Модернізація промислового потенціалу передбачає проведення не тільки технологічних і структурних трансформацій, але й суттєві зміни у формах провадження господарської діяльності у промисловості. За роки незалежності в промисловому секторі України та її регіонів відбулися суттєві зміни організаційно-правових форм промислової діяльності. Це проявилось, передусім, в процесах приватизації та корпоратизації підприємств. Для Карпатського регіону було характерним формування меншого за значимістю сектору крупних корпорацій, ніж у східних регіонах держави. Великі промислові підприємства тут не були трансформовані в значущі для національної економіки фінансово-промислові групи. Це пояснюється специфікою розвитку промислового виробництва у попередніх періодах, його складальним характером та не замкненістю технологічних циклів в межах національного промислового комплексу.

Під час процесів господарської трансформації, роздержавлення та приватизації змінилася чисельність господарюючих суб'єктів промислової діяльності. міна кількості суб'єктів господарювання у промисловому секторі Карпатського регіону наведена у табл. 3.5.

З таблиці видно, що найбільша кількість промислових суб'єктів господарювання зареєстровано у Львівській області, найменша – у Чернівецькій. У галузевому розрізі найвища частка суб'єктів діє у деревообробній, харчовій і легкій галузях промислової діяльності. Львівська область виділяється значною кількістю суб'єктів господарювання у целюлозно-паперовому виробництві та видавничій діяльності. Звертає на себе увагу скорочення кількості суб'єктів господарювання в галузі виробництва та розподілу електроенергії, газу та води. У рештах галузей промислової діяльності кількість суб'єктів у 2011 р. по відношенню до попереднього року незначно зростає.

Розподіл промислових підприємств за розмірами в областях Карпатського регіону представлений у табл. 3.6. З таблиці видно, що в структурі промислових підприємств областей, регіону і держави в цілому переважають малі підприємства. Найвища їхня кількість є у Чернівецькій області.

Таблиця 3.5

Динаміка кількості суб'єктів ЄДРПОУ за видами промислової діяльності

Види промислової діяльності	Карпатський регіон		Закарпатська область		Івано-Франківська область		Львівська область		Чернівецька область	
	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011	2010	2011
Промисловість в цілому	14090	14313	2402	2440	2902	2998	7034	7108	1752	1767
Добувна промисловість	407	414	90	90	106	108	140	143	71	73
Переробна промисловість	13606	13672	2235	2266	2796	2747	6894	6965	1681	1694
Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	2376	2373	422	427	527	518	1110	1109	317	319
Легка промисловість	1680	1672	291	293	362	355	810	805	217	219
Оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	2610	2639	584	592	730	718	856	887	439	443
Целюлозно-паперове виробництво, видавнича діяльність	1270	1279	150	154	190	187	816	823	114	115
Виробництво коксу, продуктів нафто перероблення та ядерних матеріалів	47	48	4	4	5	5	35	36	3	3
Хімічна та нафтохімічна промисловість	814	818	107	108	133	131	494	498	80	81
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	1212	1203	167	163	201	198	723	721	121	122
Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	688	696	107	106	131	129	372	382	79	79
Машинобудування	1715	1734	240	250	308	303	981	994	185	187
Інші галузі промисловості	1194	1210	163	169	209	205	697	710	125	126
Виробництво та розподіл електроенергії, газу та води	465	431	77	60	147	143	182	173	59	55

* Складено за: Промисловість Закарпаття : стат. збірник. – Ужгород : ГУС у Закарпатській області, 2011. – С. 15; Статистичний щорічник Івано-Франківської області за 2011 р. – Івано-Франківськ: ГУС в Ів.-Фр. області, 2012. – С. 65; Суб'єкти господарської діяльності в Єдиному державному реєстрі підприємств та організацій України по Львівській області : стат. зб. – Львів : ГУСЛЮ, 2012. – С. 10.

У Карпатському регіоні в цілому, а також в областях, що входять до його складу кількість великих підприємств є значно меншою, ніж по Україні в цілому. Виняток складає лише Львівська область. Доля середніх підприємств регіону коливається в межах біля 10-12%. Такі самі показники спостерігаються й в Україні. Доля малих підприємств регіону також не перевищує середньоукраїнські показники. Це може свідчити про специфіку регіону у формах організації промислової діяльності.

Операційні витрати у великих підприємствах є меншими, рентабельність операційної діяльності в них у 2010 р. становила 2,1%, у середніх – була на рівні 1,1%, у малих – була від'ємною (-0,9%). Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування по промисловості в цілому у 2010 р. був від'ємним (-4788,1 млн. грн.), по великих підприємствах – позитивним (159,3 млн. грн.), по середніх – від'ємним (-315,6 млн. грн.), по малих – від'ємним (-1631,8 млн. грн.). Частка підприємств державного сектору у загальному обсязі реалізованої промислової

продукції у 2010 р. становила 12,7%. Державний сектор представлений переважно великими підприємствами.

Таблиця 3.6

Розподіл промислових підприємств Карпатського регіону за розмірами

Регіон, області	Рік	Кількість підприємств, відсотків у тому числі			
		усього	великі підприємства	середні підприємства	малі підприємства
Україна	2008	100,0	2,4	12,5	86,1
	2009	100,0	2,6	11,0	87,4
	2010	100,0	2,5	11,8	85,7
	2011	100,0	2,4	11,1	86,5
Карпатський регіон	2008	100,0	1,2	11,4	87,4
	2009	100,0	1,2	11,5	87,4
	2010	100,0	1,3	11,8	86,9
	2011	100,0	1,4	12,2	86,4
Закарпатська область	2008	100,0	1,3	15,7	83,0
	2009	100,0	1,4	15,8	82,8
	2010	100,0	1,4	15,9	82,7
	2011	100,0	1,5	16,1	82,4
Івано-Франківська область	2008	100,0	1,1	9,9	89,0
	2009	100,0	0,6	9,3	90,1
	2010	100,0	0,9	9,8	89,3
	2011	100,0	0,9	10,2	88,9
Львівська область	2008	100,0	1,3	10,3	88,4
	2009	100,0	1,4	11,1	87,5
	2010	100,0	1,5	11,4	87,1
	2011	100,0	1,7	12,2	86,1
Чернівецька область	2008	100,0	1,2	9,7	89,1
	2009	100,0	1,2	9,8	89,0
	2010	100,0	1,5	9,9	88,6
	2011	100,0	1,6	10,1	88,3

*Складено за: Промисловість Закарпаття : стат. збірник. – Ужгород : ГУС у Закарпатській області, 2011. – С.15; Статистичний щорічник Івано-Франківської області за 2011 рік. – Івано-Франківськ: ГУС в Івано-Франківській області, 2012. – С.67; Суб'єкти господарської діяльності в Єдиному державному реєстрі підприємств та організацій України по Львівській області : стат. зб. – Львів : ГУСЛО, 2012. – С.12.

Значне переважання малих підприємств за кількістю не тягне за собою переваження у кількості виробленої продукції (табл. 3.7).

З таблиці видно, що найбільша кількість виробленої продукції припадає на великі підприємства. Частки середніх підприємств коливаються в межах від одної четвертої до одної третини. Виняток становить Івано-Франківська область, в якій обсяг реалізованої продукції середніми підприємствами найвищий і становить 38,9%. У Львівській області частка промислової продукції, виробленої малими підприємствами становить 6,5%, а для середніх і великих підприємств 25,4 та 68,1% відповідно.

На малих підприємствах Карпатського регіону виробляється промислової продукції у два рази більше, ніж на малих промислових під-

приємствах в середньому по Україні. Лідируючі позиції тут займає Чернівецька область (15,3%), найнижчий рівень на Івано-Франківщині – 5,5%.

Таблиця 3.7

Обсяги реалізованої продукції (робіт, послуг) промислових підприємств Карпатського регіону за їх розмірами за видами економічної діяльності у 2011 р.

Регіон, області	Усього, млн. грн	у тому числі					
		великі підприємства		середні підприємства		малі підприємства	
		млн.грн.	у % до загального обсягу реалізації	млн.грн.	у % до загального обсягу реалізації	млн.грн.	у % до загального обсягу реалізації
Україна	1464155	1124862,9	76,8	281296,2	19,2	57995,9	4,0
Карпатський регіон	72766,0	46735,8	60,4	21092,0	30,9	4938,2	8,7
Закарпатська область	8733,1	5808,3	66,5	2271,2	26,0	653,7	7,5
Івано-Франківська область	16670,4	9272,1	55,6	6489,2	38,9	909,1	5,5
Львівська область	43726,6	29789,4	68,1	11115,9	25,4	2821,3	6,5
Чернівецька область	3635,9	1866,0	51,3	1215,7	33,4	554,2	15,3

* Складено за даними: Головних управлінь статистики Івано-Франківської, Закарпатської, Львівської та Чернівецької областей. – Режим доступу : <http://stat.if.ukrtel.net/>; [http://www.stat.uz.ua](http://www.stat.uz.ua;); [http://www.lv.ukrstat.gov.ua](http://www.lv.ukrstat.gov.ua;); <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>.

Якщо проаналізувати діяльність малих підприємств у розрізі галузей, то можна побачити, що у Івано-Франківській області ними виробляється 19,6% харчових продуктів, що є найвищим показником для малих підприємств області (рис. 3.11).

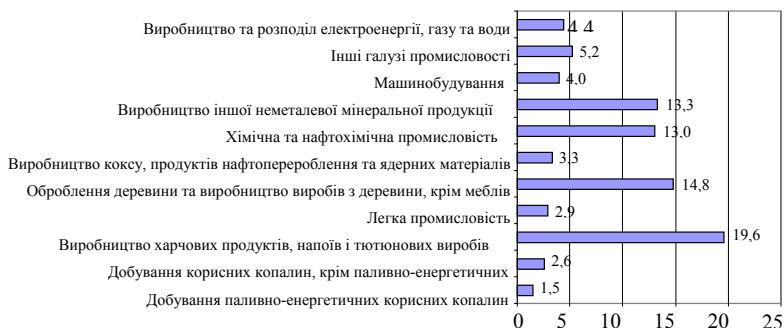

Рис. 3.11. Розподіл реалізованої промислової продукції малими підприємствами Івано-Франківської області у 2011 р.

Значні долі також складають деревообробна, хімічна та нафтохімічна промисловість та виробництво іншої неметалевої продукції (14,8%, 13% та 13,3% відповідно). Інші галузі мають незначні долі продукції, виробленої малими підприємствами.

У Чернівецькій області малі промислові підприємства виробляють увесь обсяг продукції нафтопереробки і виробництва коксу (рис. 3.12).

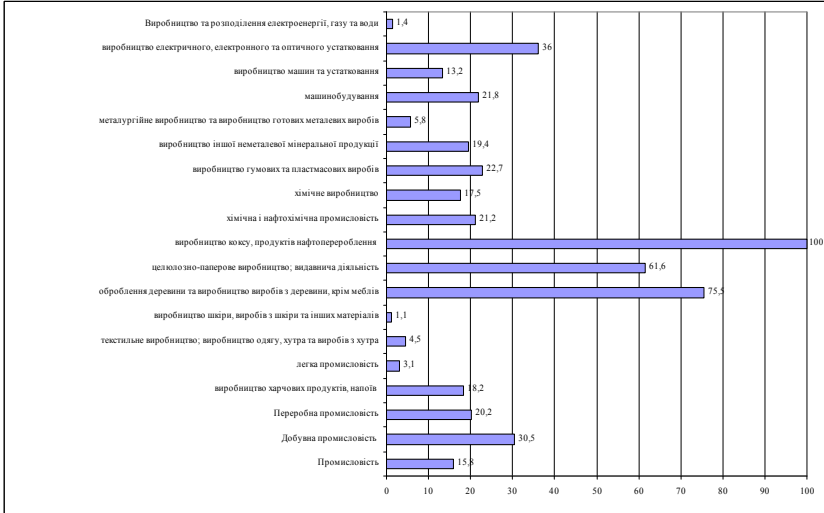

Рис. 3.12. Розподіл реалізованої промислової продукції малими підприємствами Чернівецької області у 2011 р.

Вагома також їх доля у целюлозно-паперовому виробництві та обробленні деревини і виробництві виробів з деревини. Майже третину продукції в галузях добувної промисловості зосереджено на малих підприємствах області, а у переробних галузях – 20,2%. Натомість незначна доля галузей легкої промисловості свідчить про те, що малі промислові підприємства не є тут домінуючою формою організації виробництва.

Кількість найманих працівників на малих промислових підприємствах Карпатського регіону представлена у табл. 3.8.

Таблиця 3.8

Динаміка кількості найманих працівників на малих промислових підприємствах Карпатського регіону

Регіон, області	Кількість найманих працівників			
	2007	2008	2009	2010
Україна	394,1	381,5	366,2	353,2
Карпатський регіон	52,9	50,5	48,9	47,1
Закарпатська область	9,5	9,6	9,3	8,9
Івано-Франківська область	10,0	9,4	9,1	8,9
Львівська область	26,8	25,4	24,7	23,8
Чернівецька область	6,6	6,1	5,8	5,5

* Складено за: Промисловість України у 2007-2010 роках. – К. ДСС України, 2011. – С.111

Як видно з табл. 3.9 рівень заробітної плати працівників малих промислових підприємств з 2007 по 2010 р. зріс більше, ніж у півтора рази. Найнижчий рівень він становив в Івано-Франківській області. За цими показником вирізняється Чернівецька область, де рівень зарплат в секторі малого підприємництва у промисловості був найвищий.

Таблиця 3.9

Середньомісячна заробітна плата найманих працівників на малих підприємствах
Карпатського регіону

Регіон, області	Середньомісячна заробітна плата найманих працівників, тис. осіб			
	2007	2008	2009	2010
Україна	718,14	966,63	1015,82	1166,63
Карпатський регіон	633,93	867,92	925,64	1054,33
Закарпатська область	660,08	854,20	894,09	1040,30
Івано-Франківська область	621,90	892,87	944,86	1024,55
Львівська область	645,28	868,27	934,65	1053,15
Чернівецька область	608,46	856,34	928,96	1099,32

* Складено за: Головних управлінь статистики Івано-Франківської, Закарпатської, Львівської та Чернівецької областей. – Режим доступу : <http://stat.if.ukrtel.net/>; <http://www.stat.uz.ua>; <http://www.lv.ukrstat.gov.ua>; <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>

Як видно з таблиці 3.10, в Україні у 2010 р. у промислових структурах за організаційно-правовими формами господарювання найвищий її рівень мав місце у філіях підприємств або інших відокремлених підрозділах і становив 2805 гривень у місяць, що на 23,5% перевищувало середньомісячну заробітну плату працівників промисловості в Україні. Наступною організаційно-правовою формою господарювання, у якій рівень заробітної плати перевищував середній показник по Україні, є відкриті акціонерні товариства, де рівень середньомісячної оплати праці становив 2796 грн., що на 24,8% більше від середньостатистичного рівня оплати праці в промисловості. У державних підприємствах це 2787 грн., що на 24,5% вищий від середньомісячного рівня оплати праці в Україні.

Найвищий рівень заробітної плати серед областей Карпатського регіону у 2010 р. спостерігався у Львівській області – 1941 грн. Даний показник на 3,7% перевищує рівень заробітної плати в Карпатському регіоні. Проте, відносно України рівень оплати праці у Львівській області також є на 13,3% меншим, ніж в державі в цілому.

До областей з найнижчим рівнем оплати праці по вищезгаданому показнику в аналізованому макрорегіоні відносять Закарпатську та Чернівецьку області. Рівень середньомісячної заробітної плати по даних областях на 1,4% і 5,7% та 17,6% та 20,1% менший відносно аналізуючи показника по Карпатському регіоні та Україні відповідно.

Таблиця 3.10

Оплата праці штатних працівників за організаційно-правовими формами господарювання промисловості в Україні та Карпатському регіоні у 2011 р.

Регіони	Середньо-місячна заробітна плата штатних працівників	організаційно-правові форми						
		державні підприємства	комунальні підприємства	відкриті акціонерні товариства	товариства з обмеженою відповідальністю	філії (інші відокремлені підрозділи)	приватні підприємства	інші організаційно-правові форми
Україна	2239	2787	2051	2796	1838	2805	1211	2166
В середньому по Карпатському регіону	1872	1768	1729	1930	1522	2555	1190	1834
% до України	83,6	63,4	84,3	69,0	82,8	91,1	98,3	84,7
Закарпатська	1846	1574	1636	1830	1684	2333	1173	1848
% до Карпатського регіону	98,6	89,0	94,6	94,8	110,6	91,3	98,6	100,8
% до України	82,4	56,5	79,8	101,9	91,6	83,2	96,9	85,3
Івано-Франківська	1927	1849	1693	1910	1508	2725	1261	1818
% до Карпатського регіону	102,9	104,6	82,5	99	99,1	106,7	106	99,1
% до України	86,1	66,3	82,5	68,3	82,0	97,1	104,1	83,9
Львівська	1941	2113	1667	2119	1501	2832	1104	1862
% до Карпатського регіону	103,7	119,5	96,4	109,8	98,6	110,8	92,8	101,5
% до України	86,7	75,8	81,3	75,8	81,7	101,0	91,2	86,0
Чернівецька	1772	1534	1920	1862	1393	2328	1222	180
% до Карпатського регіону	94,3	86,8	109,2	96,5	91,5	91,1	102,7	98,5
% до України	79,1	55,0	93,6	66,6	75,8	83,0	100,9	83,4

*Складено за: Білоус Л. Й. Оплата праці персоналу підприємств промисловості за організаційно-правовими формами господарювання / Л. Й. Білоус // Вісник національного технічного університету «ХПІ». – 2012. – №15. – С. 14

Серед передбачених законодавством організаційно-правових форм у промисловості на 01.01.11 р. переважають товариства з обмеженою відповідальністю (48,6%), друге місце посідають приватні підприємства (25,8%), третє – акціонерні товариства (5,3%), четверте – відокремлені підрозділи (4,5%). На п'ятому місці – комунальні підприємства (2,7%), на шостому – дочірні підприємства (2,6%). Частка державних підприємств становить 0,9%, у добувній промисловості – 3,0%. Частка спільних підприємств знаходиться на рівні 0,7 %. Частка іноземних підприємств становить 0,2 %.

Згідно із Законом України «Про акціонерні товариства» від 17.09.08 р. ВАТ і ЗАТ повинні здійснити реорганізацію, у тому числі бути перетворені на ПАТ та ПрАТ. Поки що більшу частку становлять ЗАТ (2,5%), частка ВАТ становить 2,3%, частка ПрАТ – 0,3% , частка ПАТ – 0,2%.

Великі підприємства і об'єднання (асоціації, корпорації, консорціуми, концерни) представлені у незначній кількості, тоді як

саме вони забезпечують основну зайнятість, найбільший обсяг реалізації продукції і капітальних інвестицій

Одним з напрямів раціоналізації організаційних структур у промисловості є корпоратизація, яка передбачає формування вертикальних і горизонтальних корпорацій, у тому числі за участю держави. Корпоратизація державних підприємств, що спочатку мала на меті реформування управління державним сектором, фактично здійснювалася як етап приватизації. Внаслідок помилок в організації приватизаційних процесів були зруйновані окремі виробничо-технологічні комплекси, розірвані коопераційні зв'язки між підприємствами, звузилися можливості випуску в Україні кінцевої продукції. З'явилася величезна кількість неефективних дрібних підприємницьких структур, які внаслідок відчуження від основних засобів виробництва не здатні випускати конкурентоспроможну високотехнологічну продукцію.

Реальна корпоратизація може відновити зруйновані коопераційні зв'язки та замкнені виробничо-технологічні цикли, повніше задіяти виробничі потужності, концентрувати капітали різних розмірів, права на майно і об'єкти інтелектуальної власності та здійснювати реалізацію масштабних інвестиційних та інноваційних проектів.

В рамках раціоналізації форм господарювання у промисловості слід переглянути державну політику по відношенню до великих підприємств та їх об'єднань.

Останні зміни організаційно-правових форм промислової діяльності у Карпатському регіоні відбулися у 2004 році із прийняттям нових Господарського та Цивільного Кодексів України. Однією з ключових змін, що вплинула на характер визначення видів організаційно-правових форм є поділ юридичних осіб на осіб публічного і приватного права. З цим пов'язана поява таких нових форм як приватні та публічні акціонерні товариства (ПАТи і ПрАТи). Зміни у зазначених Кодексах було найбільшою мірою зроблено щодо порядку створення та діяльності підприємницьких юридичних осіб.

Щодо проблеми інституційно-правового забезпечення модернізації економіки в сфері промислової діяльності з врахуванням просторових аспектів, то показовим є Закон України від 21 червня 2012 р. «Про індустріальні парки» (№5018-VI). Вже саме поняття «індустріальний», винесене у назву закону говорить про певну укладну спрямованість даного законодавчого акту. Хоча в законі й передбачено розвиток не тільки діяльності у сфері промислового виробництва, а також науково-дослідної діяльності та діяльності у сфері інформації і телекомунікацій. Це може слугувати основою для організаційної та господарської конденсації на території цих парків постіндустріальних господарських компонентів, які належать до інформаційного укладу. Проте, сама спрямованість закону явно проіндустріальна.

Закон регулює взаємодію таких акторів при створенні, функціонуванні і ліквідації індустріальних парків, дія яких має бути не менше 30 років, а площа території не менше 15 та не більше 700 га: ініціатор створення, керуюча компанія, учасник індустріального парку, уповноважений державний орган, який веде реєстр індустріальних парків.

Ініціаторами створення можуть бути органи державної влади або органи місцевого самоврядування, що мають право приймати рішення про розпорядження землею від імені українського народу, а також юридичні та фізичні особи, власники чи орендарі земельної ділянки, на якій пропонується створити парк. Керуюча компанія створюється як юридична особа. Центральним уповноваженим державним органом виступає центральний орган виконавчої влади, що здійснює реалізацію відповідної державної політики. Учасником може бути суб'єкт господарювання будь-якої форми власності, що зареєстрований в Україні й уклав з керуючою компанією договір про діяльність в межах парку.

Діяльність індустріального парку визначається його концепцією, яка, зокрема, визначає функціональне призначення парку. Правове регулювання парку здійснюється на договірних засадах між ініціатором створення та керуючою компанією через контрактацію.

На прикладі даного формалізованого інституційного правила, що регулює появу нових сучасних форм просторової організації господарської діяльності ми можемо побачити, як у дзеркалі сукупність проблем функціонування українського інституційного середовища розвитку економічної діяльності в сфері промисловості. Вони зосереджуються, головним чином, навколо ядра яке визначає реальну (не декларовану!) спрямованість дії закону як ланки механізму господарського регулювання. Як бачимо, цей закон має цілий рід обмежень та інституційних пасток. Він має певні закладки (ренто-вловлювачі), в межах яких можуть реалізовуватися приватні інтереси акторів, що йдуть всупереч дієвій спрямованості самого закону. І таку ситуацію можемо вважати «нормальною» в межах українських господарсько-правових реалій. Це те, що заставляє закон, як механізм спонукання до діяльності функціонувати. Якщо в законі не передбачено механізм спонукання до діяльності (примус, покарання, санкції) і якщо він не працює в цих межах, то його навряд чи можемо назвати інститутом і віднести до інституційного забезпечення просторової модернізації промисловості регіонів.

Зміна організаційних форм господарської діяльності промисловості передбачає зміну форми власності. Після здобуття Україною незалежності така зміна відбувалася в бік роздержавлення та приватизації.

Реалізація завдань модернізації економіки України передбачає реформування відносин власності у промисловості, що неможливо без проведення ефективної державної політики у сфері приватизації стратегічних підприємств.

На сучасному етапі проведення приватизаційних перетворень у промисловості особливого значення набуває приватизація стратегічних підприємств. Карпатський регіону в цій сфері займає незначні позиції (табл. 3.11). Як видно з таблиці у списку важливих приватизованих промислових підприємств лише три знаходяться у Карпатському регіоні, причому два із них є підприємствами енергетичної галузі (обленерго).

Таблиця 3.11

Приватизація стратегічних промислових підприємств в Україні у 2005-2011 рр.

Назва ВАТ	Розмір прода- ного пакету акцій (% до стат. капіталу)	Ціна продажу пакета (млн. грн.)	Рік продажу
1. Арселор Міттал Кривий Ріг	94,76	24573,0	2005- 2009
2. Балаклавське рудоуправління ім. Горького	93,83	34,44	2006
3. Рівненський радіотехнічний завод	50+1	25,56	2007
4. Південний машинобудівний завод	75,01	19,2	2007
5. Дніпропетровський агрегатний завод	25,00	2,05	2007
6. ВАТ «Пресмаш»	86,02+1	16,36	2007
7. Харківський тракторний завод ім. Серго Орджонікідзе	27,62	14,03	2007
8. Балаклавське рудоуправління ім. Горького	6,16	6,82	2007
9. Докучаєвський флюсодоломітний комбінат	0,46	0,49	2007
10. Новотроїцьке рудоуправління	1,17	0,34	2007
11. Криворізький залізорудний комбінат	2,48	98,9	2007
12. Промислово-виробниче підприємство «Кривбасвирбупром»	6,57	19,11	2007
13. Павлоградвугілля	7,82	108,37	2007
14. Завалівський графітовий комбінат	26,39	0,65	2008
15. ВАТ «Львівобленерго»	26,98	197,85	2009
16. ВАТ енергопостачальна компанія «Чернігівобленерго»	25,00	223,42	2009
17. Мелітопольський верстатобудівний завод ім. 23 Жовтня	50+1	0,76	2009
18. ВАТ «Полтаваобленерго»	25,00	167,36	2010
19. ВАТ «Прикарпаттяобленерго»	25,02	86,36	2010
20. Луганськтепловоз	76	410,00	2010
21. Мукачівський завод «Точприлад»	50,1	10,34	2010
22. Особливе конструкторське бюро комплексних пристроїв	84,997	0,56	2010
23. Інжиніринговиробниче підприємство «Енергія»	25,91	1,45	2011

* Складено за: Щодо впливу державної політики приватизації стратегічних підприємств на модернізаційні перетворення у промисловості України : Аналітична записка. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/catalogue/11/>

На сучасному етапі розвитку промисловості відбуваються зміни у вигляді організаційно-діяльнісної диверсифікації, коли до промислових організації долучаються організації, що спеціалізуються на інших видах діяльності, які є до певної міри забезпечуючими і пом'якшуючими трансакційні витрати промислового комплексу. А саме консалтингові, фінансові, банківські, логістичні, лізингові, торговельні та інші інституції, а також ІТ-структури.

Тут ми спостерігаємо становлення трансакційного сектору промислової діяльності. Ця тенденція характерна для всього світу і особливо інтенсивно йде у розвинених країнах. Ріст трансакційного сектору може супроводжуватися зменшенням зростання промислових видів діяльності. Або ж темпи його зростання перевищують темпи зростання промисловості.

У просторовому плані удосконаленням організаційних структур промисловості буде запровадження кластерів та мереж. В першу чергу слід вести мову про формування комунального кластеру регіону, який би об'єднав підприємства що обслуговують сектор ЖКГ і мають від цього стабільний прибуток, включно із енергетичними компаніями і постачальниками газу, води тощо.

Формування кластерів мають бути підкріплені відповідним організаційним забезпеченням. Зокрема програмами розвитку кластерів регіонів. Наявність таких програм може стати ознакою, за якою державна підтримка державних органів влади надається в першу чергу. Тобто йдеться про частковий перехід від галузевого принципу до територіально-галузевого.

Для підвищення ефективності функціонування промисловості регіонів на основі оптимізації розвитку організаційних структур доцільним вбачається створення незалежної інституції «Міжрегіональної корпорації модернізації (МКМ)», яка б займалася питаннями раціоналізації організаційно-правових і просторових форм залучаючи експертів та надавала консалтингові й організаційні послуги у цій сфері. Подібний досвід функціонування таких інституцій є в європейських країнах, зокрема у Великій Британії, де функціонувала «Корпорація з ре організації промисловості». В Україні може бути створена мережа таких корпорацій, відповідно до глобальних макрорегіонів, їх у державі виділено 4.

Проведений аналіз дозволяє сформулювати висновки про недоліки організаційних форм господарської діяльності промисловості Карпатського регіону, які знижують її конкурентоспроможність на внутрішньому і зовнішніх ринках, а саме:

- у промисловому секторі Карпатського регіону недостатніми темпами відбуваються процеси концентрації ресурсів, переважаючими формами організації виробництва є середні та малі підприємства, спостерігається недостатня капіталізація бізнесу;

- під час приватизації відбулися процеси подрібнення промислових підприємств та територіально-промислових комплексів, знизилася щільність виробничих зв'язків, впав попит на засоби виробництва, знизився обсяг випуску промислової продукції, скоротилася кількість зайнятих у промисловому секторі;
- в регіоні спостерігається недостатня кількість великих промислових структур, які в Україні забезпечують основну частку зайнятих та найбільший обсяг реалізованої продукції, практично відсутні диверсифіковані бізнес-групи;
- дієві інноваційні структури в регіоні знаходяться в зародковому стані, не враховується позитивний міжнародний досвід формування таких структур, зокрема технологічних альянсів, продукція технопарків та інших структур зі спеціальним статусом зменшилася через організаційну невизначеність у їх функціонуванні;
- слабо реалізуються заходи з формування мережових та кластерних структур у промисловому виробництві, недостатньо використовуються можливості державно-приватного партнерства, цільової державної підтримки промислових кластерів та бізнес-груп;
- виявлені негативні процеси посилюють деструктивні процеси у промисловому секторі регіону, такі як зношеність основних фондів, погіршення структури виробництва, збільшення технологічного відставання, зниження конкурентоспроможності продукції, критичне зростання частки іноземного капіталу та посилення зарубіжної технологічної експансії.

З метою раціоналізації організаційних форм господарювання у промисловому секторі Карпатського регіону слід реалізувати комплекс заходів, які б були спрямовані на його модернізацію:

- проводити регулярний моніторинг показників промислової діяльності у розрізі організаційно-правових структур, визначаючи таким чином їхній внесок у промисловий потенціал регіону з метою вироблення рекомендацій для приватизації та реструктуризації підприємств;
- розробити та запровадити схему формування корпорацій за участю держави та регіональних корпорацій через участь регіональної влади у капіталі корпорацій;
- сприяти галузевій корпоратизації у промисловості регіону на основі вертикальної інтеграції, формуванню концесій з вітчизняними компаніями;
- проводити заходи з формування інвестиційної інфраструктури за участю Українського банку розвитку, Фонду регіонального розвитку, регіональних агентств розвитку;
- особливу увагу приділяти формуванню регіональної інноваційної системи, як невід'ємної складової національної системи на основі передачі та трансферу технологій акціонованих промисловим підприємствам та бізнес-групам;

- розробити для кожної області і регіону в цілому програму розвитку промислових кластерів на основі диверсифікації міжсекторальних зв'язків, поступово змінити акценти регіональної промислової політики з підтримки галузей на підтримку кластерів, яка має реалізуватися у вигляді передачі цим структурам об'єктів незавершеного будівництва, формування загальної інфраструктури для зменшення трансакційних витрат, інтеграції державних і приватних інвестицій, формування державного замовлення на продукцію кластерів.

Для того, щоб відбулася промислова модернізація має змінитися економічна поведінка у промисловій сфері, відбутися зміна відносин споживачів та виробників (домогосподарств, фірм та держави) у промисловому секторі господарства регіону.

На основі вивчення досвіду господарського оновлення дослідники виділяють ліберальну та авторитарну модель модернізації промисловості. На думку експертів найуспішнішою країною на пострадянському просторі в плані модернізації економіки промисловості є Казахстан. У цій державі було використано модель авторитарної модернізації, так само як і у Малайзії, Сінгапурі, Південній Кореї. Для України дана модель навряд чи прийнятна. Осучаснення має відбуватися на засадах наближених до ліберальної моделі, побудованій на досягнення суспільного консенсусу.

У світовій економічній історії виділяють три типи модернізації: піонерну, яка притаманна лідерам світового технічного та економічного прогресу; органічну, яку практикують країни, що перебувають у другому ешелоні світового економічного прогресу; наздоганяючу, яка базується на засвоєнні передових технологій та економічних механізмів. Економічний аналіз дозволяє зробити висновок про те, що всі хвилі модернізації вітчизняної економіки були модернізаціями наздоганяючого типу. Характерними ознаками таких господарських змін виступали: запровадження нових форм інституційної організації економіки «згори»; вибіркове, а не системне запозичення інновацій; пріоритетний випереджаючий розвиток галузей, який призводить до структурних та просторових деформацій у розвитку промисловості; консервування багато укладності економіки, і як наслідок співдія старих та нових інститутів на суб'єктів економічної діяльності; загострення соціальних та політичних проблем та зростання соціальної напруженості.

Внаслідок проведення такого типу організаційних модернізацій різко зростає роль держави, що виявляється у встановленні державного контролю за всіма сферами економіки, активному втручанні державних структур у хід трансформаційних змін. Розгортання такого алгоритму інституційних змін веде до посилення авторитарності влади, централізму, гіпертрофії ролі чиновництва, бюрократизації управління. Як правило, наздоганяюча модернізація не створює власної гармонійної економічної моделі, а повторює окремі фрагменти вже визнаних зразків, що служать своєрідними еталонами.

Виходячи з історичного досвіду та аналізу організаційних зрушень у промисловості констатуємо, що інституційні зміни промисловості Карпатського регіону відбуватимуться у фарватері наздогоняючої модернізації країни.

Для промислового розвитку у цьому контексті слід вести мову про виникнення нових галузей. Історичний аналіз виникнення нових галузей при модернізації дає нам таку умовну послідовність – машинобудування, хімічна промисловість, електроенергетика та електротехніка, електроніка та ІТ-технології. Уособленням сучасності є промисловість інформаційних технологій. Так, у Концепції загальнодержавної цільової програми розвитку промисловості України на період до 2017 р. при визначенні шляхів та способів інноваційного розвитку інформаційні технології визначені як невід’ємна складова конкурентної стратегії, яка потребує інституціалізації, зокрема створення в складі Мінпромполітики України промислової галузі (сектора, департаменту) інформаційних технологій. Пріоритетними напрямками її діяльності мають стати: системи управління промисловими підприємствами; системи автоматизованого проектування; інтелектуальні системи підтримки прийняття рішень; створення програмного забезпечення та його експорт; робота з базами даних; консультації з питань інформатизації; технічне обслуговування та ремонт офісної та комп’ютерної техніки. Організаційною формою розвитку цього напрямку діяльності стануть створення великих компаній та об’єднань з розробки програмних продуктів, інтеграції, впровадження інформаційно-технологічного (ІТ) консалтингу та виробництво інформаційних засобів і технологій⁹⁷.

Аналіз промислових підприємств за їх розмірами засвідчив, що в регіоні переважають малі промислові підприємства. Хоча за обсягом виробленої продукції вони займають найнижчу частку. З огляду на це розвиток промисловості має відбуватися саме у формі малих підприємницьких структур. В цьому контексті важливо зазначити, що створення робочого місця у малих підприємствах коштує у декілька разів дешевше, ніж на великих підприємствах.

Проведений аналіз також засвідчив, що значною науково-дослідною проблемою є відсутність статистичної інформації щодо кількості промислових підприємств за їх розмірами та організаційно-правовими формами господарювання за галузями промислової діяльності. Це не дозволяє проводити моніторинг організаційних форм промислової діяльності та надавати науково-обґрунтовані рекомендації щодо їх розвитку та удосконалення.

Використовуючи підхід технологічних укладів можемо визначити сучасні інституційні зміни, яких потребує Карпатський регіон України

---

⁹⁷ Концепція загальнодержавної цільової програми розвитку промисловості України на період до 2017 року // Офіційний сайт Міністерства промислової політики України. – Режим доступу : <http://industry.kmu.gov.ua>.

як постіндустріальні перетворення. Постіндустріальна модернізація повинна включати у себе елемент деіндустріалізації промисловості – зниження частки важкої промисловості (позитивом даного регіону є те, що ця частка незначна) та збільшення частки промислового виробництва з великою доданою вартістю – високотехнологічне машинобудування, харчова та легка промисловості.

3.4. Особливості розвитку експортоорієнтованих підприємств Карпатського регіону

В умовах післякризового періоду сьогодення загострення економічної ситуації у світі, зокрема на теренах європростору, викликає напруження та посилення внутрішніх загроз для розвитку економіки регіонів України. Нестійкість світової кон'юнктури, яка неабияким чином впливає на формування тенденцій зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних регіонів, в свою чергу, негативно відображається на перспективах розвитку їх експортоорієнтованих галузей. А це, відповідно, стимулює до пошуків шляхів модернізації структури національного виробництва у відповідності до потреб та викликів післякризового світу.

Світовий досвід доводить, що активна промислова політика як запорука успішних перетворень представляє собою не вузько-галузевий інструментарій модернізації окремих індустріальних виробництв або їх груп, а систему законодавчих, адміністративних, фінансово-економічних державних рішень, заходів і дій з управління розвитком промисловості для забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку країни⁹⁸. При цьому особливої уваги набуває реалізація політики структурних зрушень у регіонах з урахуванням особливостей їх соціально-економічного розвитку та необхідність забезпечення ефективного використання їх соціально-економічного потенціалу⁹⁹.

Для виявлення характерних рис загальної структури промислового комплексу того чи іншого регіону, важливе значення має просторовий аспект. Характерною особливістю Карпатського регіону з точки зору вивчення перспектив його розвитку є те, що він належить до регіонів українського прикордоння, а тому й відзначається значною вагомістю зовнішньоекономічного фактора у формуванні структури його промислового комплексу. В силу цього, важливим є вивчення особливостей та перспектив розвитку його експортоорієнтованих галузей, а також оцінка структурних змін в експорті промислових підприємств регіону

⁹⁸ Проект развития информационного общества в России. Программа действий. – М., 2004.

⁹⁹ Жаліло Я. А. Послаблення залежності економіки старопромислових регіонів України від зовнішньоекономічних чинників як стратегічний орієнтир структурної політики // Я. А. Жаліло, О. Ю. Снігова // Стратегічні пріоритети. – 2012. – №1. – С. 85-91.

під впливом світової кон'юнктури, ступінь впливу транснаціональних компаній на розвиток господарських процесів у регіоні, характер та обсяги залучення іноземних інвестицій у регіон, використання переваг прикордонного розміщення для поглиблення процесів міжнародної інтеграції України. Всі ці фактори є необхідними для комплексної оцінки економічної ситуації в регіоні з метою вироблення стратегічних пріоритетів промислової політики Карпатського регіону та розробки практичних рекомендацій для реалізації заходів державної регіональної економічної політики.

Частка експорту Карпатського регіону загалом за перерід 2005-2010 рр. в середньому становила 5,81% у розрахунку до обсягу експорту країни в цілому. Динаміка експортної діяльності Карпатського регіону свідчить про те, що в період 2005-2010 рр. обсяги експорту усіх його областей зростали, за винятком кризових 2008-2009 рр. У цей період відбувся різкий спад показників експортної діяльності регіону, а з 2010 р. знову їх поступове зростання (табл. 3.13).

Таблиця 3.13

Загальні обсяги експорту товарів Карпатського регіону (млн. дол. США)

	2005	2006	2007	2008	2010	2011
Львівська	621,0	804,8	1036,7	998,5	794,0	974,3
Івано-Франківська	813,5	885,8	1005,4	721,7	336,0	507,6
Закарпатська	552,7	676,9	1148,0	1220,6	935,0	1156,6
Чернівецька	102,3	112,1	157,5	166,3	119,8	104,0
Карпатський регіон	2 089,5	2 479,6	3 347,6	3 107,1	2 184,8	2 742,5
Україна	34228,4	38368,0	49296,1	66967,3	39695,7	51405,2

*Складено за: Державна служба статистики України.. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

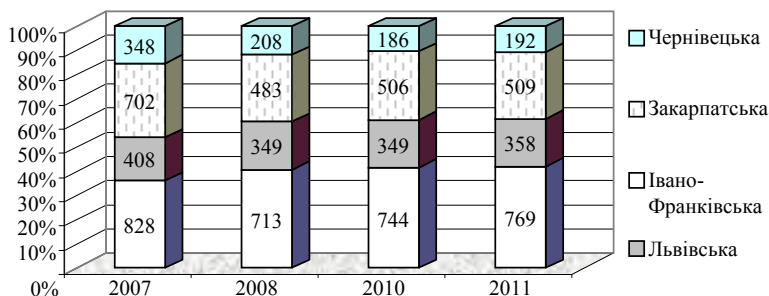

Рис. 3.13. Кількість підприємств Карпатського регіону, які здійснювали експортну діяльність (Складено за: Регіони України : стат. зб. Ч. II / за ред. О. Г. Осауленка – К. 2012. – 801 с.

Характерна тенденція збільшення обсягів експорту Карпатського регіону, яка зберігалася впродовж досліджуваного періоду часу, є вагомим рушієм його економічного зростання, а також запорукою його сталого розвитку в майбутньому. Загрозою для такого стану речей може бути фінансово-економічна криза, яка вже наклала свій відбиток впродовж 2008-2009 рр. та відзначилась яскраво помітним падінням обсягів експорту у всіх без винятку областях Карпатського регіону. Подібна небезпека зберігається і впродовж 2012 р.

Частка експорту промислової продукції у загальному обсязі експорту Карпатського регіону за період 2005-2010 рр. в середньому становила 95%. Розглядаючи ситуацію відносно обсягів експорту промислової продукції Карпатського регіону, то вона виглядає наступним чином (табл. 3.14).

Таблиця 3.14

Обсяги експорту промислової продукції Карпатського регіону
(тис. дол. США)

	2005	2006	2007	2008	2010	2011
Львівська	585750,4	780100,4	1 009 894	957 662,2	743 494,7	858 001,2
Івано-Франківська	793758,1	875528,6	975 373,8	698 586	297 114,2	435 464,1
Закарпатська	539373,3	661683,1	1107032	1213419,7	920 066,1	1147166,4
Чернівецька	92663,9	102149,2	146232,6	157 793,2	111 800,7	96 805,7
Карпатський регіон	2011545,7	2419461,3	3238532,4	3027461,1	2072475,7	2537437,4
Україна	2011545,7	2419461,3	3238532,4	3027461,1	2072475,7	2537437,4

* Складено за: Державна служба статистики України... – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Лідерами по експорту промислової продукції виступають три області Карпатського регіону, а саме Львівська, Івано-Франківська та Закарпатська, остання з яких відзначалась найбільшими обсягами експорту і, порівняно, незначним спадом в період кризи. Чернівецька область, в свою чергу, експортувала найменше з усіх областей Карпатського регіону промислової продукції, а її обсяги, порівняно із Закарпатською областю, відрізняються на цілий порядок (96805,7 тис. дол. США проти 1147166,4 тис. дол. США).

Безсумнівно, що структура експорту регіону чинить неабиякий вплив на ефективність і особливо на конкурентоспроможність його економіки. Незмінно висока частка сировини у загальному експорті містить загрозу збереження динаміки сировинного експорту, гальмування розвитку нових конкурентоспроможних експортних секторів і зменшення стимулів для інвестицій у технологічні галузі¹⁰⁰. Натомість

¹⁰⁰ Черкас Н. І. Структурно-секторальна модель експорту: об'єктивні чинники економічного зростання України / Н.І. Черкас // Актуальні проблеми економіки. – №1(127). – К. 2012.

збільшення частки машинобудівної продукції забезпечуватиме динамічний економічний розвиток на основі інновацій, глибоку та комплексну модернізацію економіки регіону та суспільства в цілому, включення до процесів постіндустріального реформування та глобальної конкуренції на світових ринках економіки знань¹⁰¹. Зокрема, подібна модернізація не буде нарощуванням обсягів виробництва, а відображатиме гнучкість технологій і високу питому вагу в них програмно-інформаційних елементів¹⁰², вона передбачатиме здатність генерувати передові науково-технічні ідеї та експортувати результати НДДКР¹⁰³.

Обсяги експорту промислової продукції Карпатського регіону в розрізі окремих галузей свідчать про наступне (рис. 3.14). Найбільша частка в експорті промислової продукції Карпатського регіону належить хімічній та легкій промисловості, а також продукції галузей машинобудування, що разом становлять в середньому 74% експорту всієї промислової продукції регіону, з них хімічній промисловості належить 23%, легкій – 20%, машинобудуванню – 31%.

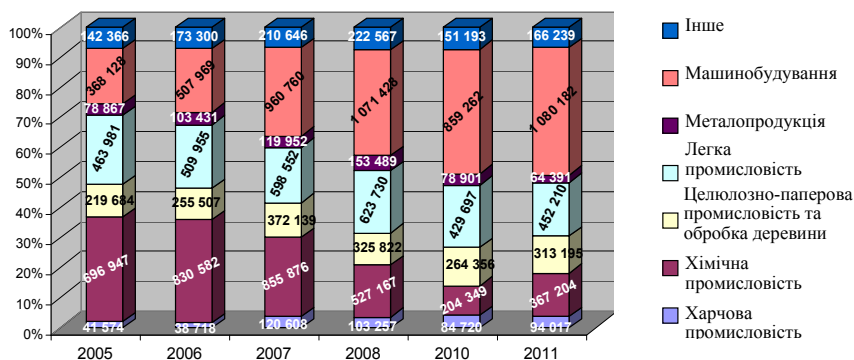

Рис. 3.14. Динаміка експортної діяльності Карпатського регіону в розрізі окремих галузей промисловості (Складено за: Регіони України: статистичний збірник. Ч. II / за ред. О. Г. Осауленка. – К., 2012. – 801 с.)

Якщо розглянути галузеві обсяги експорту промисловості регіону в динаміці, то можемо спостерігати, що структура експорту змінюється з часом, зокрема експорт продукції хімічної промисловості регіону різко

¹⁰¹ Геєц В. М. Інноваційні перспективи України / В. М. Геєц, В. П. Семиноженко. – Харків : Константа, 2006. – 272 с.

¹⁰² Інноваційна стратегія українських реформ / Гальчинський А. С., Геєць В. М., Кінах А. К., Семиноженко В. П. – К. : Знання України, 2002.

¹⁰³ Технологічна модернізація промисловості України / за ред. Л. І. Федулової ; Ін-т екон. та прогноз. – К., 2008. – 472 с.

скорочується, натомість стрімко зростають обсяги експорту продукції галузі машинобудування. Обсяги експорту продукції легкої промисловості, так само як і інших промислових галузей регіону, зазнають незначних синусоїдних коливань (рис. 3.15).

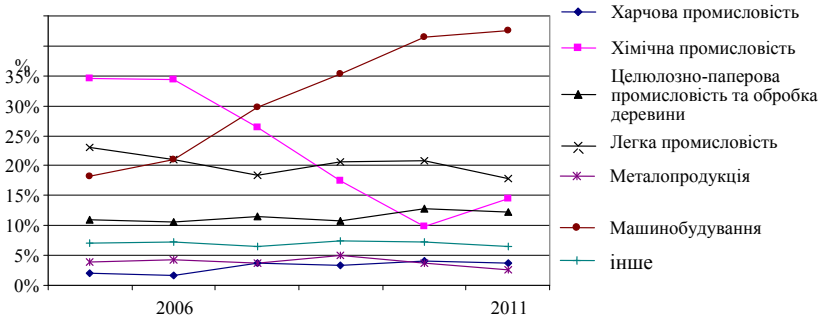

Рис. 3.15. Структура експорту промислової продукції Карпатського регіону в розрізі окремих галузей промисловості (Складено за: Регіони України: статистичний збірник. Ч. II / за ред. О. Г. Осауленка. – К., 2012. – 801 с.)

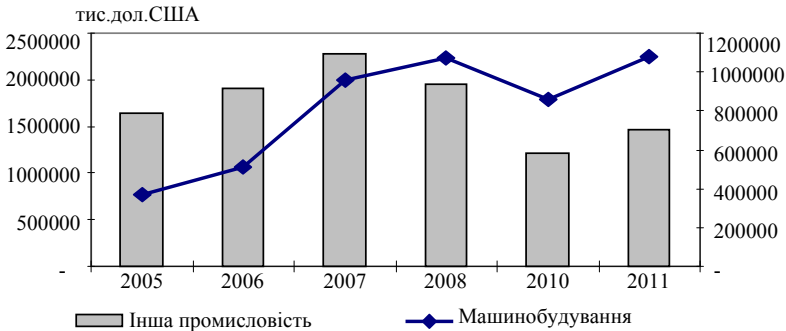

Рис. 3.16. Обсяги експорту продукції машинобудування та інших галузей промисловості Карпатського регіону (Складено за: Регіони України: статистичний збірник. Ч. II / за ред. О. Г. Осауленка. – К., 2012. – 801 с.)

Загалом така картина зміни галузевої структури експорту Карпатського регіону в сторону зниження частки сировини з одночасним стрімким зростанням частки технологічно місткої продукції є позитивним результатом і дозволяє прогнозувати успішність його розвитку при збереженні подібних тенденцій в майбутньому.

Переорієнтація структури експорту свідчить також про те, що Карпатський регіон вже включився до процесів модернізації виробничо-

галузевої структури, яка саме і передбачає¹⁰⁴ трансформацію здебільшого сировинної економіки в економіку, орієнтовану, насамперед, на обробку, що забезпечує переважний розвиток високотехнологічних наукомістких виробництв.

Крім того, світовий досвід, а також дослідження вчених доводять, що рівень продуктивності у сировинних галузях є значно нижчим від продуктивності у технологічних секторах економіки. Зокрема М. Пенедер, оцінюючи спеціалізацію зовнішньої торгівлі, пріоритетними для економічного зростання визначив високотехнологічні галузі експорту¹⁰⁵.

Сам термін «високі технології» спочатку пов'язувався тільки з деякими новітніми підгалузями промисловості з високою часткою витрат на НДДКР, в той час, як зараз це поняття трактується значно ширше: високі технології існують як частина технологічної бази у всіх галузях сучасної економіки. Тому, відносно до структури промислового виробництва, до високотехнологічних галузей звичайно відносять ряд підгалузей машинобудування – випуск електронно-обчислювальної техніки і периферійного устаткування, авіаційної й ракетно-космічної техніки, промислових роботів і засобів комплексної автоматизації виробництва, засобів радіозв'язку, радіолокації і радіонавігації, складної побутової радіоелектронної техніки, приладобудування. До цих галузей примикають фармацевтична промисловість, деякі хімічні виробництва й атомна промисловість, у яких порівняно висока частка витрат на НДДКР. Виробництво високотехнологічної продукції у світі забезпечують приблизно 50 макротехнологій. На ринках високотехнологічної продукції нової економіки знань домінують найбільш розвинені країни – США, Японія, ФРН, Велика Британія, Франція, що володіють 46 макротехнологіями і контролюють 80% цих ринків¹⁰⁶.

Машинобудівний комплекс Карпатського регіону є основою важкої індустрії і відіграє вирішальну роль у створенні матеріально-технічної бази його господарства. Дана галузь промисловості яскраво представлена в експорті всіх областей Карпатського регіону, окрім Івано-Франківської – в обсягах експорту цієї області переважає продукція галузі хімічної промисловості (рис. 3.17).

Порівняльний аналіз обсягів експорту продукції галузі машинобудування серед областей Карпатського регіону засвідчив, що найяскравіші тенденції зростання та найбільші обсяги експорту спосте-

---

¹⁰⁴ Геєц В. М. Інноваційні перспективи України / В. М. Геєц, В. П. Семиноженко. – Харків : Константа, 2006. – 272 с.

¹⁰⁵ Черкас Н. І. Структурно-секторальна модель експорту: об'єктивні чинники економічного зростання України / Н. І. Черкас // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – №1(127).

¹⁰⁶ Геєц В. М. Інноваційні перспективи України / В. М. Геєц, В. П. Семиноженко. – Харків : Константа, 2006. – 272 с..

рігалися у Закарпатті. Закарпатська область, на противагу всім іншим областям Карпатського регіону, відзначилася найстрімкішою кривою зростання експорту у даній галузі промисловості (рис. 3.18).

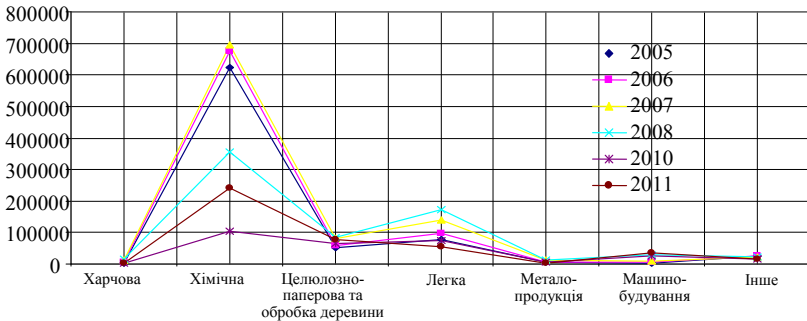

Рис. 3.17. Структура експорту промисловості Івано-Франківської області в розрізі окремих галузей (тис. дол. США) (Складено за: Регіони України: статистичний збірник. Ч. II / за ред. О. Г. Осауленка. – К., 2012. – 801 с.)

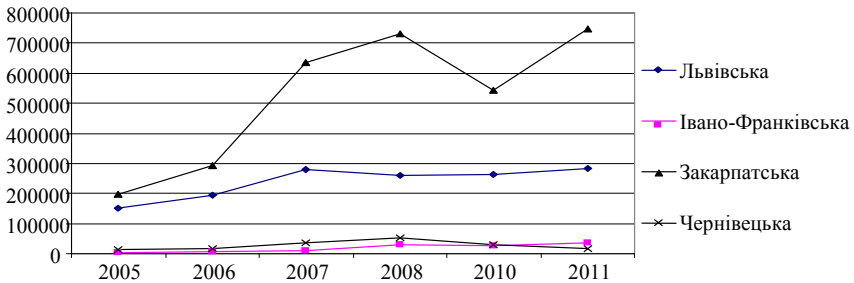

Рис. 3.18. Динаміка обсягів експорту продукції галузі машинобудування Карпатського регіону (тис. дол. США) (Складено за: Регіони України: статистичний збірник. Ч. II / за ред. О. Г. Осауленка. – К., 2012. – 801 с.)

Характерним і цікавим є той факт, що до 2005 р. продукція галузі машинобудування була представлена у всіх регіонах України, окрім Закарпатської та Івано-Франківської областей. Відповідно, це означає, що в давніший період машинобудування у Закарпатті займало проміжні позиції і, відповідно, цей регіон відзначався невеликими обсягами експорту продукції даної галузі (рис. 3.19). І, як свідчать дані статистичних спостережень, сьогодні Закарпатська область є першим і найбільшим експортером машинобудівної продукції серед усіх областей Карпатського регіону.

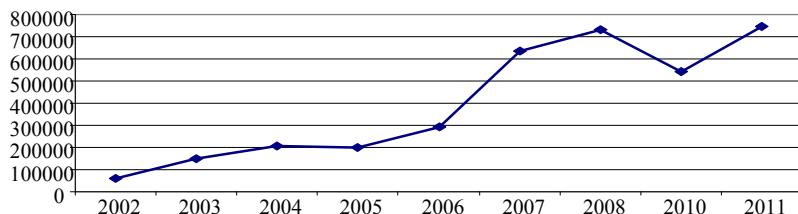

Рис. 3.19. Динаміка обсягів експорту продукції галузі машинобудування Закарпатської області (тис. дол. США) (Складено за: Регіони України: статистичний збірник. Ч. II / за ред. О. Г. Осауленка. – К., 2012. – 801 с.)

Такий, свого роду, феномен гіперактивного розвитку машинобудівного комплексу у Закарпатській області, а також у інших областях Карпатського регіону можна пояснити включенням до інноваційної моделі структурної перебудови економіки України, схваленої Міністерством економіки у листопаді 2004 р., яка передбачає збільшення вдвічі темпів розвитку машинобудування для доведення до 2015 р. його частки у загальній структурі промисловості країни до 35-40%. Зокрема, для прогресу енергетичного та гірничо-металургійного комплексу, необхідна продукція важкого, транспортного, енергетичного та електротехнічного машинобудування.

Аналіз структури експорту продукції підгалузей машинобудівного комплексу Карпатського регіону свідчить про те, що основну частку займає експорт продукції електротехнічного машинобудування – 89,2%, меншу – продукції важкого машинобудування – 8%. Транспортне машинобудування займає в експорті Карпатського регіону лише 0,85% (рис. 3.20).

Важливе значення для розвитку машинобудування Карпатського регіону має також нарощення обсягів виробництва підгалузі приладобудування, а також електронної техніки та інформаційних систем. Частка такої продукції становить 1,96% у загальному обсязі експорту продукції машинобудівного комплексу регіону.

Принципового значення для розвитку машинобудівної галузі регіону набуває також використання новітніх технологій виробництва металів і сплавів та технологій їх обробки, з'єднання, захисту від корозії та руйнування, зокрема¹⁰⁷: розробка та освоєння економно легированих марок сталі для виробництва литих, кованих та прокатних виробів з високим комплексом фізико-механічних властивостей, замкнутого циклу технологій формування виробів та прокату з алюмінію, титану та їх сплавів, застосування нанотехнологій дисперсного насичення металевих виробів тугоплавкими сполуками.

¹⁰⁷ Технологічна модернізація промисловості України / за ред. д-ра екон. наук Л. І. Федулової; Ін-т екон. та прогноз. – К. – 472 с.

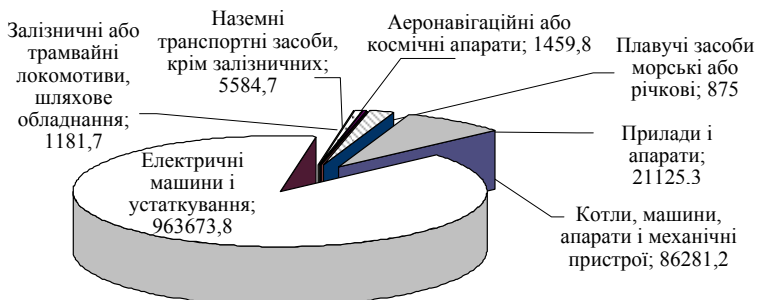

Рис. 3.20. Структура експорту продукції підгалузей машинобудівного комплексу Карпатського регіону у 2011 р. (Складено за: Регіони України: статистичний збірник. Ч. II / за ред. О. Г. Осауленка. – К., 2012. – 801 с.)

Відродження машинобудівної галузі, забезпечення її випереджаючого розвитку – одна з найважливіших умов побудови постіндустріального суспільства, що базується на ефективному використанні наукових знань і високих технологій¹⁰⁸. Машинобудування має ключове значення для технологічної модернізації всіх галузей виробництва, а Карпатський регіон, має науково-технічний та економічний потенціал для його подальшого розвитку.

Характерною ознакою експорту областей Карпатського регіону є також значна питома вага готової продукції, виготовленої з давальницької сировини. Практично всі підприємства легкої промисловості регіону працюють на давальницькій сировині для розвинених європейських держав. Зокрема, у Львівській області впродовж 2009–2010 рр. питома вага експорту готової продукції, виготовленої з давальницької сировини становила понад 40%, тоді як у докризовий період у сумарному обсязі експорту регіону вона коливалась у межах третини¹⁰⁹. На сьогоднішній день на умовах переробки давальницької сировини в області виготовляються блоки електрозапалювання для автомобілів та текстиль і текстильні вироби.

Країни Євросоюзу є основними партнерами при укладанні давальницьких контрактів Львівщини, зокрема у Росію область найбільше експортує фруктових соків, продукції деревообробки (переважно столярних виробів), паперово-картонних виробів, електроламп, у Білорусь – олію, деревину, паперову продукцію, через Віргінські острови декларуються поставки поставки мазуту.

Щодо інших областей Карпатського регіону, то у Івано-Франківській області у товарній структурі експорту продукції, виготовленої з давальницької сировини, провідне місце займають обсяги органічних

¹⁰⁸ Там само

¹⁰⁹ Головне управління статистики у Львівській області. Прес-реліз. – Режим доступу : www.stat.lviv.ua

хімічних сполук (62,8%), полімерних матеріалів, пластмас (26,3%) та енергетичних матеріалів, нафти і продуктів її перегонки (6,0%)¹¹⁰. Вагомими є поставки цієї продукції до Угорщини, Польщі, Румунії, Словаччини, Естонії, Російської Федерації та Фінляндії.

Запровадження схеми роботи підприємств на давальницькій сировині є суттєвою проблемою області, зокрема у галузі легкої промисловості, оскільки така ситуація не сприяє зміцненню їх фінансового становища, тому що створений прибуток не залишається на підприємстві, а вітчизняний ринок не наповнюється товарами легкої промисловості.

У загальних обсягах експорту товарів Закарпатської області питома вага давальницької сировини та продукції, що виготовлена з неї, як була, так і залишається значною. Слід зазначити, що загалом структура виробництва області у своїй більшості зорієнтована на виготовлення продукції з давальницької сировини і, відповідно, неабияким чином залежить від іноземних замовлень¹¹¹. Зокрема, за період 2009 р. обсяг експорту готової продукції, виготовленої з іноземної давальницької сировини суб'єктами господарювання області склав 689,5 млн. дол., або 73,7% загального обсягу експорту. Основні надходження зазначеної сировини здійснювались із Німеччини, Угорщини, Китаю, Тайваню, Австрії, Італії та Бельгії. Водночас, у 2010 р. частка продукції, виготовленої з давальницької сировини у загальному експорті товарів області становила 80,3%¹¹², а у 2011 р. зменшилась до 48,8 %¹¹³. На жаль, подібно до ситуації в інших областях Карпатського регіону, переважна більшість підприємств легкої промисловості Закарпаття працює за давальницькими схемами і в повній мірі залежить від обсягів поставок цієї сировини для її переробки, що, в свою чергу, не дає можливості вплинути на розвиток даної галузі в регіоні.

Значними є також обсяги експорту продукції, виготовленої з давальницької сировини і у Чернівецькій області. Тільки впродовж першого півріччя 2011 р. в область надійшло іноземної давальницької сировини на 5,2 млн. дол. США, що на 40,2% більше, ніж за відповідний період 2010 р. Загалом, частка експорту готової продукції області, виготовленої з давальницької сировини у 2010 р. становила 26% загального обсягу експорту цього регіону.

Усе вищезазначене засвідчує також необхідність реалізації цілеспрямованих заходів державної та, зокрема, регіональної економічної політики щодо створення умов для розширення впливу технологічної

¹¹⁰ Головне управління статистики в Івано-Франківській області. – Режим доступу : www.if.ukrstat.gov.ua

¹¹¹ Промисловість Закарпаття : стат. збірник / Головне управління статистики у Закарпатській області. – Ужгород, 2011, – 84 с.

¹¹² Технологічна модернізація промисловості України / за ред. д-ра екон. наук Л. І. Федулової; Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2012 – 472 с..

¹¹³ Закарпатська ОДА. Зовнішня торгівля товарами і послугами. – Режим доступу : <http://www.carpathia.gov.ua/ua/publication/print/5368.htm>.

модернізації на регіон, найважливішою з яких є стимулювання технологічного експорту. Цього можна досягти шляхом запровадження ефективних інструментів державного регулювання, від тарифного захисту ринку і стимулювання експорту до прямої фінансової підтримки НДДКР та фінансування технологічного переозброєння засобів виробництва. Зокрема, у сфері підтримки високотехнологічного експорту потрібна допомога в одержанні великого обсягу закордонних сертифікатів, у міжнародному патентуванні, у подоланні протекціоністських заходів. Особлива увага повинна бути спрямована також на підвищення стандартів якості при стимулюванні технологічного попиту.

До інших умов для стимулювання технологічної модернізації Карпатського регіону доцільно віднести ряд наступних заходів:

- спрощення процедур митного оформлення експорту технологічної місткої продукції та застосування механізму повернення ПДВ подібним вітчизняним експортерам;
- забезпечення доступу до інформації про товарні пропозиції українських виробників та про попит на їхню продукцію на міжнародних ринках;
- надання інформаційних послуг вітчизняним експортерам стосовно умов ведення торгівлі на закордонних ринках, забезпечення захисту їхніх інтересів у конфліктних ситуаціях, сприяння участі українських виробників у спеціалізованих міжнародних виставках, ярмарках;
- використання переваг прикордонного розміщення, зокрема налагодження партнерських відносин з сусідами в рамках програм та проектів транскордонного співробітництва;
- формування можливостей для співпраці у транскордонних технологічних кластерах (створення відповідного правового поля, виділення земельної ділянки на пільгових умовах і т.д.);
- розробка та реалізація регіональних цільових програм технологічного профілю.

Таким чином, впровадження ефективно налагодженої системи заходів щодо стимулювання поширенню технологічної модернізації в усіх сферах дозволить підвищити рівень технологічного забезпечення конкурентоспроможних галузей Карпатського регіону та сприятиме його економічному зростанню й адаптації до викликів зовнішнього світу.

3.5. Умови та перспективи розвитку внутрішнього ринку промислової продукції регіону

В умовах формування ринкової економіки та періоду сучасних трансформаційних процесів постають нові вимоги до розвитку національної економіки, зокрема щодо розвитку внутрішнього ринку.

Внутрішній ринок – це сукупність усіх процесів, пов'язаних з виробництвом, розподілом, обміном і споживанням всередині країни. Стан внутрішнього ринку передусім характеризує економічний стан

держави, а рівень його розвитку в значній мірі залежить від повноцінного функціонування промислового сектора економіки. Володіючи потужним інтелектуальним і технологічним потенціалом, промисловість є фундаментом та основою розвитку не тільки внутрішнього ринку України, а й розширення зовнішнього, що сприятиме визнанню українських конкурентоспроможних товарів промисловості далеко за межами державної території.

У Програмі економічних реформ на 2010-2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» від 02.06.2010 р.¹¹⁴, сформульовано принципи та етапи довгострокового економічного зростання на основі реформування та модернізації економічної політики у державі та розвитку функціонування її системи. Одним з основних організаційно-економічних заходів проведення цих реформ і має стати модернізація промислового комплексу України, яка дасть можливість забезпечити конкурентоспроможність вітчизняної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках. Це сприятиме подоланню негативних наслідків фінансово-економічної кризи та структурно-технологічній перебудові економіки.

Проблема розвитку внутрішнього ринку промислової продукції Карпатського регіону є надзвичайно актуальною, оскільки протягом періоду реформування національної економіки саме промисловість цього регіону зазнала значних втрат.

Ефективне функціонування внутрішнього ринку промислової продукції дозволить вирішити ряд проблем, зокрема: підвищити рівень споживання населенням товарів і послуг промисловості; усунути критичні межі залежності національного виробництва та кінцевого споживача від зовнішніх ринків; знизити реалізацію неякісного товару виготовлено вітчизняними виробниками та масового недовикористання власних виробничих потужностей; розвивати ринкові механізми для унеможливлення впливу негативних світових тенденцій на національного виробника і його експортної орієнтації.

Потенціал розвитку внутрішнього ринку промислової продукції регіону залежить від наявності можливостей збільшення пропорцій промислової продукції (присутність достатнього обсягу ресурсів, підвищення ефективності їх використання на основі модернізації існуючих виробництв та залучення вільних виробничих потужностей) з одного боку, а з іншого – існування передумов зростання попиту на неї (недостатнє забезпечення населення вітчизняними якісними товарами промисловості, поступове зростання доходів та зайнятості населення у післякризовий період).

---

¹¹⁴ Комітет з економічних реформ при Президентові України Програма економічних реформ на 2010-2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» від 02.06.2010 р. – Режим доступу : <http://document.ua/programma-ekonomichnih-reform-na-2010-2014-roki-zamozhne-suspcdoc.html>.

Оцінка тенденцій розвитку внутрішнього ринку промислової продукції Карпатського регіону свідчить про зростання її обсягів¹¹⁵ (за винятком кризового 2009 р.) (рис. 3.21, 3.22).

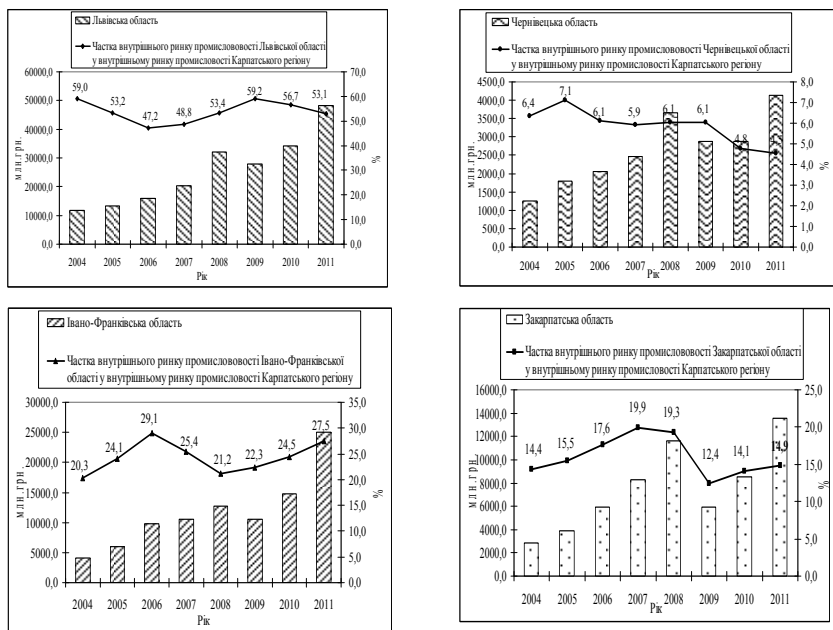

Рис. 3.21. Динаміка росту внутрішнього ринку промислової продукції областей Карпатського регіону за 2004-2011 рр.

(Розраховано за Промисловість Львівщини : стат. зб. / Державний комітет статистики України. Гол. управ. стат. у Львівській області : відп. за вип. Н. І. Мироненко, Львів, 2011. – 188 с.; Промисловість Івано-Франківщини за 2011 рік : стат. зб. / Державний комітет статистики України. Гол. управ. стат. в Івано-Франківській області: відп. за вип. Н. Ф. Романюк, Івано-Франківськ, 2011. – 133 с.; Промисловість Буковини у 2005-2010 роках : стат. зб. / Державний комітет статистики України. Гол. управ. стат. у Чернівецькій області: відп. за вип. Н. І. Шарова. – Чернівці, 2011. – 184 с.; Промисловість Закарпаття : стат. зб. / Державний комітет статистики України. Гол. управ. стат. у Закарпатській області: відп. за вип. З. В. Добрянська, Ужгород, 2011. – 133 с.; Статистичний збірник Регіону України за 2011 рік / Державний комітет статистики України : відп. за вип. Н. С. Власенко, Ч. II. – К., 2011. – 783 с.; Товарна структура зовнішньої торгівлі Львівської області 2004-2011 рр. Прес-реліз. – Режим доступу : http://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/inf_2009.php?vid=1&code=10&ozn_news=2&show=1&show=2; Товарна структура зовнішньої торгівлі Івано-Франківської області 2004-2011 рр. Прес-реліз. – Режим доступу : <http://www.if.ukrstat.gov.ua/>; Товарна структура зовнішньої торгівлі Чернівецької області 2004-2011 рр. Прес-реліз. – Режим доступу : <http://www.cv.ukrstat.gov.ua/>; Товарна структура зовнішньої торгівлі Закарпатської області 2004-2011 рр. Прес-реліз. – Режим доступу : <http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/zez/index.html>.)

¹¹⁵ Обсяг внутрішнього ринку промислової продукції обраховано як:
 $BP_{\text{вн}} = OPI - E + I$, де: $BP_{\text{вн}}$ – внутрішній ринок промислової продукції; OPI – обсяги реалізованої промислової продукції; E – експорт промислової продукції регіону; I – імпорт промислової продукції регіону.

Рис. 3.22. Динаміка росту внутрішнього ринку промислової продукції Карпатського регіону за 2004-2011 рр. (Розраховано за Промисловість Львівщини : стат. зб. / Державний комітет статистики України. Гол. упр. стат. у Львівській області ; відп. за вип. Н. І.Мироненко. – Львів, 2011. – 188 с.; Промисловість Івано-Франківщини за 2011 рік : стат. зб. / Державний комітет статистики України. Гол. упр. стат. в Івано-Франківській області ; відп. за вип. Н. Ф.Романюк. – Івано-Франківськ, 2011. – 133 с.; Промисловість Буковини у 2005-2010 роках : стат. зб. / Державний комітет статистики України. Гол. упр. стат. у Чернівецькій області: Відп. за вип. Н.І.Шарова, Чернівці, 2011. – 184 с.; Промисловість Закарпаття : стат. зб. / Державний комітет статистики України. Гол. упр. стат. у Закарпатській області ; Відп. за вип. З. В.Добрянська. - Ужгород, 2011. – 133 с.; Статистичний збірник Регіони України за 2011 рік / Державний комітет статистики України ; відп. за вип. Н. С. Власенко, Ч. II. – К., 2011. – 783 с.; Товарна структура зовнішньої торгівлі Львівської області 2004-2011 рр. Прес-реліз. – Режим доступу : http://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/inf_2009.php?vid=1&code=10&ozn_news=2&show=1&show2=1; Товарна структура зовнішньої торгівлі Івано-Франківської області 2004-2011 рр. Прес-реліз. – Режим доступу : <http://www.if.ukrstat.gov.ua/>; Товарна структура зовнішньої торгівлі Чернівецької області 2004-2011 рр. Прес-реліз. – Режим доступу : <http://www.cv.ukrstat.gov.ua/>; Товарна структура зовнішньої торгівлі Закарпатської області 2004-2011 рр. Прес-реліз. – Режим доступу : <http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/zez/index.html>.)

На сьогодні основними проблемами формування і розвитку внутрішнього ринку промислової продукції Карпатського регіону, є структурна розбалансованість (по товарних, галузевих, регіональних сегментах і за категоріями споживання), обмежений попит (низька платоспроможність споживачів) і незадовільний рівень пропозиції (дисбаланс джерел ресурсного забезпечення, низькі якісні параметри, цінові диспропорції). Визначальними факторами їх існування є незавершеність економічних та інституційних трансформацій ринкового управління, а також недостатній динамізм і ефективність реформ соціального характеру.

Проведений аналіз показав, що частка обсягу внутрішнього ринку промислової продукції Карпатського регіону в загальному обсязі внутрішнього ринку промислової продукції України (рис. 3.23) у 2011 р. становила лише 6,3%.

В загальному по Україні, області Карпатського регіону займають доволі низькі позиції у міжрегіональному рейтингу обсягів внутрішнього ринку промислової продукції. Львівська область упродовж досліджуваного періоду традиційно залишається лідером за обсягами внутрішнього ринку промислової продукції в Карпатському регіоні.

У кризовий період 2008-2009 рр., коли відбулося зниження обсягів продукції на внутрішньому ринку області, її частка в Карпатському регіоні досягла найвищого рівня і становила 59,2% від загального обсягу. У 2010-2011 рр. на фоні загального зростання внутрішнього ринку промислової продукції у Карпатському регіоні, частка Львівської області змінилася в бік зростання.

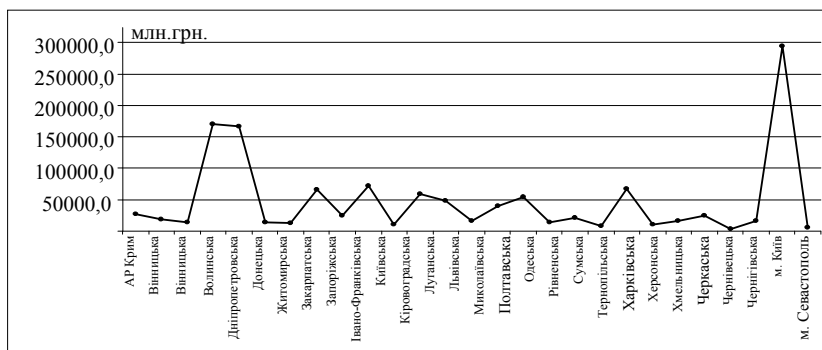

Рис. 3.23 Обсяги внутрішнього ринку промислової продукції за 2011 р.
(Розраховано за: Статистичний збірник Регіони України за 2011 рік / Державний комітет статистики України: відп. за вип. Н. С. Власенко, Частина II. – К., 2011. – 783 с.)

Івано-Франківська область за обсягами внутрішнього ринку промислової продукції в Карпатському регіоні займає друге місце. З 2010 р., відбувається стабільне зростання обсягів внутрішнього ринку промислової продукції, частка якого у 2011 р. становила 27,3%, що на 6,3% більше показника 2008 р.

Закарпатська та Чернівецькі області у 2011 р. займають останні місця по обсягах внутрішнього ринку промислової продукції Карпатського регіону, відповідно – 14,9% і 4,5%, що свідчить про неефективність розвитку промисловості областей та уразливість до кризових явищ.

Обсяги промислової продукції на внутрішньому ринку Карпатського регіону залежать від спроможності населення регіону в задоволенні своїх потреб цими товарами. Стан та особливості нинішньої соціально-економічної ситуації в Україні (невисокий рівень доходів населення, недостатність якісних товарів на ринку та ін.) обумовлюють специфіку відношення покупців до вибору продукції. У

цих умовах природно, що попит у трансформаційній економіці за своїми вимогами до споживчих властивостей і якості товарів істотно поступається попиту у розвинених країнах світу. Це позбавляє вітчизняні промислові підприємства можливості орієнтуватися на потреби і попит внутрішнього ринку.

Вступ України в СОТ відкрив ворота для входження на внутрішній ринок іноземних промислових товарів аналогів, які є не завжди якісні, але мають нижчу ціну за вітчизняні товари. Неготовність держави щодо захисту власних виробників, призвела до того, що більшість областей України є імпортозалежними (рис. 3.24).

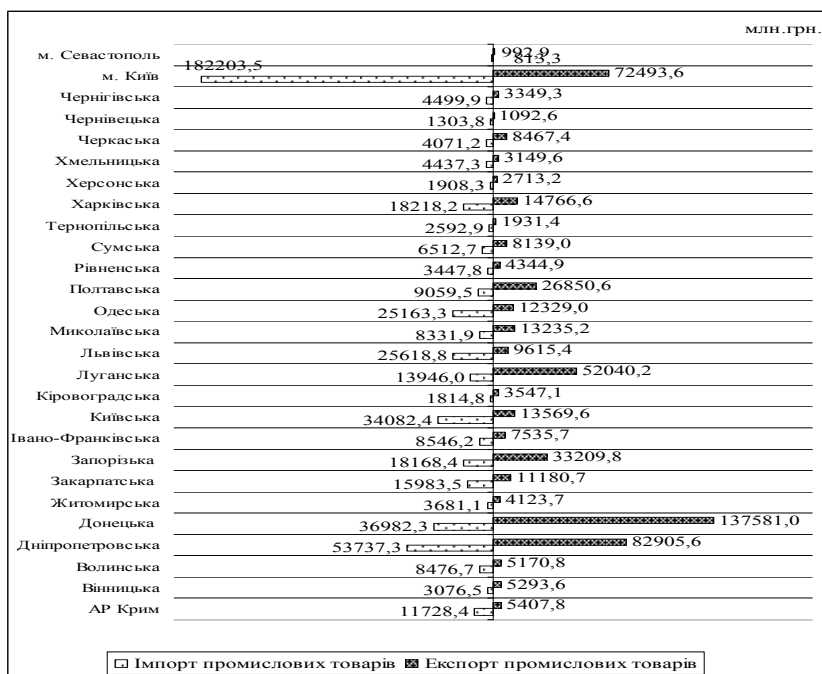

Рис. 3.24. Структура експорту та імпорту промислових товарів України в регіональному розрізі за 2011 р. (Побудовано: Товарна структура зовнішньої торгівлі Львівської області 2011 р. Перс-реліз. – Режим доступу : http://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/si/inf_2009.php?vid=1&code=10&ozn_news=2&show=1&show2=1 Товарна структура зовнішньої торгівлі Івано-Франківської області 2011 р. Перс-реліз. – Режим доступу : <http://www.if-ukrstat.gov.ua/> Товарна структура зовнішньої торгівлі Чернівецької області 2011 р. Прес-реліз. – Режим доступу: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua/> Товарна структура зовнішньої торгівлі Закарпатської області 2011 р. Перс-реліз. – Режим доступу: <http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/zez/index.html>

Серед областей, які входять в межі Карпатського регіону, у 2011 р., до імпортоорієнтованих належать Івано-Франківська, Чернівецька та

Закарпатська області, якими було імпортовано промислових товарів, відповідно – 8546,2 млн. грн., 1303,8 млн. грн., та 15983,5 млн. грн. Незначна кількість промислових підприємств та в деякій мірі слаборозвинена політика розвитку промисловості регіону призводить до невеликого рівня виробництва певних промислових товарів та забезпечення внутрішнього ринку необхідною продукцією і відповідно спричиняє її імпортозалежність.

Натомість Львівська область є експортоорієнтованою, де сума експорту промислових товарів на 37,5% більша від суми завезених імпортних товарів у регіон.

Баланс переваг і недоліків надмірного імпорту промислової продукції на внутрішньому ринку вже давно призводить до зростання ризиків розвитку в плані забезпечення довгострокової динаміки збільшення власного виробництва, ефективності реалізації та національної безпеки. Зберігається досить високий рівень монополізованості в промисловому секторі, що в першу чергу є перешкодою ефективної інвестиційної та інноваційної політики розвитку промисловості та результативного функціонування ринкової моделі¹¹⁶.

Для перспективного розвитку внутрішнього ринку промислової продукції потрібна: докорінна модернізація виробничих процесів, за рахунок запровадження інноваційних проектів; підвищення соціально-економічних умов життя населення, що надасть можливість залучити більшу кількість споживачів; забезпечення диверсифікованої та конкурентоспроможної товарної позиції вітчизняних виробників; створення і застосування механізмів захисту внутрішнього ринку тотожними і дозволеними умовами поетапного входження у світові організації.

Висока практична значимість вирішення проблеми розвитку внутрішнього ринку промислової продукції регіону зумовлює необхідність у підвищенні рівня наукового забезпечення цього процесу¹¹⁷. Мова йде про перехід від політики тактичних рішень відносно покращення ситуації на конкретних товарних сегментах до всесторонньо обґрунтованої стратегії розвитку внутрішнього ринку промисловості, у межах якої є можливості реалізувати принципи системності та комплексності.

Не зважаючи на очевидний прорив в області комп'ютеризації промислових виробництв та використання інформаційних технологій, потенціал інформаційних ресурсів реалізується недостатньо з точки зору перспектив розвитку ринкової економіки. Абсолютно незадовільними є параметри технологічного та продуктового поновлення в

¹¹⁶ Актуальные проблемы трансформации и развития промышленности Украины : Монография / Л. А. Збаразская, В. М. Дегтярева, Л. С. Ванирак и др. / НАН Украины. Ин-т экономики промышленности. – Донецк, 2004. – 364 с.

¹¹⁷ Збаразька Л.О. Внутрішній ринок України: проблеми і стратегія розвитку. / Л. О. Збаразька // Наукові праці ДонНТУ. Серія: економіка. Вип. 68. – Режим доступу : <http://ea.donntu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/347/1/>.

промисловості регіону, що, безумовно, входить у суперечність із задекларованим інноваційним типом розвитку економіки країни. Також при цьому впровадження нових форм і методів фінансово-економічної підтримки суб'єктів інноваційних відносин стикається із законодавчою неврегульованістю багатьох аспектів.

За результатами регресійно-кореляційного аналізу, проведеного на основі статистичних даних (рис. 3.26, рис. 3.27), можна побачити, що внутрішній ринок промислової продукції Карпатського регіону має перспективи для подальшого розвитку. Для цього необхідно є чітка організація та ефективна взаємодія складових елементів ринку, що можливі лише на основі удосконалення сучасної системи управління. Без суттєвого поліпшення державного регулювання внутрішнього ринку промислової продукції подальший його розвиток буде неефективним і незбалансованим.

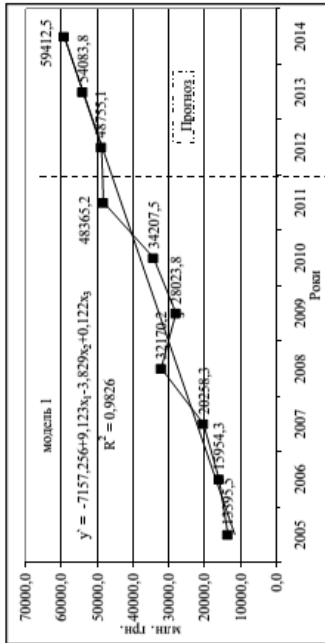
На основі дослідження кореляційних залежностей встановлено, що основними факторами внутрішнього ринку промислової продукції Карпатського регіону протягом 2004-2011 рр. виступали обсяги інвестування в промисловий сектор, інноваційна активність промислових підприємств та вартість основних засобів промислових виробництв. За результатами кореляційно-регресійного аналізу по Карпатському регіону та його областях, було побудовано прогнозні моделі.

Складені моделі залежності (1-4) для Львівської, Івано-Франківської, Чернівецької та Закарпатської областей, характеризуються високим рівнем достовірності, відповідно R -множинне = 0,991; 0,909; 0,939; 0,949, тому їх можна використовувати для прогнозування основних тенденцій розвитку внутрішнього ринку промисловості областей. Найвища залежність спостерігається у Львівській області, де показник R -квадрат = 0,983, дещо менший у Закарпатській R -квадрат = 0,901, Чернівецькій – R -квадрат = 0,883 та Івано-Франківській – R -квадрат = 0,828, а це означає, що обрані три фактори мають значний вплив на розвиток внутрішнього ринку Карпатського регіону, відповідно (98,3%; 90,1%; 88,3%; 82,8%).

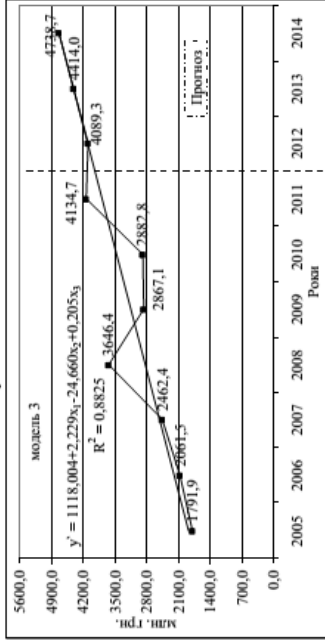
Дослідження показує, що за умов зростання обсягів інвестицій у розвиток промислового виробництва на 1% можна очікувати зростання обсягу внутрішнього ринку промислової продукції у Львівській області на 9,1%, Івано-Франківській – 0,2%, Чернівецькій – 2,2% та Закарпатській – 11,3%.

Найбільший інвестиційний вплив на розвиток внутрішнього ринку промислової продукції спостерігається у Чернівецькій та Львівській областях. Збільшення капіталовкладень у основні засоби на промислових підприємств на 1% дозволить досягнути мінімального зростання обсягу внутрішнього ринку. У Львівській області на 0,1%, Івано-Франківській – 0,8%, Чернівецькій – 0,2%. Натомість, у Закарпатській області при збільшенні капіталовкладень в основні засоби на 1% можна очікувати зниження темпів обсягу внутрішнього ринку на -0,014%.

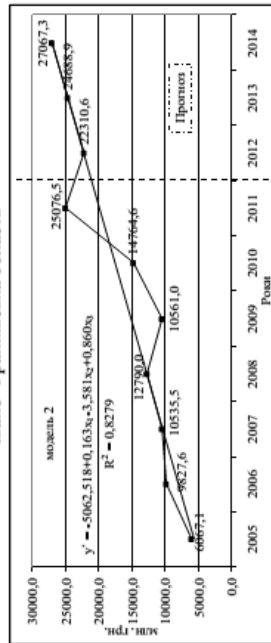
Львівська область

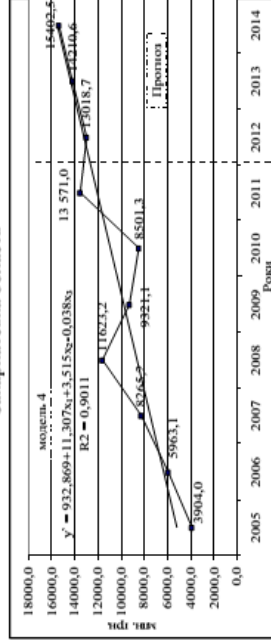
Чернівецька область

Івано-Франківська область

Закарпатська область

y' – внутрішній ринок (прогнозоване значення), x_1 – інвестиції, x_2 – інноваційна активність, x_3 – вартість основних засобів.

Рис. 3.26. Тенденції (2005–2011 рр.) та прогнозу (2012–2014 рр.) розвитку внутрішнього ринку промислової продукції областей Карпатського регіону

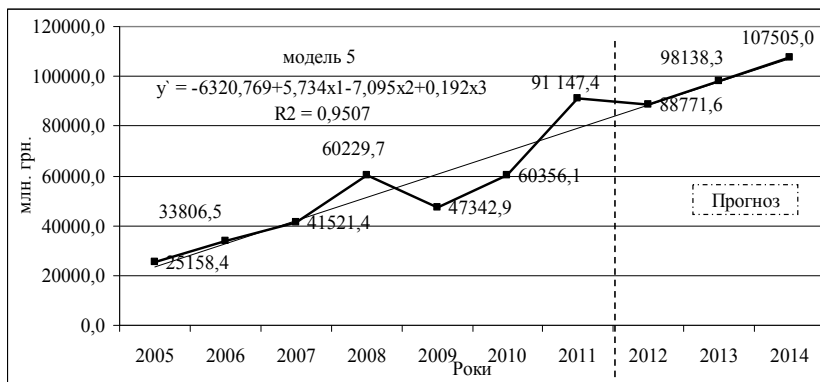

Рис. 3.27. Тенденції (2005-2011 рр.) та прогноз (2012-2015 рр.) розвитку внутрішнього ринку промислової продукції Карпатського регіону

За рахунок зростання інноваційної активності на 1% по Львівській, Івано-Франківській та Чернівецькій області можна очікувати зниження обсягів внутрішнього ринку промислової продукції, відповідно (-3,8%; -3,6%; -24,7%), натомість у Закарпатській області спостерігається збільшення (3,2%).

Коефіцієнт -24,660 біля змінної x_2 , у Чернівецькій області, а саме велике його абсолютне значення, можна пояснити малими абсолютними значеннями самого показника x_2 , проте знак «-», це скоріше всього випадковість, а не об'єктивна оцінка.

Така ж ситуація з показником x_2 у представлених моделях прогнозу показника внутрішнього ринку промислової продукції, який має від'ємний коефіцієнт, простежується у Львівська та Івано-Франківській областях. Справа в тому, що найбільші розбіжності між динамікою показників внутрішнього ринку промислової продукції та динамікою показників інноваційної активності припали на кризові роки – 2008-2010 рр. У ці роки відбулось значне падіння абсолютних показників внутрішнього ринку промисловості області, що і дало поштовх для залучення вливань інвестицій у інноваційну складову виробництва.

Насправді ж, розміри інвестицій в інноваційну активність є мізерними (менше 1%) в порівнянні із загальними обсягами інвестицій та інвестиціями в основний капітал, як і з самим показником внутрішньої промисловості області, а тому значного впливу показник x_2 на y' не має.

Щодо прогнозування розвитку внутрішнього ринку промислової продукції Карпатського регіону, модель залежності (5) підтверджується високим рівнем достовірності (R -множинне = 0,986).

Значимість R -квадрат = 0,973, означає, що вплив трьох обраних факторів на внутрішній ринок промислової продукції регіону становить 97,3%. Так, при зростанні обсягів інвестицій у розвиток промислової продукції регіону на 1% можна очікувати збільшення обсягів внутрішнього ринку на 5,7%, збільшення капіталовкладення у основні засоби промислових підприємств на 1% дозволять досягнути зростання внутрішнього ринку промислової продукції регіону на 0,2%. Показник інноваційної активності Карпатського регіону має від'ємне значення і пояснюється тими ж причинами, що і у Чернівецькій, Львівській та Івано-Франківській областях.

Дослідження показали, що перспективний розвиток внутрішнього ринку промислової продукції Карпатського регіону є можливим за умов раціонального визначення мети розвитку внутрішнього ринку, стратегічних пріоритетів та інструментів для її досягнення. Кореляційно-регресійний аналіз підтвердив припущення, що найбільший вплив на розвиток внутрішнього ринку промислової продукції мають визначені нами фактори (інвестиції, інноваційна активність промислових підприємств та основні засоби).

Метою проведення кореляційно-регресійного аналізу було визначення основних факторів впливу на розвиток внутрішнього ринку промислової продукції регіону та підвищення її конкурентоспроможності. Для цього, основна увага має бути спрямована на визначення умов усунення проблеми децентралізації інфраструктури галузей промислового сектору регіону, захисту внутрішнього ринку регіону від імпорتنих товарів та розвитку інтеграції промисловості регіону в ринкове світове середовище.

Забезпечення цієї мети можна реалізувати за рахунок використання непрямих інструментів (податкових, бюджетних, грошово-кредитних, пільгове кредитування, державне страхування) та прямих інструментів (вплив бюджетної та податкової політики на регіональну інвестиційну політику, підтримка програми та розвитку промислового виробництва). Основними регулюючими інститутами цих процесів повинні виступити: Міністерство економічного розвитку й торгівлі України, Міністерство фінансів України, Державне агентство та відомства відповідальні за розвиток внутрішнього ринку та промисловості, територіальні департаменти з розвитку промисловості.

Одним із найефективніших механізмів розвитку внутрішнього ринку промислових товарів є поєднання науково-технологічного, інноваційного та виробничого потенціалу галузей промисловості регіону у транснаціональні корпорації та промислові кластери. Формування та розвиток таких утворень дозволить: створити новий клас виробничих систем; сприятиме залученню інвестицій, впровадженню інновацій та оновленню основних засобів; розвивати високотехнологічні та наукоємні виробництва; використовувати

переваги спеціалізації компаній, створюючи значний синергетичний ефект в економіці та в розвитку внутрішнього ринку.

Для розвитку внутрішнього ринку промислової продукції Карпатського регіону, стабілізації та зростання платоспроможного внутрішнього попиту на неї, потрібно прийняти такі заходи:

- суттєво поліпшити рівень доходів населення за рахунок збільшення заробітних плат та зниження оподаткування особистих доходів, що сприятиме підвищенню попиту на промислову продукцію;
- забезпечити фінансове оздоровлення суб'єктів господарювання за рахунок грошово-кредитної, інвестиційно-інноваційної, банківської політики;
- сприяти стимулюванню залучення ресурсів комерційних регіональних банків у промислове виробництво для задоволення потреб у інвестиціях;
- стимулювати розвиток інфраструктурних об'єктів регіону, які забезпечуватимуть перехід промислових товарів від виробника до споживача.

Для збільшення пропозиції промислових товарів за кількісними і якісними параметрами та забезпечення ними внутрішнього ринку Карпатського регіону необхідно:

- на основі інноваційних проєктів модернізувати промислові виробництва;
- дотримуватися законодавчих норм щодо захисту власного виробника та перегляду політики щодо імпорту промислових товарів;
- затвердити обов'язкове впровадження системи стандартизації та сертифікації промислової продукції;
- залучати наукові установи до розробки програм розвитку внутрішнього ринку промислової продукції регіону.

Отже, для перспективного розвитку внутрішнього ринку промислової продукції регіону потрібно сформувати систему забезпечення пропозиції та попиту промислових товарів на внутрішньому ринку, яка б відповідала економічним, технологічним, соціальним пріоритетам розвитку Карпатського регіону та національної економіки загалом.

Розділ 4. Інвестиційно-інноваційне забезпечення розвитку промисловості Карпатського регіону

4.1. Структурно-технологічні трансформації виробничого потенціалу регіону

Розрив і деформація економічних зв'язків в структурі єдиного господарського комплексу після здобуття Україною незалежності зумовлюють необхідність становлення і розвитку її виробничого потенціалу. Цей процес відбувався в умовах глибокої економічної кризи, яка була наслідком багаторічного панування тоталітаризму з стагнацією, деформацією галузевої структури, пануванням державних форм власності та господарювання, що негативно позначилося на стані виробничого потенціалу.

За роки незалежності на території України сформувалася певна виробнича система. Її потужність в багатьох галузях економіки набагато перевищує внутрішні потреби країни в цілому. Однак її структура не є оптимальною, оскільки перевантажена виробництвами організованими, ще до періоду індустріальної модернізації, що відбулася в розвинених країнах ще у середині минулого століття. У результаті цієї модернізації виникла високоорганізована та динамічна промисловість, що забезпечує масове виробництво якісної продукції й має здатність до інновацій. Тому більшість сучасних виробництв, які були створені за індустріальними зразками в минулому, програвуть у конкурентній боротьбі з виробництвами організованими на новій інноваційній основі, з застосуванням нових технологій. Отже, створення необхідних умов для своєчасного оновлення продукції – це стратегічно найважливіший шлях структурної модернізації виробництва та випуску товарів, які будуть прийняті ринком. Конкурентоспроможність української промисловості безпосередньо залежить від стану наявного виробничого потенціалу, який на сьогоднішній день знаходиться в критично зношеному стані. Тому проблема використання виробничого потенціалу у теперішній час є особливо актуальною.

Виробничий потенціал регіону, слід розглядати як сукупність наявних виробничих ресурсів (основних виробничих фондів та матеріальних ресурсів) якими володіють підприємства, які матеріалізуються у кінцевому результаті у готову продукцію. Тобто основним кінцевим результатом раціонального та ефективного використання виробничого потенціалу буде задоволення споживчих потреб населення високоякісною і конкурентоспроможною продукцією. Це і пояснюється наявністю прямого зв'язку між якістю елементів виробничого потенціалу і характеристиками продукції, що випускається.

Ресурси виробничого потенціалу перебувають не лише в тісній взаємодії, але певною мірою є взаємозамінними. Взаємозамінність забезпечує збереження виробничих ресурсів у результаті використання нового устаткування, інноваційних технологій, нових методів організації управління виробництвом, що рівноцінно зростанню величини виробничого потенціалу при загальному зниженні вартості спожитих ресурсів та супроводжується підвищенням ефективності їх використання і створює передумови для модернізації і розвитку виробничого потенціалу.

На жаль на сьогоднішній день переважає екстенсивний розвиток виробничого потенціалу Карпатського регіону, який суттєво обмежений не конкурентоспроможністю значної частини виробництва за споживчими характеристиками їхньої продукції, надмірною витратністю ресурсів, підвищеною матеріало- та енергомісткістю технологічних процесів, фізичним зношенням обладнання, погіршенням умов праці та забрудненням навколишнього середовища.

Основним структурним елементом виробничого потенціалу, від якого залежить якість та ціна товару є основні виробничі фонди. Їх розглядають також і як виробничо-матеріальну основу виробництва, оскільки його оновлення, модернізація і вдосконалення є важливим чинником розвитку та ефективності функціонування промислових підприємств. За своєю матеріально-речовою формою і економічним чинником в процесі виробництва продукції основні фонди характеризуються трьома відмінними рисами: участю в процесі виробництва продукції впродовж тривалого часу; перенесенням своєї вартості на готовий продукт поступово, по мірі зношеності у вигляді амортизаційних відрахувань; збереженням натуральної форми в процесі роботи.

Так, вартість основних фондів Карпатського регіону у 2010 р. становила 69568,7 млн. грн., що на 27,3% більше порівняно з попереднім роком. Слід відзначити, що у 2010 р. темпи зростання вартості основних фондів Карпатського регіону були вищими ніж в середньому по Україні, за рахунок суттєвого збільшення їх вартості на промислових підприємствах Чернівецької області, а саме майже в 3 рази. У галузевому розрізі найвищі темпи зростання вартості основних фондів в області зафіксовано на підприємствах з виробництва та розподілення електроенергії, газу та води, а саме у 6 раз. Однак, перевищення темпів приросту основних фондів регіону загальноукраїнські не в змозі вплинути на збільшення їхньої частки у загальнодержавній вартості. Частка основних фондів промисловості Карпатського регіону у загальному складі основних фондів промисловості України і надалі залишається незначною і становила у 2010 р. 6,5% (рис. 4.1). Така ситуація зумовлена перш за все тим, що Карпатський регіон є аграрно-промисловим, а не суто промисловим¹¹⁸.

---

¹¹⁸ Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

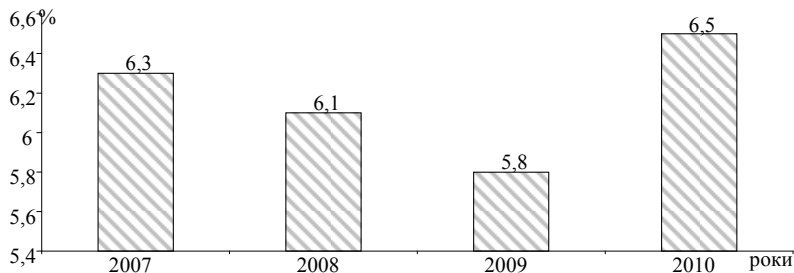

Рис. 4.1. Частка основних фондів промисловості Карпатського регіону в Україні у 2007-2010 рр. (Складено за: Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: [http:// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua))

На сьогоднішній день технологічний стан промисловості є незадовільний. Свідченням того є високий ступінь зношеності основних фондів. Це зумовлено тим, що в процесі використання вони втрачають свої первинні фізичні якості, знижуються їх техніко-експлуатаційні можливості, а також і їх реальна балансова вартість. Причому ця проблема є актуальною як для України в цілому, так і для Карпатського регіону зокрема. На початок 2011 р. ступінь основних фондів в середньому по промисловості України становив 63,8%. Слід відзначити, що в усіх без винятку областях Карпатського регіону цей показник є нижчим¹¹⁹. Кращою є ситуація і щодо стану основних фондів саме промисловості в економіці області. Так, у 2010 р. у 3-х областях Карпатського регіону, окрім Івано-Франківської, ступінь зносу основних фондів промисловості є нижчим ніж в середньому по економіці.

Свідченням зниження технологічних можливостей основних фондів у промисловості Закарпатської та Львівської області є суттєве збільшення впродовж 2007-2010 рр. ступеня їх зносу (рис. 4.2). Натомість в двох інших областях ситуація щодо технологічного рівня основних фондів є дещо кращою. У 2010 р. в Чернівецькій області ступінь їх зносу значно зменшився, а саме з 42% до 16,4%, однак така ситуація зумовлена списанням непридатних до використання, а не суттєвим поліпшенням їх технологічного стану. Суттєве зменшення ступеня зносу основних фондів у 2010 р.і в області порівняно з попереднім, зафіксовано на підприємствах з виробництва та розподілення електроенергії, газу та води (з 47,8% до 8,8%) та виробництва коксу на нафтопродуктів (з 35,2% до 15,9%)¹²⁰.

¹¹⁹ Промисловість України у 2007-2010 роках. Статистичний збірник. К. : Державна служба статистики України, 2011. – С. 75

¹²⁰ Промисловість Львівщини : стат. зб. – Львів : ГУС у Львів. обл., 2011. – 187 с.; Промисловість Закарпатської області за 2010 рік : стат. зб. – Ужгород : ГУС у Закарпат. обл., 2011. – 85 с.; Промисловість Буковини у 2005-2010 роках : стат.

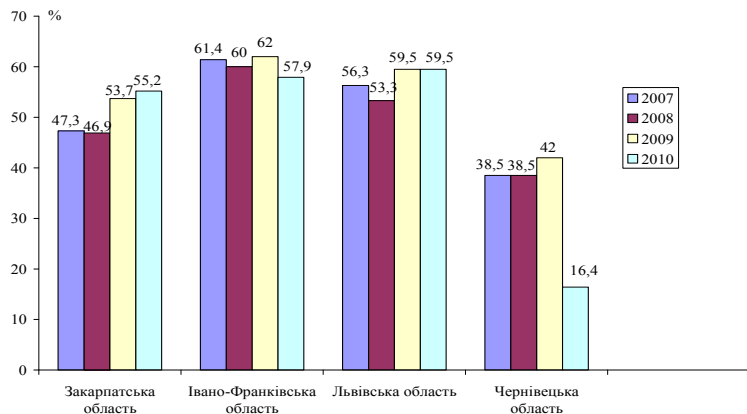

Рис. 4.2. Коефіцієнти зносу основних виробничих фондів промислових підприємств у 2007-2010 рр. (Складено за: Промисловість Львівщини: стат. зб., Львів: ГУС у Лівів. обл., 2011. – 187 с.; Промисловість Закарпатської області за 2010 р.: стат. зб., Ужгород : ГУС у Закарпат. обл., 2011. – 85 с.; Промисловість Буковини у 2005-2010 рр. : стат. зб., Чернівці : ГУС у Чернів. обл., 2011. – 184 с.; Промисловість Івано-Франківської області за 2010 рік : стат. зб., Івано-Франківськ: ГУС у Ів.-Фр. обл., 2011. – С. 42.)

Аналізуючи динаміку процесів старіння основних фондів в галузевому розрізі, можна відзначити наявність негативної тенденції по більшості видів економічної діяльності. Виключенням із цього є металургійне виробництво, хімічна та нафтохімічна промисловість. Натомість у машинобудуванні, яке по суті є високо- та середньовисокотехнологічним видом діяльності та асоціюється з виробництвом засобів виробництва для інших галузей промисловості, динаміка їх старіння залишається вкрай негативною та постійно зростає. Особливо гостро це відчутно у Львівській, Чернівецькій та Закарпатській областях.

Так, у Львівській області ступінь зносу основних фондів галузі становив 81%. В двох інших областях Карпатського регіону, цей показник хоч і трохи нижчий ніж у Львівській області однак є дуже високим і становив відповідно 51,4% та 62,9%. Негативним явищем є і те, що на сьогоднішній день машинобудування майже не випускає технологічні комплекси для розфасовування й пакування харчових продуктів, відсутні досконалі технології та устаткування для виробництва таро-пакувальних матеріалів, поліграфічної продукції та фарб, що робить харчову промисловість регіону залежною від імпорту. Тому доводиться завозити значну кількість устаткування з інших країн. Очевидним є те, що лише високі технології забезпечують надходження

зб. – Чернівці : ГУС у Чернів. обл., 2011. – 184 с.; Промисловість Івано-Франківської області за 2010 рік: стат. зб. – Івано-Франківськ : ГУС у Ів.-Фр. обл., 2011. – С. 42.

значно більшого прибутку, ніж застаріле обладнання, що використовується для виробництва продукції на підприємствах у даний час¹²¹.

У перспективі вітчизняних виробників продукції машинобудування з ринку взагалі можуть витиснути іноземні машинобудівники, що призведе до втрати Україною свого технологічного суверенітету при видобутку корисних копалин й виробництві металургійної продукції. Разом із тим на фоні зниження конкурентоспроможності вітчизняної продукції, обмеження внутрішнього попиту на вітчизняну продукцію машинобудування прослідковуються тенденції до збільшення в іноземних конкурентів фінансово-технічних можливостей для реалізації проектів «під ключ», що істотно знижує трансакційні витрати замовника, тобто великі машинобудівні проекти іноземні конкуренти намагаються реалізовувати від початку до кінця.

Інша ситуація характерна для Івано-Франківської області, де найбільш зношеними є основні фонди на підприємствах з виробництва та розподілення електроенергії, газу та води (76,7%). Відповідно низьким (не перевищує 50-60%) є і рівень механізації праці на промислових підприємствах галузі, що негативно позначається на якості продукції і на кінцевих економічних показниках їх роботи. Більш ніж на половину зношені, також і основні фонди машинобудування (54,7%)¹²².

Однією з причин, що підвищує ступінь зношеності основних фондів є наявність основних засобів на які повністю нарахована амортизація. Так, наприклад, у Закарпатській області цей показник був найвищим на промислових підприємствах машинобудування і становив 46,3% первісної вартості основних фондів, а найнижчим на підприємствах целюлозно-паперового виробництва – 0,6%¹²³.

Для промислових підприємств Львівської області амортизація основних фондів є значно нижчою. Так, найвище її значення зафіксовано на підприємствах з обробки деревини та виробництва виробів з деревини, де вона становила 10,3%, а найменше на машинобудівних підприємствах (1,8%)¹²⁴.

В цілому слід відзначити, що економічний зміст амортизації полягає в тому, щоб забезпечувати відновлення основних фондів, модернізацію та реконструкцію виробництва, і тому вона не може бути витрачена на інші потреби крім однієї – на капітальні вкладення. Слід

¹²¹ Промисловість Львівщини. стат. зб., Львів : ГУС у Лівів. обл., 2011. – 187 с.; Промисловість Закарпат. Об. за 2010 р. стат. зб., Ужгород : ГУС у Закарпат. обл., 2011. – 85 с.; Промисловість Буковини у 2005-2010 рр. стат. зб., Чернівці ГУС у Чернів. обл., 2011. – 184 с.; Промисловість Івано-Франківської області за 2010 рік : стат. зб. – Івано-Франківськ: ГУС у Ів.-Фр. обл., 2011. – 134 с.

¹²² Ваджра А. Апокалипсис украинского машиностроения / А. Ваджра // Newsland. - 2009. - 17 дек. - Режим доступа : <http://www.newsland.ru/News/Detail/id/444376>.

¹²³ Промисловість Закарпатської області за 2010 рік: стат. зб. – Ужгород: ГУС у Закарпат. обл., 2011. – С. 30.

¹²⁴ Основні засоби Львівщини : стат. зб. – Львів : ГУС у Львів. обл., 2011. – 83 с.

зазначити, що амортизаційна політика упродовж багатьох років залишається найслабкішою ланкою економічної політики України, оскільки сформована амортизаційна система не виконує своєї головної функції – не створює зацікавленості підприємців до оновлення основних фондів, впровадження наукових розробок та новітніх технологій у виробництво. Про незадовільне використання потенціалу амортизації як найбільш ефективного інструменту фінансування оновлення основних фондів, насамперед, свідчить наявність тенденції до збільшення ступеня зносу основних засобів¹²⁵. Встановлюючи норму амортизації, порядок її нарахування та використання держава має регулювати темпи і характер виробництва в галузях, а саме за допомогою норми амортизації повинна формуватись швидкість знецінення, а через неї – швидкість оновлення основних фондів.

Ефективність функціонування і використання виробничого потенціалу безпосередньо пов'язана з ступенем його оновлення. Однак, незважаючи на невтішну ситуацію, щодо технологічного стану основних фондів у більшості галузях промисловості Карпатського регіону темпи оновлення і ліквідації непридатних до використання основних фондів і надалі залишаються незначними, що у свою чергу не дозволяє призупинити процес їхнього фізичного і морального зношення (рис. 4.3).

Високий ступінь зношеності основних фондів є свідченням того, що вони є у більшості випадків придатними для використання лише на половину. Введення і вибуття основних фондів у нинішній час, як правило, збігаються з динамікою найбільш активного елемента основних фондів – машин і обладнання. Характерною рисою відтворення основних фондів в Україні було збільшення розриву між обсягами введення та ліквідації основних фондів. Таким чином, цей коефіцієнт становив у середньому в українській економіці менше ніж 0,78%, а у промисловості – 0,5%, на промислових підприємствах Карпатського регіону цей показник становить в середньому лише 0,2%¹²⁶.

Вважається, що для підтримки порівняно високого технічного рівня виробництва на підприємствах треба щорічно замінювати 4-6% і модернізувати до 10% діючого устаткування, на жаль ця тенденція на промислових підприємствах Карпатського регіону не виконується. До речі, сьогодні середній вік обладнання більш ніж у три рази перевищує показники розвинутих країн світу і у два з половиною рази – встановлений нормативний термін в Україні. Свідченням того є те, що в середньому ступінь ліквідації основних фондів Карпатського регіону у

¹²⁵ Горбан І. П. Стратегічні управлінські рішення у формуванні амортизаційної політики / І. П. Горбан. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/30_NIEK_-2011/Economics/7_96432.doc.htm

¹²⁶ Промисловість України у 2007-2010 роках. Статистичний збірник. Київ: Державна служба статистики України, 2011. – 307 с.; Основні засоби Львівщини, Статистичний збірник, Львів: ГУС у Львів. обл., 2011. – 83 с.

2009-2010 рр. становив менше 1%. Дещо вищим є ступінь їх оновлення, який у 2009 р. становив 4,6%, а у 2010 р. зріс до 4,95%. Незадовільні значення показників технічного оновлення виробництва є наслідком обмеженості власних фінансових коштів і можливостей зовнішнього інвестування в основні засоби, а також відсутності ефективної політики у сфері технічного розвитку.

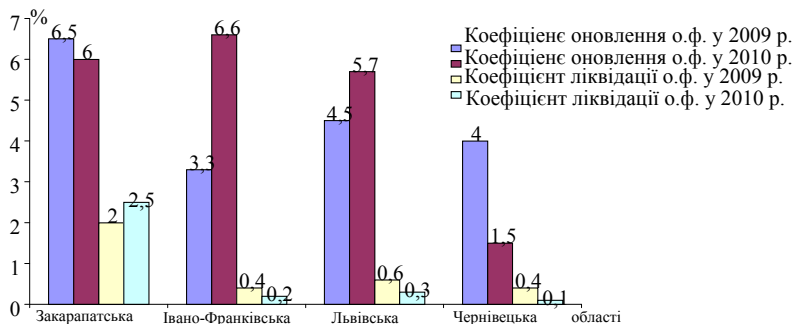

Рис. 4.3. Коефіцієнти оновлення та ліквідації основних фондів Карпатського регіону у 2009 та 2010 рр. (Складено за: Промисловість України у 2007-2010 роках : стат. зб. К. : Державна служба статистики України, 2011. – 307 с.; Основні засоби Львівщини : стат. зб. – Львів : ГУС у Львів. обл., 2011. – 83 с.)

Низькі темпи ліквідації застарілих і зношених основних фондів, в основному, пояснюються тим, що технічне переоснащення застарілих машин і устаткування або їхній демонтаж потребують значних витрат, а коштів у підприємств бракує. Є ще й такий чинник: підприємства незацікавлені в реалізації не використовованого обладнання, що зумовлено чинним податковим законодавством. Крім того, підприємства часто позбавлені можливостей реалізовувати не використововане, застаріле і зношене обладнання. На це є кілька причин. По-перше, через спеціалізованість технологічного обладнання кожної галузі промисловості і не пристосовуваність її до іншої. По-друге, ще не склався відповідний ринок збуту користованого і зношеного устаткування. До речі, у розвинутих країнах такий ринок вже давно створений: там існують фірми, які спеціалізуються на ремонті, модернізації та продажі користованого технологічного обладнання.

Одним із показників ефективності і раціональності використання основних фондів є фондovіддача. Цей показник показує загальну віддачу від використання кожної гривні, витраченої на основні фонди, тобто ефективність вкладення цих коштів. На величину фондovіддачі основних фондів впливає також: зміна структури капіталовкладень, вартість основних фондів, екстенсивне і інтенсивне їх використання, економічна ефективність нової техніки і нових інноваційних техно-

логії. Окрім того на ефективність використання основних фондів впливають: ціноутворення на виготовлену продукцію, розвиток нових форм організації виробництва, розширення міжгалузевих зв'язків виробників продукції, а також з іншими галузями промисловості тощо. Підвищення фондівіддачі може зумовити і такий факт, як, наприклад: обсяг товарної продукції є постійним, а вибуття зайвих основних засобів призведе до зменшення їх середньорічної вартості.

Як свідчать дані табл. 4.1, позитивною є тенденція підвищення фондівіддачі основних фондів на промислових підприємствах Львівської та Закарпатської області, що свідчить про збільшення їх можливостей щодо випуску продукції, а також призводить до підвищення продуктивності праці та кінцевих фінансових результатів їх діяльності. Натомість в двох інших областях інтенсивність використання основних фондів навпаки зменшується. Зниження фондівіддачі зумовлене насамперед відсутністю програми технологічної модернізації на промислових підприємствах, що спричиняє подальше старіння та знос основних фондів. Подібна тенденція триватиме, на думку експертів, і у найближчому майбутньому. Щоправда, темпи зменшення фондівіддачі можуть призупинитися з огляду на збільшення інвестиційної активності та переоцінки вартості основного капіталу (що призведе до зростання вартості основних фондів) та за умови здійснення урядом жорсткої антиінфляційної політики¹²⁷.

Таблиця 4.1

Фондовіддача основних фондів промисловості Карпатського регіону

Області	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Закарпатська	1,2	1,16	1,18	1,36	0,85	0,92
Івано-Франківська	0,6	0,65	0,89	0,86	0,68	0,63
Львівська	0,68	0,81	0,94	1,01	0,77	0,97
Чернівецька	0,66	0,71	0,89	1,09	0,8	0,3

* Розраховано за: Промисловість Львівщини : Стат. збірник, Львів: ГУС у Лівів. обл., 2011. – 187с.; Промисловість Закарпатської області за 2010 рік: стат. зб. – Ужгород: ГУС у Закарпат. обл., 2011. – 85 с.; Промисловість Буковини у 2005-2010 роках : стат. зб. – Чернівці ГУС у Чернів. обл., 2011. – 184 с; Промисловість Івано-Франківської області за 2010 рік: стат. зб. – Івано-Франківськ: ГУС у Ів.-Фр. обл., 2011. – 134 с.

Суттєво різняться і галузеві можливості ефективності використання основних фондів. Так, найвищі показники фондівіддачі у промисловості Карпатського регіону властиві харчовій, легкій та

¹²⁷ Федулова Л. І. Тенденції та перспективи розвитку промисловості України / Л. І. Федулова. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/eprom-2008_43/st_43_08.pdf.

целюлозно-паперовій промисловості. Високими вони також є і на підприємствах хімічної промисловості за винятком Івано-Франківської області. Це є свідченням того, що саме у цих галузях найбільш ефективно використовуються основні виробничі фонди і випускається найвищий обсяг продукції з 1 грн. їх вартості. Найнижчі показники фондівіддачі зафіксовані у добувній промисловості Закарпатської, Івано-Франківської та Львівської областей, натомість в Чернівецькій вони використовуються досить ефективно. Свідченням того є те, що на 1 грн. вартості основних фондів припадає 1,6 грн. випущеної продукції (табл. 4.2). Підвищення ефективності використання основних фондів у добувній промисловості зумовлено удосконалюванням режимів роботи устаткування, а також модернізацією та поліпшенням використання діючих основних фондів і виробничих потужностей¹²⁸.

Таблиця 4.2

Фондовіддача основних фондів промислових підприємств
Карпатського регіону у 2010 році

	Закарпат-ська	Івано-Фран-ківська	Львів-ська	Черніве-цька
Добувна	0,3	0,3	0,3	1,6
Харчова	1,23	2,6	2,1	1,8
Легка	1,05	0,7	1,14	1,3
Обробка деревини та вироб-ництво виробів з деревини	0,46	0,56	0,9	1
Целюлозно-паперове виробництво	1,07	1,82	1,35	1,2
Хімічна промисловість	2,4	0,38	1,14	1,98
Виробництво іншої немета-левої мінеральної продукції	0,36	0,72	0,77	0,97
Металургійне виробництво	0,42	0,82	1,62	0,14
Машинобудування	1,0	0,8	0,48	1,6
Виробництво та розподілення електроенергії	0,8	0,52	0,65	0,12

* Розраховано за: Промисловість Львівщини : Стат. збірник, Львів: ГУС у Лівів. обл., 2011. – 187с.; Промисловість Закарпатської області за 2010 рік: стат. зб. – Ужгород: ГУС у Закарпат. обл., 2011. – 85с.; Промисловість Буковини у 2005-2010 роках: стат. зб. – Чернівці ГУС у Чернів. обл., 2011. – 184 с; Промисловість Івано-Франківської області за 2010 рік: стат. зб. – Івано-Франківськ: ГУС у Ів.-Фр. обл., 2011. – 134 с.

Однак, незважаючи на виявлені позитивні тенденції у підвищенні ефективності використання основних фондів промисловості,

¹²⁸ Там само

їх стан за останні роки значно погіршився, свідчення чого є високий ступінь їх зносу.

Одним із складових компонентів виробничого потенціалу є матеріальні ресурси, які займають значну частку у структурі витрат на виробництво продукції та мають безпосередній вплив на випуск продукції, тому що від їх якості залежить якість продукції, а від їх вартості – вартість продукції.

На сьогоднішній день фактична матеріаломісткість виробництва в регіонах України більше ніж у два рази перевищує порогове значення цього показника. Саме відсталість технологій зумовлює у декілька разів вищу витратність виробництва, що призводить до зниження її конкурентоспроможності не лише на світових, але й на внутрішньому ринках. Насамперед на рівень матеріаломісткості виробництва продукції впливає обсяг використання сировини та матеріалів. При зменшенні відходів знижується матеріаломісткість, працемісткість, економиться праця. Зниження матеріаломісткості дасть можливість на тих самих технологічних процесах за одиницю часу одержувати з однієї і тієї ж кількості матеріалів більше готової продукції, що призведе до зростання продуктивності праці, фондівіддачі та зниження собівартості продукції, а отже зростанням прибутку. Тобто зниження матеріаломісткості продукції є найважливішим управлінським завданням на промислових підприємствах регіону. Його вирішення залежить від удосконалення техніки та технології виробництва, якості сировини і матеріалів, комплексного використання вихідної сировини тощо¹²⁹.

Дані табл. 4.3 свідчать, що майже у всіх галузях промисловості у 2010 р. спостерігається збільшення матеріаломісткості продукції. Найбільш матеріаломістким є виробництво хімічної продукції, а найменш матеріаломістким – добувної. Збільшення частки матеріальних витрат у собівартості продукції, зумовлене зростанням споживання сировини та енергоресурсів, а також у зв'язку з ростом цін на природний газ.

Загалом зростання цін на критичний імпорт, який входить до складу витрат переважної більшості суб'єктів господарювання, створює мультиплікативний вплив на розбалансування товарної та грошової маси, зокрема на зниження першої та зростання другої. Суть даного впливу полягає у тому, що при купівлі іноземних енергоносіїв створюється тиск на курс національної грошової одиниці¹³⁰.

---

¹²⁹ Економіка підприємства: підручник / за ред. С. Ф. Покропивного. – К. : КНЕУ, 2006. – 228 с.

¹³⁰ Інфляція в Україні та реальний ВВП: прогноз на 2012 рік. – Режим доступу: <http://ua-ekonomist.com/113-inflyaciya-v-ukrayini-ta-realniy-vvp-prognoz-na-2012-rik.html>

Таблиця 4.3

Матеріаломісткість реалізованої промислової продукції у промисловості
Карпатського регіону у 2009-2010 рр.

	Закарпатська		Івано-Франківська		Львівська		Чернівецька	
	2009	2010	2009	2010	2009	2010	2009	2010
Промисловість загалом у т.ч.	48,4	50,4	59,6	62,6	56,5	65	54,2	53,6
Добувна	38,5	40,5	37,3	32,7	28,5	23,8	46,1	42
Харчова	70	65,6	76,5	82,7	62,5	81,8	70,5	72,5
Легка	19,9	17,7	65	62,2	38,9	46,8	58,8	64,9
Обробка деревини та виробництво виробів з деревини	60	61,1	75,2	76,4	57,9	58,8	59,7	54,5
Целюлозно-паперове виробництво	51,2	55,9	70	74,6	66,1	67,3	50,1	56,1
Хімічна промисловість	72,2	73,6	72,7	60,5	59,9	76,3	68	74
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	57,5	52,9	58,1	65,3	56,5	63,3	69,1	76,3
Металургійне виробництво	48	56,7	46,5	46,1	53,6	74,5	60,7	59,5
Машинобудування	52,8	58,3	55	21,5	48	53,1	65,6	57,9
Виробництво та розподілення електроенергії	18,9	17,8	20,4	62,6	56,2	57,5	49,6	25,1

* Розраховано за: Промисловість Львівщини: стат. зб. – Львів: ГУС у Лівів. обл., 2011. – 187с.; Промисловість Закарпатської області за 2010 рік: стат. зб. – Ужгород: ГУС у Закарпат. обл., 2011. – 85с.; Промисловість Буковини у 2005-2010 роках: стат. зб. – Чернівці ГУС у Чернів. обл., 2011. – 184 с; Промисловість Івано-Франківської області за 2010 рік: стат. зб. – Івано-Франківськ: ГУС у Ів.-Фр. обл., 2011. – С. 42.

Загалом слід відзначити, що висока матеріаломісткість виробництва продукції знижує її конкурентні позиції, як на внутрішньому, так і на світових ринках, що у свою чергу створює дефіцит вільних фінансових ресурсів, які необхідні для структурних змін у виробництві.

Поліпшення технологічної структури виробництва на основі заміни застарілих технологій і основних фондів сучасними, можлива лише на основі істотної зміни темпів і пропорцій інвестиційного процесу (зростання обсягів інвестицій, включаючи іноземні з наданням державних гарантій, скорочення термінів їх окупності, збільшення

частки інвестицій, що вкладаються в сучасні технології, перш за все в наукоємких галузях). Тобто інтенсивність цих процесів визначаються динамікою інвестицій в основний капітал (табл. 4.4), з яких лише близько 40-50% спрямовано на придбання/оновлення машин, обладнання, транспортних засобів, інвентар тощо.

Значний негативний вплив на розвиток інвестиційних процесів мала світова економічна криза. Більш відчутно це спостерігалось на промислових підприємствах Карпатського регіону. Свідченням того є те, що падіння обсягів інвестицій в основний капітал регіону у 2009 р. перевищували загальноукраїнські на 10% п. Однак вже у 2010 р. внаслідок стабілізації економічної ситуації інвестиції в основний капітал у Карпатському регіоні поступово зростають, а саме на 7,4%, тоді як в Україні лише на 1,6%. У 2011 р. темпи зростання інвестиційних ресурсів надалі продовжують зростати, а саме на 11,7% і становлять 5818,4 млн. грн. (рис. 4.4) Позитивні тенденції щодо інтенсифікації інвестицій у 2011 р. спостерігалися у 3-х областях. Найвищими темпами зріс їх обсяг у Закарпатській області, а саме на 81,7%. Разом з тим зменшився обсяг їх надходження в Івано-Франківській області, а саме на 34%. Львівська область є лідером за обсягом надходжень інвестицій в основний капітал в регіоні. У 2011 р. на неї припадало 42% загального обсягу інвестицій спрямованих на розвиток промисловості Карпатського регіону.

Слід відзначити, що значна частка інвестицій в основний капітал в 3-х областях Карпатського регіону спрямовується саме на розвиток промисловості. У Закарпатській області на неї припадає 39,2%, Чернівецькій (36,8%) та Івано-Франківській (36,2%) загального їх обсягу по економіці. Найнижчим серед областей Карпатського регіону цей показник є у Львівській (21% від загального їх обсягу по економіці області)¹³¹.

У цілому по Україні сировинні та паливно-енергетичні галузі промисловості концентрують майже половину обсягу інвестицій в основний капітал, інша половина припадає на обробні галузі. Така сама тенденція характерна і для промислових підприємств Карпатського регіону. Так, основна частка інвестицій в основний капітал у 2010 р. у Чернівецькій області освоєна підприємствами з виробництва та

---

¹³¹ Промисловість Львівщини: стат. зб. – Львів : ГУС у Львів. обл., 2011. – 187с.; Промисловість Закарпатської області за 2010 рік : стат. зб. –Ужгород : ГУС у Закарпат. обл., 2011. – 85 с.; Промисловість Буковини у 2005-2010 роках: стат. зб. – Чернівці ГУС у Чернів. обл., 2011. – 184 с; Промисловість Івано-Франківської області за 2010 рік: стат. зб. – Івано-Франківськ: ГУС у Ів.-Фр. обл., 2011. – С. 42.; За даними: Головних управлінь статистики Івано-Франківської, Закарпатської, Львівської та Чернівецької областей. – Режим доступу : <http://stat.if.ukrtel.net/>; <http://www.stat.uz.ua>; <http://www.lv.ukrstat.gov.ua>; <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>.

розподілення електроенергії (83,1%). На підтримку цієї галузі економіки найбільше вкладено інвестицій і у Львівській області (24,1%). Значна частка в області їх також акумульовано і на промислових підприємствах добувної (22%) та харчової (20%) промисловості. У промисловості Івано-Франківської області основна частка інвестицій в основний капітал направлена на забезпечення введення в експлуатацію великих потужностей на підприємствах хімічної та нафтохімічної промисловості (45,9%).

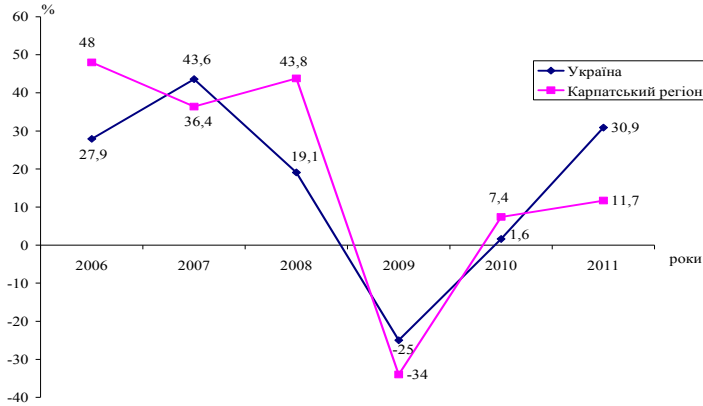

Рис. 4.4. Динаміка інвестицій в основний капітал в Україні та Карпатському регіоні у 2006-2011 рр. (Складено за: Промисловість Львівщини: стат. зб. – Львів: ГУС у Львів. обл., 2011. – 187 с.; Промисловість Закарпатської області за 2010 рік: стат. зб. – Ужгород: ГУС у Закарпат. обл., 2011. – 85 с.; Промисловість Буковини у 2005-2010 роках : стат. зб. – Чернівці: ГУС у Чернів. обл., 2011. – 184 с; Промисловість Івано-Франківської області за 2010 рік : стат. зб. – Івано-Франківськ: ГУС у Ів.-Фр. обл., 2011. – С. 42.; За даними: Головних управлінь статистики Івано-Франківської, Закарпатської, Львівської та Чернівецької областей. – Режим доступу: <http://stat.if.ukrtel.net/>; <http://www.stat.uz.ua>; <http://www.lv.ukrstat.gov.ua>; <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>)

На сьогоднішній день найбільш адекватна галузева форма відтворення інвестиційного потенціалу економіки – машинобудування, яке відіграє вагомую роль в інноваційному розвитку інших галузей економіки. Така спрямованість інвестицій в основний капітал характерна для Закарпатської області, оскільки ця галузь є домінуючою в ній. На машинобудування припадає більше третини загального обсягу інвестиційних ресурсів у промисловості, а саме 37%. Значна їх частка в області також зосереджена і на підприємствах з виробництва іншої неметалевої продукції (25%).

Однак, незважаючи на деяке поживлення інвестиційної активності у 2010-2011 рр. після спаду 2009 р. обсяг залучених внутрішніх інвестиційних коштів не дозволяє зупинити процес старіння наявних основних фондів, унеможливаючи їх оновлення. Тобто подолання структурних диспропорцій виробничого потенціалу потребує поряд з внутрішніми інвестиційними ресурсами також і залучення зовнішніх.

Важливим пріоритетом інвестиційної політики є залучення іноземного капіталу, по-перше, з метою підвищення ресурсозабезпечення інвестиційної сфери, по-друге, з метою використання накопиченого іноземними фірмами досвіду створення і просування наукомісткої продукції. Іноземні інвестиції для економіки регіону мають важливе значення, оскільки вони є джерелом капіталовкладень, причому у формі сучасних засобів виробництва, залучають вітчизняних підприємців до передового господарського досвіду, сприяють поширенню інновацій, збільшенню продуктивності праці та підвищенню добробуту населення.

Станом на 1 січня 2012 р. у промисловості Карпатського регіону зосереджено іноземних інвестицій на суму 1164,3 млн. дол., що на 2% менше порівняно з попереднім періодом. Незмінним лідером за обсягами іноземних інвестицій залишається Івано-Франківська область, а найменш привабливою для іноземних інвесторів є Чернівецька область¹³².

Найбільш привабливими для іноземних інвесторів є переважно домінуючі галузі промисловості:

- у Чернівецькій області це підприємства харчової промисловості (38,1% загального обсягу іноземних інвестицій промисловості);
- у Закарпатській області – машинобудування (35,2% загального обсягу іноземних інвестицій промисловості);
- у Івано-Франківській області – підприємства хімічної та нафтохімічної промисловості (66,8% загального обсягу іноземних інвестицій промисловості);
- у Львівській області – машинобудування (26,8% загального обсягу іноземних інвестицій промисловості) та харчова промисловість (22,1% загального обсягу іноземних інвестицій промисловості).

Підсумовуючи вищесказане, зазначимо, що матеріально-технічна база більшості галузей промисловості Карпатського регіону не відповідає сучасним вимогам, характеризується значною спрацьованістю обладнання та потребує оновлення. Моральне та фізичне зношення основних фондів призводить до погіршення виробничої

---

¹³² За даними: Головних управлінь статистики Івано-Франківської, Закарпатської, Львівської та Чернівецької областей. – Режим доступу: <http://stat.if.ukrtel.net>; <http://www.stat.uz.ua>; <http://www.lv.ukrstat.gov.ua>; <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>.

структури підприємств як за рахунок старих і неприбуткових виробництв, так і за рахунок випуску продукції низької якості, яка не задовольняє наявний попит населення і не здатна конкурувати з відповідними іноземними аналогами. Це в значній мірі зумовлює те, що наші споживачі надають перевагу іноземним товарам, зокрема, це стосується і продуктів харчування.

Відтворення виробничого потенціалу, який має в своєму розпорядженні промислові підприємства Карпатського регіону можна досягнути лише шляхом їх інноваційного оновлення за рахунок впровадження у виробництво і виробничі процеси прогресивної техніки, ресурсозберігаючих та екологічно чистих технологій, вдосконалення методів управління виробництвом і виробничими процесами та його інвестиційного забезпечення. Тобто у даний час для модернізації наявного виробничого потенціалу важливого значення набуває активізація та стимулювання інвестиційної, а разом з тим і інноваційної активності промислових підприємств.

4.2. Інноваційна діяльність у промисловості Карпатського регіону

У наш час, потреба в активізації інноваційної діяльності зумовлюється перш за все високим ступенем зношеності основних фондів на більшості промислових підприємствах Карпатського регіону. Лише володіння інноваційними технологіями, які є стимуляторами модернізації промислового потенціалу, забезпечить підвищення ефективності виробництва і перемогу національним товаровиробникам у конкурентній боротьбі, розширить як внутрішні так і зовнішні ринки збуту їх продукції. Тобто саме інновації є необхідною складовою процесу забезпечення успішного, довготривалого та стійкого функціонування промислових підприємств, однією з фундаментальних складових ефективної стратегії та важливим інструментом забезпечення їх конкурентних переваг.

Слід відзначити, що у Карпатському регіоні є всі необхідні передумови для ведення інноваційної діяльності, а саме: висока концентрація наукового, освітнього і виробничо-технічного потенціалу, сприятливі умови для розвитку інноваційного бізнесу та перетворення інноваційної діяльності в основне довгострокове джерело підвищення конкурентоздатності промисловості. Однак, не зважаючи на це основною проблемою більшості промислових підприємств регіону і надалі залишається їх несприйнятливість до нововведень через низький технологічний рівень виробничої бази, недостатність власних коштів для закупівлі інноваційних технологій, незначні обсяги державного фінансування інноваційних розробок, неможливість отримання кредитних ресурсів для інтенсивного впровадження інноваційних технологій, через високі процентні ставки по них тощо.

Важливе значення для перспектив інноваційного розвитку регіону має машинобудування. Оскільки інтенсивний розвиток цієї галузі дасть змогу прискорити інноваційні процеси і в інших галузях промисловості. На жаль, у структурі промисловості України частка машинобудування є незначною та постійно зменшується і у 2011 р. становила лише 11,6%, проти 13,7% у 2007 р., тоді як в економічно розвинених країнах світу частка цієї галузі є вищою у 2–3 рази. Лідером за розвитком машинобудування в Україні, хоч його частка у структурі промислового виробництва і дещо зменшується, залишається Закарпатська область – 43,5% у 2011 р., проти 52,8% у 2007 р. У інших областях Карпатського регіону його частка є значно нижчою. Так, у 2011 р. вона становила: у Львівській (11,4%), Чернівецькій (10,7%) та Івано-Франківській лише 3,2%¹³³.

Позитивна динаміка розвитку машинобудування у Закарпатській області відбувається з 1998 р. За період 2000–2011 рр. обсяг виробництва галузі зріс у 10 раз, продуктивність праці підвищилась у 13 разів. Зростання обсягів виробництва в галузі забезпечено передусім за рахунок підприємств, які здійснюють виробництво контрольно-вимірювальної апаратури, устаткування для автомобілів, зокрема ТОВ «Джейбіл Сьоркіт Юкрейн Лімітед», ТОВ «Ядзакі Україна», ТОВ «ВЕТ306 Аутомотив Україна», ЗАТ «Єврокар», ЗАТ «Берегівський радіозавод», ВАТ «Мукачівський завод «Точприлад».

Нарощуванню виробництва в галузі сприяло налагодження роботи третини підприємств за давальницькою схемою, яка дала можливість забезпечити: значне завантаження виробничих потужностей, технологічне оснащення виробництва, поліпшення умов праці та використання передового досвіду іноземних партнерів. Щодо структури розподілу давальницьких ресурсів, то найбільші їх обсяги протягом останніх чотирьох років спрямовувалися у виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування, найменше – у виробництво машин та устаткування¹³⁴.

У свою чергу активний розвиток промисловості залежить від сприйнятливості її підприємств до нововведень. Статистичні дані свідчать, що в цілому по Україні кількість інноваційно активних підприємств збільшилась, а саме з 1193 одиниць у 2005 р. до 1679 одиниць у 2011 р., тобто на 41%, проте їх частка у загальній кількості функціонуючих підприємств і надалі залишається незначною (у 2011 р. – 16,2% від загальної кількості промислових підприємств). За

¹³³ За даними: Головних управлінь статистики Івано-Франківської, Закарпатської, Львівської та Чернівецької областей. – Режим доступу: <http://stat.if.ukrtel.net/>; <http://www.stat.uz.ua>; <http://www.lv.ukrstat.gov.ua>; <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>

¹³⁴ Петрович Й.М. Залучення іноземних інвестицій для розвитку машинобудування Закарпаття / Й.М. Петрович, О.В. Феєр. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Logistyka/2010_669/43.pdf

цей період часу в Карпатському регіоні кількість таких підприємств зростає вищими темпами, а саме на 77,2% з 145 до 257 одиниць¹³⁵ (табл. 4.4). Зростає також і частка інноваційно активних підприємств Карпатського регіону в Україні, з 12% у 2005 р. до 15% у 2011 р.

Сучасний стан використання інноваційних та науково-технічних розробок у виробництві, у тому числі і пріоритетних, свідчить, що вони відіграють незначну роль у вирішенні проблеми технологічного оновлення. Свідченням того є те, що питома вага підприємств, які займалися інноваційною діяльністю в Україні є незначно. Впродовж 2005-2011 рр. їх частка коливається в межах 13,3%, тоді, як, наприклад, у США, Японії, Німеччині, Франції інноваційно активні підприємства становлять від 70% до 82% загальної кількості промислових підприємств.

Таблиця 4.4

Динаміка кількості інноваційно активних підприємств у 2005-2011 рр.

	Кількість інноваційно активних підприємств					Темпи росту, спаду, %				
	Україна	Закарпатська	Івано-Франківська	Львівська	Чернівецька	Україна	Закарпатська	Івано-Франківська	Львівська	Чернівецька
2005	1193	32	40	44	29	-12	-14	-9	-24	-12
2006	1118	31	38	44	26	-6	-3	-5	100	-10
2007	1472	28	92	127	32	32	-9	243	289	23
2008	1397	31	92	101	30	-5	11	100	-20	-6
2009	1411	36	94	106	36	1	17	3	5	20
2010	1461	27	81	102	30	4	-25	-13	-3	-16
2011	1679	22	96	100	39	15	-19	18	-2	30

* Розраховано за: Промисловість Львівщини: стат. зб. – Львів: ГУС у Лівів. обл., 2011. – 187с.; Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2011 році : стат. зб. – К. : ДСС України, 2012. – 305 с

Низький рівень інноваційної активності спостерігається і на промислових підприємствах Карпатського регіону. Хоча інтенсивність введення інноваційної діяльності в регіоні є дещо вищою ніж в середньому по Україні, за винятком 2005 та 2011 рр., однак недостатньою для покращення ситуації в напрямку докорінного оновлення зношених і непридатних для використання основних фондів. Впродовж

¹³⁵ Промисловість Львівщини : стат. зб. – Львів: ГУС у Лівів. обл., 2011. – 187с.; Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2011 році: стат. зб. – К. : ДСС України, 2012. – 305 с.

аналізованого періоду часу частка інноваційно активних підприємств в регіоні становить в середньому 14,7% (табл. 4.5).

Одним з лідерів інноваційної активності є Івано-Франківська область. Так, наприклад, у 2007 р. частка інноваційно активних підприємств області становила 30,6% від загальної кількості промислових підприємств, що функціонують в області, тоді як в середньому по Україні цей показник становив лише 14,2%. Хоча в наступні роки інноваційна активність промислових підприємств області поступово знижується однак і надалі область залишається одним з лідерів в Україні за рівнем інноваційної активності і у 2011 р. посіла третє місце після Харківської області та м. Києва, тоді як в попередні роки стабільно займала друге місце.

Таблиця 4.5

Інноваційна активність промислових підприємств
Карпатського регіону у 2005-2011 рр., %

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Україна загалом	11,9	11,2	14,2	13	12,8	13,8	16,2
Закарпатська область	10,5	10,1	8,8	12,2	13,6	10,8	9,4
Івано-Франківська область	13,7	12,9	30,6	27,9	21,2	17,9	21,7
Львівська область	6,2	8,4	15,8	12,1	13	13,4	13,2
Чернівецька область	13,7	13,6	17,4	16,9	16,7	14,2	18,6
В середньому по Карпатському регіону	10,3	11,3	18,1	17,3	16,1	14,1	15,7

* Складено за даними: Головних управлінь статистики Івано-Франківської, Закарпатської, Львівської та Чернівецької областей. – Режим доступу: <http://stat.if.ukrtel.net/>; <http://www.stat.uz.ua>; <http://www.lv.ukrstat.gov.ua>; <http://www.cv.ukrstat.gov.ua/>

Друге місце серед областей Карпатського регіону за рівнем інноваційної активності посідає Чернівецька область. У 2011 р. кожне п'яте підприємство області займалося інноваційною діяльністю (18,6% від загальної кількості промислових підприємств області). Рівень інноваційної активності промислових підприємств Львівської області є нижчим від середнього його значення по Україні. У 2011 р. частка таких підприємств становила 13,2%. Найнижчий рівень інноваційної активності серед областей Карпатського регіону характерний для промислових підприємств Закарпатської області – 9,4%¹³⁶.

¹³⁶ Інноваційна діяльність у Львівській області: стат. зб. – Львів: ГУС у Львів. обл., 2011. – 85 с.

Розглядаючи розподіл інноваційної активності промислових підприємств Карпатського регіону в галузевому розрізі слід відзначити, що в Івано-Франківській області лідером інноваційної активності є підприємства хімічної промисловості (40% загальної кількості промислових підприємств), харчової (26,7%) та машинобудування (23,9%)¹³⁷. У Львівській області безумовними лідерами інноваційної активності є підприємства з виробництва коксу та продуктів нафтопереробки (50%), значно нижчою є частка таких підприємств у машинобудуванні та харчовій промисловості і становить відповідно 18,8% та 15,7%¹³⁸. Найбільш інноваційно активними у Чернівецькій області є підприємства з виробництва харчових продуктів та напоїв (26,7% від загальної кількості інноваційно активних підприємств), хімічної і нафтохімічної промисловості, металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів, машинобудування, виробництва та розподілення електроенергії, газу та води – по 10%¹³⁹. У Закарпатській області найбільш інноваційно активними були підприємства хімічної промисловості (40% до загальної кількості промислових підприємств). Порівняно значна їх частка припадає і на машинобудівні підприємства (29,6%)¹⁴⁰.

Для розвитку промисловості, її здатності задовольняти потреби ринку і реалізовувати стратегічні пріоритети, ключове значення має активне впровадження на промислових підприємствах нових видів інноваційної продукції та наукомісткої техніки і технологій. Лише інтенсивне створення та освоєння нових технологій дозволить скоротити час розробки та впровадження у виробництво нових продуктів, а це, в свою чергу, дасть змогу швидше реагувати на запити споживачів. Інноваційні технології уможливлюють також заощадження робочої сили, підвищення технологічної гнучкості виробництва, поліпшення умов, безпеки та продуктивності праці, матеріало-, ресурсо- і енергозбереження та екологічної ситуації в регіоні. Інтенсифікація інноваційних процесів дасть значний імпульс розвитку наукоємких виробництв.

Основним видом інноваційної діяльності промислових підприємств Карпатського регіону є освоєння інноваційних видів продукції. Безумовним лідером за інтенсивністю їх впровадження впродовж останніх трьох років залишається Івано-Франківська область. Друге

¹³⁷ Промисловість Івано-Франківської області за 2010 рік: стат. зб. – Івано-Франківськ: ГУС у Ів.-Фр. обл., 2011. – С.51

¹³⁸ Інноваційна діяльність у Львівській області: стат. зб. – Львів: ГУС у Лівів. обл., 2011. – 85 с.

¹³⁹ Промисловість Буковини. Статистичний збірник. Чернівці: ГУС у Чернів. обл., 2011. – 184 с.

¹⁴⁰ Інноваційна діяльність у Закарпатській області. Статистичний збірник. Ужгород: ГУС у Закарпат. обл., 2011. – 72 с.

місце за цим показником займає Львівська область. У 2011 р. на ці дві області припадало 81% освоєної інноваційної продукції на промислових підприємствах Карпатського регіону. Однак, незважаючи на деяке пожвавлення у Карпатському регіоні діяльності щодо впровадження інноваційних видів продукції його частка в Україні впродовж останніх трьох років зменшується майже вдвічі, а саме з 20,9% у 2009 р. до 10,9% у 2011 р., тоді як у 2003 р. на цей регіон припадала 3 частина впроваджених нових видів інноваційної продукції в Україні.

У Львівській області впродовж 2007-2011 рр. лише 8,6% загальної кількості підприємств впроваджували інноваційну продукцію, 10,4% інноваційні процеси, 3,2% організаційні інновації та 3,2% – маркетингові інновації. У 2011 р. їх освоєно 119 одиниць, тоді як у 2009 р. 152. Більш активно займались впровадженням технологічних інновацій підприємства харчової промисловості і переробки сільськогосподарських продуктів, машинобудування, хімічної та нафтохімічної промисловості¹⁴¹.

У Чернівецькій області у 2010 р. кількість впроваджених промисловими підприємствами інноваційних видів продукції становила 54 найменувань, що наполовину менше порівняно з 2009 роком. Найбільше нової продукції було освоєно підприємствами машинобудування – 18 найменувань, виробництва харчових продуктів, напоїв – 11, виробництва меблів – 9, легкої промисловості – 7, хімічної та нафтохімічної промисловості – 4 найменування¹⁴². Разом з тим слід відзначити, що в Чернівецькій та Львівській області із загального обсягу впроваджених нових видів інноваційної продукції лише 20% є новою для ринку, а 80% – новою для підприємства.

У 2010 р., порівняно з 2009 р., на промислових підприємствах Івано-Франківської області також збільшилась кількість освоєної інноваційної промислової продукції з 125 до 167 одиниць. Найбільші обсяги освоєної інноваційної продукції припадають на підприємства машинобудування (43,2% загального обсягу інноваційної продукції області). Друге місце посідає харчова промисловість (23,2%)¹⁴³. Найменше впродовж останніх років освоєно виробництва нових видів інноваційної продукції на промислових підприємствах Закарпатської області, а саме 14 найменувань у 2010 р., проти 11 у 2009 р. та 22 – у 2008 р.¹⁴⁴.

---

¹⁴¹ За даними офіційного сайту Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

¹⁴² Промисловість Буковини у 2005-2010 роках: стат. зб. – Чернівці ГУС у Чернів. обл., 2011. – С.88.

¹⁴³ Промисловість Івано-Франківської області за 2010 рік: стат. зб. – Івано-Франківськ: ГУС у Ів.-Фр. обл., 2011. – 134 с.

¹⁴⁴ Інноваційна діяльність Закарпатської області у 2010 році: стат. зб. – Ужгород: ГУС у Закарпат. обл., 2011. – 72 с.

Позитивною тенденцією є те, що в середньому по Карпатському регіоні впродовж 2006-2009 рр. інтенсивніше ніж в середньому по Україні відбувається впровадження машин і устаткування. Однак, вже у 2011 р. ці тенденції змінюються, тобто темпи їх зростання зменшуються. Найбільша кількість нових машин та устаткування впродовж останніх років впроваджено підприємствами Чернівецької області – 17 одиниць, а найменше – Закарпатської області (2 одиниці).

У 2011 р., порівняно з попереднім, зменшилась і кількість впроваджених нових технологічних процесів на промислових підприємствах Карпатського регіону, а саме з 113 до 102 одиниць. Слід відзначити, що зменшення інноваційної активності промислових підприємств Львівської області у 2011 р. зумовило суттєве зменшення кількості впроваджених технологічних процесів, а саме з 63 до 39, тобто більш ніж в 1,6 рази. Основна їх кількість, а саме (60% загальної їх кількості) впроваджена на промислових підприємствах харчової, целюлозно-паперової промисловості та машинобудування. Однак, лише кожен третій впроваджений технологічний процес на промислових підприємствах області був маловідходний та ресурсозберігаючий. Найвищою є частка впроваджених таких процесів на промислових підприємствах Чернівецької області, а саме 71% від загальної кількості впроваджених технологічних процесів, а найнижчою – Закарпатської області (0,12%)¹⁴⁵. На рис. 4.5 наведено техніко-технологічні зміни у промисловості Карпатського регіону.

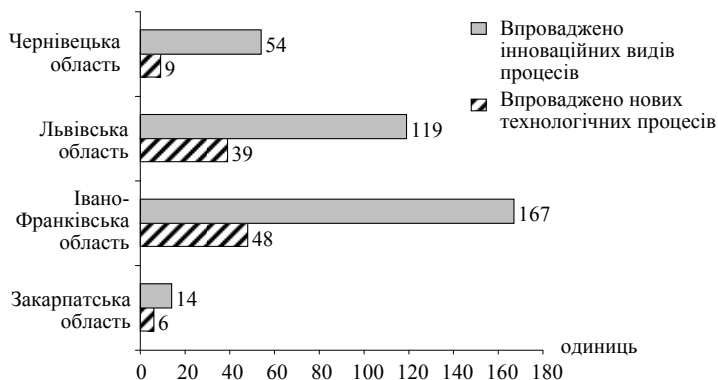

Рис 4.5. Показники техніко-технологічного розвитку промислових підприємств Карпатського регіону у 2011 році (Складено за даними офіційного сайту Державної служби статистики України. – Режим доступу: [http:// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua))

¹⁴⁵ За даними офіційного сайту Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http:// www.ukrstat.gov.ua>

Вищенаведені дані свідчать, що промислові підприємства Карпатського регіону надають перевагу придбанням нового обладнання, а не розробці власних технологій, оскільки проста заміна обладнання у порівнянні із розробкою та впровадженням результатів НДДКР є менш ризикованою і гарантує високу віддачу на вкладені кошти відразу.

Основним бар'єром для впровадження нових технологій є також недосконала законодавча база, економічна нестабільність, надмірний податковий тиск, а також відсутність коштів для фінансування інноваційних змін. На сьогоднішній день більшість ідей винахідників, які вже втілені у промисловий зразок не можуть бути реалізованими, оскільки в регіоні відсутня необхідна інноваційна інфраструктура для комерціалізації нових інноваційних технологій і поширення їх на ринок. Однією з проблем є також і недостатнє інформаційне забезпечення (інноваційні технології повинні виникати на базі потреб, а не нових знань)¹⁴⁶.

Важливу роль у веденні інноваційної діяльності відіграють фінансові можливості підприємств. Нажаль, статистичні дані свідчать про те, що більшість з них характеризуються складним фінансовим становищем та неспроможністю впроваджувати новітні розробки у виробництво. Фінансування інноваційних розробок може здійснюватися, як за рахунок використання власних коштів (доходи підприємства та амортизація), так і додатково залучених, таких як, наприклад, державний бюджет, позабюджетні фонди, кредити комерційних банків, інвестиції з інших регіонів України, іноземні інвестиції, грошові кошти населення тощо.

На сьогоднішній день фінансові можливості підприємств Карпатського регіону порівняно щодо введення інноваційної діяльності є досить низькими по відношенню до середньоукраїнських. Частка Карпатського регіону в загальнодержавних обсягах фінансування впродовж 2005-2009 рр. хоч і дещо зростає, однак і надалі залишається досить низькою. Однак, у 2010 р. ситуація змінюється і майже третина обсягів фінансування інноваційної діяльності в Україні припадає саме на промислові підприємства Карпатського регіону, зокрема Івано-Франківську область. У 2010 р. ця область посідала перше місце серед регіонів України за обсягами фінансування – 26%. Таку ситуацію зумовила значний обсяг іноземних інвестицій вкладених у розвиток хімічної промисловості, а саме 85,6% від загальної їх кількості вкладених у розвиток промисловості України загалом. Однак, вже у 2011 р., ситуація знову змінюється, і на регіон припадає лише 3% загальноукраїнського фінансування, оскільки іноземні інвестори вже не

---

¹⁴⁶ Шовкалюк В. С. Комерціалізація наукових розробок: проблеми та можливості / В. С. Шовкалюк. – Режим доступу: <http://eep.org.ua/files/2010>

вкладали такі значні кошти у розвиток промисловості, а власні можливості підприємств є незначними (рис. 4.6)¹⁴⁷.

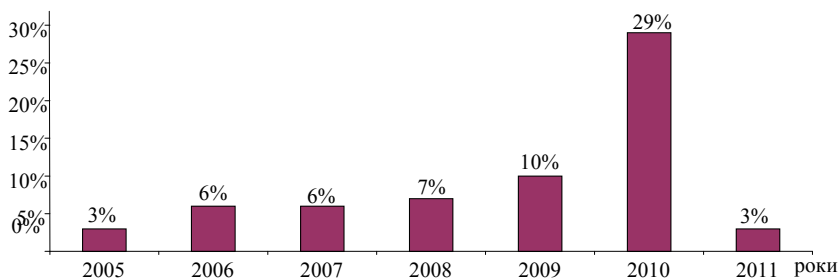

Рис 4.6. Частка Карпатського регіону в Україні за обсягами фінансування інноваційної діяльності у 2005-2011 рр. (Складено за: За даними офіційного сайту Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>; За даними: Головних управлінь статистики Івано-Франківської, Закарпатської, Львівської та Чернівецької областей. – Режим доступу: <http://stat.if.ukrtel.net/>; <http://www.stat.uz.ua>; <http://www.lv.ukrstat.gov.ua>; <http://www.cv.ukrstat.gov.ua/>)

У 2011 р. порівняно з попереднім в цілому по Україні витрати на здійснення інновацій збільшились з 8045,5 млн.грн. до 14333,9 млн. грн. тобто на 78%, тоді як в Карпатському регіоні навпаки зменшились майже у 6 раз, а саме 2340,8 млн.грн. до 398 млн. грн. Така ситуація зумовлена суттєвим зменшенням обсягів фінансування інноваційної діяльності в Івано-Франківській області, а саме майже в 14 раз. Більше ніж в два рази зменшились обсяги фінансування в Закарпатській області. Натомість поживлення фінансових можливостей спостерігалось на промислових підприємствах Львівської та Чернівецької областей.

Так, у 2011 р. максимум частки самофінансування був зафіксований на промислових підприємствах Закарпатської області (99,3%). Кошти на інноваційну діяльність, які надаються державними та місцевими бюджетами та позабюджетними фондами є незначними, або зовсім відсутні і тому не мають впливу на загальний розвиток інноваційної діяльності, що свідчить про низький рівень впливу органів влади на інноваційну діяльність підприємств. Так, і надалі з державного бюджету не виділяється коштів для фінансування інноваційної діяльності у Чернівецькій та Івано-Франківській областях, незначною їх частка є і у Львівській та Закарпатській областях.

¹⁴⁷ За даними офіційного сайту Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>; За даними: Головних управлінь статистики Івано-Франківської, Закарпатської, Львівської та Чернівецької областей. – Режим доступу: <http://stat.if.ukrtel.net/>; <http://www.stat.uz.ua>; <http://www.lv.ukrstat.gov.ua>; <http://www.cv.ukrstat.gov.ua/>.

Таблиця 4.6

Розподіл загального обсягу фінансування інноваційної діяльності
у 2007-2011 рр., %

	Роки	в т.ч. за рахунок			
		Власні кошти	Державного бюджету	Іноземних інвесторів	Інші джерела
Україна	2000	79,6	0,4	7,6	12,4
	2005	87,7	0,5	2,7	9,1
	2010	59,3	1,1	30	9,6
	2011	53	1	0,4	45,6
Закарпатська область	2000	12,5	—	87,4	0,1
	2005	98,6	—	1,4	—
	2010	97,2	—	—	2,8
	2011	99,3	0,7	—	—
Івано-Франківська область	2000	98,8	—	—	1,2
	2005	84,6	—	—	15,4
	2010	1,2	—	98,77	0,03
	2011	83,7	—	3,2	13,1
Львівська область	2000	38,1	0,8	49,9	11,2
	2005	82	0,1	—	17,9
	2010	66,5	0,5	0,3	32,7
	2011	90,2	0,5	5,9	3,4
Чернівецька область	2000	73,3	0,3	—	26,4
	2005	90,4	—	—	9,6
	2010	98,4	—	—	1,6
	2011	78,5	—	—	21,5

* Складено за даними: Головних управлінь статистики Івано-Франківської, Закарпатської, Львівської та Чернівецької областей. — Режим доступу: <http://stat.if.ukrtel.net/>; <http://www.stat.uz.ua>; <http://www.lv.ukrstat.gov.ua>; <http://www.cv.ukrstat.gov.ua/>

Слід також зазначити, що незначна кількість підприємств, що фінансували інноваційну діяльність за рахунок кредитів, свідчить про недосконалість податкової та кредитної політики держави, неспроможність банківської системи України за сучасних умов виконувати кредитування реального сектора, наслідком чого є недосконалість обігових коштів, що унеможлиблює інноваційно-інвестиційний процес. Тому для активізації інноваційної діяльності в Україні слід вживати наступні заходи: розробити і впровадити механізм надання пільг інноваційно активним підприємствам; здійснити середньострокове та довгострокове кредитування зі знижкою ставки інноваційної діяльності

підприємств; звільнити від оподаткування ту частину прибутку, яка спрямовується підприємствами до інноваційних фондів.

У Карпатському регіоні як і в цілому по Україні основним напрямом інноваційних витрат промислових підприємств залишається придбання машин та обладнання (табл. 4.7).

Таблиця 4.7

Розподіл витрат за напрямами проведення інноваційної діяльності у 2009-2011 рр.

	Роки	Загальна сума млн. грн.	у т.ч. за напрямами, %			
			Дослі- дження і розробки	Придбання нових техно- логій	Придбання машин та обладнання	Інші витра- ти
Україна	2009	7949,9	10,6	1,4	62,6	25,4
	2010	8045,5	12,4	1,7	62,8	23,1
	2011	14333,9	7,5	2,3	73,2	17
Закарпатська	2009	39,3	3,1	5,1	73,9	17,9
	2010	72,6	0,07	1,6	82,9	15,43
	2011	31,3	–	0,02	85,52	14,46
Івано-Фран- ківська	2009	44,7	0,3	–	98,7	1
	2010	2090,5	0,3	0,03	99,54	0,13
	2011	152,8	5,3	1,1	79,4	14,2
Львівська	2009	211,1	5	8,6	86,2	0,2
	2010	139,3	5,6	12,7	81,4	0,3
	2011	162,7	4,8	0,1	91,1	4
Чернівецька	2009	48,1	2,6	0,6	93,5	3,3
	2010	38,4	2,8	0,6	93,2	3,4
	2011	51,8	2,8	0,2	94,6	2,4

* За даними офіційного сайту Державної служби статистики України. – Режим доступу: [http:// www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua); За даними: Головних управлінь статистики Івано-Франківської, Закарпатської, Львівської та Чернівецької областей. – Режим доступу: <http://stat.if.ukrtel.net/>; <http://www.stat.uz.ua>; <http://www.lv.ukrstat.gov.ua>; <http://www.cv.ukrstat.gov.ua/>

Це зумовлено тим, що економічна ситуація в державі не сприяє довготривалим інвестиціям у результати наукових досліджень, тому виникає необхідність саме найшвидшої окупності вкладених коштів. У 2011 р. найбільше витрачено коштів на придбання машин промисловими підприємствами Чернівецької області – 94,6%. І надалі низькою залишається частка витрат на виконання досліджень і розробок, що зумовлено відсутністю у більшості випадків власної лабораторно-дослідницької бази для їх проведення. Разом з тим слід відзначити той

факт, що промисловий (заводський) сектор науки після тривалого спаду і депресії вже починає власну дослідницьку діяльність¹⁴⁸.

Найменше коштів у Карпатському регіоні підприємства витрачають на придбання нових технологій. Цей напрям включає придбання підприємствами права власності на винаходи, корисні моделі, промислові зразки та ліцензій на використання зазначених об'єктів, а також безпатентних ліцензій, ноу-хау, товарних знаків, інших інжинірингових і консалтингових послуг. Низький рівень активізації цього напрямку інноваційної діяльності зумовлений в значній мірі його недосконалим законодавчим забезпеченням.

Для оцінки комплексних результатів інноваційної активності промислових підприємств пропонуємо застосовувати й такий індикатор, як коефіцієнт ефективності використання витрат на інноваційну діяльність. Він визначається як співвідношення вартості відвантаженої інноваційної продукції до загальної вартості витрат підприємства на інноваційну діяльність. Коефіцієнт показує, який обсяг відвантаженої інноваційної продукції припадає на одну гривню витрат на інноваційну діяльність і розраховується за формулою:

$$K_{\text{эф.}} = \frac{П}{O_{\text{фин.}}} , \quad (4.1)$$

де $П$ – обсяг реалізованої інноваційної продукції,
 $O_{\text{фин.}}$ – обсяг фінансування інноваційної діяльності.

Отримані результати свідчать, що починаючи з 2008 р. найефективнішим було фінансування інноваційної діяльності на промислових підприємствах Закарпатської області. Так, у 2011 р. 1 грн. затрачена на інноваційну діяльність в області принесла підприємствам прибуток 33,4 грн. тоді як в середньому по Україні лише 3,5 грн. (табл. 4.8). Ефективнішою ніж в середньому по Україні є віддача вкладених коштів на ведення інноваційної діяльності у 2011 р. також і в Івано-Франківській та Чернівецькій областях. Натомість у Львівській області починаючи з 2007 р. цей показник є нижчим за середньо український¹⁴⁹.

¹⁴⁸ За даними офіційного сайту Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>; За даними: Головних управлінь статистики Івано-Франківської, Закарпатської, Львівської та Чернівецької областей. – Режим доступу: <http://stat.if.ukrtel.net/>; <http://www.stat.uz.ua>; <http://www.lv.ukrstat.gov.ua>; <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>.

¹⁴⁹ За даними офіційного сайту Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>; За даними: Головних управлінь статистики Івано-Франківської, Закарпатської, Львівської та Чернівецької областей. – Режим доступу: <http://stat.if.ukrtel.net/>; <http://www.stat.uz.ua>; <http://www.lv.ukrstat.gov.ua>; <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>.

Таблиця 4.8

Коефіцієнти ефективності інноваційних витрат в Україні та областях
Карпатського регіону у 2005-2011 рр.

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Україна	4,3	5	4,2	3,8	3,9	4,2	3,5
Закарпатська	16,7	11	2,8	10,8	11,3	12,1	33,4
Івано-Франківська	3,6	0,7	1,6	1,2	1,6	0,15	8,2
Львівська	4,5	5,8	3,9	2,1	3,3	2,7	3
Чернівецька	5,6	5,3	18	6,9	4	4	3,7

* За даними офіційного сайту Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>; За даними: Головного управління статистики Івано-Франківської, Закарпатської, Львівської та Чернівецької областей. – Режим доступу: <http://stat.if.ukrtel.net/>; <http://www.stat.uz.ua>; <http://www.lv-ukrstat.gov.ua>; <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>.

Розрахунок коефіцієнта ефективності інноваційних витрат в галузевому розрізі дозволив зробити висновок про значні його розбіжності як внутрішньогалузеві, так і міжрегіонально-галузеві (табл. 4.9). Так, в Закарпатській області найефективнішим було фінансування інновацій у добувній промисловості, в Івано-Франківській – в целюлозно-паперовій та легкій. Натомість у Львівській ефективність вкладення коштів є значно нижчою. Разом з тим існують і галузі, де інвестиційні вкладення в інноваційну діяльність не мали віддачі, свідченням того є те, що коефіцієнт ефективності інноваційних витрат є менший за одиницю. Так, у 2010 р. не мали віддачі вкладені кошти у розвиток підприємств з виробництва деревини у Закарпатській та Івано-Франківській області, целюлозно-паперової промисловості у Львівській області. Разом з тим слід відзначити, що рівнозначно ці процеси оцінювати не можна, оскільки вкладені кошти в інноваційні технології можуть мати віддачу через невизначену кількість років¹⁵⁰.

Одним із показників ефективності здійснення інноваційної діяльності є реалізація інноваційної продукції на ринку. Зважаючи на швидкі темпи збільшення обсягів реалізованої інноваційної продукції Карпатського регіону впродовж 2005-2009 рр. збільшується та її частка у загальному обсязі реалізованої інноваційної продукції в Україні з 2,9% до 6,7%. Однак, вже у 2010 р., зважаючи на зменшення її обсягів, частка регіону в Україні за її обсягами зменшується до 5,1%. У 2011 р.

¹⁵⁰ Промисловість Львівщини : стат. зб. – Львів : ГУС у Львів. обл., 2011. – 187 с.; Промисловість Закарпатської області за 2010 рік : стат. зб., – Ужгород: ГУС у Закарпат. обл., 2011. – 85 с.; Промисловість Буковини у 2005-2010 рр. : стат. зб., Чернівці ГУС у Чернів. обл., 2011. – 184 с.; Промисловість Івано-Франківської області за 2010 рік : стат. зб. – Івано-Франківськ : ГУС у Ів.-Фр. обл., 2011. – 134 с.

частка підприємств Карпатського регіону, які реалізовували інноваційну продукцію, в загальній кількості обстежених промислових підприємств залишається на рівні 2010 р.

Таблиця 4.9

Коефіцієнти ефективності інноваційних витрат в галузях промисловості
Карпатського регіону

Галузі промисловості	Закарпатська	Івано-Франківська	Львівська
Добувна промисловість	397,5	–	2,5
Харчова промисловість	22,5	35,4	1,5
Легка промисловість	–	725,8	3,5
Виробництво деревини та виробів з дерева	0,44	0,9	1,03
Целюлозно-паперова промисловість	–	8950,1	0,82
Хімічна та нафтохімічна промисловість	20,7	0,02	2,9
Виробництво інших неметалевих мінеральних виробів	–	9,9	3,8
Металургійне виробництво	1,1	9,6	14,8
Машинобудування	15,1	20,2	14,6
Виробництво та розподілення електроенергії	–	2,3	–

* За даними Промисловість Львівщини: стат. зб. – Львів: ГУС у Львів. обл., 2011. – 187с.; Промисловість Закарпатської області за 2010 рік: стат. зб. – Ужгород: ГУС у Закарпат. обл., 2011. – 85с.; Промисловість Буковини у 2005-2010 роках: стат. зб. – Чернівці: ГУС у Чернів. обл., 2011. – 184 с.; Промисловість Івано-Франківської області за 2010 рік: стат. зб. – Івано-Франківськ: ГУС у Ів.-Фр. обл., 2011. – 134 с.

Так, у 2005-2009 рр. обсяги реалізованої інноваційної продукції у всіх без винятку областях Карпатського регіону, за винятком Чернівецької у 2009 р, зростають, а саме з 721,5 млн.грн. до 2110 млн. грн., тобто майже в три рази. У 2010 р. її обсяги знизились до 1712,7 млн. грн., що зумовлено значним зменшення її обсягів у Івано-Франківській (на 62%), Львівській (на 45%) та Чернівецькій (на 20%) областях. Однак, вже у 2011 році внаслідок пожвавлення інноваційної активності промислових підприємств збільшились і обсяги реалізованої інноваційної продукції у 1,7 рази порівняно з 2010 р. Найвищими темпами її обсяг збільшився на промислових підприємствах Івано-Франківської області, а саме у 4 рази. У цілому по Україні темпи зростання обсягів реалізованої інноваційної продукції за цей період часу є значно нижчими і становлять лише 34,8%.

Закарпатська область посідає третє місце серед регіонів України за часткою реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої продукції області. У 2011 р. в області 11,9% загального

обсягу реалізованої промислової продукції області припадало на інноваційну, проти 3,8% від середньоукраїнського значення цього показника. Вищим від середньоукраїнського показника є рівень реалізованої інноваційної продукції у Івано-Франківській області – 5,2% та Чернівецькій області (4,9%), натомість у Львівській області – значно нижчим (1,5%).

У Закарпатській області лідером за обсягами реалізованої інноваційної продукції була металургійна промисловість (37,3% від загального обсягу виробленої промислової продукції). Досить високими є її обсяги і на підприємствах машинобудування (26,5%) та хімічної промисловості (20,3%).

У Львівській області найвищою є частка реалізованої інноваційної продукції, яка вироблена підприємствами машинобудування, вона становить 7,2% загального обсягу реалізованої продукції галузі. В області реалізовували інноваційну продукцію 59 підприємств області, із них: продукцію, що є новою для ринку – 16, продукцію, що є новою тільки для підприємства – 51. Лише кожне шосте підприємство області реалізовувало інноваційну продукцію за межі України. В Івано-Франківській області безумовними лідером за обсягами реалізованої інноваційної продукції є машинобудівні підприємства (24,3% реалізованої промислової продукції)¹⁵¹.

Слід відзначити, що значна частка виготовленої інноваційної продукції йде на експорт. Безумовним лідером за часткою експортованої інноваційної продукцією є Закарпатська область. Так, підприємствами області експортовано у 2011 р. 94% інноваційної продукції. Значно нижчою, однак доволі високою, є частка експортованої інноваційною продукції у 3-х інших областях Карпатського регіону: майже третина у Івано-Франківській та Чернівецькій областях, а саме відповідно 29,3% та 29,9%, 18,1% – Львівської області¹⁵².

Підвищення технологічного розвитку промисловості характеризується діяльністю, щодо придбання нових технологій в Україні та за її межами. В Україні впродовж 2005-2011 рр. кількості придбаних нових технологій збільшилась з 237 одиниць до 672 одиниць. Найвищий пік активізації цього процесу зафіксовано у 2007 р. (1141 одиниця), проти, наприклад, 237 у 2005 р. та 382 – у 2006 р.

¹⁵¹ За даними офіційного сайту Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>; За даними: Головних управлінь статистики Івано-Франківської, Закарпатської, Львівської та Чернівецької областей. – Режим доступу: <http://stat.if.ukrtel.net/>; <http://www.stat.uz.ua>; <http://www.lv-ukrstat.gov.ua>; <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>; Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2011 році: стат. зб. – Київ: ДСС України, 2012. – 305 с

¹⁵² Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2011 році: стат. зб. – Київ: ДСС України, 2012. – 305 с

На промислових підприємствах Карпатського регіону активізація діяльності щодо придбання нових технологій в Україні спостерігається у 2006-2008 та 2010 рр. Натомість у 2011 р. порівняно з попереднім, їх кількість суттєво зменшилась, а саме з 76 одиниць до 55 одиниць. Лідером за кількістю придбаних нових технологій в Карпатському регіоні є підприємства Івано-Франківської області. Нові технології промислові підприємства Карпатського регіону закуповують і за межами України. Однак, у 2011 р. їх кількість зменшилась, а саме з 48 до 39 одиниць. Слід також відзначити, що впродовж 2009-2010 рр. Івано-Франківська область займала перше місце серед регіонів України за кількістю придбаних нових технологій за межами України. Однак, у 2011 р. перемістилась на друге місце після м. Києва¹⁵³. Зважаючи на це, що у 2011 р. активізація діяльності промислових підприємств Карпатського регіону знизилась, зменшилась і його частка в Україні за цими показниками. Місце Карпатського регіону в Україні, щодо придбання нових технологій, як в Україні так і за її межами подано на рис. 4.7

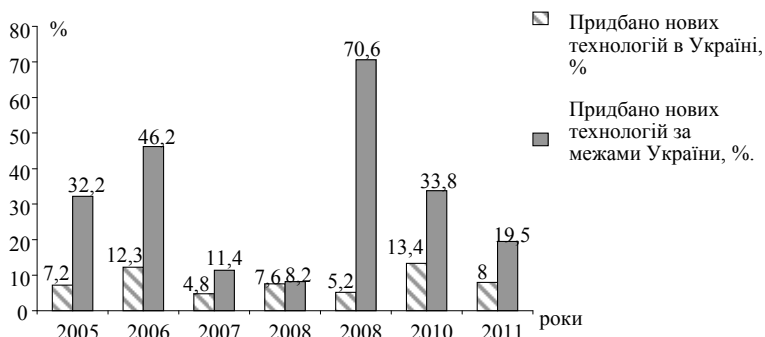

Рис.4.7 Частка промислових підприємств Карпатського регіону в Україні, що придбали нові технології в Україні та за її межами у 2005-2011 рр.

(Розраховано за: Інноваційна діяльність Львівської області за 2008 рік. Стат. зб., Львів: ГУС у Львів. обл., 2009. – С. 85; Інноваційна діяльність Львівської області за 2010 рік : стат. зб., Львів: ГУС у Львів. обл., 2011. – С. 62.; Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2011 році. Стат. зб., К. : ДСС України, 2012. – 305 с.)

Найбільші запозичення іноземних технологій здійснювали ті галузі промисловості, які традиційно мають досить розвинуту виробничу та наукову базу, а саме підприємства хімічної та нафтохімічної

¹⁵³ Інноваційна діяльність Львівської області за 2008 рік: стат. зб. – Львів: ГУС у Львів. обл., 2009. – С. 85; Інноваційна діяльність Львівської області за 2010 рік: стат. зб. – Львів: ГУС у Львів. обл., 2011. – С. 62

промисловості, металургійні та машинобудування. Це свідчить про те, що українська наука втрачає зв'язок з потребами власного виробництва, залишаючи вітчизняну промисловість в залежності від зарубіжного науково-технологічного досвіду. Надзвичайно великий зиск провідних фірм від інноваційної діяльності обумовлена тим, що вони під гаслом експорту новітніх технологій насправді передають не дуже ефективні та застарілі технології.

Вище наведені дані свідчать, що впродовж останніх років лише незначна частка підприємств Карпатського регіону здійснювала інновації. Основним напрямом інноваційної діяльності залишається придбання нових засобів виробництва. Виходячи із структури фінансового забезпечення інноваційної діяльності промислових підприємств слід зазначити, що держава не приділяє цьому питанню належної уваги. Пріоритетним джерелом інвестування інновацій і надалі залишаються власні кошти підприємств чого явно недостатньо, оскільки діюча система оподаткування не стимулює довгострокові накопичення підприємств, що дозволило б останнім реалізувати інноваційні проекти. Регіональна інноваційна сфера ще не стала привабливою, також і для іноземних інвесторів, за винятком Івано-Франківської області у 2009-2010 рр. Тобто основні зусилля як регіональних так і державних органів влади повинні бути направлені на всебічне стимулювання інноваційної діяльності. Вирішити дану ситуацію можна лише на основі вдосконалення як фінансових так і нормативних механізмів її регулювання. Необхідно також здійснювати і підтримку інноваційної діяльності, яка має міжгалузевий характер і сприяє розвитку виробничого потенціалу регіону загалом.

4.3. Оцінка рівня інноваційності промислових підприємств регіону

На сьогоднішній день можливості інноваційного розвитку промислових підприємств у різних регіонах значно різняться між собою та залежать від рівня їх економічного розвитку, а саме від: стану та якості наявного наукового, освітнього і технологічного потенціалу, наявності інноваційної інфраструктури, привабливості інвестиційного клімату тощо. Основною невирішеною проблемою і надалі залишається низький рівень інноваційності промислових підприємств. Така ситуація зумовлює низьку якість промислового потенціалу, а саме різке зниження технологічного рівня виробництва, спрацювання знарядь праці та основних фондів, скорочення обсягів і асортименту продукції, а також погіршення її якості, витіснення вітчизняної продукції з внутрішнього й зовнішнього ринків і заповнення внутрішнього ринку імпортними товарами, не завжди високої якості, а також зменшення обсягів надходження до бюджету. До вищенаведеного слід додати

також і системну макроекономічну проблему – кризового спаду промислового виробництва у 2008-2009 рр., яка посилила диференціацію суб'єктів господарювання і ускладнила вирішення стратегічних завдань інноваційного розвитку їх промислового потенціалу.

На думку експертів, однією з причин, що перешкоджає зростанню інноваційної активності, є недостатньо розвинена методична база оцінки рівня інноваційності промислових підприємств, а відповідно і розробка інструментів управління інноваційною діяльністю з урахуванням реалізації стадій життєвого циклу і етапів інноваційного процесу на підприємстві. Лише надійній інструментарій оцінки рівня інноваційності може стати основою для вдосконалення практики планування і здійснення інноваційної діяльності в регіоні, оскільки саме регіональний рівень управління потребує понад усе забезпечення структурних перетворень, розширеного відтворювання на сучасній технологічній основі, оновлення основних фондів, а також активізації інноваційно-інвестиційної діяльності. Результати оцінки матимуть значний вплив у процесі прийняття управлінського рішення щодо вибору методів стимулювання інноваційної діяльності промислових підприємств, що в кінцевому результаті сприятиме покращенню загальної економічної ситуації в регіоні. Проведення оцінки рівня інноваційності промислових підприємств регіону повинне здійснюватися з метою визначення його основних конкурентних переваг і найефективніших напрямів інноваційного розвитку регіональної економічної системи загалом. Тобто для вироблення адекватної моделі інноваційного розвитку певного регіону необхідно здійснити аналіз рівня його інноваційності.

У цілому, під інноваційністю слід розглядати інтенсивність здійснення суб'єктами господарювання діяльності з розробки і впровадження нових технологій та технологічних процесів, продуктів, методів виробництва, а також їх участь у інших видах інноваційної діяльності – придбання патентів і безпатентних ліцензій, проведення маркетингових досліджень внаслідок чого відбувається покращення кінцевих результатів діяльності промислових підприємств. Інноваційність промислових підприємств в значній мірі залежить також і від вибору та реалізації відповідної стратегії інноваційного розвитку підприємства, ступеня забезпеченості підприємства тими або іншими ресурсами в інноваційній сфері і якістю інноваційного менеджменту на самих підприємствах. Вона пов'язана також і з ступенем залучення науки і бізнесу в інноваційний процес і результативністю даної співпраці. Інноваційність також пов'язана як з розвитком нової техніки, так і з трансфером технологій.

У свою чергу підвищення рівня інноваційності зумовить не просто збільшення випуску кінцевої продукції за рахунок більш раціонального використання ресурсів, а технологічні зрушення в самій структурі та

організації виробничого процесу, методах і пропорціях розподілу одержаних матеріальних ресурсів. Тобто інноваційність промислових підприємств слід розглядати як новий ресурс економічного зростання, який модифікує їх промисловий потенціал, в контексті насичення ринку регіону диференційованими конкурентоспроможними промисловими товарами для задоволення зростаючих потреб населення.

На сьогоднішній день головну складність у промисловому освоєнні тієї чи іншої технології інколи становлять не стільки оволодіння базовими знаннями, скільки розробка процесів одержання конкретного інноваційного продукту, просування його на ринки, вихід виробництва на стабільну прибутковість. Інноваційна активність регіонів втілює більш цілісний підхід, сконцентрований водночас на створенні і на практичному використанні знань з метою здобути комерційну віддачу від нових технологій¹⁵⁴.

На сьогоднішній день в науковій літературі немає чіткої відповіді на питання: від чого ж залежить збільшення або зниження рівня інноваційності промислових підприємства. До основних чинників, що стримують її стримують слід віднести:

- фінансові: нестача власних коштів підприємств, недостатня фінансова підтримка з боку держави, ускладнені умови залучення зовнішніх ресурсів, наприклад, високі ставки кредитування;
- організаційні: нерозвиненість ринку інноваційних технологій та інноваційної інфраструктури; відсутність зв'язків між науково-дослідним і промисловим сектором; відсутність відповідної бази і структур, необхідних для трансферу технологій;
- нормативно-правові: недосконала законодавча база інноваційної діяльності; відсутність умов для налагоджування коопераційних зв'язків з іншими суб'єктами інноваційного процесу;
- інформаційні: відсутність або недоступність систематизованої інформації про нові технології та інноваційні розробки, а також про стан та прогнозні оцінки кон'юнктури ринків збуту інноваційної продукції.

Серед причин низького рівня інноваційності промислових підприємств слід виділити також: низький платоспроможний попит на нові інноваційні види продукції; високу вартість нововведень і високий економічний ризик інноваційної діяльності через невизначеність строків інноваційного процесу; тривалі терміни окупності нововведень та інноваційних інвестицій; нераціональне використання сучасних концепцій і методів стратегічного менеджменту і маркетингу на всіх рівнях управління; відсутність належних стратегічних рішень; падіння престижу наукової праці і низький рівень матеріальної забезпеченості

¹⁵⁴ Бубенко П. Ключові моменти формування регіональних інноваційних систем в Україні / П. Бубенко, В. Гусев // Економіка України. – 2007. – №8. С.33

наукових установ, нестача кваліфікованого технічного та управлінського персоналу.

Тому для подолання негативних тенденцій у інноваційній сфері слід проводити оцінку рівня інноваційності промислових підприємств, яка і є основним критерієм ефективності розвитку та використання промислового потенціалу. В цілому, слід відзначити, що рівень інноваційності є узагальненим, динамічним показником, що описує розвиток інноваційних процесів в часі та характеризує здатність промислового потенціалу до оновлення, за критеріями технологічності та динамічності. Наприклад, потенціал може бути значним з кількісної точки зору, а саме охоплювати значні матеріально-технічні інформаційні та трудові ресурси, але при цьому мати низький якісний рівень і через це не мати на промисловий розвиток істотного позитивного впливу¹⁵⁵.

Проте на сьогоднішній день відсутній комплексний підхід до оцінки інноваційності як чинника економічного зростання, тобто залишається невирішеним принципове питання: яким є ступінь впливу інноваційної діяльності на вибір напрямів підвищення темпів економічного зростання на макро- і мікроекономічному рівнях.

Основними методологічними принципами кількісної оцінки інноваційного рівня виробництва є принципи зіставленості і відносності оцінок, їхньої універсальності (застосованості до виробництв будь-якого типу); принцип множинності і системності оцінок інноваційного рівня виробництва, що передбачає побудову комплексу взаємообумовлених оцінок інноваційності, що характеризують інноваційні властивості виробництва.

Багато дослідників рівень інноваційної активності пов'язують з існуючими технологічними укладами. Це вони обґрунтовують тим, що кожна з використовуваних «технологічних розробок» пов'язана з тим або іншим технологічним укладом. Виділяються також і критеріальні ознаки кожного з технологічних укладів. Однак, цей підхід не може дати реальної ситуації щодо оцінки рівня інноваційного розвитку, оскільки при виділенні технологічних укладів не вказується головне на які кінцеві результати і в якій мірі має вплив кожен технологічний уклад¹⁵⁶.

Для оцінки інноваційної активності пропонують застосовувати також і три методичні підходи: формальний, ресурсно-витратний та результатний.

---

¹⁵⁵ Лучик В.Є. Інноваційна політика розвитку регіонів / В.Є. Лучик. – Режим доступу: <http://elibrary.nubip.edu.ua/13350/1/111ve.pdf>

¹⁵⁶ Садков В. Г. Оценка уровня инновационности экономики и ключевые направления формирования целостной многоуровневой национальной инновационной системы / В. Г. Садков, П. Н. Машегов, Е. А. Збинякова // Инновационная экономика. – №1. – 2006. – С.49.

Формальний підхід передбачає поділ промислових підприємств на дві групи: інноваційно активні і інноваційно неактивні. **Ресурсно-витратний підхід** заснований на визначенні вартості ресурсів, які використовуються на всіх стадіях інноваційного процесу. Для реалізації даного підходу необхідно визначити: види діяльності, що класифікуються як інноваційні; види ресурсів і витрат, які будуть враховані при оцінці. **Результатний підхід** заснований на ідентифікації можливих ефектів (економічних, науково-технічних, соціальних, екологічних), які отримало або отримає підприємство, галузь, регіон від здійснення інноваційної діяльності і їх вартісної оцінки. Для реалізації даного підходу необхідно ідентифікувати ефекти, які будуть враховані при оцінці інноваційної активності¹⁵⁷. Даний показник свідчить про те, наскільки ефективним є вкладення інновацій у виробництво нового продукту та дозволяє дослідити динаміку інноваційного циклу. Зниження цього показника свідчить про спад виробничої діяльності і є сигналом для розробки і впровадження нових технологій.

Однією з найбільш поширених методик є оцінка рівня інноваційної активності підприємств через прибуток та економічне зростання. Однак, недоліком цієї методики є те, що на динаміку цих показників впливають не лише інновації але і інвестиції які направлені на модернізацію виробництва.

Ряд авторів пропонує для наскрізної оцінки рівня інноваційності економіки використовувати показники ресурсоемності валового внутрішнього продукту (ВВП) – для національного рівня, валового регіонального продукту (ВРП) – для регіонального рівня, випуску інноваційної продукції – для промисловості.

У даний час для оцінки динаміки розвитку інноваційних процесів ряд авторів пропонує вводити систему статистичних показників, яка на їх думку повинна всесторонньо характеризувати досліджуваний процес. Існує декілька поширених видів показників, що використовуються для дослідження інноваційної ситуації в регіоні:

- макроекономічні характеристики регіону (валовий внутрішній продукт, доходи підприємств, інвестиції у науку і інновації);
- показники, що характеризують відкритість економіки регіону (коефіцієнти імпорту та експорту товарообміну);
- показники галузевої структури (обсяги випуску продукції підприємствами різних галузей в регіоні, валова додана вартість).

У зарубіжних дослідженнях інноваційна складова розвитку оцінюється в складі комплексних індексів конкурентоспроможності, розроблених Всесвітнім економічним форумом (World Economic

¹⁵⁷ Реутов А. Ю. Практическая интерпретация количественной оценки инновационной активности организации / А. Ю. Реутов. – Режим доступа: <http://sun.tsu.ru/mminfo/000063105/352/image/352-160.pdf>

Forum). До них можна віднести індекс макроекономічної конкурентоспроможності, мікроекономічної конкурентоспроможності, або конкурентоспроможності бізнесу (Business Competitiveness Index – BCI), розвитку комунікаційного середовища (Networked Readiness Index – NRI); індекс технологічних досягнень UNDP (Technology Achievement Index – TAI).

Існують також і спеціалізовані інноваційні індекси, до яких відносяться індекс здатності до інновацій (Innovation Capacity Index), який також розробляється Всесвітнім економічним форумом. У всіх цих індексах пріоритетний напрям оцінки здійснюється через реально існуючі досягнення, що вимірюються шляхом опитувань і (або) за допомогою об'єктивних статистичних показників. Зазвичай використовуються наступні показники: кількість патентів, чисельність вчених і інженерів, зайнятих дослідженнями і розробками, застосовуються і непрямі індикатори, наприклад, кількість студентів¹⁵⁸.

Відсутність у даний час визначених усталених підходів до вимірювання стану інноваційних процесів робить актуальною побудову системи показників оцінки рівня інноваційності промислових підприємств. З погляду системного підходу безліч показників повинні бути цілісною системою, що дозволяє найповніше, адекватно і всесторонньо оцінити ситуацію в інноваційній сфері регіону.

Запропонована нами система показників дозволяє співставити регіони України за рівнем інноваційності їх промислових підприємств. Так, одним з показників інноваційності є показник, що відображає ступінь участі підприємств регіону в інноваційному процесі і розраховується як відношення кількості підприємств, що запропонували на ринок або, що впровадили у виробництво одну або більше технічних інновацій до загальної кількості підприємств, що функціонує в регіоні. Для оцінки рівня інноваційності слід використовувється і показник, що відображає відношення обсягу продажу нових і модернізованих товарів до загального обсягу реалізованої промислової продукції. Оскільки у різних регіонах кількість інноваційно активних підприємств значно різниться, тому такі показники, як кількість впроваджених технологічних процесів, кількість впроваджених інноваційних видів продукції та обсяг витрат на фінансування інноваційних розробок бралися в розрахунок на 1 інноваційно активне підприємство.

Кожен з показників, який береться для розрахунку рівня інноваційності має самодостатнє значення для аналізу окремих її аспектів і на їх основі можна визначити сукупну результуючу характеристику цього процесу. Вихідні оціночні показники рівня інноваційності промислових підприємств подано в табл. 4.10.

---

¹⁵⁸ Фатхутдинов Р. А. Инновационный менеджмент : учеб. для вузов. / Р. А. Фатхутдинов; 6-е изд. СПб. : Питер, 2011. – С.540

Таблиця 4.10

Вихідні показники оцінки рівня інноваційності промислових підприємств

Показники

X1	Частка інноваційно активних підприємств, %
X2	Обсяг фінансування інноваційної діяльності в розрахунку на 1-не інноваційно активне підприємство
X3	Кількість впроваджених нових технологічних процесів в розрахунку на 1-не інноваційно активне підприємство
X4	Кількість впроваджених інноваційних видів продукції в розрахунку на 1-не інноваційно активне підприємство
X5	Частка реалізованої інноваційної продукції в загальних обсягах реалізованої промислової продукції, %

Інтегральна оцінка рівня інноваційності промислових підприємств визначається як усереднена величина цих показників. Слід відзначити, що запропонована система показників комплексної оцінки рівня інноваційної активності є відкритою і при певному обґрунтуванні в неї може бути введено і інші показники, які визначають її найсуттєвіші сторони та ознаки.

Для аналізу рівня інноваційності ми використовуємо вихідні статистичні показники, які є неоднорідними і мають різні одиниці вимірювання, оскільки описують різні її характеристики. Тому, для об'єктивності аналізу, всі вихідні показники потрібно привести до співвимірного вигляду. Така процедура називається нормуванням їх значень і виконується згідно виразу:

$$\hat{x}_{ij} = \frac{x_{ij} - \bar{x}_j}{\sigma_j}, \quad (4.2)$$

де $\hat{x}_{ij}$ — нормоване значення відповідного показника,
 i — кількість районів,
 j — кількість показників,
 x_{ij} — вихідний показник,
 $\bar{x}_j$ — середнє арифметичне значення вихідного j показника,
 σ_j — середнє квадратичне відхилення значень j показника.
 Середнє арифметичне відхилення показників визначаємо за формулою:

$$\bar{x}_j = \frac{1}{m} \sum_{i=1}^m x_{ij} \cdot (j = \overline{1, n}). \quad (4.3)$$

Далі розраховуємо середнє квадратичне відхилення за наступною формулою:

$$a_j = \sqrt{\frac{1}{m} \sum_{i=1}^m (x_{ij} - \bar{x}_j)^2}. \quad (4.4)$$

Для порівняння чи відбулися зміни в рівнях інноваційності промислових підприємств в регіонах України розрахунки проводилися за даними 2005 та 2010 рр.

Проведене дослідження підтверджує, що регіони України досить нерівнозначні між собою й обтяжені суттєвими диспропорціями щодо рівня їх інноваційного розвитку. Так, в Україні існують регіони випереджаючого інноваційного розвитку і регіони з низьким попитом на інноваційні продукти. Істотні відмінності між ними за цим критерієм, викликані, насамперед, галузевою структурою виробництва та його розміщенням.

З рис. 4.8 видно, що безумовним лідером за рівнем інноваційності у 2005 р. є Сумська область та м. Київ. Сумська область випередила м. Київ за обсягами фінансування інноваційної діяльності (майже у 2 рази), суттєвої активізації діяльності, щодо впровадження інноваційних видів продукції (у 3 рази) та технологічних процесів (у 1,7 рази), що у свою чергу і зумовило більші обсяги реалізованої інноваційної продукції порівняно з столицею (Сумська область – 18,9%, м. Київ – 16%).

Значно вищий за середній мають рейтинг за рівнем інноваційності Запорізька (за рахунок активного впровадження технологічних процесів кількість яких значно перевищує середнє значення по країні) та Донецька області (за рахунок високих обсягів фінансування, які значно перевищують середнє значення по країні). Вище середнього є рейтинг інноваційності у Одеській, АР Крим, Харківській та Миколаївській областях. Характерною рисою цієї групи регіонів є висока частка реалізованої інноваційної продукції.

Хоча за іншими критеріями вони значно різняться між собою. Так, Одеська область є лідером в цій групі – за кількістю впроваджених інноваційних видів продукції, АР Крим – впроваджених технологічних процесів, Харківська – за часткою інноваційно активних підприємств, Миколаївська – за обсягами фінансування. Всі ці показники є значно вищими за середнє їх значення по Україні.

Більшість регіонів, а саме 19 мають рівень інноваційності нижчий за середній по Україні. До цієї групи увійшли переважно аграрні області, кількість інноваційно активних підприємств в яких є невисокою, тому значно менше ними впроваджується технологічних процесів і інноваційних видів продукції. Слід також відзначити, що за

деякими параметрами інноваційної діяльності ці області займають і непогані позиції, однак інші є дуже низькими¹⁵⁹.

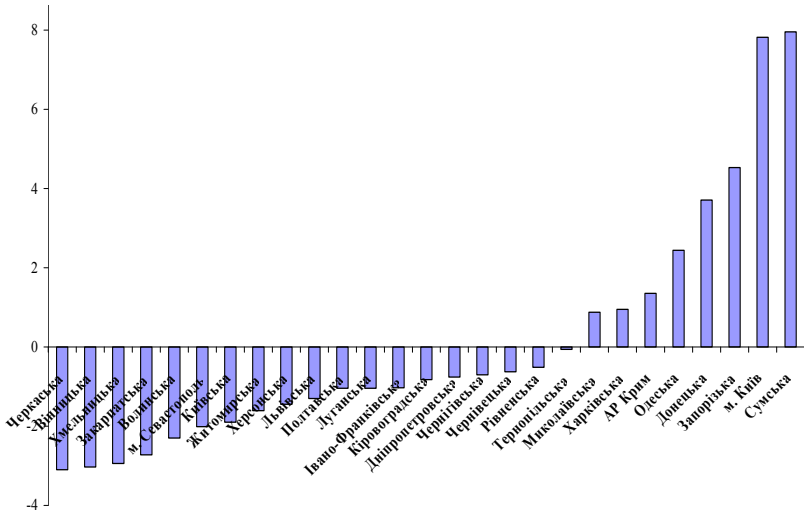

Рис. 4.8. Індекс інноваційності промислових підприємств регіонів України у 2005 р. (Розраховано за: Промисловість Львівщини: стат. зб. – Львів : ГУС у Львів. обл., 2006. – 185с.)

Успіхи в інноваційній діяльності у м. Києві, Сумській, Запорізькій, Донецькій і Одеській областях пов'язані з підготовкою і початком реалізації в них моделей інноваційної діяльності на регіональному рівні. До основних моделей інноваційної активності щодо впровадження та поширення інновацій на промислових підприємствах відносяться: інновації продукції; інновації технологічних процесів; інновації персоналу; інновації управлінської діяльності, мотивування персоналу до впровадження інновацій¹⁶⁰. Тому для підвищення рівня інноваційності більшості українським регіонам слід використовувати досвід реалізації у них моделей інноваційної діяльності, для активізації наявного інноваційного потенціалу, що у свою чергу сприятиме підвищенню конкурентоспроможності діючих промислових підприємств і створенню умов для залученню інвестицій у інноваційні розробки.

Проведений аналіз рівня інноваційності промислових підприємств у 2011 р. свідчить, що рейтинг регіонів за цим показником дещо

¹⁵⁹ Промисловість Львівщини: стат. зб. – Львів: ГУС у Львів. обл., 2006. – 185 с.

¹⁶⁰ Казанцев А. К. Основы инновационного менеджмента: теория и практика : [монографія] ; под. ред. А. К. Казанцев, Л. Э. Миндели. – М.: Экономика, 2008. – 518 с.

відрізняється, хоча у групу лідерів входять в основному одні і ті самі регіони. Позитивною тенденцією є зменшення розриву між регіонами за цим критерієм, що зумовлено активізацією інноваційної активності промислових підприємств та зменшенням міжрегіональної диференціації щодо впровадження технологічних процесів та інноваційних видів продукції¹⁶¹ (рис.4.9).

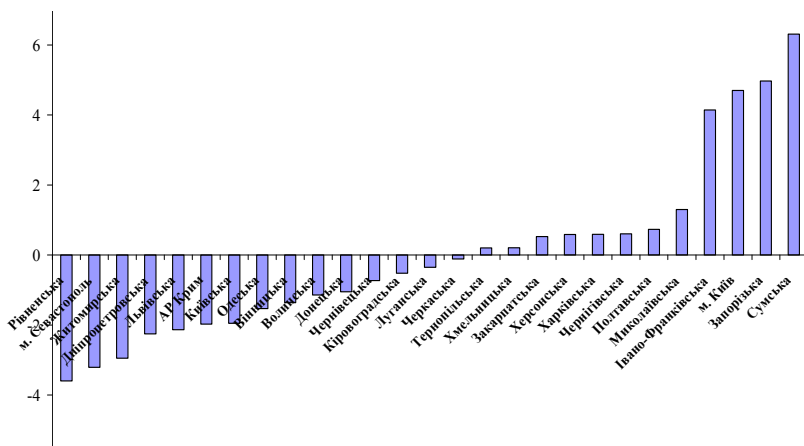

Рис.4.9. Індекс інноваційності промислових підприємств регіонів України у 2011 році (Розраховано за: Промисловість Львівщини: стат. зб. – Львів : ГУС у Лівів. обл., 2011. – 187с.)

У 2011 р. за рівнем інноваційності на перше місце і надалі виходить Сумська область, за нею слідує Запорізька область, на третьому місці є м. Київ. Сумська область є безумовним лідером перед м. Києвом за кількістю впроваджених інноваційних видів продукції та часткою реалізованої інноваційної продукції. Запорізька область випередила м. Київ за кількістю впроваджених технологічних процесів (у 39 раз) та інноваційних видів продукції (у 2 рази). Четверте місце за рівнем інноваційної активності посідає Івано-Франківська область. Високі позиції області у 2011 р. за рівнем інноваційності, проти низьких у 2005 р., зумовлені значними обсягами інвестиційних ресурсів, які надійшли в область для фінансування інноваційних розробок. Так, витрати на інновації у області були вищими у 2,7 рази, ніж в м. Києві та у 5,7 рази за середньоукраїнський обсяг фінансування. Про деяке пожвавлення інноваційної активності, свідчить зменшення кількості регіонів, які мають рівень інноваційності нижчим ніж в середньому по Україні, а саме з 19 до 15. Разом з тим, переважна більшість українських регіонів і надалі не володіє можливостями для інноваційного розвитку.

¹⁶¹ Промисловість Львівщини: стат. зб. – Львів: ГУС у Лівів. обл., 2011. – 187с.

Слід відзначити, що перша група регіонів є єдиною, де в середньостроковій перспективі може бути реалізована стратегія переходу їхніх промислових підприємств на інноваційний шлях розвитку. Реалізація інноваційного потенціалу регіонів другої групи вимагає значно більших витрат фінансових ресурсів, розробки особливих заходів державної підтримки інноваційної діяльності і може бути здійснений лише в більш тривалі терміни. Регіони третьої групи, яких є більшість, не мають на сьогоднішній день необхідних наявних ресурсів для інноваційного розвитку і відповідно модернізації промислового потенціалу.

Оцінка рівня інноваційності промислового виробництва та динаміки технологічних зрушень регіонів показала, що лідерами виступають лише ті регіони, де промисловість поєднана з науковою сферою, вони є найбільш інвестиційно-привабливими та конкурентоспроможними. Слід також зазначити, що даний аналіз дає лише узагальнену характеристику рівня інноваційності промислових підприємств без урахування їхньої галузевої структури. Так, у групі регіонів із середнім рівнем інноваційності за окремими галузями може бути досягнута висока ефективність інвестування, і навпаки, пріоритетні регіони можуть не дати високої віддачі на вкладений капітал за окремими галузями.

Далі більш детально розглянемо інноваційні можливості областей Карпатського регіону. Для цього запропоновано використання графоаналітичного підходу до оцінки рівня їх інноваційності. Даний підхід дозволяє у процесі діагностики виявити слабкі місця кожної складової інноваційності регіону і сформулювати пропозиції щодо її поліпшення. Діагностика інноваційності областей Карпатського регіону здійснювалась методом порівняльної комплексної оцінки за допомогою системи показників наведеної вище (табл. 4.10). Інтегральний показник інноваційності наочно представлений у вигляді пелюсткової діаграми в полярній п'яти векторній системі координат¹⁶² (рис. 4.10).

Графоаналітичний метод діагностики рівня інноваційності має два особливих аспекти, які необхідно враховувати при його використанні, а саме – форма квадрата потенціалів може бути двох типів. Перший тип має правильну форму квадрата (тобто вектори, що створюють його є однаковими або наближаються до цього). Така область матиме збалансований потенціал, що дозволяє сформулювати ефективну політику та ряд заходів, які дадуть можливість рівномірно та в однаковій мірі збільшувати кожну складову й не утворювати дефіцит будь-якої з них, що допоможе активізувати інвестиційно-інноваційну діяльність та вивести регіон на новий ефективний рівень розвитку.

¹⁶² За даними: Головних управлінь статистики Івано-Франківської, Закарпатської, Львівської та Чернівецької областей. – Режим доступу: <http://stat.if.ukrtel.net>; <http://www.stat.uz.ua>; <http://www.lv.ukrstat.gov.ua>; <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>.

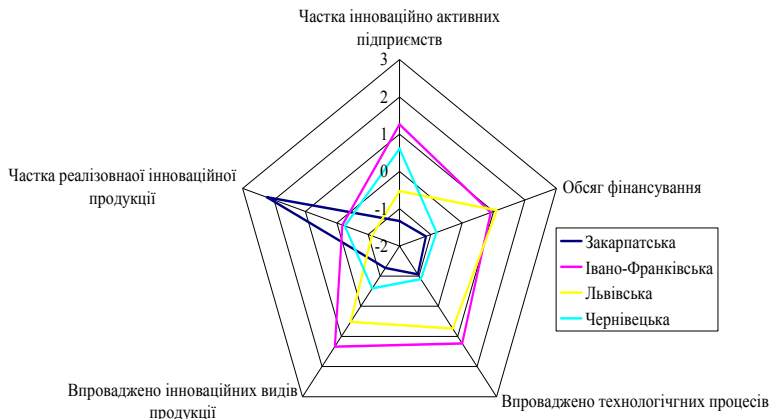

Рис.4.10. Інноваційний профіль промислових підприємств Карпатського регіону за напрямками введення інноваційної діяльності у 2011 році (Розраховано за: даними: Головних управлінь статистики Івано-Франківської, Закарпатської, Львівської та Чернівецької областей. – Режим доступу: <http://stat.if.ukrtel.net>; <http://www.stat.uz.ua>; <http://www.lv.ukrstat.gov.ua>; <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>.)

Другий тип має спотворену форму квадрата з таких причин: або один вектор розвинутий більше за інші («хворобливий» вектор), або всі вектори розвинуті по-різному (дисгармонія векторів). Якщо квадрат інноваційності областей наближається до іншого типу, то такий потенціал потребує негайних перетворень у напрямі поліпшення збалансованості його елементів та розробки ефективної політики щодо збільшення рівня дефіцитної складової. Тобто його витягнутість в тому або іншому напрямку свідчить про розбалансованість компонентів рівня інноваційності.

З рис. 4.10 видно, що області Карпатського регіону значно відрізняються між собою за різними критеріями інноваційності. Свідченням того є те, що усі області мають спотворену форму квадрата, оскільки усі вектори інноваційності розвинені по-різному. Так, Івано-Франківська область є безумовним лідером за обсягами впровадженої інноваційної продукції, Львівська – за обсягами фінансування, Закарпатська – за часткою реалізованої інноваційної продукції, Чернівецька – за часткою інноваційно активних підприємств.

У загальному підсумку перше місце серед областей Карпатського регіону за рівнем інноваційності посідає Івано-Франківська область, за нею слідує Львівська. У двох інших областях рівень інноваційності є нижчим ніж в середньому по Карпатському регіону (3-тє місце – Чернівецька, 4-тє – Закарпатська області).

У цілому слід відзначити, що низький рівень інноваційності українських підприємств зумовлює значні втрати конкурентних позицій

національних товаровиробників. Тому проблема переходу української промисловості на інноваційний шлях розвитку, залишається однією з найбільш актуальних, а її вирішення вимагає подальшого вдосконалення механізмів управління розвитком суб'єктів господарювання на основі використання інноваційних підходів. Причому, ці зусилля необхідно зосередити насамперед на активізації інноваційної діяльності на такому рівні, який би дозволив здійснити системну технологічну модернізацію наявного промислового потенціалу регіону. Визначальну роль у підтримці модернізації має відіграти система державного регулювання у сфері інноваційно-інвестиційної діяльності направлена на здійснення цілеспрямованої інвестиційної політики, сутність якої полягає в розробці стратегії, тактики та механізмів реалізації інвестиційної діяльності, які б стимулювали ефективний інноваційних розвиток промисловості та базувалися на загальній концепції забезпечення відтворювальних процесів у виробництві.

4.4. Екологічна складова модернізації промисловості регіону

Наслідки промислового розвитку в Україні призвели до погіршення екологічної ситуації, оскільки промислові підприємства найбільше забруднюють навколишнє природне середовище. Для запобігання глобальній і локальній екологічним кризам необхідна зміна розвитку промисловості, яка дозволяє задовольнити потреби сьогодення, але не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби.

Проблема взаємозв'язку економічного розвитку та екологічної безпеки країни є надзвичайно актуальна, а її розв'язання необхідно розпочинати з рівня підприємств промислово-виробничої сфери, які слід вважати первинною ланкою в процесі екологізації виробництва.

Сьогодні під екологізацією розуміють процес поступового і послідовного впровадження систем технологічних, управлінських та інших рішень, які дозволяють підвищувати ефективність використання природних ресурсів і умов поряд з покращенням або хоча б збереженням якості природного середовища. Це одна з головних вимог сучасності в умовах глобальної екологічної кризи. В соціально-економічному плані екологізація повинна спиратися на перехід до природозберігаючих методів господарювання, а в технічному – на екологізацію технологій виробництва і природокористування.

Екологізація промислового виробництва передбачає постійне відтворення наукових ідей, інформаційних матеріалів, технічних засобів і технологічних рішень у забезпеченні екологічних умов виробництва¹⁶³.

¹⁶³ Мельник Л. Г. Екологічна економіка: підручник / Л. Г. Мельник. – 3-тє вид., випр. і допов. – Суми : ВІД «Університетська книга», 2006. – 367 с.

В усіх галузях промисловості Карпатського регіону, що чинять найвищий антропогенний вплив на навколишнє природне середовище, перші місця традиційно посідають базові галузі, такі як добувна, харчова, хімічна промисловість, металургія, виробництво електроенергії. Несприятливий вплив зазначених галузей виявляється як при видобуванні і використанні природних ресурсів, так і при споживанні продуктів виробництва, але найбільш екологоруйнівною сферою діяльності є видобування і використання природних ресурсів (нафта, газ, сірка, калійні добрива, ліс та ін.), а також підприємства по видобутку і виробництву палива, кам'яного і бурого вугілля, нафти і нафтопродуктів, природного газу, електроенергії.

Видобуток кам'яного вугілля сконцентрований у Львівсько-Волинському басейні. Більше ніж половина кам'яного вугілля збагачується (м. Червоноград). Буре вугілля видобувається тільки в Закарпатті (с. Ільниця Іршавського району).

Останнім часом знизилась кількість викидів шкідливих речовин від видобутку нафти і газу за рахунок виснаження родовищ. Діють нафтопереробні потужності в містах Дрогобич, Надвірна, Львів. Головні центри видобутку й акумуляції природного привізного газу – Дашава, Рудка, Угерське, Більче (Львівська обл.).

Найбільша частка забруднених речовин в електроенергетиці припадає на водні ресурси. Електроенергетика, представлена великими Бурштинською, Добротвірською ДРЕС і рядом малих ГЕС і ТЕЦ. Теплові електростанції працюють в основному на вугіллі, яке видобувають у Львівсько-Волинському районі.

У хімічній промисловості – це переважно галузі гірничої хімії (виробництво природної сірки в м. Новому Роздолі і м. Новояворівську), видобуток калійних і кухонних солей (у Калуші, Стебнику, Солотвині). До основної хімії, яка ґрунтується на місцевій і привізній сировині, належить виробництво сірчаної кислоти (у Новому Роздолі), калійних (у м. Калуші, м. Стебнику), комплексних добрив (у м. Новому Роздолі). Розвивається хімія органічного синтезу – виробництво штучних волокон (у м. Сокалі), технічного вуглецю (у м. Дашаві), тонкого хімічного синтезу (в м. Івано-Франківськ), поліетилену (у м. Калуші).

Хімічна промисловість пов'язана з іншими промисловими комплексами: агропромисловими (виробництво мінеральних добрив), лісопромисловими (лісохімія), індустріально-будівельними (виробництво лаків, фарб).

Лісопромисловий комплекс спеціалізується в основному на виробництві меблів. З цією галуззю тісно пов'язані лісопильне виробництво, виготовлення чорнових і чистих меблевих заготовок, фанери, деревностружкових і деревноволокнистих плит, картону, паперового пластику, синтетичних смол, фурнітури. Великими центрами целюлозно-паперової промисловості є м. Жидачів, м. Рахів; лісохімії – Свалява, Великий Бичків, Перечин. Найбільшими центрами дерево-

обробної промисловості є Львів (виробництво меблів, фанери, паперового пластику), м. Івано-Франківськ (меблі) та ін. Нераціональне використання лісових ресурсів призводить до значних вирубок лісів, що в кінцевому результаті проявляється у паводках та зсувах.

Територіальну структуру Карпатському регіоні можна розділити за напрямками розміщення і використання природних ресурсів, які мають найбільш шкідливий вплив на навколишнє середовища: Бориславсько-Стебницьким (нафта, природний газ, озокерит, калійні солі, розсоли), Калусько-Долинським (нафта, газ, калійні і магнієві солі, розсоли), Надвірнянським (нафта, озокерит, кухонна сіль, менилітові сланці), Миколаєво-Роздольським (сірка, цементний вапняк, скляні і формувальні піски, цегляна глина), Яворівським (сірка, сировина для виробництва цегли), Скитським (вапняк, фосфорити), Берегово-Біганським (алуніти, барит, перліт, каолін, мінеральні фарби), Рахівсько-Солотвинським (кухонна сіль, мармур, доломіт), Ужгородсько-Свалявським (мармур, андезит), Вишківським (ртутна сировина, андезит).

Отже, як ми бачимо, основними найбільшими забруднювачами Карпатського регіону є підприємства хімічної, нафтохімічної, металургійної, електроенергетичної промисловості. Проблема очищення атмосферного повітря, ґрунтів та вод й надалі залишається невирішеною. Досі в атмосферу викидається багато окислів азоту, сірчистого ангідриду, які випадають у вигляді кислотних дощів, внаслідок чого знижується врожайність сільськогосподарських культур.

Для вирішення екологічних проблем та ефективного розвитку промисловості Карпатського регіону потрібно визначити основні напрями екологічної модернізації (рис. 4.11).

Рис. 4.11. Напрями екологічної модернізації промисловості Карпатського регіону (Складено автором)

Проникнення екологічних нововведень в промисловість проходить декількома шляхами. Найбільш розповсюджений шлях – це раціональне використання ресурсів. Другий шлях екологічної модернізації – удосконалення і модернізація технології виробництва,

втому числі уловлювання викидів, стоків і відходів не у формі забруднювачів, а у вигляді корисних матеріалів, вторинної сировини для мінімізації наслідків діяльності підприємств. Третій шлях – розвиток екологічного виробництва.

Ідеального механізму екологізації не існує. Вона знаходиться на перших фазах свого розвитку. Процес екологізації поступовий і довготривалий.

Найбільш перспективними заходами екологічної складової модернізації промисловості регіону, є заходи спрямовані на зменшення або повну ліквідацію шкідливих відходів, що забруднюють довкілля. Головний напрям – це перехід до використання замкнених технологій, для яких характерна відсутність обміну речовин із зовнішнім середовищем. Стосовно технологічної операції – це можна розуміти як процес у якому відсутні викиди твердих, рідких і газоподібних речовин – відходів. Важливе значення тут відводиться розробці нових альтернативних технологій в енергетиці, нетрадиційних матеріалів, розробка технологій на основі природних (екологічних) процесів, саме тут важливе значення має використання останніх досягнень науки і техніки. Це самий перспективний шлях екологізації промислових виробництв.

Важливим сучасним напрямком екологізації виробництва є утилізація, тобто повторне використання відходів.

Найбільш важливий захід – це регенерація первинних відходів, тобто залишення їх у циклі виробництва з метою додаткової переробки і вилучення невикористаних елементів або сполук, реалізація яких має три шляхи:

- повернення відходів у той самий виробничий процес з якого його отримано;
- використання відходів в інших виробничих процесах;
- використання у вигляді сировини для інших виробництв.

Це вже дозволяє вирішити проблему мінімізації відходів, а у окремих випадках – досягти їх повної ліквідації. Але й тут існує ряд проблем, в першу чергу фінансових, а також часто кількість відходів просто перевищує реальні можливості їх споживання. Тому найбільш перспективний напрям екологізації виробництва, слід вважати розробку принципово нових екологічних (маловідходних) технологій і перехід виробництва до основ екологічно “чистого» виробництва, що можливе за рахунок залучення екологічних інновацій.

Важливим аспектом перетворень у контексті переходу до екологічно-безпечного розвитку промисловості є впровадження екологічних інновацій для розвитку та розширення вітчизняного ринку екологічних промислових товарів і послуг.

Для забезпечення стійкого розвитку промисловості регіону, безумовно, важливого значення набуває впровадження екологічних

інновацій, під якими розуміються нові продукти, нові технології, нові способи організації виробництва, що забезпечують охорону навколишнього середовища. Ідеться про впровадження системи екологічного менеджменту, екологічного маркетингу, екотехнологій, що дозволяють забезпечити взаємодію між економічним розвитком і захистом навколишнього середовища на рівні окремих підприємств.

Впровадження екологічних інновацій пов'язано з впровадженням якісних поліпшень в організації виробництва, що і забезпечить збільшення економічного, соціального або екологічного ефекту.

Серед фахівців поширеним є висновок про те, що істотний прогрес у процесі підвищення конкурентоспроможності промисловості якраз можна буде досягнути при погодженому застосуванні екологічних інновацій у промислових виробництвах.

При використанні екологічних інновацій у модернізації промислових підприємств, їх можна класифікувати як поступові та радикальні. До поступових інновацій можна зарахувати технології, а також відповідні організаційно-управлінські інструменти екологічної ефективності та інтегральні технології, які одночасно забезпечують подвійний, технологічний і екологічний ефект¹⁶⁴.

Ознакою всіх поступових екологічних інновацій у промисловості є те, що вони забезпечують удосконалювання сформованих технологічних і організаційних принципів виробництва без якісної зміни його парадигми. Фахівці у цьому випадку акцентують увагу на змінах усередині існуючих виробничих ланцюгів створення вартості¹⁶⁵.

До радикальних інновацій можна включити інновації, що ґрунтуються на радикальному відновленні технологічної й управлінської парадигми, наприклад, новий системний дизайн (який передбачає якісну реструктуризацію існуючих продуктових ланцюгів з метою забезпечення екологічної безпеки й високого рівня ресурсозбереження в рамках екологічного життєвого циклу продукції), формування науково-природно-технологічних кластерів та добровільних еколого-економічних програм між державою бізнесом для підвищення конкурентоспроможності промислової продукції регіону на ринку¹⁶⁶.

Особливістю вирішення екологічних проблем у рамках екологічно-інноваційного підходу модернізації промислових підприємств є комплексність, під якою в цьому випадку мається на увазі цілеспрямоване відновлення не тільки техніко-технологічної основи виробництва, але і

¹⁶⁴ Дьоміна Т. А. Екологія, природокористування, охорона навколишнього середовища. / Т. А. Дьоміна. – М. : Аспект Пресс, 1997. – С. 45.

¹⁶⁵ Пахомова Н.В. Инновации экологически-устойчивого развития: ситуация в России в контексте международного опыта / Н.В. Пахомова, О.И. Сергиенко // Проблемы современной экономики. – 2004. – №1. – С. 89-96.

¹⁶⁶ Безруков В. Оценка инновационной деятельности промышленных предприятий / В. Безруков, Г. Остапкович // Экономист. – 2001. – № 5. – С. 37-41.

його організаційних принципів і маркетингових прийомів, що тільки й дозволяє розраховувати на істотний довгостроковий ефект зростання конкурентних переваг.

Організаційні й технологічні принципи, які покладені в основу екологічної ефективності розвитку промисловості, можуть бути віднесені до поступових екологічних інновацій. Вони дозволяють переорієнтуватися із застарілих очисних технологій на нове покоління технологій, спрямоване на якомога більш повне й комплексне використання природно-сировинних ресурсів і мінімізацію внаслідок цього потенційних виробничих відходів. Підвищення ефективності використання природних ресурсів дозволяє, скоротити їхній видаток на “вході» у промислове виробництво в 2 рази, збільшити рівень задоволення потреб населення також у 2 рази.¹⁶⁷

У промисловості важливого значення набуває досягнення управління процесами виробництва за рахунок екологічних інновацій. Забезпечити це можна через виробництво й просування на ринку екологічних інновацій. Однак, вітчизняна практика показує, що при низькій інноваційній активності промислових підприємств регіону частка екологічних інновацій є дуже незначною. Це пояснюється, недосконалістю механізмів стимулювання екологічно орієнтованої інноваційної діяльності й екологічного споживання, а також високим комерційним ризиком.

Для ефективного розвитку промислових підприємств, екологічний фактор має набувати все більшого значення у виробництві й мати фінансову результативність і підтримку. Для цього потрібно розглядати питання оцінки базового потенціалу для впровадження екологічних інновацій, практики ухвалення рішень у системі екологічного маркетингу, а також проблеми управління конкурентними перевагами продукту з властивостями екологічної чистоти.

Необхідно також відмітити, що існують труднощі, які виникають на етапі розроблення та впровадження екологічних інновацій у промислове виробництво. Вони полягають у тому, що складно визначити навантаження, яке чинить виробництво та продукція на довкілля та неможливість передбачити рамкові умови майбутньої утилізації відходів¹⁶⁸.

Для вдосконалення промислового виробництва у регіону доцільно використовувати такі процеси екологічних інновацій:

---

¹⁶⁷ Родіонов О. В. Особливості екологічного менеджменту в життєвому циклі виробів підприємств / О. В. Родіонов // Економіка. Менеджмент. Підприємство. – 2006. – Вип. 15. – С. 178-185.

¹⁶⁸ Белякова О. В. Екологічні інновації – шлях розвитку ринку екологічно чистих товарів / О. В. Белякова // Маркетинг і менеджмент інновацій. – Суми : ТОВ “ВТД “Університетська книга», 2011. – №4. – Т. II. – С. – 268-273. – 302 с.

- модернізація технологічних процесів і циклів розроблення й погодженого розвитку всіх функціональних ланок з видобутку ресурсів, їхнього перероблення, використання відходів і відтворення цих ресурсів;
- використання ресурсозберігаючої техніки, впровадження мало-відходних і безвідходних технологій, що забезпечують комплексне освоєння природних ресурсів, розроблення біотехнології;
- освоєння нових територій, а також розширення тих, що діють, з урахуванням екологічної безпеки населення і виробництва;
- випуск нових екологічно чистих продуктів і створення потужностей для їх виробництва;
- впровадження нових організаційних форм, включаючи удосконалення організаційно-територіальної структури потенційно небезпечних виробництв, з метою зниження їх екологічної небезпеки.

Виробники промислової продукції використовуючи екологічні інновації, при оцінці їхніх шансів на ринковий успіх мають враховувати вплив факторів екологічного тиску й екологічного втягування. Зокрема, такі, як законодавчі обмеження, вимоги національних і міжнародних стандартів, ефективність витрат, екологічно орієнтовані акції громадськості, екологічна поінформованість суспільства тощо.

Важливим елементом екологічно орієнтованої модернізаційної політики в промисловості є дотримання міжнародних стандартів.

Дотримання екологічних нормативів виробництва промислової продукції має забезпечуватись за допомогою впровадження міжнародного екологічного стандарту (ISO 14000).

Введенню нових нормативів системи екологічного розвитку передують детальне вивчення екологічної ситуації на промислових підприємствах та оцінка фінансових витрат на модернізацію технології.

Система ISO 14000 орієнтована не на кількісні параметри (обсяг викидів, концентрації шкідливих речовин) і не на технології (вимога використовувати ту або іншу техніку), а на впровадження екологічного менеджменту у виробництві. Типове положення цієї системи полягає в тому, щоб в кожному промисловому підприємстві повинні бути:

- введені певні екологічні процедури (безвідходне використання сировини);
- передбачені заходи, строге їх дотримання;
- підготовлені пакети документів (сертифікат якості продукції та ін.);
- призначені відповідальні за процесами співпраці в екологічній діяльності між галузями промисловості (за умов виготовлення продукції з участю підприємств різних галузей промисловості).¹⁶⁹

¹⁶⁹ Шаповал М.І. Менеджмент якості. Навчальний посібник / М.І. Шаповал. – К. : Знання України, 2007. – 471 с.

Офіційно стандарти ISO 14000 є добровільними. Вони не заміняють законодавчих вимог і носять рекомендаційний характер. Однак, промислові підприємства можуть використовувати їх для внутрішніх потреб, тобто як інструмент управління всією сукупністю своїх впливів на навколишнє середовище, і приводити свою діяльність у відповідність міжнародних стандартів. Стандарти можуть використовуватися і для задоволення зовнішніх потреб, за умов виходу товару на зовнішні ринки. Для цього необхідно обов'язково мати сертифікат стандарту ISO 14000, так як запропоновані сертифікати відповідності державного зразка і навіть дипломи різних виставок і конкурсів не нададуть повного підтвердження якості виготовленого продукту.

Наявність на промислових підприємствах системи управління якістю, сертифікованої за загальновизначеними міжнародними стандартами, служить не тільки гарантом якості кінцевої продукції, але й суттєво знижує ризики страховика при укладанні угод, так, як наявність сертифікату, підтверджує міжнародне визнання та високу конкурентоспроможність виготовленого товару.

Така ситуація безпосередньо впливає на ефективність розвитку внутрішнього ринку промислової продукції. Оскільки число вітчизняних підприємств, що отримали сертифікат відповідності міжнародним стандартам ISO 14000 (або перебувають у процесі сертифікації), неухильно зростає, такий документ стає життєво важливим і дає високу можливість продукції таких підприємств конкурувати з вітчизняними і зарубіжними аналогами на внутрішньому ринку.

Незважаючи на загальну динаміку покращення екологічної складової у промисловому виробництві, мало ще застосовується політика щодо впровадження нових стандартів сертифікації якості виготовлення продукції, модернізації промислових виробництв за рахунок екологічних інновацій. За таких умов забруднюючий ефект довкілля від промислової діяльності ще залишається досить високим.

Тому, щоб запобігти забрудненню довкілля виробництвом промислових підприємств, доцільно здійснити такі заходи:¹⁷⁰

- удосконалити економічний механізм природокористування, запровадити принципи «забруднювач платить», «природокористувач платить»;

- забезпечити цільове використання державою коштів природоохоронних заходів і налагодження оптимальних процедур контролю за їхньою діяльністю шляхом розробки та затвердження на державному і регіональному рівнях відповідних програм;

---

¹⁷⁰ Структурні зміни та економічний розвиток України: монографія / [Гєсць В. М., Шинкарук Л. В., Артёмова Т. І. та ін.]; за ред. д-ра екон. наук Л. В. Шинкарук; НАН України; Ін-т екон. та прогнозів. – К., 2011. – 696 с.

– сприяти та економічно стимулювати впровадження природо- і ресурсозберігаючих, маловідходних і безвідходних технологій, виробництва екологічно чистих видів продукції. Орієнтація на поглиблену переробку вторинної сировини;

– впровадити систему економічного стимулювання підприємств, що скорочують шкідливі викиди й поліпшать загальний екологічний стан виробництва, через надання пільгових кредитів і регресивне оподаткування.

Таким чином, одним із найбільш прийнятних шляхів розв’язання проблеми екологічного розвитку промисловості регіону та збереженням стану навколишнього середовища слід вважати орієнтацію на інноваційний екологічно збалансований розвиток підприємств шляхом переходу на нові принципи управління ефективністю, використовуючи еколого-економічні орієнтири прийняття рішень піднесення промисловості.

4.5. Інституційне забезпечення реалізації інноваційної політики регіону

Істотною проблемою науково-технічної і загалом інноваційної деградації вітчизняної економіки є виключна декларативність державної та регіональної політики в цьому питанні. Хоча реального фінансового чи організаційного забезпечення розвитку національної та регіональних інноваційних систем немає.

Саме тому дослідження особливостей інституційного забезпечення розвитку інноваційних процесів в промисловості регіонів та висвітлення теоретико-методичних підходів щодо розроблення сучасної інноваційної політики Карпатського регіону, концептуальне обґрунтування функціональних засад міжрегіональних інноваційних систем є актуальним та таким, що вирішує не лише ряд теоретичних, але й комплекс практичних проблем. Передусім, це стосується формування умов для розвитку конкурентоспроможного українського виробництва (на регіональному рівні) у світовому глобалізованому ринковому просторі, розбудови «економіки знань».

Занепокоєння викликає не тільки широко висвітлені недоліки в сфері кадрового та фінансового забезпечення інноваційної діяльності, невирішеності проблем впровадження інновацій, а й кількісне скорочення наукових розробок. Оскільки показники інноваційної діяльності в промисловості областей Карпатського регіону відповідають середнім значенням по Україні, тому розглянемо деякі узагальнені дані, що стосуються всієї економіки. Так, сьогодні загальна кількість виконуваних протягом звітного 2010 р. наукових робіт у розрахунку на 1000 працівників середньооблікової кількості виконавців наукових досліджень і розробок становила 424 одиниці проти 496 – у 2008 р. і

441 у 2009 р.¹⁷¹. Однак у якісному вимірі можна говорити і про деякі позитивні зміни. Адже у 2010 р. в результаті діяльності наукових організацій до вітчизняного патентного відомства було подано 8894 заявки на видачу охоронних документів на об'єкти права інтелектуальної власності, що на 18,4% більше ніж у 2009 р. До патентних відомств інших країн було подано 112 заявок, що на 31,8% більше ніж у 2009 р. цей факт є свідченням не тільки активізації інноваційної діяльності, а й підвищення ефективності функціонування інституцій інноваційної сфери.

Втім таке позитивне явище в науково-технічній сфері як збільшення кількості об'єктів прав інтелектуальної власності має швидше ситуативний характер, ніж тенденцію. Оскільки питома вага обсягу виконаних науково-технічних робіт у ВВП в Україні становить 0,9%, при необхідному мінімумі 2% (для інноваційних економік). Для порівняння, у Фінляндії – країні з найвищим індексом конкурентоспроможності в Європі, цей показник становить 3,96%.

Теж саме стосується і частки інноваційних підприємств в загальній кількості промислових підприємств. В Україні їх питома вага у 2010 р. становить 13,8% в той час як для розвинених країн їх мінімальне порогове значення становить 40%. А в таких державах як Японія, Німеччина, Швеція, Фінляндія, США взагалі більше 60%.

Актуальною проблемою сьогодення також є й те, що більшість інноваційно активних вітчизняних підприємств зосереджує свою увагу на збереження своєї присутності на традиційних ринках збуту продукції, а не створення нових ринків збуту. Це обумовлюється тим, що життєвий цикл змінності української продукції є значно довший, аніж скажімо, у німецьких виробників. Різниця складає в середньому 5 років. Така ситуація викликана тим, що український виробник через брак коштів і застарілу матеріально-технічну базу, вдається здебільшого просто до покращення якості продукції. В той час як німецькі колеги намагаються якомога частіше замінювати виробництво відносно застарілої продукції на принципово нову.

Незважаючи на таку ситуацію, інституційне середовище розвитку інноваційної діяльності в Україні є доволі широким, особливо це стосується регуляторної складової. Сюди передусім слід віднести державні інституції, що покликані забезпечити формування і реалізацію інноваційної політики на державному і регіональному рівнях (табл. 4.11), а також державні та регіональні цільові програми розвитку інноваційної діяльності в певних сферах, галузях та регіонах української економіки.

---

¹⁷¹ Наукова та інноваційна діяльність в Україні за 2010 р. : стат. зб. – К. : ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України», 2011. - 282 с. – С. 136.

Таблиця 4.11

Державні інституції формування і реалізації інноваційної політики*

Інституція	Функціональне призначення
Національна академія наук України	- Визначає наукові засади, принципи держаної політики у сфері інноваційної діяльності, пріоритетні напрями інноваційного розвитку.
Комітет з питань науки та освіти ВРУ	- Здійснює законопроектну роботу, а також підготовку, попередній розгляд питань, зарахованих до повноважень ВРУ, виконання контрольних функцій у таких сферах: освіта, наука, науково-технічна діяльність; правовий статус та соціальний захист наукових і науково-педагогічних працівників; інноваційна діяльність, розвиток високих технологій; інтелектуальна власність; організація підготовки висновків щодо наукового рівня загальнодержавних програм науково-технічного розвитку.
Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва	- Забезпечує розробку та впровадження заходів щодо підвищення інноваційної активності підприємництва.
Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України	- Забезпечує утворення та реорганізації державних наукових установ; - розробляє та організовує конкурс проектів державних цільових наукових, науково-технічних та інноваційних програм і визначення обсягу коштів державного бюджету для їх фінансування; - здійснює утворення спеціалізованих державних інноваційних фінансово-кредитних установ для фінансової підтримки інноваційних програм і проектів, розробляє статuti таких установ (положення про них) тощо.
Державне агентство України з інвестицій та розвитку	- здійснює заходи щодо розвитку наукового і науково-технічного потенціалу України, удосконалює мережу науково-дослідних установ, створює умови для збереження, розвитку і використання інноваційного потенціалу, розбудови інфраструктури тощо.
Державна інноваційна фінансово-кредитна установа	- Сприяє залученню вітчизняних та іноземних інвестицій для розвитку національної економіки, забезпечує підвищення вітчизняного потенціалу з експорту продукції, стимулювання вітчизняного виробництва продукції; надає фінансову підтримку інноваційної діяльності суб'єктів господарювання різних форм власності.
ДП «Національний центр впровадження галузевих інноваційних програм»	- Розробляє та впроваджує інноваційні програми, сприяє розвитку інноваційної інфраструктури, надає суб'єктам підприємницької діяльності та громадянам послуги, зокрема виробничі, консалтингові, правові, інформаційні.
Комітет з економічних реформ при Президентові України	- Забезпечує узагальнення пропозицій щодо напрямів та механізмів здійснення необхідних економічних реформ, в тому числі в сфері інноваційної діяльності.

* Складено автором

Варто зазначити, що вище перелічені державні інституції, які приймають участь у формування та реалізації інноваційної політики не єдині в Україні, що займаються даним питанням. Є ще ряд інших державних та регіональних структур, які щоправда підпорядковані або

ж є структурними підрозділами цих інституцій, що також здійснюють свою щодо розробки та впровадження державної та регіональних інноваційних політик. Однак, ці структури здійснюють свою діяльність виходячи із основних напрямів державної інноваційної політики та обсягів фінансування з Державного бюджету України, при тому, що внутрішні інтереси і можливості областей враховуються в другу чергу.

Тому для оптимізації міжрегіональної взаємодії в інноваційній сфері промисловості Карпатського регіону одним з пріоритетних напрямів регіональної політики має бути створення координаційного центру міжрегіональної інноваційної системи (МІС) при існуючих регіональних наукових центрах та регіональних інноваційних фондах.

Основне призначення Координаційного центру МІС: ініціювання, підтримка та поширення інформації про співпрацю, а також обмін досвідом між адміністраціями та інституціями регіонів-учасників МІС.

До основних функцій координаційного центру МІС має належати:

- промоція регіонів – учасників МІС на національному та міжнародному рівнях з метою залучення інвестиційних ресурсів та збільшення їх ролі в зовнішньому середовищі;
- розповсюдження рекламних матеріалів та публікацій, розміщення інформації на Інтернет-сторінці;
- організація циклів тренінгів для підприємців про інноваційні проекти та науково-дослідницькі програми;
- формування баз даних наукової та інноваційної інформації українських інституцій, що підтримують регіональний та локальний розвиток;
- організація та співорганізація конференцій та семінарів;
- презентація вітчизняних інституцій учасників проектів МІС та регіонів в Україні і за кордоном;
- організація стендів під час регіональних, національних та міжнародних ярмарок та форумів;
- організація наукових місій в Україні та за кордоном;
- розвиток, підтримка, поліпшення доступу українських вчених до всіх напрямків досліджень провідних та найбільш прогресуючих країн світу, базуючись на досвіді Європейських країн;
- пошук партнерів для співпраці українських фірм, наукових та освітніх інституцій.

Роль Координаційного центру МІС також полягає у формуванні експертної ради. До складу якої мають входити представники науки, влади, бізнесу, громадських організацій. Мета діяльності експертної ради полягає у оцінці та обранні пілотного інноваційного проекту, що буде реалізовуватися в рамках МІС. До критеріїв обрання пілотного інноваційного проекту слід віднести наступні:

- тривалість життєвого циклу інноваційного продукту;

- конструкційна складність виробу;
- вартість інновації;
- термін окупності проекту;
- готовність виробу;
- ступінь новизни;
- перспективи поширення;
- наявність аналогів чи подібних виробів;
- час реалізації проекту;
- ризики.

Окрім цього до основних напрямків діяльності Координаційного центру МІС належать:

- накопичення та аналіз інформації;
- випуск інформаційних повідомлень, бюлетенів, підтримка веб – сторінок, проведення з навчальними закладами, науковими установами та іншими організаціями спільних заходів, участь у конференціях, форумах та інше;
- консультативна діяльність;
- проведення консультацій в центрі, за допомогою електронної пошти, телефону, видання посібників та публікацій тощо;
- пошук партнерів;
- сприяння модернізації інноваційної інфраструктури, налагодженню та інтенсифікації науково-дослідної співпраці з інституціями регіонів-учасників МІС;
- створення баз даних українських науковців, повідомлення про пропозиції іноземних партнерів, розсіпка до партнерських організацій за кордоном пропозицій українських науковців та інше.

Для підвищення якості роботи Координаційного центру МІС в його структурі необхідно створити банк даних наукової, патентної та пошукової інформації. Метою даного інструменту є накопичення інформації і посилань на різні ресурси, що створюються на міжрегіональному і національному рівнях.

Задля спрощення пошуку інформації, необхідної науковцям для розвитку їх професійної кар'єри, а саме: стипендійних пропозицій, можливостей працевлаштування, відомостей про законодавчі та адміністративні норми регіонального і державного рівня, а також можливості участі у тих чи інших інноваційних проектах формують даний Інтернет-інструмент. Доцільним також, з точки зору науки і практики, є формування каталогів попиту та пропозиції інноваційної продукції і результатів НДДКР.

Крім ознайомлення з інформацією, що розміщується зацікавленими науково-дослідними установами, індивідуальні науковці мають можливість створити свою власну, поновлювану сторінку. Це дасть зацікавленим установам можливість знайти кандидатів, які

відповідають визначеному профілю і вимогам. Інформація про програми і пропозиції пропонуватиметься також на регіональних та національних інтернет-порталах.

Щодо другої інституції, то регіональні інноваційні фонди повинні формуватися в регіонах на основі відрахувань від податку на прибуток підприємств у розмірі 12% від загальної податкової ставки, а також за рахунок нововведеного податку на багатство, механізм управління якого є запропонований у проекті змін до Податкового кодексу України. Фінансова база таких фондів повинна мати цільове призначення і спрямовуватися виключно на фінансування пілотного інноваційного проекту в своєму регіоні.

Загалом у забезпеченні процесів інституціоналізації міжрегіональної інноваційної системи в Карпатському регіоні важливим є створення середовища для розвитку інноваційних структур на основі врахування досвіду країн з розвинутою ринковою економікою. Вирішення проблеми фінансового, правового і організаційного характеру у функціонуванні цих структур дозволить їм перетворитися на реальну модернізаційну силу, спроможну диктувати умови не лише на вітчизняних, але й світових ринках.

Водночас, головним інструментом інноваційної політики регіону в сфері промисловості є регіональні цільові програми інноваційного розвитку.

Перехід на програмний метод управління, в основу якого покладена система програм і проектів, має на меті вдосконалення діючої системи управління інноваційними процесами. Програми є основою проведення державою інноваційної політики, орієнтованої на реалізацію найважливіших завдань розвитку.

Незважаючи на широкий перелік програм, де відображаються питання інноваційного розвитку (табл. 4.12) методологія управління цільовими комплексними програмами, включаючи їх інноваційну частину для умов періоду економічної нестабільності, відпрацьована досить слабо.

З цієї точки зору програми можуть розглядатися як сукупність проектів, що утворюють єдиний мультипроект.

Досвід ФРН, Японії, Кореї, США та інших розвинених країн свідчить про те, що система управління проектами – потужний засіб виходу з економічної кризи і метод вирішення великих наукових, виробничих та соціальних проблем.

Саме цей метод є засобом управління систем, що розвиваються і змінюються, в умовах нестабільності і невизначеності, коли недостатньо опрацьовані питання законодавства, в умовах слабо контрольованого зростання цін і дефіциту ресурсів, відмови держави від безпосереднього керівництва виробничо-господарською діяльністю

підприємств, в умовах появи власників і приватних інвесторів, нестабільної податкової системи та ін.

Таблиця 4.12

Основні програми економічного розвитку в Україні, де відображені питання інноваційної політики*

Назва програми	Ключові питання інноваційної політики
Програма економічних реформ на 2010–2014 рр.	<ul style="list-style-type: none"> - визначення принципів державно-приватного партнерства у науково-технічній та інноваційній сферах; - визначення принципів і механізмів надання державної підтримки інноваційній діяльності; - проведення переговорів з Європейською Комісією щодо приєднання України до Європейського дослідницького простору; - розвиток інноваційної інфраструктури; - реалізація сучасних механізмів державної підтримки інноваційної діяльності; - підвищення рівня фінансової автономії наукових установ і ВНЗ у розпорядженні коштами; - перехід на міжнародні критерії оцінювання праці вчених, оптимізація структури державного науково-дослідного сектору; - збільшення бюджетного фінансування прикладних наукових досліджень, науково-технічних розробок та інноваційної діяльності.
Програма розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні (2011-2015 рр.)	<ul style="list-style-type: none"> - створення сприятливого регуляторного середовища, в т.ч. для забезпечення розвитку малого та середнього підприємництва; - надання державної підтримки реалізації інвестиційних та інноваційних проєктів, зокрема з метою забезпечення розвитку високотехнологічного виробництва; - удосконалення механізму комерціалізації результатів наукових досліджень та розробок і впровадження їх у виробництво; - забезпечення розвитку державно-приватного партнерства як інструменту залучення інвестицій; - реалізація інвестиційних та інноваційних проєктів, що пройшли конкурсний відбір і забезпечать розвиток базових галузей економіки.
Програма інноваційного розвитку загальноосвітніх навчальних закладів в Україні «Школи-новатори»	<ul style="list-style-type: none"> - впровадження інноваційних методів викладання і навчання; - сприяння інноваційній діяльності загальноосвітніх навчальних закладів; - впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій.
Загальнодержавна цільова науково-технічна космічна програма на 2013-2017 рр.	<ul style="list-style-type: none"> - забезпечення розвитку космічних технологій та їх інтеграції до реального сектору національної економіки і сфери національної безпеки та оборони; - удосконалення космічних систем телекомунікацій та навігації, ракетно-космічної техніки та технологій її виготовлення; - створення космічних комплексів; - поглиблення міжнародного співробітництва.

* Складено автором

Особливості формування та реалізації інноваційної політики на сучасному етапі виявляються в концептуальних засадах побудови, організаційній структурі, цілях і завданнях управління, системі методів, виконавчих економічних та організаційних механізмах, законодавчо оформлених правилах та умовах управління.

Зокрема, на сучасному етапі мають бути вжиті податкові та регуляторні важелі заохочення надання комерційними банками кредитів під інвестиційні проекти, які передбачають інноваційну діяльність в сфері промисловості. Слід відновити розбудову системи довгострокового рефінансування комерційних банків, які надають кредити для реалізації інноваційних проектів. З 2004 р. НБУ припинив практику рефінансування на термін понад 1 рік.

Будь-які стимулюючі заходи економічної політики виявляться неієдздатними без створення дієздатних суб'єктів самого інноваційного процесу, суб'єктів державного та громадського регулювання цього процесу та мережі інноваційної інфраструктури, яка забезпечуватиме поточну діяльність цих суб'єктів.

У світлі цього визначальне стратегічне завдання держави вбачається в створенні великих конкурентоспроможних фінансово-промислових корпорацій – національних економічних лідерів.

Досвід сучасних розвинених країн світу, а також «нових індустріальних країн» засвідчує, що саме в рамках контрактної співпраці малого й середнього бізнесу з великими фінансово-потужними корпораціями стало можливим інтенсивне поширення та розвиток ІКТ. В Україні, попри фактичне існування низки фінансово-промислових утворень, на нормативно-правовому рівні це питання практично не врегульоване. Необхідно докорінно модернізувати Закон України «Про промислово-фінансові групи в Україні», створивши дійсно сприятливе правове середовище для довгострокової кооперації промислового та фінансового капіталів, необхідної для реалізації проектів у сфері інформаційних технологій, створення на цій основі дієздатних промислово-фінансових груп (ФПГ), в тому числі – з участю іноземного капіталу¹⁷².

Однак таке державне стимулювання формування і розвитку фінансово-промислових груп має відбуватися лише в рамках реалізації проектів пов'язаних з базовими чи радикальними інноваціями. В іншому випадку, це може призвести до чергового «відмивання капіталу» або впливу фінансових ресурсів в офшори.

Ефективна реалізація інноваційної стратегії Карпатського регіону неможлива без створення Українського банку реконструкції і розвитку (УБРР) як державного кредитно-фінансового інституту, орієнтованого на довгострокове кредитування в цілях розвитку.

---

¹⁷² <http://www.a.kolodyuk.info/download/book.pdf> – С.64

В рамках діяльності УБРР мають:

- відбуватися розподіл бюджетних коштів, які мають інвестиційне призначення;
- обліковуватися податкові пільги інвестиційного та інноваційного спрямування, концентруватися та розподілятися кошти, отримані внаслідок цих пільг, контролюватися цільовий та строковий характер їх використання;
- розподілятися довгострокове рефінансування комерційних банків з боку НБУ під інвестиційне кредитування;
- надаватися цільові кредити під інвестиційні проекти інноваційного спрямування на пільгових умовах та з майновими гарантіями їхнього цільового використання.

Нажаль, досі не реалізованим практично залишається положення Закону «Про інноваційну діяльність» щодо визначення спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань інноваційної політики та спеціалізованих небанківських інноваційних фінансово-кредитних установ в регіонах, які мають стати суб'єктами регулювання та стимулювання інноваційної діяльності. Між тим створення мережі таких суб'єктів дієздатність Закону практично заблокована¹⁷³.

Необхідність створення великих ФПГ в регіонах обумовлена ще й тим, що існуюча фінансова система не пристосована до того, аби забезпечувати венчурний капітал для стимулювання розвитку малих інноваційних фірм. Цей недолік зумовлюється такими чинниками, як нормативні обмеження, що стосуються різних видів інституцій, неспроможність фінансових установ оцінити вартість технологічних винаходів або нововведень, викликаних потребами ринку, а також потребою застави у вигляді матеріальних активів, що є загальноприйнятною умовою для отримання позики.

Оскільки, головне завдання регіональної інноваційної політики Карпатського регіону у сфері промисловості полягає в підвищенні ефективності розвитку промисловості на основі прискорення НТП, технічного переозброєння і реконструкції виробництва, інтенсивного використання виробничого потенціалу, удосконалення системи управління, господарського механізму і досягнення на цій основі високого соціально-економічного ефекту. Тому постає питання як забезпечити максимально якісне вирішення цього завдання?

Які саме дії місцевої громади або чинники змушують підприємства з передовими технологіями надавати перевагу тій, а не іншій місцевості, залишаються предметом гарячих дискусій.

Американський вчені зазначають, що коли є всі необхідні передумови, зростання й прогрес не змушують себе довго чекати. Як

¹⁷³ <http://www.a.kolodyuk.info/download/book.pdf> – С.65

те суфле, що своїми розмірами переважає початкові складники, так і регіон з відповідним співвідношенням інституційних та економічних ресурсів неодмінно переживатиме бурхливий розвиток сфери високих технологій¹⁷⁴.

Більшість західних країн прийняли такі стратегії розвитку сфери технологій, в яких основна увага приділяється як окремим видам технологій, так і окремим місцевостям. Наприклад, Франція, Швеція, Німеччина, Італія та Японія розпочали амбітні регіональні програми розвитку, в яких основна увага приділяється розвиткові технологій, і крім того, передбачається створення спеціальної соціальної і фізичної інфраструктури у визначених місцевостях.

Хоча регіональна політика підтримки й розвитку сфери передових технологій має більше прихильників, ніж загальнодержавна, вона несе у собі не менший ризик, особливо коли йдеться про вибір відповідних секторів для здійснення інвестицій. Обрати якусь конкретну програму розвитку сфери передових технологій, фактично, навіть складніше, ніж покладатись на традиційні сектори економіки. Однак, енергійні місцеві чиновники пропонують і застосовують спеціальні засоби для сприяння розвиткові сектору передових технологій, такі як наукові парки та університетські інкубатори, які повинні стати ґрунтом для появи й розвитку нових фірм.

Уся ця діяльність, вочевидь, ведеться всупереч ідеям, що висловлюються у безлічі публікацій, та реальним фактам, з яких випливає те, що домогтися розвитку сфери високих технологій практично неможливо за допомогою традиційних економічних стимулів, таких як безоплатне користування землею або низькі податки. Досвід свідчить про те, що підприємства з передовими технологіями приваблює насамперед характер регіону – тобто саме середовище – й ані сума витрачених коштів, ані жодні вмовляння чи персональні пільги не стимулюють розвитку нових фірм у місцевості й не допоможуть привабити до неї вже чинні підприємства, орієнтовані на розвиток технологій.

Щоб планувати розвиток передових технологій, спершу потрібно зрозуміти, як відбувається сам інноваційний процес. Він складається з чотирьох стадій, і брак необхідної інфраструктури чи ресурсів на будь-якій з цих стадій може серйозно стримувати розроблення нових продуктів та розвиток підприємств.

Процес розвитку інновацій є циклічним та інтерактивним. Кожна стадія цього процесу може повернути назад або взаємодіяти з попередньою стадією. Наприклад, відсутність попиту на продукт може дати поштовх цим дослідженням або відкрити нову фазу інновацій.

---

¹⁷⁴ Блейклі Е. Дж. Планування місцевого економічного розвитку. Теорія і практика. Вид. 2-е / пер. з англійської А. Камянець. – Львів : Літопис, 2002. – 416 с. – С. 375.

Процес розвитку технологій має специфічні вимоги щодо ресурсної бази. Надто часто регіональна політика або стратегія розвитку розробляється без урахування цих чітких стадій технологічного прогресу, і як наслідок, регіону не вдається вчасно забезпечити належного середовища, щоб не гальмувати процес загального розвитку території.

Інноваційна політика Карпатського регіону має формуватися виходячи з того, що для кожного етапу розвитку передових технологій вимагається відповідний комплекс елементів інфраструктури й відповідні ресурси. Підприємства з передовими технологіями мають складний набір взаємопов'язаних потреб, що залежать від таких критеріїв, як масштаби діяльності підприємства, матеріально-технічна база та становище на світовому ринку.

Розвиток технологій відбувається завдяки інформації – цієї важливої ланки, яка пов'яже всі стадії. Перейти до наступної стадії без інформації було б неможливо, бо на її основі ми приймаємо рішення про те, у якому напрямку нам варто рухатись далі. Без досліджень – якими б простими вони не були – малоймовірно, що новий продукт вдасться розробити; без інформації про ринок нові продукти нестимуть у собі високий економічний ризик; без соціальної взаємодії обіг інформації та обмін ідеями між науковцями сповільнюється, і так само сповільнюється темп змін у технологіях.

На кожній стадії процесу розвитку технологій потрібна дещо інша інформація. На стадії дослідження важливою є інформація про умови закупівлі якихось компонентів. На стадії виробництва найбільше значення для комерційного успіху має інформація про умови продажу. Інформація передається офіційно й неофіційно, і саме другому способowi варто приділити особливу увагу. Більшість цієї інформації стосується не технічної сфери, а комерційної діяльності та ринкових умов.

Конференц-зали – інколи вони бувають у готелях, в інших випадках – в університетах чи науково-дослідних інститутах – дуже важливі у системі передачі інформації, що стосується високих технологій. Кращому обмінові інформацією також сприяє ширший доступ до інформаційних мереж – через бібліотеки, бюро обміну інформацією та ЗМІ. Можливість від'єднатись до інформаційної мережі має велике значення, отже, громада повинна робити інвестиції у розвиток комунікаційних технологій, щоб забезпечити необхідну інфраструктуру й створити сучасні інформаційні мережі, які стануть основою для розвитку підприємств.

Створення середовища, що максимально сприяє обмінові інформацією, безпосередньому спілкуванню й налагодженню стратегічних зв'язків між різними економічними суб'єктами є ключем до успішного розвитку сфери передових технологій. Ці мережі або канали, якими протікає як інформація, так і капітал й досвід науковців, утворюють ядро, навколо якого формуються усі інші види інфраст-

руктури, необхідні для підтримки економічного розвитку на базі передових технологій.

Мобільність робочих місць у промисловості Карпатського регіону є важливою ознакою території, оскільки тут розташовані високо-технологічні підприємства. Частково це зумовлено швидкими змінами у структурі цих підприємств та високим рівнем банкрутств. Крім того, багато людей не хочуть навечно прив'язувати себе до якогось одного підприємства й надають перевагу працевлаштуванню на контрактній основі. Більшість підприємств ставляться до цього нормально, бо це зменшує для них проблеми, пов'язані зі скороченням зайвої робочої сили у періоди економічного спаду або при закінченні циклу довговічності того чи іншого продукту. Мобільність робочих місць також сприяє взаємообміну працівниками – а отже, й ідеями – між різними підприємствами та дослідницькими центрами, забезпечуючи умови для підвищення кваліфікації персоналу.

На нашу думку, органи місцевого самоврядування у Карпатському регіоні роблять помилку, приваблюючи здебільшого до своєї місцевості філії підприємств з передовими технологіями, сподіваючись побудувати на їхній основі високорозвинуту економічну базу. Вони помилково вважають, що ці філії з часом переростуть у самостійні підприємства. Хоча це й можливо, однак найновіші дослідження свідчать про те, що відсоток нових фірм, які відокремлюються від великих дослідницьких установ, дуже низький (за винятком підприємств, що займаються розробленням програмного забезпечення). Якщо компанія переносить свій головний офіс або основний підрозділ і виробничі цехи на нове місце, вона, зазвичай, використовує для обслуговування філій свої внутрішні системи технічної підтримки. Водночас громада може створити у своєму регіоні чи місцевості агломерацію підприємств високих технологій, якщо вона буде свою стратегію розвитку на інкубуванні або створенні невеликих прогресивних фірм. Коли це насправді відбувається, ефект мультиплікатора технологічного розвитку буває досить значним, оскільки дослідницькі підприємства отримують контракти від великих місцевих компаній. Невеликі підприємства з передовими технологіями у Карпатському регіоні залежать від великих компаній у питанні фінансування прикладних досліджень та розроблення високотехнологічних продуктів. Факти свідчать про дуже міцні вертикальні зв'язки між дрібними підприємствами високих технологій і великими промисловими компаніями. Чимало дрібних фірм, які щойно почали працювати, виготовляють комплектувальні для великих компаній. Ці дрібні фірми знаходять свою нішу на ринку, яка існує доти, доки материнська компанія використовує їхню продукцію. Причиною банкрутств серед дрібних підприємств високих технологій є

те, що великі компанії розривають з ними контракти, коли попит на кінцевий продукт спадає. Дрібні підприємства становлять частину циклу технології розроблення продукту. Багато з них ніколи не переростають у великі компанії, а натомість стають частиною іншого виробничого процесу. В останні роки спостерігається тенденція до створення центрів підтримки інновацій, призначених сприяти розвитку дрібних фірм, які мають справу з високими технологіями. Зокрема, на Львівщині успішно функціонують Західний науковий центр та Центр науково-технічної і економічної інформації. Чимало з цих фірм збанкрутувало через те, що були занадто далеко розташовані від тих підприємств, які вони обслуговували. Центри підтримки інновацій мають більше шансів на успіх, коли вони розташовані поблизу основних користувачів або розробників нових технологій та дослідницьких інститутів.

Значення громадських інституцій як каталізаторів розвитку передових технологій часто недооцінюють, приписуючи основну заслугу у цьому великим корпораціям. В Карпатському регіоні фармакологічна галузь і медицина – один з напрямів науки, де обсяг досліджень швидко зростає; основна частка цих досліджень проводиться на базі ВНЗ медичного профілю та лікарських установ. Оскільки, лікарні дедалі частіше стають спеціалізованими, росте потреба у точніших приладах, ефективніших медикаментах, вакцинах та обладнанні. Підприємства з передовими технологіями мають усі можливості скористатись потребами лікарських установ. Сьогодні розвиток біо- та нанотехнологій, особливо у Львівській та Івано-Франківській областях, це ті напрями, потенціал яких може призвести навіть до створення нових світових ринків. Позитивним є те, що в українських вчених за цими напрямками є потужні розробки, особливо в галузі фармакології, які щоправда потребують ще доопрацювань, але доведення їх до практичного втілення дозволить не лише підвищити потенціал Карпатського регіону та національної економіки загалом, але й ефективність його реалізації. Прикладом може бути створення науковцями Львівського національного медичного університету суперпарамагнітних нанорозмірних засобів транспортування ліків в організмі людини, виключно у хворі клітини.

Державні інституції можуть бути каталізаторами розвитку високих технологій та телекомунікацій, державних науково-дослідних лабораторій, дослідницьких центрів у промисловості Карпатського регіону. Ці інституції дедалі більше залежать від потужних систем зберігання та обробки інформації. Про очевидні вигоди, які мають установи, що належать до оборонної галузі, вже написано багато. Однак, можливостей розвивати нові високотехнологічні галузі, що служать конкретним потребам інших державних установ, залишається чимало. Зважаючи на те, що не так давно вітчизняна економіка мала

мілітаризований нахил, і області Карпатського регіону відігравали в оборонній галузі не останню роль, тому підтримка держави в цьому напрямі є вкрай необхідною.

Місцеві ж законодавчі норми мають великий вплив на рішення підприємств про розташування у тій чи іншій місцевості Карпатського регіону. Не існує якихось жорстких правил, щоб визначити, який конкретно відсоток території доцільно використовувати під той або інший вид діяльності. Підприємства високих технологій постійно перебувають у стані зміни – те саме стосується земельних ділянок та приміщень, які вони займають. Система регуляторних норм, що стосуються підприємств з передовими технологіями, повинна бути максимально гнучкою. У плануванні основне значення потрібно надавати економічним показникам та забезпеченню якісного навколишнього середовища через озеленення та благоустрій територій, проектування міст, архітектуру та розвиток установ соціальної інфраструктури. Місцева нормативна база повинна передбачати стимули для підприємств, а не діяти як тотальний контролюючий механізм. Адже завжди знайдуться інші регіони, котрі запровадять такі правила, які приваблюватимуть підприємців більше.

Загалом програми інноваційного розвитку, особливо в промисловості, Карпатського регіону повинні розроблятися з врахуванням тих потреб, проблем і можливостей, що на сьогодні існують в національній економіці та з урахуванням довгострокових перспектив України.

Виходячи з вище зазначеного, можна резюмувати те, що формування програми модернізації промисловості Карпатського регіону має відбуватися на основі таких засад як:

- визначення технічно прогресивних та економічно найбільш ефективних напрямів розвитку науки і техніки в промисловості Карпатського регіону;
- забезпечення пропорційності і комплексності щодо розвитку матеріально-технічної бази окремих галузей промисловості та економіки Карпатського регіону в цілому;
- створення максимально сприятливих умов для дифузії передових науково-технічних досягнень;
- координацію інноваційної політики Карпатського регіону в рамках загально державної інноваційної політики; використання найновіших досягнень науки і техніки в світі шляхом купівлі прав інтелектуальної власності, кооперації тощо.

Разом з тим програма в стратегічному плані має бути чіткою та реальною виходячи з фінансово-матеріальних можливостей, наявності фахівців, стану інфраструктури та нормативно-правового забезпечення. Адже надто завищені цілі в питанні модернізації промисловості Карпатського регіону призведуть до того, що програма, так і залишиться декларацією з нереалізованими положеннями.

Розділ 5. Перспективи модернізації промисловості Карпатського регіону

5.1. Завдання та напрями модернізації промислового потенціалу Карпатського регіону в контексті забезпечення його конкурентоспроможності

У сучасних умовах розвитку світової економіки конкурентоспроможність стала важливим завданням і головною метою політики регіонального розвитку. Низький рівень конкурентоспроможності регіонів опосередковано негативно впливає на динаміку та ефективність функціонування як регіональної, так і національної економіки.

Модернізація промислового потенціалу Карпатського регіону з метою підвищення його конкурентоспроможності на основі стимулювання експорту на рівні держави передбачає:

- для скорочення імпорту промислової продукції запровадження заходів імпортозаміщення в тих галузях промисловості, які мають передумови виробництва відповідних товарів;
- орієнтацію виробничих капітальних вкладень на реконструкцію і технічне переоснащення промислових підприємств на основі розширення доступу промислових підприємств до інвестиційно-інноваційних кредитів комерційних банків, надавши можливість підприємствам самим отримувати кредити на модернізацію, а існуючі державні субсидії для модернізації повинні надаватися на обмежений термін з визначенням проведення заходів, передбачених модернізацією;
- підвищення рівня інвестиційної привабливості країни;
- надання цільових кредитів, податкових та амортизаційних пільг для пріоритетних галузей регіону;
- впровадження обмежень на максимальні строки використання основних засобів виробництва;
- стимулювання розвитку машинобудування шляхом здійснення державних закупівель машинобудівної продукції;
- сприяння створення конкурентних переваг у високотехнологічних галузях на основі підвищення енергоефективності;
- стимулювання розвитку інноваційної інфраструктури на основі розробки відповідних цільових програм;
- сприяння розвитку міжнародного лізингу, спільного підприємництва з метою випуску інноваційної конкурентоспроможної продукції;
- підвищення ефективності інвестиційної політики вугільної галузі. У відповідності до вимог СОТ під час модернізації субсидування вугільної промисловості повинно скорочуватися.

У зв'язку з цим необхідно зменшити залежність вугільних підприємств від дотацій від бюджету;

- з метою проведення модернізації залишити в експлуатації тільки рентабельні шахти, виводячи з експлуатації мало перспективні;
- створити конкурентне середовище для державних і приватизованих шахт¹⁷⁵.

Необхідна також розробка державного організаційного-економічного механізму залучення бізнес-структур до модернізації і функціонування вугільної галузі, розвитку підприємств недержавної форми власності (приватизованих, орендованих та інших), які мають організаційні, правові, виробничі¹⁷⁶.

Для зростання конкурентоспроможності промислового потенціалу Карпатського регіону необхідно:

- розробити в областях регіону стратегії модернізації їх промислового потенціалу;
- забезпечити модернізацію вуглевидобутку Карпатського регіону на основі реструктуризації і розширення шахтного фонду;
- враховуючи значну трудову міграцію населення регіону, сприяти створенню нових робочих місць в працездатних галузях (радіотехнічна та електронна промисловість, приладобудування, деякі виробництва електротехнічної промисловості), а також в деревообробній, харчовій, легкій промисловості, розширивши мережу підготовки і перепідготовки кадрів відповідних спеціальностей;
- для залучення трансфертів трудових мігрантів забезпечити пільгові умови для створення ними малого і середнього бізнесу;
- враховувати існуючі в регіоні не використані виробничі потужності точного машинобудування, можливості забезпечення його паливом, електроенергією, транспортом, робочою силою з високим рівнем кваліфікації, використанням існуючої експериментальної бази, науково-дослідних інститутів, промислових майданчиків, сприяти удосконаленню просторової організації підприємств машинобудування на основі сприяння розвитку малого і середнього бізнесу, у першу чергу створення малих підприємств венчурного капіталу;
- сприяти розвитку міжнародного лізингу, спільного підприємництва з метою випуску інноваційної конкурентоспроможної продукції;

---

¹⁷⁵ Вугільна промисловість України: проблеми і перспективи розвитку: Матеріали засідання круглого столу / За ред. Ю. В.Макогона. - Донецьк : ДонФ НІСД, 2005.- С.10.

¹⁷⁶ Там же.

- підвищити ефективності вуглевидобутку, зменшивши його негативні екологічні наслідки, пов'язані з підйомом шахтних вод та проблемами відвалів;
- освоєння Південно-Західного геологічного району (Карівське і Тяглівське родовища), де зосереджені значні запаси кам'яного вугілля (у т.ч. і коксівного);
- з метою залучення прямих іноземні інвестицій сприяти покращенню інвестиційно-інноваційного іміджу регіону;
- удосконалювати просторову організацію підприємств машинобудування, на основі сприяння розвитку малого бізнесу, у першу чергу створення малих підприємств венчурного капіталу. При цьому необхідно враховувати існуючі в регіоні не використані виробничі потужності точного машинобудування (радіотехнічна та електронна промисловість, приладобудування, деякі виробництва електротехнічної промисловості), які визначаються працевісткістю, малою металомісткістю. У регіоні існують можливості забезпечення промисловості паливом, електроенергією, транспортом, робочою силою з високим рівнем кваліфікації, використання експериментальної бази, науково-дослідних інститутів, промислових майданчиків;
- сприяння розвитку міжнародного лізингу, спільного підприємництва з метою випуску інноваційної конкурентоспроможної продукції;
- забезпечення створенню кращого бізнес-середовища, кластерів для залучення інвестицій з метою розвитку інноваційної інфраструктури, впровадження інновацій, їх ефективного використання.

Згідно з Постановою Президії НАН України від 10 липня 2009 р. про Порядок створення та функціонування національних інноваційних кластерів, України, у Львівській області передбачається формування кластеру «Біотехнології» за напрямом «Удосконалення хімічних технологій, нові матеріали, розвиток біотехнологій».

У Закарпатській області функціонує єдиний офіційний кластер «Індустріальний парк «Соломоново», який виник на території СЕЗ «Закарпаття» довкола ЗАТ «Єврокар». Він є першим в Україні автомобільним кластером, в якому буде створено мережу високотехнологічних підприємств, що постачатимуть комплектуючі для «Єврокару» та інших вітчизняних автовиробників, а в перспективі й експортуватимуть їх до країн СНД та Європи. Кластери у Закарпатській області вже давно могли діяти у сферах лісового господарства і деревообробки та інших галузей промисловості. При цьому з урахуванням геополітичного розташування регіону досить перспективними є створення міжрегіональних і транскордонних кластерів.

У Чернівецькій області є передумови для організації лісових та деревопереробних інноваційних кластерів, є також умови для створення

та розвитку кластерів у харчовій промисловості (переробка м'яса та випуск м'ясної продукції, переробка молока, риби).

Таким чином, необхідно, щоб робота влади областей регіону була направлена на створення сприятливих передумов для формування та функціонування кластерів. Вона передбачає усунення адміністративних бар'єрів та корупції; організацію семінарів, конференцій, круглих столів, навчальних програм для потенційних учасників кластеру; забезпечення відкритості і рівної доступності до участі в кластерах; організаційно-економічну підтримку суб'єктів підприємництва тощо. Необхідним є обмін інформацією і досвідом з тими регіонами та зарубіжними країнами, у яких кластери уже ефективно функціонують;

Важливого значення для забезпечення інноваційної діяльності набуває інформаційна мережа нововведень як інформаційно-пошукова система, яка направлена на забезпечення розвитку інноваційної діяльності. Вона концентрує науково-технічну, патентну, економічну, нормативну та іншу інформацію і є посередником між виробництвом інноваційного продукту та його споживанням.

У зв'язку з домінуванням у Карпатському регіоні використання природно-ресурсного потенціалу для формування його конкурентоспроможного промислового потенціалу необхідно створювати регіональну інноваційну систему інтерактивних зв'язків між виробничими фірмами, сферою послуг та інституціями ділового оточення, які стимулюють, обумовлюють інноваційність промислового потенціалу.

Враховуючи унікальність природи Карпат, необхідність її збереження, а також рекреаційне її значення при використанні мінерально-сировинних ресурсів у регіоні необхідно проводити природоохоронні заходи по зменшенню негативного впливу на оточуюче середовище існуючих розробок покладів корисних копалин, а також забезпечити розробку стратегії запобігання перспективного забруднення.

Враховуючи складну геологічну будову Бориславського нафтогазового родовища, густу мережу пробурених свердловин, зношеність обладнання в них, значну величину залишкових запасів нафти, необхідно проведення інвестиційної політики, яка б сприяла оновленню промислового потенціалу (у першу чергу шахтного фонду) шляхом його модернізації, що дозволило б перетворити існуючі шахти у сучасні ефективні конкурентоспроможні виробництва.

Для підтримки інноваційних процесів у розвитку промислового потенціалу Карпатського регіону, враховуючи досвід країн – членів ЄС, можна запропонувати прямі і непрямі методи стимулювання інновацій. До методів прямого стимулювання можна віднести¹⁷⁷:

---

¹⁷⁷ Новицький В. Є. Практические задачи формирования современной институциональной системы / В. Є. Новицький // Вісник МТНУ, (серія Економіка). – 2011. – № 2(5). – С. 3–6; Цогла О. О. Диверсифікація діяльності підприємств як засіб / О. О. Цогла // Зб. наук.-техн. праць НЛТУ України. – 2010. – № 20. – С. 261-271

- надання кредитів на пільгових умовах підприємствам і організаціям, що ведуть наукові розробки; державних замовлень переважно у формі контрактів на проведення НДДКР;
- безоплатна передача або надання на пільгових умовах державного майна та земельних ділянок для організації інноваційних підприємств; створення наукової інфраструктури в регіонах; розробку програм у межах урядових відомств, спрямованих на підвищення інноваційної активності бізнесу; створення науково-технологічних зон із спеціальним режимом інноваційно-інвестиційної діяльності.

Підвищити конкурентоспроможність існуючого промислового потенціалу Карпатського регіону у відповідності до сучасних вимог світового ринку тільки на основі модернізації не можливо. Це пов'язано з тим, що модернізація промислових підприємств розглядається в економічній науці як діяльність, яка направлена переважно на розширення і удосконалення існуючого виробництва, підвищення його конкурентоспроможності на основі економії ресурсів та поліпшення (зміни) методів управління¹⁷⁸.

Модернізація може сприяти більш ефективному функціонуванню існуючої структури промислового потенціалу, але залишиться його сировинна спеціалізація, участь у цінovій конкуренції на світовому ринку. У Карпатському регіоні, як і в Україні в цілому існує гостра необхідність проведення структурної трансформації на основі інноваційного розвитку¹⁷⁹.

Структурна трансформація, яка є необхідною передумовою значного збільшення обсягів продукції з високим рівнем доданої вартості на основі впровадження інноваційних технологій, буде сприяти підвищенню конкурентоспроможності регіону, його інвестиційної привабливості, диверсифікації використання промислового потенціалу з врахуванням існуючих факторів виробництва, попиту і кон'юнктури світового ринку.

В основі формування такої моделі використання промислового потенціалу регіону лежить розвиток внутрішнього ринку, вихід промислового виробництва з високотехнологічною продукцією на світові ринки.

Стратегією економічного та соціального розвитку України на 2004-2015 рр. затверджено інноваційну модель розвитку, яка передбачає три його етапи:

- перший етап (2004-2005 рр.) – формування економічних, інфраструктурних та інституційних передумов переходу до інноваційної моделі розвитку;

¹⁷⁸ Сковорцов І. Б. Диверсифікація діяльності підприємств як засіб антикризового управління / І. Б. Сковорцов, О. О. Цогла // Зб. наук.-техн. праць НЛТУ України. – 2010. – № 20. – С. 78-82.

¹⁷⁹ Антонюк Л. Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації / Антонюк Л. Л., Поручник А. М., Савчук В. С. – К. : КНЕУ. – 2003. – С. 25..

- другий етап (2006-2009 рр.) – розвиток виробництв на основі новітніх технологій, вихід на внутрішні і зовнішні ринки з конкурентоспроможною продукцією;
- третій етап (2010-2015 рр.) – створення науково-технічних та інституційних передумов переозброєння виробництва на інноваційній основі.

Реалізація такої стратегії залишить структуру національної економіки, її регіонів деформованою, з домінуванням виробництва сировинної продукції з низьким рівнем доданої вартості. У відповідність з даною стратегією існуючий низький рівень конкурентоспроможності національної економіки України буде збережений до 2015 р.

Пропонується одночасно з проведенням модернізації промислового потенціалу регіону поступово створювати умови для його реструктуризації і до 2020 р. забезпечити структурну трансформацію на інноваційній основі (табл. 5.1).

Таблиця 5.1

Періоди розвитку конкурентоспроможності промислового потенціалу Карпатського регіону під впливом модернізації і реструктуризації

Періоди по роках	Характер стратегії розвитку промислового потенціалу регіону	Галузі промисловості даного періоду
2008–2010 рр.	Експортно-сировинний характер стратегії модернізації промислового потенціалу (посткризова модель)	<ul style="list-style-type: none"> - зниження експорту промислового виробництва; - неконкурентоспроможність вітчизняних товарів. - переважання сировинного експорту
2010-2015 рр.	Перехід від факторної до інвестиційної моделі розвитку промислового потенціалу регіону на основі модернізації	<ul style="list-style-type: none"> - посилення дифузії високих технологій в середньо- та низькотехнологічні сектори промисловості, що забезпечить у системі традиційних галузей зміну характеру виробничих процесів і властивостей готової продукції, підвищення її конкурентоспроможності; - зменшення сировинного експорту, зростання виробництва в машинобудуванні, харчовій промисловості - формування нових виробничих технологій; - домінування п'ятого технологічного укладу.
2015–2020 рр.	Експортно-інноваційна модель розвитку на основі реструктуризації промислового потенціалу регіону	<ul style="list-style-type: none"> - впровадження інновацій; - формування нових наукомістких, експортно-орієнтованих видів продукції; - зростання конкурентоспроможності на основі підвищення внеску в промисловість економіки знань; - домінування шостого технологічного укладу, а в окремих галузях – сьомого; - зростання конкурентоспроможності на основі експорту інноваційної продукції.

* Складено автором

Оптимізація структури промислового потенціалу регіону можлива на основі інтеграції бізнесу і науки, розвитку державно-приватного партнерства у сфері НДДКР, розширення системи інформаційного, фінансового забезпечення, розвитку малого інноваційного підприємництва.

Враховуючи існування львівського кластеру інформаційних технологій та бізнес-послуг, перспективи росту ІТ галузі, формування на їх основі в майбутньому метрополіса, необхідно сприяти розширення його впливу на Карпатський регіон з метою підвищення інноваційності його промислового потенціалу.

Для підтримки інноваційних процесів у розвитку промислового потенціалу Карпатського регіону, враховуючи досвід країн-членів ЄС, можна запропонувати прямі і непрямі методи стимулювання інновацій. До методів прямого стимулювання можна віднести¹⁸⁰:

- надання кредитів на пільгових умовах підприємствам і організаціям, що ведуть наукові розробки; державних замовлень переважно у формі контрактів на проведення НДДКР;
- безоплатна передача або надання на пільгових умовах державного майна та земельних ділянок для організації інноваційних підприємств; створення наукової інфраструктури в регіонах; розробку програм у межах урядових відомств, спрямованих на підвищення інноваційної активності бізнесу; створення науково-технологічних зон із спеціальним режимом інноваційно-інвестиційної діяльності.

Таким чином, для проведення структурної трансформації промислового потенціалу регіону на інноваційній основі Карпатського регіону необхідно:

- чітко визначити пріоритети інноваційного розвитку промислового потенціалу регіону, враховуючи потенційні його конкурентні переваги;
- розробити і впроваджувати організаційно-економічний, фінансовий механізми реалізації, які передбачають державне стимулювання інноваційної діяльності;
- більш ефективно використовувати існуючий науковий потенціал, зменшивши розрив міждисциплінарних зв'язків циклу «фундаментальні дослідження – розробки – комерціалізація знань у виробництві»;
- забезпечити створення регіональних центрів впровадження технологій, які б займалися наданням допомоги у придбанні

¹⁸⁰ Новицький В. Є. Практические задачи формирования современной инновационной системы / В. Є. Новицький // Вісник МТНУ. – серія Економіка. – 2011. – № 2(5). – С. 3–6.

технологій (як в Україні, так і за її межами), патентуванні; захисті прав інтелектуальної власності; проведенні технологічного аудиту; наданні брокерських послугах; національної бази даних для моніторингу розвитку науково-інноваційного процесу в кожному регіоні України.

Кожний регіон повинен розробляти стратегію інноваційного розвитку, заходи її реалізації, враховуючи свій інноваційний потенціал в системі інноваційної національної економіки

5.2. Стратегічні пріоритети активізації інноваційно-інвестиційної діяльності в промисловості Карпатського регіону

5.2.1. Інноваційна політика як інструмент структурних змін в промисловості регіону

Володіючи потужним національним багатством, в тому числі чималим науковим потенціалом, вітчизняна економіка перебуває і надалі в стані близькому до депресивного. На основі даних Всесвітнього економічного форуму в 2011 р. за індексом конкурентоспроможності Україна посідала 89 місце із 139 країн світу. Це при тому, що за даними цієї ж організації інноваційний потенціал України має індекс 3,5 або ж 37 місце в світі¹⁸¹.

Існуючий господарський механізм вже не спроможний забезпечити високі темпи розвитку національної економіки. Нові завдання потребують, зрозуміло, й нових методів. Зростання масштабів виробництва, значний ступінь ускладнення господарських зв'язків, революційні зміни в науці і техніці, що відбуваються під впливом сучасних темпів НТП, вимагають більш прогресивних та гнучких форм організації виробництва, ефективних методів управління, особливо в промисловості.

Необхідність модернізації промисловості на інноваційній основі диктується також складними зовнішніми обставинами, загостренням конкуренції на міжнародних ринках, геополітичним тиском провідних країн світу та міжнародних організацій, і навіть поглибленням диференціації у рівні розвитку регіонів України.

Ці та інші обставини призвели до того, що Україна незважаючи на високий економічний доволі істотно поступається провідним технологічно розвинутим економікам світу (табл. 5.2).

Єдиним виходом з даної ситуації є максимальне зосередження сил на переході до інноваційної моделі розвитку. Формування і реалізація повномасштабної цілеспрямованої програми інноваційного розвитку,

---

¹⁸¹ За даними Веб-сторінки: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GITR_Report_2011.pdf

передусім промисловості як ключової сфери економіки і має здійснюватися на основі дієздатної інноваційної політики.

Таблиця 5.2

Характеристика основних індикаторів інноваційного розвитку економіки України у 2010-2011 роках

№ п/п	Індикатор	Значення	Місце України в світі
1	Інноваційний потенціал України	3,5	37
2	Рівень розвитку інноваційної інфраструктури	3,8	48
3	Наявність вчених та інженерів	4,3	53
4	Якість системи освіти	3,9	56
5	Частка високотехнологічного експорту у % в структурі загального товарного експорту	3,7	56
6	Якість науково-дослідних установ	3,6	68
7	Витрати фірм на дослідження і розробки	3,0	69
8	Співпраця науково-освітніх та промислових організацій в сфері НДДКР	3,5	71
9	Доступність новітніх технологій	4,5	91
10	Рівень освоєння технологій фірмами	4,4	95
11	Розвиток кластерів державою	2,9	105
12	Урядові закупівлі передових технологій	3,1	111
13	Захист інтелектуальної власності	2,6	112
14	Доступність венчурного капіталу	1,9	120

* Складено за: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GITR_Report_2011.pdf.

Відповідно в основі модернізації промисловості Карпатського регіону необхідно сформулювати чітку, комплексну регіональну інноваційну політику, спрямовану на здійснення структурних змін в економіці.

Регіональна інноваційна політика – це комплексна, науково обґрунтована система діяльності регіону з цілеспрямованого управління інноваційними процесами на мезорівні з метою забезпечення загального добробуту в регіоні та підвищення його конкурентоспроможності.

Регіональна інноваційна політика має базуватися на таких принципах: науковість, комплексність, реалізм у визначенні співвідношення мети, цілей та засобів їх досягнення; відповідність державній інноваційній політиці тощо.

Регіональна інноваційна політика Карпатського регіону становить органічну єдність двох складових – інноваційної стратегії та інноваційної тактики регіону.

Інноваційна стратегія регіону охоплює виокремлення довгострокових цілей розвитку економіки регіону та основних (пріоритетних)

напрямів їх досягнення. За своєю сутністю – це підсистема (у системі інноваційної політики) забезпечення адекватності господарського механізму цілям і напрямам стратегічного розвитку регіону. При цьому слід урахувувати економічний фактор та часовий лаг.

Інноваційна тактика регіону – це розроблення і впровадження ефективних господарських форм і методів реалізації інноваційної стратегії. За своєю сутністю інноваційна тактика передбачає забезпечення господарським механізмом цілей і напрямів стратегічного розвитку економіки регіону.

Оскільки інноваційна стратегія розвитку промисловості усього Карпатського регіону ще не сформована, а інноваційна тактика залежить передусім від поточного стану регіону, його особливостей в певний період часу, тому детальніше зупинимось на потенційних видах інноваційної стратегії, що можуть бути використані при розробці загальної стратегії розвитку промисловості цієї території.

Стратегія інноваційного розвитку регіону має бути своєрідною інтеграційною моделлю інноваційних стратегій основних суб'єктів інноваційної діяльності в цьому регіоні. Розрізняють такі різновиди інноваційних стратегій: традиційна; опортуністична; імітаційна; оборонна; залежна; наступальна; змішана.

Традиційна стратегія припускає роботи щодо підвищення якості продукції. Вона не передбачає докорінного перегляду, великих інвестицій, нових технологій і т.д. Згодом така стратегія може призвести до кризи.

Опортуністичною називається стратегія, яка заснована на виборі неосвоєної ніші, на нововведеннях, які відрізняються від традиційних прийомів, це несподіваний хід, непередбачувана для контрагентів справа.

Імітаційна використовується регіонами та організаціями, що мають сильні ринкові і технологічні позиції, які не є піонерами у випуску на ринок тих чи інших нововведень. Суть моделі полягає у тому, що при виробництві копіюються основні споживчі властивості (але не обов'язково технічні особливості) нововведень, випущених на ринок малими інноваційними організаціями або організаціями-лідерами.

Оборонна стратегія припускає збереження колишніх досягнень, розгляд принципу пильності, як одного з важливих принципів управління при виборі стратегії. Головна функція такої стратегії – активізувати співвідношення «витрати – результат» в інноваційному процесі. Даний тип стратегії вимагає інтенсивних НДДКР.

Залежна стратегія найчастіше використовується більш слабкими регіонами та дрібними фірмами, які не можуть самостійно здійснювати справу і конкуренцію. Суб'єкти, що вибрали цю стратегію, йдуть на союз з більш сильною стороною. Залежні фірми часто за замовленням союзників виконують певні послуги, виготовляють продукцію.

Наступальна стратегія передбачає реалізацію креативного типу конкурентної поведінки. При такій стратегії регіон або фірма має поступальний прогрес в усіх напрямках діяльності. Характерна для структур, що базують свою діяльність на принципах підприємницької конкуренції. Вона властива малим інноваційним організаціям.

Вибір пріоритетних напрямів досліджень і розробок відіграє важливу роль в регіональній інноваційній стратегії. Пріоритетні напрями досліджень і розробок реалізуються у вигляді великих дослідницьких проектів по створенню, освоєнню і поширенню технологій, сприяють кардинальних змін в технологічному оснащенні технологічних процесів, а також з розвитку фундаментальних досліджень, науково-технічного забезпечення різних інвестиційних програм, зміцненню міжнародних зв'язків.

Конкретні пріоритетні напрями досліджень в сфері інновацій деталізуються в переліку критичних інноваційних тем. Ці інноваційні теми носять міжгалузевий характер і мають істотне значення для розвитку багатьох галузей науки і техніки. При виборі критичних інноваційних тем керівництво організації повинно враховувати їх вплив на конкурентоспроможність продукції та послуг, ефективність діяльності, поліпшення екологічної ситуації і т.д. Пріоритетні напрямки розвитку інновацій, а також перелік критичних інноваційних тем має відображатися у затвердженій на певний період регіональній інноваційній політиці.

Фінансування робіт та реалізація інноваційних програм може бути спрямовано не тільки на поглиблення досліджень в галузі високих технологій і створення необхідних благ, але і на підвищення внутрішньорегіональної ефективності, посилення ефекту синергії. В цьому аспекті слід також виділити програми створення машин і виробничих комплексів, перспективних інформаційних технологій.

Перспективні інноваційні проекти можуть представлятися для затвердження на спільній координаційній раді, в яку повинні входити представники науки, влади, бізнесу, громадських організацій, у вигляді:

- спільної програми науково-технічних досліджень;
- підпрограм у складі регіональної інноваційної програми, сформованої на базі кількох науково-технічних програм;
- підпрограм у складі регіональної цільової програми, наприклад, розвитку промисловості Львівської області.

Як правило, будь яка регіональна програма, в тому числі інноваційна, містить ув'язаний за ресурсами, виконавцями і термінами виконання комплекс наукових досліджень і розробок, а також заходів по їх здійсненню.

Керівництво програмою інноваційного розвитку території Карпатського регіону має здійснювати координаційний інноваційний центр (КІЦ), який відповідатиме за вибір науково-технічних рішень, рівень

їхньої реалізації, повноту і комплексність заходів щодо досягнення програмних цілей. КІЦ також організовує конкурсний відбір виконавців і експертизу отриманих результатів.

Формування та реалізація науково обґрунтованої регіональної інноваційної політики, особливо в сфері промисловості, має опиратися на глибокий аналіз закономірностей розвитку регіонів, усієї сукупності інтересів суспільства, його соціальних прошарків та груп, перспективи місця України на міжнародних ринках, на всебічну оцінку особливостей того чи іншого етапу в розвитку як певного регіону, так і країни загалом.

Сучасній регіональній інноваційній політиці Карпатського регіону сектору промисловості мають бути притаманні такі риси: глибока науковість і реалізм в постановці цілей і завдань, щодо визначення шляхів їх досягнення, творчий, новаторський підхід до вирішення проблем, що викликані особливостями функціонування вітчизняної економіки на сучасному етапі, орієнтація на якісні перетворення в структурі промисловості, конструктивний характер взаємодії влади, бізнесу і науки, чітке визначення пріоритетних напрямів розвитку промисловості.

Інноваційна політика відіграє активну роль не лише в прискоренні науково-технічного прогресу, але й активізації усієї системи національного виробництва. Тут вирішальне значення має правильний вибір пріоритетів, формування оптимальних міжгалузевих, внутрішньогалузевих та міжрегіональних пропорцій. Загалом, на сучасному етапі, інноваційна політика спрямована на високі кінцеві результати науково-дослідної та виробничої діяльності, пріоритетний розвиток галузей, що забезпечують високі темпи науково-технічного прогресу, вирішення екологічних і соціальних завдань, а також забезпечення збалансованості економіки.

Результати аналізу регіональних особливостей та проблем інноваційного розвитку Карпатського регіону свідчать про необхідність пошуку шляхів покращення ситуації в цій сфері. Однак для прийняття правильних рішень в інноваційній політиці регіонів слід володіти достовірною інформацією про дійсний стан регіональної інноваційної системи. В цьому контексті розглянемо варіанти оцінки інноваційного стану та ефективності регіону.

Ефективність міжрегіональної взаємодії в інноваційній сфері може визначатися за принципом «штандарту». Тобто при формуванні міжрегіональних зв'язків у інноваційній сфері необхідно забезпечити програмне обґрунтування вибору оптимального місця продукування інноваційного блага за критерієм найменших сумарних витрат продукування й переміщення (блага до споживачів, чи споживачів до блага) найбільшого прибутку (окрім соціальних інновацій). Виходячи з цього на регіональному рівні доцільно визначити індекс локалізації інноваційних чинників з метою первинної оцінки розміщення інноваційного потенціалу:

$$Ip_n = \frac{\chi_{i_1}}{\chi_{i_2}}, \quad (5.1)$$

- де Ip_n – індекс локалізації певної просторової одиниці (n – регіон; Ip – коефіцієнт, значення);
 χ_{i_1} – питома вага індикатора 1 певної території в загальній структурі країни;
 χ_{i_2} – питома вага індикатора 2 певної території в загальній структурі країни.

Наприклад: кількість патентів (% у регіоні i) – χ_{i_1} ; населення (% у регіоні i) – χ_{i_2} .

Рівень розвитку міжрегіональних інноваційних систем можна розглядати крізь призму загальної системи оцінки міжрегіональних інтеграційних процесів, запропонованої Сторонянською І.З. з імплементацією необхідних для дослідження інноваційних індикаторів¹⁸².

Першим показником в цій групі є індекс локалізації інноваційного потенціалу регіону:

$$Ip_n = \frac{\sum r_{i_1}, r_{i_2}, r_{i_3}, \dots, r_{i_n}}{\sum rR_1, rR_2, rR_3, \dots, rR_n}, \quad (5.2)$$

- де $r_{i_1}, r_{i_2}, r_{i_n}$ – частка інноваційної складової (індикатора) певного регіону в складі країни / або $\sum$ нормованих значень інноваційних індикаторів певного регіону;
 rR_1, rR_2, rR_n – питома вага ресурсних складових окремого регіону в структурі країни / або $\sum$ нормативних значень ресурсних індикаторів певного регіону, наприклад фінансове забезпечення, людське забезпечення, матеріально-технічне і т.д.).

Коефіцієнт інноваційної інтеграції регіону в міжрегіональні зв'язки визначається за формулою:

$$K_i = \frac{(V_i + W_i)}{GRP}, \quad (5.3)$$

- де GRP – валовий регіональний продукт;
 V_i – вивіз ресурсів створення інновацій до інших регіонів та країн;
 W_i – ввіз ресурсів створення інновацій з інших регіонів та країн.

¹⁸² Сторонянська І. Міжрегіональні інтеграційні процеси в Україні: тенденції та перспективи розвитку / І. Сторонянська. – Львів : ІРД НАН України, 2009. – С. 91-92.

Визначення просторової структури ввозу та вивозу ресурсів та створених інноваційних благ дозволяє побудувати так звані матриці міжрегіонального обміну та оцінити рівень інтегрованості регіону в національну економіку на основі коефіцієнта інноваційної відкритості регіону.

$$K = \frac{(Ex_i + Im_i + V_i + W_i)}{GRP}, \quad (5.4)$$

де Ex_i — експорт інноваційних благ з регіону;
 Im_i — імпорт інноваційних благ в регіон.

Такий підхід до оцінки ефективності управління інноваційної діяльності дозволяє виявити слабкі місця в інноваційному потенціалі певної території, а отже, вжити адекватних заходів щодо підвищення якісного рівня тієї чи іншої ланки. Також це дозволяє сформувати ефективнішу інноваційну політику розвитку регіону на наступний період.

Також при формуванні інноваційної політики регіону Карпатського регіону можна здійснити оцінку середовища використовуючи відомий в стратегічному менеджменті метод SWOT, тобто проаналізувати сильні та слабкі сторони регіону, а також можливості та ризики. Таким чином, формуючи матрицю SWOT аналізу можна отримати інформацію про наявний потенціал Карпатської регіональної природо-господарської системи. Аналітичні дані дають можливість окреслити існуючу модель функціонування господарства регіону, адже в різних місцевостях навіть одні й ті ж чинники мають різну ступінь впливу.

Вектори інноваційної політики Карпатського регіону можуть бути спрямовані на розширення простору залучення та використання ресурсів, наприклад, створення нових видів діяльності. Крім того, на визначення необхідних дій спрямованих на розвиток промисловості регіону на інноваційній основі, а також для оцінки витрат і ризиків. Сьогодні регіони та суб'єкти господарювання, особливо в промисловості, зіштовхуються з одними й тими ж проблемами. Оскільки, різні види стратегій ефективно охоплюють різні види проблемних просторів, тому для розв'язання структурних проблем в промисловості Карпатського регіону можна використовувати інструменти управлінського менеджменту. Одним з таких інструментів є метод SWOT аналізу середовища.

Застосовуючи метод SWOT, вдається встановити лінії зв'язку між силою і слабкістю, які притаманні організації чи загалом регіону, і зовнішніми загрозами і можливостями. Методологія SWOT припускає спочатку виявлення сильних і слабких сторін, а також загроз і можливостей, і після цього встановлення ланцюжків зв'язків між ними, які в подальшому можуть бути використані для формування стратегії чи інноваційної політики регіону.

Оцінка середовища Карпатського регіону, яку можна отримати на основі використання СВOT аналізу, дозволить більш чітко сформулювати ключові засади регіональної інноваційної політики та підвищити її ефективність при реалізації.

Отже, проаналізувавши особливості функціонування місцевих промислових підприємств сформуємо матрицю СВOT аналізу інноваційної складової промисловості Карпатського регіону.

Після того як основний список слабких і сильних сторін Карпатського регіону, а також загроз і можливостей складений, настає етап встановлення зв'язків між ними. Для встановлення цих зв'язків складається матриця СВOT, яка має наступний вигляд (рис. 5.1).

	<i>Можливості</i>	<i>Загрози</i>
	<ul style="list-style-type: none"> – Вихід на нові ринки або сегменти ринку; – Підвищення якості інноваційної інфраструктури; – Покращення державної та регіональної політики; – Покращення доступу до передових технологій; – Прискорення росту ринку. 	<ul style="list-style-type: none"> – Посилення конкуренції. – Повільне зростання ринку (попиту на інновації). – Неприятлива урядова та регіональна політика. – Зовнішній тиск. – Рецесія і завершення ділового циклу.
<i>Сильні сторони</i> <ul style="list-style-type: none"> - Висока кваліфікація фахівців; - Переваги в області витрат; - Можливість одержання економії від росту обсягу виробництва; - Захищеність (хоча б десь) від сильного конкурентного тиску. 	<i>СiM</i>	<i>СiЗ</i>
<i>Слабкі сторони</i> <ul style="list-style-type: none"> - Застаріла матеріально-технічна база; - Обмежений доступ до фінансових ресурсів; - Слабкий розвиток інноваційної інфраструктури; - Недостатній попит на інновації - Нездатність фінансувати необхідні зміни в стратегії. 	<i>СлМ</i>	<i>СлЗ</i>

Рис. 5.1. Матриця СВOT аналізу інноваційної складової промисловості регіону

Зліва виділяється два блоки (сильні сторони, слабкі сторони), у які відповідно виписуються всі виявлені на першому етапі аналізу боку організації. У верхній частині матриці також виділяється два блоки

(можливості і загрози), в які виписуються всі виявлені можливості і загрози. На перетині блоків утворюється чотири поля: *СiМ* (сила і можливості); *СiЗ* (сила і загрози); *СлМ* (слабкість і можливості); *СлЗ* (слабкість і загрози). На кожному з полів дослідження необхідно розглянути всі можливі парні комбінації і виділити ті, які повинні бути враховані при розробці інноваційної політики в сфері промисловості.

У відношенні тих пар, які були вибрані з поля *СiМ*, слід розробляти інноваційну політику з використання сильних сторін регіону для того, щоб отримати віддачу від можливостей, які з'явилися у зовнішньому середовищі. Для тих пар, які опинилися на полі *СлМ*, політика повинна бути побудована таким чином, щоб за рахунок можливостей, що з'явилися спробувати подолати наявні в регіоні слабкості. Якщо пара знаходиться на полі *СiЗ*, то регіон повинен припускати використання заходів для усунення загрози. Нарешті, для пар, що знаходяться на полі *СлЗ*, регіональні органи влади повинні виробляти таку інноваційну політику, яка дозволила б їм позбутися як від слабкості, так і спробувати запобігти навіслі над промисловістю регіону загрози.

Формуючи інноваційну політику структурних змін в промисловості регіону, слід пам'ятати, що можливості і загрози можуть переходити у свою протилежність. Так, невикористана можливість може стати загрозою, якщо її використовує конкурент. Наприклад, невикористання можливості залучення інвестицій у високотехнологічні сектори промисловості регіону призведе до того, що цією можливістю скористаються інші регіони, як наслідок, їх рівень конкурентоспроможності підвищиться по відношенню до регіону, який не здійснив заходів для залучення цих інвестицій. Або навпаки, вдало відвернена загроза може відкрити перед регіоном додаткові можливості в тому випадку, якщо конкуренти не змогли усунути цю ж загрозу.

Оскільки структурні зміни розвитку вітчизняної економіки мають здійснюватися крізь призму змін вектору інноваційної політики регіону. Тому, для успішного аналізу середовища регіону методом СВОТ важливо не тільки вміти розкривати загрози і можливості, але і вміти оцінювати їх з точки зору важливості та ступеня впливу на стратегію розвитку промисловості території. Особливо зважаючи на те, що структурні зміни промисловості регіону на інноваційній основі вимагають чіткого визначення критеріїв за якими можна оцінити їх успішність.

Для оцінки можливостей застосовується метод позиціонування кожної конкретної можливості на матриці можливостей (рис. 5.2).

Матриця будується наступним чином: зверху по горизонталі відкладається ступінь впливу можливості на діяльність організації (сильне, помірне, мале); зліва по вертикалі відкладається ймовірність того, що організація зможе скористатися можливістю (висока, середня, низька). Отримані всередині матриці дев'ять полів можливостей мають різне значення для регіону. Можливості, що потрапляють на поля ВВ,

ВП та СВ, мають велике значення для регіону, і їх треба обов'язково використати. Можливості ж, що потрапляють на поля НП, СС та НС, практично не заслуговують уваги регіону.

Ймовірність вико- ристання можливостей	Вплив		
	Високий	Помірний	Слабкий
Висока	ПОЛЕ <i>ВВ</i>	ПОЛЕ <i>ВП</i>	ПОЛЕ <i>ВС</i>
Середня	ПОЛЕ <i>СВ</i>	ПОЛЕ <i>СП</i>	ПОЛЕ <i>СС</i>
Низька	ПОЛЕ <i>НВ</i>	ПОЛЕ <i>НП</i>	ПОЛЕ <i>НС</i>

Рис. 5.2. Матриця можливостей

Використовувати можливості, що потрапили на решту поля, можна, якщо в організації є достатньо ресурсів.

Схожа матриця складається для оцінки загроз (рис. 5.3). Зверху по горизонталі відкладаються можливі наслідки для організації, до яких може призвести реалізація загрози (руйнування, критичний стан, важкий стан, «легкі удари»). Зліва по вертикалі відкладається ймовірність того, що загроза буде реалізована (висока, середня, низька).

Ймовірність здійснення загрози	Ймовірні наслідки			
	Руйнування	Критичний стан	Важкий стан	Незначні труднощі
Висока	ПОЛЕ <i>ВР</i>	ПОЛЕ <i>ВК</i>	ПОЛЕ <i>ВВ</i>	ПОЛЕ <i>ВН</i>
Середня	ПОЛЕ <i>СР</i>	ПОЛЕ <i>СК</i>	ПОЛЕ <i>СВ</i>	ПОЛЕ <i>СН</i>
Низька	ПОЛЕ <i>НР</i>	ПОЛЕ <i>НК</i>	ПОЛЕ <i>НВ</i>	ПОЛЕ <i>НН</i>

Рис. 5.3. Матриця загроз

Ті загрози, які потрапляють на поля ВР, ВК і СР, представляють дуже велику небезпеку для регіону і вимагають негайного і обов'язкового усунення. Загрози, що потрапили на поле *ВВ*, *СК* і *СВ*, також повинні знаходитися в полі зору вищого керівництва і бути усунені в першочерговому порядку. Що стосується погроз, що знаходяться на полях *НР*, *НК* та *ВН*, то тут слід здійснити уважний і відповідальний підхід до їх усунення. Хоча при цьому не ставиться завдання їх першочергового усунення. Ті загрози, що потрапили на решту поля також не повинні випадати з поля зору керівництва регіону та організацій. Необхідно уважно відстежувати їх розвиток.

Особливості розвитку промислового сектору української економіки обумовлює необхідність пошуку нових підходів до побудови регіональної інноваційної політики. Тому на нашу думку, виходячи із запропонованих систем оцінки інноваційної складової промисловості регіону, слід розглядати двох векторну інноваційну політику.

Інноваційна політика здійснення структурних змін в промисловості Карпатського регіону може бути «проактивною» (рух до позитивного), тобто спрямованою на створення чи втілення ідей та «реактивною» (рух від негативного), такою, що зорієнтована на вирішення проблем.

Розглянемо спочатку особливості «реактивної» інноваційної політики. Інноваційна політика як інструмент структурних змін в промисловості регіону має опиратися на дві ключові засади: а) визначати та розширювати сприйняття проблемного простору реалізації інноваційної політики в регіоні і б) відкривати адекватний простір для вирішення існуючих проблем інноваційного характеру.

Ключовий елемент ефективного вирішення проблем – визначення «проблемного простору». Проблемний простір – це не тільки фізичний простір, безпосередньо пов'язаний з проблемою. До нього можуть також входити взаємовідносини, цінності, сприйняття і переконання. Проблемний простір визначається елементами, матеріальними та нематеріальними, які створюють або вносять свій внесок у проблему. Для того, щоб вирішити проблему, необхідно знайти «простір вирішення». Такий простір містить альтернативи і ресурси, що дозволяють подолати, трансформувати проблему або уникнути її. Якщо ж альтернатив і ресурсів, доступних в просторі, виявляється недостатньо для роботи з усіма елементами елементного простору, рішення буде незадовільним, простір рішення повинне бути ширше простору проблеми, рішення можуть виявитися неадекватними тому, що адресовані не їм елементам проблеми. Проблема – це різниця між нинішнім і бажаним станами, а також питання, які необхідно вирішити, щоб досягти цього стану.

Процес руху до бажаного стану супроводжується симптомами у формі обмежувачів, опору і перешкод, що перешкоджають досягненню результату (рис. 5.4). Як правило, симптоми – найочевидніший аспект проблеми. Характерним симптомом для регіону може бути зниження рівня зайнятості або спад виробництва.

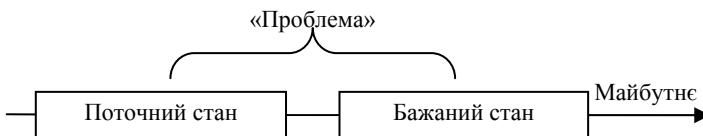

Рис. 5.4. Проекція наряду «реактивної» інноваційної політики регіону

Перш ніж ми знайдемо рішення, необхідно зрозуміти, які чинники створюють проблемний простір. Базовий принцип визначення простору рішення свідчить: проблему не можна вирішити за допомогою того ж виду мислення чи тієї ж карти, які, по суті, створюють проблему.

Тож, наприклад, якщо існуюча система промисловості Карпатського регіону не в змозі продукувати інновацій радикального порядку чи так би мовити, базових інновацій, вочевидь необхідно змінювати цю систему. Передусім це стосується інституційно-функціональних елементів, які повинні генерувати і здійснювати дифузію інновацій.

Проблемний простір розвитку промисловості Карпатського регіону визначається як матеріальними, так і нематеріальними елементами, які створюють проблему або вносять в неї свій внесок.

Рішення беруть початок в «просторі рішення» і складаються з ресурсів і альтернатив. Проблема можна досліджувати шляхом порівняння подібностей (погодження) або відмінностей (неузгодженість) елементів проблеми.

Щоб породити адекватне рішення, простір рішення повинне бути ширше, ніж проблемний простір. Відповідно до цього, для здійснення якісного аналізу середовища реалізації інноваційної політики в регіоні, доцільно сформувати матрицю просторової оцінки інноваційної діяльності.

	Симптоми	Причини	Результати	Ефекти
Минуле	Надмірні матеріальні витрати в промисловості	Низький рівень впровадження результатів НТП	Неконкурентоспроможність промислової продукції	Незадовільні соціально-економічний та екологічний ефекти
Теперішнє	«Відплив умів» за кордон	Низький рівень оплати праці в сфері науково-технічної діяльності	Слабкі показники результатів інноваційної діяльності	Втрата окремих позицій на зовнішньому та внутрішньому ринках
Майбутнє	Відсутність радикальних інновацій	Нерозвиненість інноваційної інфраструктури	Різне зниження капіталізації підприємств і надходжень до бюджетів	Посилення соціально-економічної напруги в суспільстві

Рис. 5.5. Матриця просторової оцінки інноваційної діяльності

Дані матриці просторової оцінки інноваційної діяльності зображені на рис. 5.5 є лише одиничним прикладом можливого аналізу інноваційного середовища в регіоні, причому взято лише окремі негативні фактори. Адже різні регіони можуть мати різні набори характеристик і відповідно сценарії розвитку ситуації в майбутньому.

Втім для будь якого регіону, такий аналіз може слугувати інформаційним підґрунтям для побудови більш раціональної внутрішньої регіональної «реактивної» інноваційної політики.

При визначенні цих елементів проблемного простору і простору рішення креативність може використовуватися для того, щоб об'єднати інформацію в більші чи менші «групи»; сконцентруватися на різних аспектах проблемного простору регіональної інноваційної системи; дивитися на ситуацію з різних точок зору і позицій сприйняття і створювати множинні опису проблеми і потенційних рішень.

Різні види діяльності вимагають різних завдань і підходів. Деякі дії акцентують нашу здатність концентруватися на мікроелементах, деталях. Інші вимагають здатності бачити загальну картину розвитку інноваційних процесів. Однак при формуванні даного типу інноваційної політики регіону слід враховувати обидва підходи.

При вирішенні проблем аспекти цих проблем можна розглядати у відношенні до: 1) завдань (цінність результату); 2) альтернатив – цілей; 3) процедур – дій; 4) відносин (дієвість влади або організації);

Якщо розглядати даний процес з погляду взаємозв'язку інноваційних проблем і регіону, то на першому етапі місцева влада повинна визначити ці проблеми (проблеми для регіону), на другому – розробити стратегію і план їх розв'язання, а також закріпити в правовому полі (легітимізувати) політику, на третьому – здійснити заходи щодо розв'язання цих проблем (регіон для проблем), а на завершальному етапі – оцінити результати й накреслити свої майбутні дії (програма для регіону).

Інший тип інноваційної політики – «проактивна», це така політика, що формується виходячи з двох основних обставин «ресурсне забезпечення» та «обмеження» і спрямована на впровадження принципово нових ідей.

«Проактивна» інноваційна політика є одним із шляхів подолання технологічної відсталості від розвинених регіонів чи навіть країн. Вона може здійснюватися через створення міжрегіональної інноваційної системи (МІС). Оскільки економіки областей Карпатського регіону є тісно пов'язані між собою, тому міжрегіональні інноваційні процеси виступають як розвинена форма господарської інтеграції в межах економічного району. Відповідно їх функціонування сприятиме налагодженню ланцюгових процесів в системі створення і впровадження наукових розробок та просторової дифузії інновацій.

Формування МІС зумовлено необхідністю розвитку наукових досліджень та їх реалізації у вигляді інноваційної продукції на міжрегіональному рівні. З метою більш ефективного використання наявного потенціалу регіонів, ліквідації фрагментарності наукових досліджень та розширення співпраці між науковими установами виникає необхідність створення єдиної системи на основі програми, що продукуватиме

інновації, які мають суттєве значення для розвитку регіонів-учасників і країни загалом. Через кожні декілька років, з огляду на нагальні потреби та інноваційні ідеї, у програму необхідно вносити зміни. Втім така програма має включати систему важелів стратегічного та оперативного регулювання інноваційних процесів у МІС (рис. 5.6).

Рис. 5.6. Структура механізмів регулювання інноваційних процесів в міжрегіональних інноваційних системах

Окрім використання класичних механізмів у регулюванні міжрегіональних інноваційних процесів роль МІС полягає у створенні окремого механізму фінансування базових досліджень або нових напрямків і тенденцій у науці, особливо що стосуються різноманітних загроз, які не передбачені іншими детальними програмами.

Водночас міжрегіональні інноваційні мережі є більш гнучкими, аніж корпоративні структури, адже охоплюють значно ширший комплекс науково-дослідних, дослідно-конструкторських, адміністративних, фінансових і навіть громадських інституцій.

Така гнучка мережева структура забезпечує ефективну трансформацію винаходів в інновації, а інновацій в конкурентні переваги, причому не лише окремих суб'єктів, але й регіонів і національної економіки загалом.

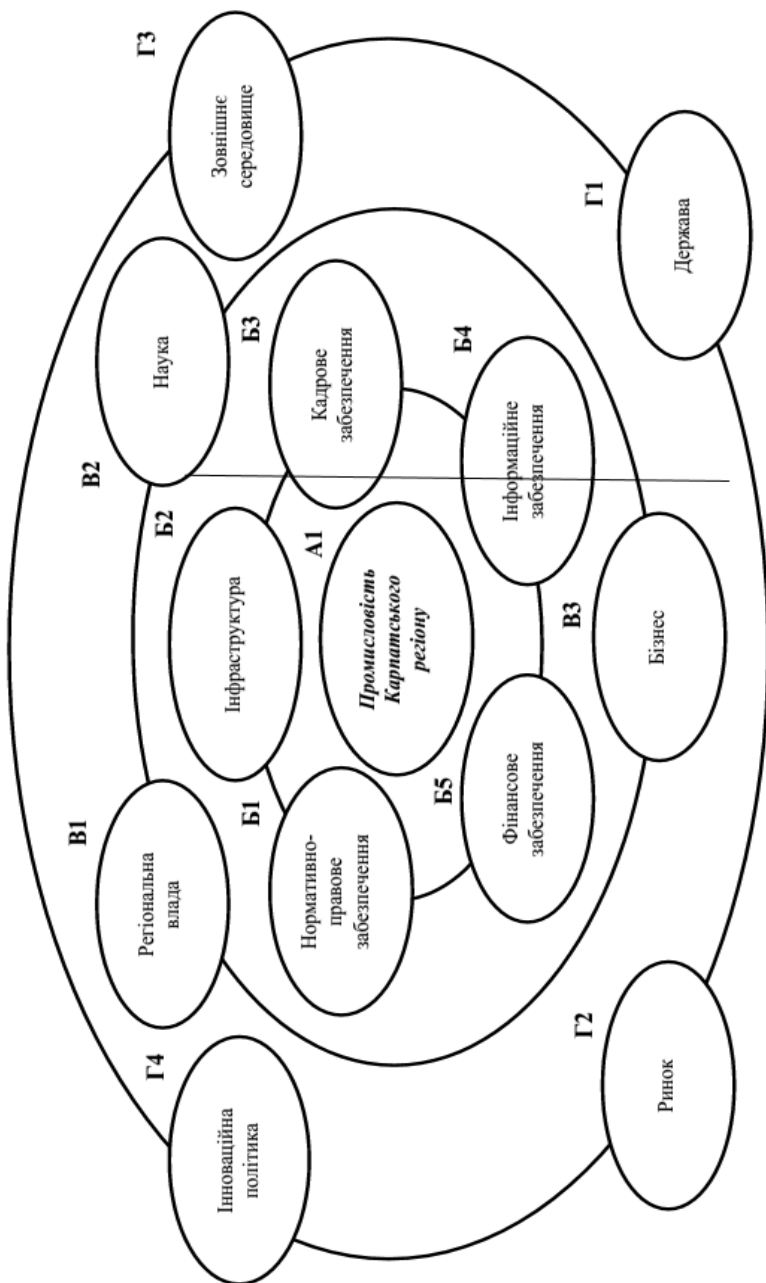

Рис. 5.7. Функціонально-компонентна модель інноваційного розвитку промисловості Карпатського регіону

Складовою здійснення «проактивної» інноваційної політики є визначення механізму її реалізації, що охоплює сукупність коштів, методів і ресурсів, що забезпечують виконання завдань, що плануються відповідно до поставленої мети. Механізм реалізації складається з комплексу заходів:

- організаційно-управлінських;
- нормативно-правових;
- фінансово-економічних;
- соціально-психологічних.

На рис. 5.7 зображена функціонально-компонентна модель інноваційного розвитку промисловості Карпатського регіону у вигляді концентричних кіл, що характеризують собою певні ієрархічні рівні впливу на розвиток промисловості регіону. Рівень Б можна охарактеризувати як ресурсне забезпечення інноваційного розвитку промисловості регіону. Рівень В – це ключові суб'єкти формування і реалізації регіональної інноваційної політики. А рівень Г включає інституційну складову ринкових процесів в промисловості регіону, що визначає систему відносин між суб'єктами цих процесів та важелі їх регулювання.

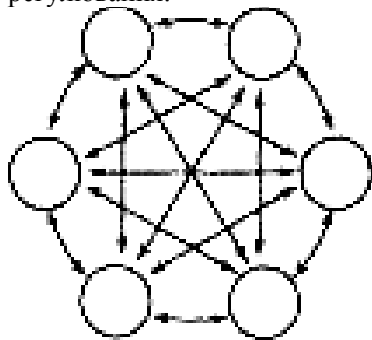

Рис. 5.8. Модулярна поліцентрична система взаємозв'язків функціонально-компонентної моделі

Систему взаємозв'язків цієї моделі на кожному ієрархічному рівні можна зобразити у вигляді такої модулярної поліцентричної системи, яка відображена на рис. 5.8. Тобто, дана система має властивість змінювання в часі за заданих параметрів (характеристик) якогось регіону на основі регуляторних процесів викликаних, наприклад, зміною інноваційної політики.

Варто зазначити, що в різний період часу вплив одного елемента на інший в системі промисловості регіону буде мати різний ефект, в залежності від зміни умов середовища, ступеня впливу, рівня зв'язків з іншими елементами тощо. Тому ця система має обумовлюватися певними критеріями інноваційного розвитку промисловості Карпатського регіону та здійснення структурних змін на цій основі.

Збалансованість – це ключовий критерій управління інноваційною політикою промисловості Карпатського регіону при її формуванні та реалізації. Адже жодній стадії або напрямку інноваційної політики не повинна віддаватися перевага за рахунок інших стадій і напрямів.

В процесі реалізації інноваційної політики промисловості Карпатського регіону слід постійно переглядати і контролювати: а) різні фази інноваційної політики; б) базові стратегії стимулювання інноваційних процесів для кожної фази; в) взаємозв'язок різних напрямів інноваційної політики з досягненням організаційних цілей і вирішенням проблем.

Під час контролю реалізації інноваційної політики необхідно визначати та координувати вплив різних рівнів, взаємовідносин і організаційних структур на інноваційний процес в регіоні та стратегії, які використовують суб'єкти інноваційної діяльності.

Інноваційна політика промисловості Карпатського регіону є складовою економічної політики держави, тому процес формування і реалізація інноваційної політики відбувається на тих етапах, що й економічної.

Існують три методологічні підходи до проблеми реалізації економічної політики, що розглядають цей процес з різних позицій¹⁸³. По-перше, реалізація як лінійний процес. При цьому основними організаційними умовами успішного виконання є:

- 1) чіткі цілі діяльності та стандарти виконання функцій;
- 2) наявність необхідних ресурсів: фінансових, матеріальних, інформаційних, людських і т.д.;
- 3) ефективні організаційні структури;
- 4) розроблені правила, процедури та інструкції, що координують і регламентують діяльність організацій і їхні відносини з владними структурами;
- 5) розвинені комунікації та система координації діяльності різних структур, залучених до процесу здійснення політики, зокрема:
  - виконавчої та законодавчої влади;
  - центральної, регіональної та місцевої влади;
  - самих центральних органів виконавчої влади;
- 6) мотивований і кваліфікований персонал.

По-друге, реалізацію можна розглядати як комплекс дій різних державних структур, пов'язаних з адаптацією всіх учасників, і насамперед вищих керівників, протягом усього здійснення політики до умов і завдань, які доводиться вирішувати, з умінням погоджувати свої інтереси й формувати партнерські відносини. Тут велику роль відіграють інформаційні системи й канали зворотного зв'язку, що дають змогу дізнаватися про виниклі події та отримані результати і на їхній основі регулювати свою діяльність, з огляду на місію та цілі організації або індивіда.

---

¹⁸³ Економічна політика : навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / О. О. Бе-
ляев, М. І. Діба, А. С. Бебело, А. З. Зазимко та ін. - К. : КНЕУ, 2005. – 136 с.

По-третє, реалізація є як діяльністю за певними правилами, як формальним, так і неформальним, які встановлені на самому початку або формуються учасниками здійснення економічної політики на основі нагромадженого досвіду. Проходження ним під час розроблення стратегії й тактики, управління й контролю дозволяє визначати роль кожного учасника і швидше реалізовувати цілі організації. Важливе значення в цьому разі має наявна в організаціях організаційна культура, що впливає на характер взаємин між їх членами.

Втім, щоб забезпечити ефективну модернізацію промислового потенціалу Карпатського регіону на інноваційній основі, спочатку необхідно створити якісні передумови для здійснення таких структурних змін. Тобто створити таке сприятливе середовище, яке б могло забезпечувати розмірене відтворення капіталу в регіоні і спрямовувати його у найбільш прогресивні форми економічної діяльності.

Зрозуміло, що для формування до таких передумов та, що головне, забезпечення оптимального розвитку промисловості Карпатського регіону слід застосувати чітку регіональну інноваційну політику, механізм комплексної скоординованої системи заходів та важелів регулювання структурних процесів. До таких важелів та заходів можна віднести: нормативно-правове забезпечення і формування регіональних цільових програм розвитку окремих галузей промисловості; надання безвідсоткових кредитів чи компенсування відсоткових ставок за кредитами для промислових підприємств, що виробляють інноваційну продукцію; покращення інфраструктури (загальної та виробничої, передусім); скасування мит для імпорту інноваційного, дослідного та виробничого обладнання і т.д. Оскільки забезпечення таких передумов для розвитку промислового потенціалу Карпатського регіону дозволить не лише суттєво покращити інвестиційний клімат території, але й сприятиме якісним змінам в галузевій структурі промисловості та зайнятості.

5.2.2. Джерела та інструменти фінансового забезпечення інвестиційно-інноваційної діяльності

Незважаючи на те, що впровадження інновацій на промислових підприємствах Карпатського регіону є одним із способів удосконалення структури виробництва, оновлення основних виробничих фондів, підтримки високих темпів розвитку та рівня прибутковості, вони досі так і не набули належних масштабів і не стали істотним чинником підвищення конкурентоспроможності виробництва. Така ситуація обумовлена насамперед недосконалістю системи фінансового забезпечення підтримки інвестиційно-інноваційної діяльності в регіоні.

Сучасна система фінансового забезпечення інвестиційно-інноваційного розвитку промислових підприємств має складну структуру, елементами якої є: сукупність джерел та форм фінансування інновацій;

методів та інструментів акумуляції грошових надходжень і їхнього вкладення в інвестиційні розробки; механізмів контролю за інвестиціями у інноваційні проекти, включаючи систему зворотності та оцінку ефективності їх використання. Основні недоліки функціонування сучасної системи фінансово забезпечення інвестиційно-інноваційної діяльності полягають, насамперед у: нераціональному розподілі бюджетних фінансових ресурсів, недостатньому використанні позабюджетних коштів, а також коштів приватного сектора, іноземних інвесторів та у відсутності ретельного обґрунтування доцільності витрат на наукові дослідження.

На сьогоднішній день фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств в регіоні може здійснюватися як за рахунок використання власних фінансових ресурсів (прибуток підприємства та амортизація), так і додатково залучених коштів, таких як, наприклад, державний бюджет, позабюджетні фонди, лізинг, кредитне забезпечення, венчурний капітал, внутрішні і зовнішні інвестиції тощо. На рис. 5.9 представлено форми та інструменти залучення фінансових ресурсів промисловими підприємствами.

У складі власних фінансових ресурсів основне місце належить прибутку, що залишається в розпорядженні підприємства після сплати податків. Він формує переважну частину його фінансових ресурсів, забезпечує приріст власного капіталу, а, відповідно, і зростання ринкової вартості підприємства.

Прибуток, що залишається у розпорядженні підприємства, використовується ним самостійно і спрямовується здебільшого на його подальший розвиток, а саме на фінансування власних науково-дослідних робіт, а також робіт пов'язаних із створенням, освоєнням і впровадженням нової техніки, вдосконаленням технологій та організації виробництва, модернізацією обладнання, покращенням якості та розширенням асортименту продукції¹⁸⁴.

Для того, щоб підприємство мало змогу впроваджувати інновації розподіляти чистий прибуток потрібно пропорційно: на частину, що капіталізується, і частину, що споживається. Частина прибутку, що споживається – це кошти, які спрямовуються на виплату дивідендів, матеріальне стимулювання персоналу і соціальний розвиток підприємства. Частина прибутку, що капіталізується – кошти, які спрямовуються на виробничий розвиток, формування резервного фонду а також інші форми капіталізації прибутку. Тобто частина прибутку, що капіталізується йде на фінансування інноваційних технологій.

---

¹⁸⁴ Башкатова С. В. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності суб'єктів господарювання за рахунок власних фінансових ресурсів / С. В. Башкатова // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2009. – № 15. – С.210-215.

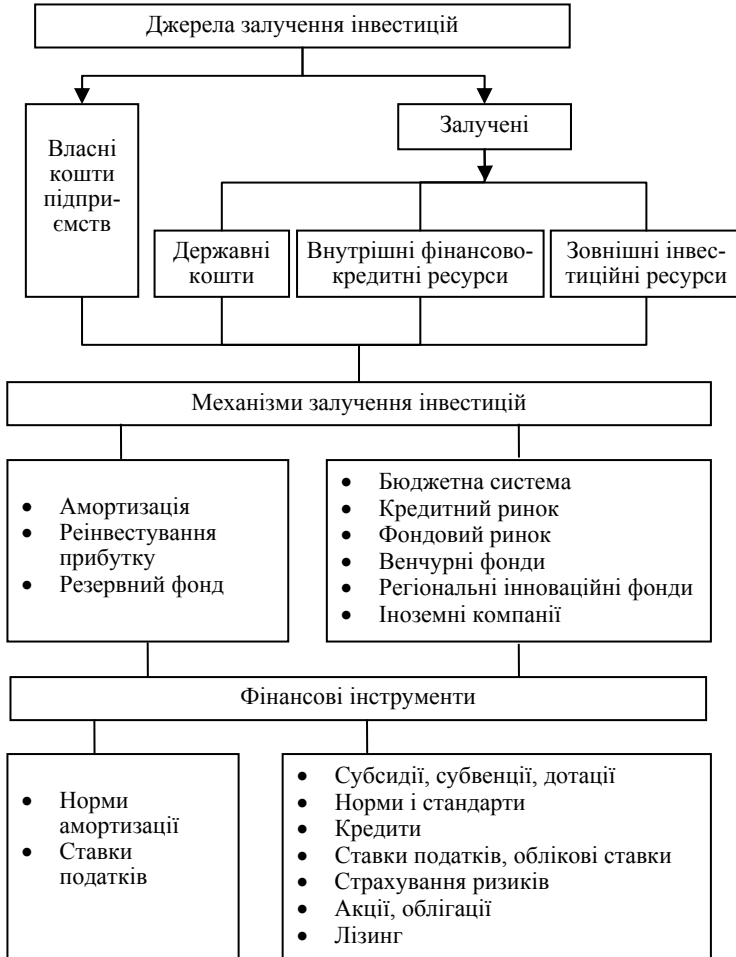

Рис. 5.9. Джерела та інструменти фінансового забезпечення інвестиційно-інноваційного розвитку

Це є свідченням того, що ефективність технологічного оновлення виробництва залежить насамперед від процесу формування прибутку підприємства, як основного фінансового джерела його реалізації. Таким чином, прибуток є одночасно показником і умовою ефективної реалізації інноваційного оновлення виробництва. Саме тому розподіл чистого прибутку має бути має відбуватися раціонального – в напрямів його подальшого використання відповідно до цілей і завдань інвестиційно-інноваційного розвитку підприємства.

Нажаль, основною проблемою більшості промислових підприємств Карпатського регіону залишається низький рівень їх платоспроможності, навіть при збільшенні обсягів та виручки від реалізації продукції. Про незадовільне управління грошовими потоками на більшості підприємств регіону свідчить: значні розміри залишків коштів на поточному рахунку; відсутність фінансового планування; збитки у вигляді курсових різниць; наявність простроченої дебіторської заборгованості тощо¹⁸⁵. Така ситуація знижує власні можливості підприємств щодо ведення інноваційної діяльності та здатність залучати зовнішні інвестиційні ресурси.

Оскільки фінансування інноваційної діяльності відбувається в основному за рахунок власних коштів підприємств, подальше розширення фінансування інновацій за рахунок цих коштів полягає в подоланні збитковості підприємництва і створенні відповідного економіко-правового середовища, яке забезпечило б високу окупність капіталовкладень і здатність промислових підприємств до реалізації інноваційній. Основну увагу промисловим підприємствам слід зосередити і на формуванні власних резервів на інноваційні розробки у розмірі середньої величини витрат за останні три роки, але не більші від затвердженого кошторису і списання їх рівними частинами щомісячно. Це дасть їм можливість мати додаткове реальне джерело фінансування інноваційних процесів.

Одним із найбільш ефективних інструментів стимулювання інноваційного розвитку промислових підприємств є податкові пільги. Наприклад, у високорозвинених країнах світу податкова система орієнтована на реалізацію не тільки фіскальної, але й стимулюючої функції податків і передбачає ряд стимулів для підприємств, які здійснюють інноваційну діяльність і фінансують оновлення технологічної бази виробництва. У нас наразі ці принципи не діють.

На сьогоднішній день податкова політика держави характеризується зниженням ефективності основних загальнодержавних податків, складністю і непрозорістю податкового регулювання, нерівномірним податковим навантаженням на суб'єктів господарювання, безсистемним наданням пільг з оподаткування. Основним недоліком сучасної системи оподаткування прибутку промислових підприємств в Україні є також і повна відсутність податкових стимулів, спрямованих на підвищення ефективності промислового виробництва. Водночас використання податкових стимулів не повинно викликати зниження податкових надходжень до державного бюджету, тобто мають бути задоволені одночасно економічні інтереси держави і підприємства. Одним із способом стимулювання технічного оновлення виробництва є регулювання ставок податку на прибуток для підприємств які

---

¹⁸⁵ Терещенко О. О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання : [навч. посіб.] / О. О. Терещенко. – К.: КНЕУ, 2003. – 554 с.

займаються інноваційною діяльністю. З цією метою у податковій політиці необхідно забезпечити:

- розширення податкової бази і зменшення середньої ставки оподаткування податком на прибуток інноваційно активних підприємств;
- стимулювання інвестиційних процесів, що пов'язані з розвитком і модернізацією виробництва та заохоченням інвестицій в пріоритетні галузі промисловості регіону;
- розмежування умов оподаткування для платників податків за рахунок надання пільг, що надаються за галузевими та територіальними ознаками в залежності від пріоритетів регіонального розвитку.

Значну роль у підвищенні можливостей внутрішніх джерел фінансування відіграють також і амортизаційні відрахування, особливо на підприємствах із високою вартістю власних основних фондів і нематеріальних активів, проте суму власного капіталу підприємства вони не збільшують, а є лише засобом його реінвестування. Тому основну увагу слід звернути на вдосконалені діючої амортизаційної політика, яка не лише не сприяє, а навпаки – протирічить накопиченню реноваційних ресурсів, що, у свою чергу, приводить до виснаження амортизаційних ресурсів та різкого їх скорочення в загальному об'ємі капіталовкладень на фінансування інновацій.

Важливими моментами при формуванні амортизаційної політики на промислових підприємствах є норма амортизації та проблема вибору оптимального методу нарахування амортизації. Ефективність заходів в сфері амортизаційної політики у значній мірі залежить від правильного обліку строків фізичного і морального зносу основних фондів при встановленні тривалості регламентованих періодів у порядку амортизаційних відрахувань. Прискорена амортизація стане додатковим фінансовим джерелом для активізації інвестиційно-інноваційної діяльності і сприятиме зменшенню частки позичкового капіталу до власного, дасть можливість інноваційним підприємствам брати додаткові банківські кредити. Тобто саме прискорена амортизація виконуватиме функцію створення передумов прискорення обороту основного капіталу і буде стимулом для підприємств, які активно займаються оновленням основних фондів. Для цього їм слід дозволити, наприклад, в перші п'ять років служби основних фондів списувати їх нерівними частками, на вибір, що дасть змогу маневрувати власними коштами. Отже, амортизаційні відрахування – один з головних джерел здійснення реальних інвестицій. За допомогою норм амортизації можна регулювати швидкість обороту фінансових коштів, інтенсифікувати процес відтворення виробничого потенціалу, удосконалювати інноваційно-виробничу політику на підприємстві. Тобто реформування системи нарахування і використання амортизації буде сприяти підвищенню ефективності використання власних фінансових коштів підприємств.

Оскільки амортизаційна політика є фінансовим методом державного регулювання та стимулювання інвестиційної діяльності тому вона повинна бути орієнтована на прискорення інвестиційно-інноваційного розвитку та фінансове зміцнення промислових підприємств регіону. Однак, для цього потрібне її реформування на таких засадах:

1. Основний акцент амортизаційної політики має бути зроблений саме на інвестиційних аспектах (створення законодавчої бази та ефективного механізму мобілізації фінансових ресурсів для інвестування в економіку регіону).

2. Запровадження системи індикативних регуляторів (функціональна класифікація елементів основного капіталу, економічно обґрунтовані строки списання основного капіталу, граничні терміни нарахування податкової амортизації).

3. Створення умов для формування в економіці додаткових інвестиційних ресурсів за рахунок цільових податкових знижок.

4. Поширення прав підприємств щодо формування та використання власних амортизаційних коштів, вибору методу нарахування та строків використання основних фондів.

5. Узгоджене нарахування амортизації по двох паралельних системах звітності: економічній та податковій.

6. Державне регулювання амортизаційної політики повинно здійснюватися за допомогою фінансових інструментів (система нормативів, податкових знижок, податкових санкцій).

7. Особливості державної амортизаційної політики в застосуванні до регіону полягають у тому, щоб повністю виключити випадки вилучення амортизаційних коштів підприємств на будь-які інші цілі, крім здійснення інвестиційної діяльності.

У цілому слід зазначити, що для підприємств, які не мають можливості залучити кошти із зовнішніх фінансових джерел (через низьку кредитоспроможність чи інвестиційну привабливість, недостатнє кредитне забезпечення), внутрішнє самофінансування є єдиним способом забезпечення фінансовими ресурсами. Однак суттєвою проблемою, яка при цьому виникає, є проблема контролю власниками за ефективним використанням фінансових ресурсів.

Слід також зазначити, що у промислових підприємств можуть бути різні альтернативи щодо залучення капіталу. Звичайно, не можна надати однозначних рекомендацій щодо вибору тієї чи іншої форми фінансування. В одних випадках фінансові ресурси слід формувати через збільшення власного капіталу, в інших – на основі залучення додаткових коштів. Форми фінансового забезпечення в значній мірі залежать також і від цілі під яку вони залучають додаткові ресурси. Разом з тим слід відзначити і те, що кожна форма фінансування інвестиційно-інноваційної діяльності має як свої переваги так і недоліки (табл. 5.3).

Таблиця 5.3

Порівняльна характеристика переваг і недоліків деяких форм фінансування інвестиційно-інноваційної діяльності

Форма залучення ресурсів	Переваги	Недоліки
Самофінансування		
Чистий прибуток	<ul style="list-style-type: none"> - Безстроковість фінансування. - Простота залучення. - Збільшення обсягів власних оборотних коштів підприємства. - Можливість розпоряджатися цими коштами самостійно. - Підвищення рівня фінансової незалежності та фінансової стійкості. - Зростання ринкової вартості підприємства. - Управління підприємством здійснюється, виключно, власниками та менеджерами, без втручання сторонніх осіб. - Відсутність кредитного забезпечення. - Відсутність витрат на залучення та обслуговування фінансових ресурсів. 	<ul style="list-style-type: none"> - Обмеженість ресурсів та низький рівень платоспроможності. - Високі ставки податку на прибуток.
Амортизаційні відрахування	<ul style="list-style-type: none"> - Реінвестування власного капіталу. - Регулювання швидкості обороту фінансових коштів. - Легкість планування. - Постійний характер надходжень - Мінімізація сплати податку на прибуток. - Інтенсифікація процесу відтворення виробничого потенціалу. 	<ul style="list-style-type: none"> - Знецінення амортизаційного фонду. - Недосконалі методи нарахування амортизації.
Державне фінансування		
Кошти державного та місцевого бюджетів, позабюджетних фондів	<ul style="list-style-type: none"> - Фінансуються в основному у пріоритетні, ризикові і не завжди прибуткові інноваційні проекти. - Кредитування є повністю або частково (50%) безвідсотковим. 	<ul style="list-style-type: none"> - Обмеженість ресурсів. - Тривала і важка процедура отримання коштів.
Кредитування		
Банківські кредити	<ul style="list-style-type: none"> - Швидкість одержання. - Значні можливості одержання коштів при високому кредитному рейтингу. - Плата за кредит зменшує базу оподаткування. 	<ul style="list-style-type: none"> - Високі відсоткові ставки по кредитах. - Регулярні виплати по кредитах. - Залежність вартості кредиту від кон'юнктури на фінансовому ринку. - Обмежений термін використання коштів. - Практично не видаються довгострокові кредити. - Залежність підприємства від кредиторів.
Лізинг	<ul style="list-style-type: none"> - Полегшує доступ до використання нової техніки. 	<ul style="list-style-type: none"> - Обмежений доступ операторів ринку лізинго-

Форма залучення ресурсів	Переваги	Недоліки
	<ul style="list-style-type: none"> - Зменшення стартових капіталовкладень. - Можливість поступової виплати грошових коштів за об'єкт оренди - Можливість 100% фінансування придбання основних фондів. - Зменшує ризик морального та фізичного зносу основних фондів. - Лізингове майно не зараховується на майно підприємства. 	<ul style="list-style-type: none"> - вих послуг до «дешевих» кредитних ресурсів. - Нерозвиненість інфраструктури лізингу. - Недостатній досвід лізингових фірм. - Брак кваліфікованих кадрів на ринку лізингових послуг.
Венчурне фінансування		
Венчурний капітал	<ul style="list-style-type: none"> - Довгостроковий характер та стабільні умови фінансування. - Кошти надаються без забезпечення, на безпроцентній основі. - Використання венчурного капіталу – зниження ризиків для підприємства. - Інвестори передають хороший досвід управління, знання та доступ до найкращих спеціалістів. 	<ul style="list-style-type: none"> - Тривалий та доволі складний відбір проєктів, що підлягають фінансуванню. - Інвестуються підприємства - тих галузей, які швидко зростають, а не тих які є пріоритетними для регіону. - Участь інвесторів в управлінні інноваційним процесом та можливі конфлікти при цьому.

В разі недостатності власних коштів однією з форм активізації і стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності промислових підприємств є кредит, так як необхідність повернення позики в встановлений термін змушує позичальника прискорювати інноваційний процес. Проте, на сьогоднішній день, кредитами підприємства користуються не часто, в основному через: циклічний характер банківського кредитування, високі вимоги до ліквідного забезпечення кредиту, необхідність регулярних виплат незалежно від циклічності надходження грошових коштів. Кредити в більшості випадків є недоступними для промислових підприємств Карпатського регіону і через високі процентні ставки та норми резервування банківської системи.

Водночас реальна поточна ситуація є такою, що довгострокові кредити, які мають бути основною стимулювання інноваційної діяльності суб'єктів господарювання, становлять лише незначну частку в загальному обсязі кредитних вкладень у національну економіку і видаються лише деякими банками¹⁸⁶.

Для того щоб кредити стали одним із перспективних шляхів посилення взаємодії банківської системи і промисловості в напрямі

¹⁸⁶ Люта О. В. Банківське кредитування як інструмент фінансового забезпечення розвитку інноваційного сектору економіки / О. В. Люта. – Режим доступу: // <http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/6436/1/Credit.pdf>

кредитування інноваційних підприємств необхідно поступово знижувати відсоткові ставки по банківських кредитах. Можливим є застосування такої моделі кредитування інноваційних підприємств, коли відсотки за наданими банківськими кредитами частково будуть погашатися державою, тим самим забезпечуючи інноваційно активні підприємства додатковими фінансовими ресурсами. Тобто одним із механізмів стимулювання підприємств до введення інноваційної діяльності є податкове кредитування. На відміну від податкових пільг, механізм дії податкового кредиту заснований на принципах платності, поворотності і терміновості, що дозволяє, з одного боку створити цільову податкову пільгу, що впливає на інвестиційну і інноваційну активність, а з іншою, збільшити податкову базу і надходження до бюджету за рахунок збільшення прибутковості підприємства.

Враховуючи, що кредитування інноваційної діяльності завжди пов'язане з підвищеним ризиком, з метою підвищення зацікавленості банків у співпраці з інноваційними підприємствами доцільно запровадити податкові стимули для банківських установ. Окрім того, слід запровадити механізм державного страхування кредитів, виданих підприємствам, які розробляють і впроваджують інноваційну високотехнологічну продукцію й діяльність яких пов'язана зі значним інвестиційним ризиком. З метою регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності, внутрішніх нагромаджень та інвестицій кредитна політика держави має бути спрямована на¹⁸⁷:

- розширення ресурсної бази банківського кредитування;
- оптимізацію співвідношення між пропозицією грошей на грошовому ринку та державними запозиченнями;
- розширення інвестиційних можливостей комерційних банків за рахунок залучення в ринковий обіг тих ресурсів, які ще продовжують направлятися у формі так званих централізованих кредитів і в більшості випадків не дають ніякої віддачі;
- створення механізму фінансового забезпечення зменшення розмірів ставок плати за кредит для тих банків, які значну частину кредитного портфелю спрямовують на довготермінові інвестиційні кредити;
- введення для комерційних банків податкових пільг по доходах, що одержані від їх інвестиційної діяльності.

За нестачі власних коштів, недосконалості кредитної політики держави, недостатньої кількості інвестицій в регіоні, підприємства змушені шукати нові фінансові інструменти фінансування інноваційних процесів. Серед безлічі доступних фінансових інструментів найбільш ефективним і реально можливим для застосування на сьогодні залишається лізинг.

¹⁸⁷ Рудь Н. Т. Фінансові механізми підтримки інноваційного бізнесу в регіонах / Н. Т. Рудь // Економічний форум. – 2011. – № 2. – С.24-29.

Ця форма кредитування є найбільш прийнятною для підприємства, які мають значні фінансові труднощі у придбанні необхідного устаткування і можуть одержати його за допомогою лізингу на вигідних умовах. Слід також відзначити і той факт що за наявності високого ступеня зносу устаткування на промислових підприємствах Карпатського регіону лізинг, передусім, полегшує доступ до нової техніки і є фінансовим механізмом інноваційної діяльності, за допомогою якого підприємства можуть придбати необхідне високотехнологічне устаткування за умови поступової виплати грошових коштів за нього, зароблених на його експлуатації¹⁸⁸.

Лізинг дає змогу суттєво зменшити стартові капіталовкладення, а отже, відкриває широкі можливості для інноваційного розвитку промислових підприємств в регіоні. Зокрема, лізинг має перевагу над купівлею за власні кошти і за рахунок кредиту залежно від величини лізингового відсотку, процентних ставок банків, ставок дисконту.

До переваг лізингу можна віднести також і наступне: дає змогу на 100% фінансувати придбання основних фондів на відміну від банківського кредиту, де фінансовими ресурсами забезпечується тільки 60-70% їхньої вартості; підприємству простіше отримати майно в лізинг, ніж позику на його придбання; зменшується ризик морального старіння обладнання, тому що підприємство бере його не у власність, а в оренду, а відтак розширюються можливості оперативного оновлення застарілої техніки без залучення власного капіталу на його фінансування; лізингове майно не зараховується на баланс підприємства, що підвищує ліквідність суб'єкта господарювання та його можливість отримати банківський кредит.

Однак розвиток лізингу гальмується недосконалою законодавчою та податковою базою (потребують вирішення питання прискореної амортизації об'єктів лізингу, спрощення процедури повернення майна, сплати ПДВ на нове обладнання при тимчасовому його ввезенні на територію України тощо) та надто обмеженим доступом операторів ринку лізингових послуг до «дешевих» кредитних ресурсів; слабо розвиненою інфраструктурою лізингу; недостатнім досвідом наявних лізингових фірм та браком кваліфікованих кадрів на ринку лізингових послуг. Зазначимо, що сфера податкового лізингового законодавства повинна у першу чергу активізувала розширення збуту продукції, а не напівфабрикатів або сировини¹⁸⁹.

Загалом, слід відзначити, що лізинг є одним з найпривабливіших і перспективних інструментів інвестування, здатного значно активізувати

---

¹⁸⁸ Федулова Л. І. Інноваційна економіка : [підручник] / Л. І. Федулова. – К. : Либідь, 2006. – 480 с

¹⁸⁹ Наливайко Н. Я. Лізинг як альтернативний інструмент модернізації основного капіталу лісових та деревообробних підприємств Карпатського регіону України / Н. Я. Наливайко // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.8. – С. 220-229.

процес оновлення виробничої бази промислових підприємств Карпатського регіону. Проте, незважаючи на альтернативність такої форми кредитування, належного поширення лізинг в Карпатському регіоні поки не набув.

У підвищенні технічного рівня виробництва важливу роль мають відігравати також і фондові біржі, які, дають змогу на взаємовигідних умовах залучати у виробництво невикористане устаткування, машини та виробничі площі, організовувати й обслуговувати лізингові операції – міжгалузеві, міжрегіональні, міжнародні.

В Карпатському регіоні хоч і діють регіональні інноваційні фондів підтримки підприємництва які створенні при облдержадміністраціях, однак реального внеску у підтримку інноваційної діяльності саме промислових підприємств в регіоні вони не зробили, оскільки основну підтримку вони надають підприємствам сфери послуг. За рахунок цих фондів могли б фінансуватися інноваційні розробки, необхідні підприємствам регіону. Інтеграція фінансових можливостей підприємств дала б можливість істотно зменшити витрати кожного окремого підприємства на створення інноваційного продукту і послабила б гостроту проблеми відсутності власних фінансових ресурсів.

Одними з форм фінансування інноваційної діяльності можуть бути франчайзинг, форфейтинг і венчурне фінансування. За допомогою франчайзингу можна залучити капітал кількох інвесторів. Цей спосіб доцільно використовувати для тиражування наукомісткої продукції із залученням великого капіталу. Крім фінансових ресурсів при франчайзингу інноваційним підприємствам можуть передаватися також нематеріальні активи. Головним пріоритетом франчайзингу для фінансового забезпечення інвестиційно-інноваційної діяльності є поєднання в ньому переваг кредиту і лізингу¹⁹⁰.

Форфейтинг є фінансовою операцією, яка перетворює комерційний кредит на банківський за допомогою купівлі боргу в кредитора. Інвестор через брак коштів для вкладення їх в інновації виписує векселі й одержує відстрочення платежу, а також гарантії банку щодо забезпечення платежів. Отже, банк, який здійснює форфейтингові операції, проводить фінансування інноваційної діяльності, а в покупця з'являється можливість кредитування всього інноваційного проекту¹⁹¹.

Не менш важливою формою фінансового забезпечення інвестиційно-інноваційного розвитку є венчурне фінансування. Венчурний капітал – ефективний механізм підтримки інноваційного розвитку

¹⁹⁰ Єжакова Н. В. Аналіз фінансово-кредитного забезпечення інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості АР Крим / Н. В. Єжакова // Фінанси, банки, інвестиції. – 2011. – № 1. – С. 64–70.

¹⁹¹ Основи ефективного розвитку підприємства в умовах трансформації сучасних механізмів господарювання / Акіменко П. І., Амелюченко Т. В., Артюхова І. В. [та ін.] ; за заг. наук. ред. С. П. Наливайченко. – Сімферополь : Фенікс, 2010. – 520 с.

промислових підприємств, що перебувають на початковій стадії становлення і ще не мають достатніх передумов для залучення звичайних кредитних ресурсів. Слід також зазначити, що посиленню ролі венчурного капіталу сприяють як високі технології, так і традиційні, що забезпечують зростання доходів. Джерелами приватного венчурного капіталу можуть бути фінансові ресурси приватних товариств і корпорацій, що працюють на біржах, венчурних фірм, фондів венчурного капіталу, страхових компаній, пенсійних фондів, консультаційних інвестиційних фірм тощо.

Венчурний капітал використовується тоді, коли інші форми залучення коштів для промислових підприємств, що здійснюють інноваційну діяльність, є або не вигідними або просто недоступними. Вкладення цього капіталу є справою дуже ризиковою, оскільки ніколи не відомо наперед, чи матиме та чи інша інновація успіх на ринку. До того ж термін окупності інвестицій зазвичай є дуже тривалим. Інвестор венчурного капіталу отримує не прямі доходи, а право на інновації і можливість одержання прибутку від їхньої подальшої реалізації.

Однак, на сьогодні діяльність венчурних фірм як в Україні загалом, так і в Карпатському регіоні обмежується браком системи управління інноваційними процесами та стимулювання розвитку венчурного бізнесу; браком фінансових ресурсів; відсутністю чіткої політики сприяння розвитку венчурного бізнесу з боку держави; низьким рівнем соціальної спрямованості інноваційного розвитку та високими ставками податків. Слід також зазначити, що на відміну від більшості країн світу, вітчизняним законодавством не передбачено і стимулювання залучення у інноваційну сферу позабюджетних коштів, не стимулюються витрати промисловості на наукові дослідження і розробки, а також інвестиції в інноваційну сферу з боку банків та інших інвесторів, які активно застосовують венчурний капітал.

Тобто подальший розвиток венчурного бізнесу потребує чіткої і виваженої державної політики, на основі удосконалення і створення відповідного чинного законодавства (правової та податкової бази). Уряд шляхом зміни ставок оподаткування на приріст капіталу від операцій з цінними паперами може регулювати доступність венчурного капіталу. Головним стимулом інвестування для венчурного інвестора є зменшення податку, що сприяє зростанню обсягів венчурних фондів. Венчурне фінансування у вітчизняні підприємства може зацікавити також і західних інвесторів¹⁹².

Одним з перспективних джерел фінансування інноваційної діяльності на підприємствах можуть бути також кошти іноземних інвесторів. Їх використання має ряд переваг порівняно з позичковим капіталом та іншими видами фінансово-кредитного забезпечення. Так, на відміну від позик і кредитів, не збільшуючи зовнішнього боргу держави, вони

---

¹⁹² Семенов А. С. Венчурное финансирование инновационной деятельности / А. С. Семенов, А. И. Каширин // Инновации. – 2006. – № 1. – С. 29–37.

сприяють одержанню коштів для розвитку виробництва, зацікавлюючи в цьому безпосередньо іноземного інвестора. Вивезення прибутків, зароблених інвесторами завдяки їхнім внескам та участі у виробництві, є набагато меншою небезпекою, ніж повернення кредитів з відсотками.

Разом з тим слід зазначити також і те, що галузева структура освоєння прямих іноземних інвестицій є нераціональною з точки зору стимулювання виробництва, оскільки, значно скоротилася їх частка в обробній промисловості, натомість спостерігається виразна тенденція до нарощення прямих іноземних інвестицій у сфері послуг.

Основними бар'єрами на шляху організації спільної роботи над інноваційними розробками з іноземними партнерами є неврегульованість питань щодо можливості надання їм в приватну власність землі і вільного вивозу прибутку, а також відсутність реальних гарантій захисту власності іноземних інвесторів. Іноземний інвестор не інвестуватиме в країну з нерозвиненою інвестиційною сферою. Серед причин, які стримують можливості залучення іноземного капіталу, слід виділити також і високий ступінь ризиків, недосконалість законодавчої бази, високі ставки за використання капіталу тощо. Тому для залучення прямих іноземних інвестицій, у найбільш важливі для розвитку економіки регіону галузі, в потрібних обсягах і формах основну увагу органів влади необхідно зосередити на створенні сприятливих політичних, законодавчих, економічних й організаційних умов¹⁹³.

У цілому слід зазначити, що удосконалення системи фінансового забезпечення інвестиційно-інноваційної діяльності промислових підприємств Карпатського регіону має здійснюватися шляхом комплексного використання наявних джерел та оптимізації їх структури. Оскільки потреби зростають, тому важливо забезпечити мобілізацію всіх можливих інвестиційних ресурсів які зменшуватимуть навантаження на бюджет і разом з тим дадуть змогу підвищити інноваційну активність промислових підприємств.

Основними напрямками подальшого вдосконалення фінансового забезпечення інвестиційно-інноваційної діяльності промислових підприємств є: звільнення від оподаткування прибутку інноваційно активних підприємств; формування державної системи гарантій банківських кредитів, спрямованих на фінансування інноваційної діяльності підприємств, а також пільгове кредитування інноваційних проектів фінансово-кредитними установами; створення сприятливих умов для розвитку такої форми фінансування підприємництва, як лізинг; формування системи стимулювання розвитку венчурного бізнесу в Україні та відповідного його правового забезпечення.

¹⁹³ Основи ефективного розвитку підприємства в умовах трансформації сучасних механізмів господарювання / Акіменко П. І., Амелюченко Т. В., Артюхова І. В. [та ін.]; за заг. наук. ред. С.П. Наливайченко. – Сімферополь : Фенікс, 2010. – 520 с.

5.3. Шляхи підвищення енергоефективності промисловості Карпатського регіону

5.3.1. Резерви забезпечення енергоефективності промисловості регіону

Сьогодні проблеми ефективного використання та збереження енергоносіїв проявляються у всіх галузях промислового виробництва. Особливо, це гостро відчувається із різким підвищенням вартості енергії та газу. Слід зазначити, що за останні 20 років природний газ витіснив з паливного балансу всі інші види палив. Таким чином, була сформована повна залежність української промисловості від імпортованого природного газу.

Через те, можна вважати, що промислова енергоефективність є одним з основних чинників активізації економічної модернізації в Україні, яка в майбутньому призведе до промислового зростання та збільшення добробуту громадян. Промисловість є одним із головних споживачів енергетичних ресурсів серед регіонів України, споживаючи близько 41% всіх енергоресурсів країни. Найбільшими споживачами енергоресурсів серед галузей промисловості є металургія, добувна промисловість, виробництво неметалевих мінеральних виробів та хімічне виробництво. Енергоємність в цих галузях значно перевищує відповідну енергоємність в країнах ЄС. Наприклад, для металургії, хімічного виробництва та виробництва неметалевих мінеральних виробів навіть з урахуванням паритету купівельної спроможності показник енергоефективності становить близько 40%, в той час для добувної промисловості він дорівнює лише 21%¹⁹⁴. Отже, чим менші витрати на енергоресурси в собівартості виробництва товарів, тим більш конкурентоспроможним стає виробництво.

Безперечно, що природний газ хоч і є найзручнішим видом палива, проте має одну з найвищих вартостей на одиницю енергії у порівнянні з іншими видами палива (табл. 5.4). Характерним є те, що не зважаючи на це, попит на природний газ буде зростати випереджаючими темпами у порівнянні із попитом на первинні енергоносії в цілому (рис. 5.10).

Зокрема, згідно прогнозу енергосервісної компанії «ЕСКО-ЕкоСис» стрімка тенденція зростання ціни газу буде надалі зберігатись. У зв'язку із можливим падінням обсягів видобутку власного газу та через вичерпання основних українських родовищ, на що вказують деякі експерти, а також монопольним становищем Росії щодо постачання газу. Стосовно формування цього прогнозу, то у ньому використано зростання вартості цін на природний газ, а також співвідношення зростання тарифів на природний газ для населення та промислових організацій в рамках Меморандуму між урядом України та МВФ.

---

¹⁹⁴ Промислова екологія. – Режим доступу : <http://eco.com.ua/content/energozberezhennya-v-suchasni-ukraini>.

Таблиця 5.4

Вартість енергоресурсів в Україні

Вид енергоресурсу	Вартість		Теплотворна здатність, ккал/кг
	Ціна	Одиниці	
Газ природний	400	\$/1000м ³	8050
Кам'яне вугілля	900	грн/т	4850
Буре вугілля	800	грн/т	4150
Дрова	500	грн/т	2000
Торф'яні гранули	650	грн/т	4750
Пелети	960	грн/т	4900
Торфобрикети	425	грн/т	3200
Мазут	7	грн/л	10140
Бензин	10	грн/л	10430
Електроенергія побутоу	30	коп/кВт·год	–
Електроенергія промисловості	80	коп/кВт·год	–

Складено за: Ціна енергоефективності. – Режим доступу : <http://news-finance.ua/ua/~2/0/all/2011/10>

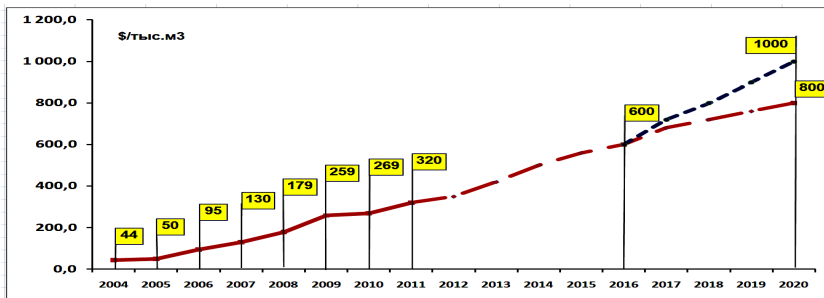

Рис. 5.10. Прогноз динаміки змін ціни на природний газ до 2020 р.

На рис. 5.10 варто звернути увагу на проміжок між 2012 та 2015 рр., як період з особливо високим приростом цін на даний енергоресурс, згідно підписаних контрактів між урядами України та Росії. Необхідно зазначити, що тільки за останні вісім років сумарні затрати України на імпорт природного газу склали біля 57 млрд. дол. США. Якщо простежити за середньорічною ціною імпорту газу в Україні на кордоні з Росією, то в 2010 р. вона складала 260 дол. США на 1 тис. кубометрів, але в 2011 р. вже поквартально набирала оберти – 261 дол. за перший, 293 дол. за другий, 313 дол. за третій, 347 дол. за четвертий квартали. Сьогодні ціна на газ для промислових організацій та бюджетних установ складає біля 320 дол. США, а в бюджеті 2013 р. уряд заклав вартість газу для України на рівні 428 доларів за тисячу кубометрів. Отже, різниця вартостей різних енергоресурсів лише поглиблюватиметься.

Таким чином, проблема ресурсозбереження промисловості на регіональному рівні передбачає дослідження стану резервів ресурсозбереження по галузях промисловості регіону. Наявність регіональних статистичних даних дозволило виконати аналіз на прикладі операційних та матеріальних витрат по галузях, які виробляють промислову продукцію в Карпатському регіоні, і порівняти з аналогічними витратами матеріальних затрат по галузях в цілому по Україні. З метою визначення резервів ресурсозбереження в регіонах застосовувалась система типологізації галузей Карпатського регіону по використанню матеріальних ресурсів. Побудова типології здійснювалась за відповідними показниками з розрахунку на 1 грн. реалізованої промислової продукції: загальним ресурсовитратами (табл. 5.5) та споживанням матеріальних ресурсів (табл. 5.6).

Таблиця 5.5

Розподіл галузей Карпатського регіону за загальними ресурсовитратами на 1 грн. реалізованої продукції за 2011 р.

Галузі	Операційні витрати на одиницю реалізованої продукції в регіональному розрізі, коп./грн				
	Львівська область	Ів.-Франківська область	Закарпатська область	Чернівецька область	Україна в цілому
Переробна промисловість	96,5	99,4	93,6	96,5	97,0
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	93,4	93,8	90,3	97,4	94,1
Легка промисловість	95,7	94,8	100,8	93,4	97,1
Целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	95,8	94,9	94,1	99,7	93,6
Виробництво коксу, продуктів нафтопереробки	94,4	105,9	-	-	98,7
Хімічна і нафтохімічна промисловість	94,3	92,3	98,7	-	98,6
Машинобудування	93,1	102,6	93,3	81,3	91,1
Інші галузі промисловості	93,0	-	-	-	90,7
Добувна промисловість	161,3	66,3	60,7	106,0	83,0
Оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів	113,5	96,7	96,9	103,0	101,3
Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	101,2	99,3	101,3	95,6	102,9
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	107,0	94,7	99,5	92,9	96,6
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	101,6	99,6	104,6	-	99,1

Складено за: Промисловість Буковини у 2005-2010 роках / Держкомстат України. Гол. упр. стат. у Чернівецькій області. – Чернівці : ГУС ЧО, 2011. – 184 с. Промисловість Закарпаття / Держкомстат України. Гол. упр. стат. у Закарпатській області. – Ужгород : ГУС ЗО, 2011. – 84 с. Промисловість Львівщини / Держкомстат України, Гол. упр. стат. у Львівській області. – Львів : ГУС ЛО, 2011. – 187 с.; Промисловість Івано-Франківщини за 2010 рік / Держкомстат України. Гол. упр. стат. у Івано-Франківській області. – Івано-Франківськ : ГУС ІФО, 2011. – 133 с.

Таблиця 5.6

Розподіл галузей Карпатського регіону за матеріальними витратами на 1 грн.
реалізованої продукції за 2011 рік

Галузі	Операційні витрати на одиницю реалізованої продукції в регіональному розрізі, коп./грн				
	Львівська область	Ів.-Фран- ківська область	Закар- патська область	Черніве- цька область	Україна в цілому
Добувна промисловість	38,4	21,7	40,0	44,2	38,3
Переробна промисловість	68,9	74,2	53,8	62,8	75,8
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	76,4	77,6	59,3	70,6	72,7
Легка промисловість	44,7	59,0	17,9	60,6	57,4
Целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність	64,4	70,8	52,6	55,9	66,6
Виробництво коксу, продуктів нафтопереробки	86,0	92,1	-	-	89,7
Хімічна і нафтохімічна промисловість	72,0	55,8	72,7	-	74,4
Машинобудування	49,5	22,1	54,4	47,1	61,6
Інші галузі промисловості	61,7	-	-	-	71,2
Оброблення деревини та виробницт- во виробів з деревини, крім меблів	66,7	73,9	59,3	56,1	66,0
Металургійне виробництво та виро- бництво готових металевих виробів	75,4	45,8	57,4	56,9	86,6
Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції	67,7	61,8	52,7	70,9	65,9
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	58,4	62,3	18,6	-	26,2

Складено за Промисловість Буковини у 2005-2010 роках / Держкомстат України, Гол. Управління стат. у Чернівецькій області. – Чернівці : ГУС ЧО, 2011. – 184 с. Промисловість Закарпаття / Держкомстат України, Гол. Управління стат. у Закарпатській області. – Ужгород : ГУС ЗО, 2011. – 84 с. Промисловість Львівщини / Держкомстат України, Гол. Управління стат. у Львівській області. – Львів : ГУС ЛО, 2011. – 187 с.; Промисловість Івано-Франківщини за 2010 рік / Держкомстат України, Гол. Управління стат. у Івано-Франківській області. – Івано-Франківськ : ГУС ІФО, 2011. – 133 с.

Дослідження стану резервів ресурсозбереження для галузей Карпатського регіону (за основу був прийнятий показник – витрати на одиницю реалізованої продукції) виявило, що до першого типу в якому рівень витрат на одиницю реалізованої продукції менш 100 коп./грн, відносяться наступні галузі: виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, легка промисловість, целюлозно-паперове виробництво; видавнича діяльність, виробництво коксу, продуктів нафтопереробки, хімічна і нафтохімічна промисловість, машинобудування та інші галузі промисловості. Інші галузі відносяться до другого типу, тому що мають рівень витрат на одиницю реалізованої продукції більш ніж 100 коп./грн.

Якщо порівняти операційні витрати на одиницю продукції по галузях Львівської області з аналогічними витратами в цілому по Україні, то побачимо, що у багатьох галузях Львівської області є перевищення операційних витрат на одиницю реалізованої продукції у порівнянні з аналогічними витратами в цілому по Україні. Значне перевищення притаманне для галузей добувної промисловості та підприємствам з оброблення деревини та виробництва виробів з деревини, крім меблів. У решта областях прослідковується не однорідна тенденція, зокрема в Івано-Франківській значне збільшення є у галузях виробництва коксу, продуктів нафтопереробки та машинобудування. А от у Чернівецькій області, значно перевищено в порівнянні з аналогічними показниками України лише у добувній промисловості. Операційні витрати на одиницю реалізованої продукції суттєво нижче аналогічних витрат по Україні в Івано-Франківській та Закарпатській областях у галузях добувної промисловості, а також в Чернівецькій області у машинобудуванні. Як бачимо, ця нерівномірність за ресурсовитратами залежить від регіональної специфіки промислово-галузевого спрямування областей.

Дослідження матеріальних витрат на одиницю реалізованої продукції (табл. 5.6) дає можливість стверджувати, що такі галузі як добувна промисловість (Чернівецька та Закарпатська області), виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (Львівська та Івано-Франківська області), виробництво коксу, продуктів нафтопереробки (Івано-Франківська область), оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів (Івано-Франківська область), виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції (Чернівецька область), целюлозно-паперове виробництво, видавнича діяльність (Івано-Франківська область) мають резерви зниження споживання матеріальних ресурсів, тому що аналогічні показники по Україні в цілому нижчі від показників цих областей. Матеріальні витрати по галузі виробництво та розподілення електроенергії, газу та води по усіх областях Карпатського регіону, окрім Закарпатської області майже в двічі перевищують середні по країні. Саме в цієї галузі є дуже великі резерви зниження споживання матеріальних ресурсів. У цілому слід констатувати, що вирішення вказаних недоліків ресурсозбереження у галузях промислового виробництва Карпатського регіону, з одного боку, стимулюватимуть скорочення питомого витрачання сировини та енергоресурсів на одиницю кінцевої продукції, а з іншого боку, невілюватимуть та зменшуватимуть навантаження на навколишнє природне середовище.

Водночас, якщо ж порівняти енерговитрати на виробництво за видами продукції України до показників ЄС, то отримаємо наступну ситуацію (рис. 5.11).

Як бачимо, енерговитрати на виробництво вказаної продукції перевищують показники майже у двічі в порівнянні із аналогічними показниками ЄС. Слід також зазначити, що існує гіпотеза, «якщо модернізувати хоча б одне велике промислове підприємство, то енергоефективність у регіоні різко зростатиме до рівня ЄС¹⁹⁵. Хоча дана тенденція не властива для кожного регіону, а у більшості випадків залежить від галузевої належності промислового підприємства та енергоємності його виробництва.

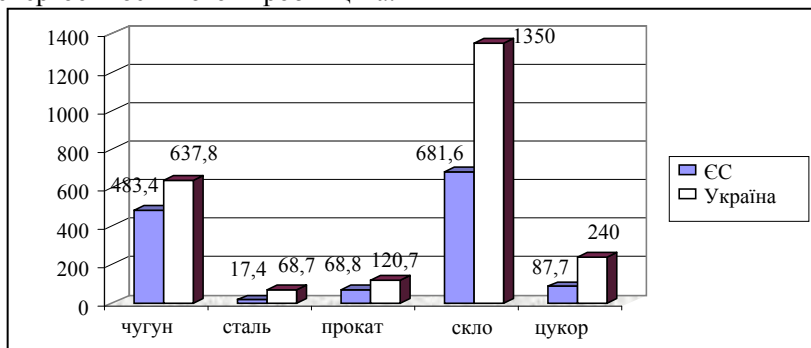

Рис. 5.11. Енерговитрати на виробництво продукції в Україні та ЄС у 2011 р. (кілограмів умовного палива на тонну продукції) (Складено за: Дані Державного агентства з енергозбереження та енергоефективності України. – Режим доступу : <http://www.uaer.gov.ua>.

Цікавим на наш погляд є результати Рейтингу енергоефективності регіонів Ukrainian Energy Index-2011, проведене аналітичним центром «Бюро економічних і соціальних технологій» (БЕСТ) на замовлення промислової групи «Систем Кепітал Менеджмент». За допомогою методології Міжнародного енергетичного агентства (МЕА) уперше було розраховано енергоефективність української економіки в регіональному розрізі на основі зіставлення з аналогічними показниками країн Європейського союзу. Для визначення енергоефективності областей України було використано 14 індикаторів. Згідно результатів дослідження найбільший потенціал енергозбереження зосереджений у промисловості, показники якого по галузях суттєво варіюються в залежності від області (табл. 5.7)

Слід зазначити, що найкращі результати показників енергоефективності продемонструвала Закарпатська область посівши у рейтингу 3 місце. Що становить відповідно 67,1% від рівня ЄС, тобто 23,5% вище середнього по Україні (табл. 5.7).

¹⁹⁵ Технічна газета. – Режим доступу : <http://eutg.net/ua/article/3759>

Таблиця 5.7

Ефективність використання енергоносіїв промисловості в розрізі областей Карпатського регіону

Об- ласті	Галузі	Показники					Рейтинг
		Споживання енергоносіїв, TNE	Енергоємність, TNE /1000 євро	Енергоефективність, % EC	Потенціал заощаджень, TNE	Потенціал заощаджень, млн. євро за 2010 рік*	
Львівська	Промисловість	483 596	-	34,9	314705	135,9	20
	Добування промисловості	59 943	0,28	15,8	50 468	21,8	
	Переробка промисловості	423 653	0,54	37,6	264 237	114,1	
	Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	65980	0,29	51,5	32 014	13,8	
	Легка промисловість та виробництво шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	6037	0,09	101,5	-88	0,0	
	Оброблення деревини та виробництво виробів з деревини	8982	0,18	107,7	-695	-0,3	
	Целюлозно-паперова промисловість, видавничя справа	67526	1,08	21,8	52 795	22,8	
	Хімічне виробництво	4733	0,16	177,7	-3 677	-1,6	
	Виробництво інших неметалевих мінеральних виробів	222834	1,97	28,2	159 921	69,1	
	Металургія	170	0,04	3207,7	-5 283	-2,3	
Івано-Франківська	Машинобудування	24996	0,23	14,4	21 404	9,2	
	Виробництво транспортного устаткування	10070	0,21	20,1	8 048	3,5	
	Інші галузі переробної промисловості	12325	0,17	101,6	-203	-0,1	
	Промисловість	236 085	-	38,8	144545	62,4	18
	Добування промисловості	25 378	0,07	60,5	10 032	4,3	
	Переробка промисловості	210 707	0,79	36,2	134 513	58,1	
	Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	10629	0,23	66,1	3 606	1,6	
	Легка промисловість та виробництво шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	2473	0,18	49,9	1 240	0,5	
	Оброблення деревини та виробництво виробів з деревини	31432	0,54	36,7	19 900	8,6	
	Целюлозно-паперова промисловість, видавничя справа	2630	0,16	146,8	-1 229	-0,5	
Івано-Франківська	Хімічне виробництво	58355	2,18	12,9	50 836	22,0	
	Виробництво інших неметалевих мінеральних виробів	100525	1,33	41,8	58 472	25,3	
	Металургія					0,0	
	Машинобудування	2044	0,16	20,9	1 618	0,7	
	Виробництво транспортного устаткування	1310	0,62	6,9	1 220	0,5	
	Інші галузі переробної промисловості	1309	0,09	187,7	-1 148	-0,5	

Об- ласті	Галузі	Показники					Рейтинг
		Споживання енергосистім, TNE	Енергосм-ність, TNE /1000 євро	Енергоефек-тивність, % ЕС	Потенціал заощаджень, TNE	Потенціал заощаджень, млн. євро за 2010 рік*	
Закарпатська область	Промисловість	45 083	-	67,1	14846	6,4	3
	Добування промисловість	4 946	0,28	16,1	4 151	1,8	
	Переробна промисловість	40 137	0,20	73,4	10 695	4,6	
	Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	9849	0,24	62,2	3 720	1,6	
	Легка промисловість та виробництво шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	3729	0,12	76,6	872	0,4	
	Оброблення деревини та виробництво виробів з деревини	5079	0,28	70,1	1 518	0,7	
	Целюлозно-паперова промисловість, видавнична справа	342	0,15	158,4	-200	-0,1	
	Хімічне виробництво	2086	0,20	142,9	-896	-0,4	
	Виробництво інших неметалевих мінеральних виробів	7862	1,10	50,6	3 885	1,7	
	Металургія	3	0,02	5869,4	-179	-0,1	
Чернівецька область	Машинобудування	3628	0,05	73,2	972	0,4	
	Виробництво транспортного устаткування	1478	-	-	-	-	
	Промисловість	43 189	-	45,5	23557	10,2	13
	Добування промисловість	2 086	1,10	4,1	2 002	0,9	
	Переробна промисловість	41 103	0,35	47,6	21 555	9,3	
	Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	12007	0,39	38,0	7 443	3,2	
	Легка промисловість та виробництво шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	1436	0,10	85,7	205	0,1	
	Оброблення деревини та виробництво виробів з деревини	3227	0,55	36,1	2 061	0,9	
	Целюлозно-паперова промисловість, видавнична справа	413	0,16	147,1	-195	-0,1	
	Хімічне виробництво	491	0,43	65,1	172	0,1	
Карпатський регіон Промисловість	Виробництво інших неметалевих мінеральних виробів	18469	1,25	44,7	10 212	4,4	
	Металургія	91	0,27	441,7	-311	-0,1	
	Машинобудування	3690	0,10	35,5	2 381	1,0	
	Виробництво транспортного устаткування	24	0,66	6,6	22	0,0	
	Інші галузі переробної промисловості	1255	0,13	134,8	-436	-0,2	
		807953	-	38,5	497653	214,9	-

*Потенціал енергозаощадження у млн. євро у цінах 2010 р.

Складено за: Рейтинг енергоефективності України. – Режим доступу : <http://www.energy-index.com.ua/uk/ratings/2011/regions>

На думку експертів, відносно високе місце цього сектору обумовлене відсутністю енергоємних галузей в області. Таким чином, на виробництво 1000 євро доданої вартості промислові підприємства області витрачають 201,7 кг нафтового еквіваленту енергоносіїв, а загальний потенціал заощаджень промисловості за рахунок підвищення енергоефективності до рівня ЄС оцінюється у 14 846,1 тонн нафтового еквіваленту, що становить майже 6,4 млн євро щорічно у цінах 2010 р.

Водночас, енергоефективність добувної промисловості Закарпатської області складає лише 16,1% від рівня ЄС, а це на 5,3% нижче середнього по Україні. Отже, підприємства добувної промисловості споживають 0,6% енергоносіїв на виробництво 0,8% доданої вартості Закарпатської області. Разом з тим, на виробництво 1000 євро доданої вартості, добувні підприємства витрачають 278,4 кг нафтового еквіваленту енергоносіїв. Отже, потенціал заощаджень добувної промисловості Закарпатської області за рахунок підвищення енергоефективності до рівня ЄС оцінюється в 1,8 млн євро щорічно у цінах 2010 р.

Краща ситуація в Закарпатській області з показником енергоефективності переробної промисловості – 73,4% від рівня ЄС, а це на 27,6% вище середнього по Україні. Таким чином підприємства переробної промисловості споживають 4,5% енергоносіїв на виробництво 9,6% доданої вартості Закарпатської області. Одночасно, підприємства переробної промисловості на виробництво 1000 євро доданої вартості витрачають 195,1 кг нафтового еквіваленту енергоносіїв. Отож, бачимо, що переробна промисловість споживає лише 4,5% енергоносіїв у області, а потенціал заощаджень переробної промисловості Закарпатської області за рахунок підвищення енергоефективності до рівня ЄС оцінюється в 4,6 млн євро щорічно у цінах 2010 р.

Непогані результати, щодо показників енергоефективності промисловості показала Чернівецька область, зайнявши 13 позицію серед областей України. Тобто 45,5% від рівня ЄС, що на 1,9% вище середнього по Україні. На думку провідних експертів, місце цього сектора обумовлене відсутністю енергоємних галузей промисловості, що мають низьку енергоефективність в інших регіонах України.

Відповідно до цього промислові підприємства області на виробництво 1000 євро доданої вартості витрачають 360,3 кг нафтового еквівалента енергоносіїв. У загальному потенціал заощаджень промисловості Чернівецької області за рахунок підвищення енергоефективності до рівня ЄС, оцінюється у 23557,0 тонн нафтового еквівалента, або 10,2 млн. євро щорічно у цінах 2010 р. Якщо подивитись по галузям, то енергоефективність добувної промисловості Чернівецької області складає лише 4,1% від рівня ЄС, що на 17,3% нижче середнього по Україні. Відповідно до цього добувні підприємства споживають 0,4% енергоносіїв на виробництво 0,1% доданої вартості Чернівецької області. Слід зазначити, що на виробництво 1000 євро доданої вартості

добувні підприємства витрачають 1101,1 кг нафтового еквівалента енергоносіїв. Загальний потенціал заощаджень добувної промисловості Чернівецької області за рахунок підвищення енергоефективності до рівня ЄС оцінюється у 2001,7 тонн нафтового еквівалента, тобто 96% від всього споживання галузі.

Щодо переробної промисловості, то її енергоефективність оцінюється 47,6% від рівня ЄС, тобто на 1,8% вище середнього по Україні. Загалом промисловість споживає 5,6% енергоносіїв у області. Найбільшими споживачами енергоносіїв у секторі переробної промисловості є підприємства з виробництво неметалевих мінеральних виробів та харчова промисловість. Підприємства цієї галузі споживають 7,6% енергоносіїв на виробництво 7,6% доданої вартості Чернівецької області. На виробництво 1000 євро доданої вартості підприємствами переробної промисловості витрачається 348,4 кг нафтового еквівалента енергоносіїв. Загалом, потенціал заощаджень переробної промисловості Чернівецької області за рахунок підвищення енергоефективності до рівня ЄС оцінюється у 21555,3 тонн нафтового еквівалента або 9,3 млн євро щорічно у цінах 2010 р.

Найбільш критична ситуація за показниками використання енергоносії у промисловості Львівської області. Згідно результатів дана область посіла 20 місце, що становить 34,9% від рівня ЄС, що нижче на 8,6% середнього по Україні. Відносно низьке місце цього сектору обумовлене неефективністю виробництва неметалевих мінеральних виробів, харчової та целюлозно-паперової промисловості. Варто зазначити, що на виробництво 1000 євро доданої вартості промислові підприємства області витрачають 486,6 кг нафтового еквіваленту енергоносіїв. Тобто потенціал заощаджень промисловості Львівської області за рахунок підвищення енергоефективності до рівня ЄС, оцінюється у 314705,3 тонн нафтового еквіваленту, або 135,9 млн. євро щорічно у цінах 2010 р. В галузевому розрізі енергоефективність добувної промисловості Львівської області складає 15,8% від рівня ЄС, що також на 5,6% нижче середнього по Україні, а їхні підприємства споживають 2,4% енергоносіїв на виробництво 3,3% доданої вартості Львівської області. Відповідно добувні підприємства на виробництво 1000 євро доданої вартості витрачають 283,1 кг нафтового еквіваленту енергоносіїв. Таким чином, потенціал заощаджень добувної промисловості Львівської області за рахунок підвищення енергоефективності до рівня ЄС оцінюється у 50468,4 тонн нафтового еквіваленту, або 21,8 млн. євро щорічно у цінах 2010 р.

Стосовно енергоефективності переробної промисловості Львівської області, то вона на 8,1% нижча від середньої по Україні та оцінюється у 37,6% від рівня ЄС. Загалом її підприємства споживають 17,0% енергоносіїв на виробництво 12,0% доданої вартості Львівської області. На виробництво 1000 євро доданої вартості підприємства

переробної промисловості витрачають 541,7 кг нафтового еквіваленту енергоносіїв. Як відомо, найбільшими споживачами енергоносіїв у секторі переробної промисловості є підприємства з виробництва неметалевих мінеральних виробів, харчова та целюлозно-паперова промисловості. Адже вони споживають 14,3% енергоносіїв у цілому по області. Загалом потенціал заощаджень переробної промисловості Львівської області за рахунок підвищення енергоефективності до рівня ЄС оцінюється у 264 236,8 тонн нафтового еквіваленту, або 114,1 млн євро щорічно у цінах 2010 р.

Не менш проблематична ситуація за показниками енергоефективності промисловості є у Івано-Франківській області, що складає 38,8% від рівня ЄС, а це на 4,8% нижче середнього по Україні. Відповідно дана область посіла 18 місце серед областей України. Відносно низьке місце цього сектору обумовлене низькою енергоефективністю хімічного виробництва (лише 12,9% від рівня ЄС) та виробництвом неметалевих мінеральних виробів (41,8%). Усього на виробництво 1000 євро доданої вартості промислові підприємства області витрачають 387,1 кг нафтового еквіваленту енергоносіїв. В цілому потенціал заощаджень промисловості Івано-Франківської області за рахунок підвищення енергоефективності до рівня ЄС оцінюється у 144544,8 тонн нафтового еквіваленту, або 62,4 млн. євро щорічно у цінах 2010 р.

Якщо подивитись по галузях, то енергоефективність добувної промисловості Івано-Франківської області складає 60,5% від рівня ЄС, а це майже на 39,1% вище середнього по Україні. Загалом, підприємства даної галузі споживають 1,4% енергоносіїв на виробництво 11,5% доданої вартості Івано-Франківської області. Відповідно на виробництво 1000 євро вони витрачають 74,0 кг нафтового еквіваленту енергоносіїв. Загальний потенціал заощаджень даної галузі за рахунок підвищення енергоефективності до рівня ЄС складає 10 031,7 тонн нафтового еквіваленту, що оцінюється у 4,3 млн. євро щорічно у цінах 2010 р. Щодо енергоефективності переробної промисловості, то вона складає 36,2% від рівня ЄС, що на 9,6% нижче середнього по Україні. Тобто дана галузь споживає 11,2% енергоносіїв на виробництво 9,0% доданої вартості Івано-Франківської області. Варто відзначити, що найбільшими споживачами енергоносіїв у секторі переробної промисловості є підприємства з виробництва неметалевих мінеральних виробів, хімічна та деревообробна промисловості, що відповідно відображається в споживанні 10,2% енергоносіїв в цілому по області. В ході дослідження виявлено, що хімічна галузь (виробництво калійних добрив, каустичної соди, поліетилену, пропілену, бензолу, барвників синтетичних, ін.) характеризується найвищою в Україні енергоемністю, що віддзеркалюється відповідними негативними тенденціями у даній галузі. Відповідно до цього на виробництво 1000 євро доданої вартості

підприємства хімічної промисловості витрачають втричі більше енергоносіїв, ніж в середньому по Україні, та у 7 разів більше, ніж в ЄС (2182,8 кг). Отже, потенціал заощаджень переробної промисловості Івано-Франківської області за рахунок підвищення енергоефективності до рівня ЄС оцінюється у 134 513,2 тонн нафтового еквіваленту, що майже 58,1 млн. євро щорічно у цінах 2010 р.

Варто зазначити, що дослідження стану резервів енергозбереження по галузях промисловості Карпатського регіону показало (див. табл. 4), що сукупний потенціал енергозбереження регіону становить 214,9 млн євро економії на рік. Тобто підвищення рівня енергоефективності промисловості Карпатського регіону до європейських показників дозволить щорічно економити 497,6 тис тонн енергоресурсів в нафтовому еквіваленті, та скоротити споживання на 61%. Слід зазначити, що найбільший резерв енергозбереження промисловості в галузевому розрізі областей Карпатського регіону має переробна промисловість та виробництво інших неметалевих мінеральних виробів, що становить відповідно 189,1 млн. євро та 100,5 млн євро економії щорічно. Як бачимо, ефективність споживання енергоресурсів в Україні значно нижча порівняно із нормами ЄС.

Отже, підсумовуючи вище сказане можна виділити основні несприятливі чинники, які впливають на енергоефективність промисловості Карпатського регіону:

- недосконала структура промислового виробництва зі значною питомою вагою застарілих енерговитратних технологій;
- високий рівень фізичного та морального зношування основних виробничих фондів промислових підприємств;
- низький рівень впровадження енергоефективних технологій та використання альтернативних джерел енергії, насамперед через обмеженість коштів на цю мету у промислових підприємствах;
- наявність розпорошення коштів невеликими сумами між багатьма об'єктами в розрізі різних галузей на заходи з енергозбереження, що, у свою чергу, не дають економічного ефекту від їх використання;
- високий рівень профінансованих заходів, що не відповідають дійсним потребам об'єктів, або не є економічно та технологічно виваженими;
- недосконалість правової та законодавчої бази, щодо стимулювання впровадження інноваційних енергоефективних технологій;
- значна наявність енергоємних виробничих підприємств, особливо що стосується виробництва інших неметалевих мінеральних виробів, переробної промисловості та частково хімічної промисловості (Івано-Франківська область);

- високий рівень втрат енергоресурсів при їх передаванні та споживанні;
- відсутність приладів обліку на багатьох державних промислових підприємствах;
- невідповідність тарифів і цін на енергоресурси витратам на їхнє виробництво.

Вирішення цих важливих проблем вимагає не лише активізації роботи керівників підприємств, організацій та місцевих органів виконавчої, а й підтримки з боку держави та Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України. Отож, як бачимо складається така ситуація, що донедавна ціни на енергоносії нижче світових не стимулювали власників промислових підприємств регіону для їхньої модернізації. Хоча можливість для впровадження енергозберігаючих технологій і проектів існували, але відсутність фінансового потенціалу, вільних коштів у підприємств не прискорювала перехід до найефективніших рішень.

У той же час, якщо підходити до питання ефективності промислового виробництва комплексно, завдяки новому, більш енергоефективному обладнанню, підприємства можуть скоротити видатки та значно наростити об'єми виробництва навіть на існуючих промислових об'єктах. Наприклад, електростанції споживають 5% всієї електроенергії, яку виробляють. Цей рівень споживання можна легко скоротити на 10-30% за допомогою сучасних засобів і програмного забезпечення¹⁹⁶. Щодо галузей промисловості, то у металургії можна знизити споживання електроенергії на 40% використовуючи більш енергоефективне обладнання, а у цементній промисловості – на 20%. А ще цікавіше те, що 40% споживання електроенергії у промисловості припадає на будівлі, з них 40-50% – на їх освітлення. Якщо у кожній офісній чи промисловій будівлі встановити світлодіодні лампи, споживання електроенергії можна скоротити на 40-50%.

Досить цікавою є експертна думка про те, що в Україні може за 2-3 роки радикально зменшитись залежність від російського газу за рахунок переведення українських ТЕЦ на водовугільну суміш¹⁹⁷. Необхідно зазначити, що видобуток вугілля в Україні за підсумками 2011 р. досяг рекордних показників, згідно статистичних даних підприємства галузі в 2011 р. видобули 81,8 млн т вугілля, що на 8,8% більше, ніж в 2010 р., а що за прогнозами профільного міністерства у 2013 р. видобуток мають збільшити до 82 млн т вугілля. Але разом з тим, викликом на сьогодні є необхідність вживати заходи, які не тільки

---

¹⁹⁶ Ханну Касі Ми плануємо розширити український бізнес АББ вп'ятеро. – Режим доступу : <http://ua-energy.org/post/11772>

¹⁹⁷ Ефективне використання енергії. – Режим доступу : <http://ua.hicow.com/199499.html>

скеровані на збереження енергії, але й такі, які б передбачали б розвиток інших відновлювальних джерел.

Одним з перспективних напрямів є також видобуток сланцевого газу на території Карпатського регіону. Але водночас, варто зазначити, що видобуток сланцевого газу понесе за собою екологічні наслідки для мешканців навколишніх населених пунктів. Аджє, найбільші поклади сланців знаходяться в одному басейні з Польщею – продовж всієї української частини Карпат. Зокрема, на території Карпатського регіону виявлено чотирнадцять родовищ, які придатні для розробки відкритим способом, зокрема п'ять родовищ у Львівській області, шість у Івано-Франківській, два у Закарпатській та одне у Чернівецькій області. Однак основні родовища сланцевого газу є на Олеській площі (6,324 тис. кв. км) на території Львівської та Івано-Франківської областей. Запаси якого складають від 800 млрд куб. м до 1,5 трлн. куб. м газу, а за оцінками незалежних геологів піковий видобуток складатиме 2,5-3 млрд. куб. газу на рік.

В цілому слід констатувати, що впровадження ефективних методів оптимізації використання паливних та енергетичних ресурсів у промисловому виробництві дозволить покращити показники енергоефективності промисловості Карпатського регіону та в цілому по Україні.

5.3.2. Перспективи використання нетрадиційних та відновлюваних джерел енергозбереження у промисловості регіону

Як зазначалось у попередньому параграфі, скорочення використання природного газу – одна з найактуальніших задач для промисловості регіонів. Головними причинами такої уваги є очікуване вичерпання запасів органічних видів палива, різке зростання їх ціни, недосконалість та низька ефективність технологій їхнього використання, шкідливий вплив на довкілля, наслідки якого все більше і більше турбують світову спільноту. Тому пошук альтернативних джерел енергії та впровадження енергозберігаючих технологій дозволить зменшити залежність від імпортованих енергоносіїв та підвищити енергетичну безпеку країни в цілому. Але, незважаючи на декларативні заяви щодо усвідомлення цієї потреби з боку різних гілок влади та низку нормативно-законодавчих актів, які стосуються розвитку нетрадиційних відновлюваних джерел енергії – реальних кроків щодо впровадження зроблено досить мало. Частка нетрадиційних відновлюваних джерел енергії в енергетичному балансі країни становить лише 7,2% (6,4% – позабалансові джерела енергії; 0,8% – відновлювані джерела)¹⁹⁸.

¹⁹⁸ Енергетична стратегія України на період до 2030 року. – Режим доступу : zakon1.rada.gov.ua/signal/kr06145a.doc.

Як правило, до нетрадиційних відновлюваних джерел енергії (НВДЕ) відносять гідроелектростанції (великі, середні та малі), геотермальну, сонячну, фотоелектричну та теплову енергію, енергії припливів, хвиль океану, вітру, тверду біомасу, гази з біомаси, рідкі біопалива та відновлювані муніципальні відходи, а також теплову енергію, що створюється завдяки тепловим насосам, торфу, шахтному метану та вторинним джерел енергії (скидне тепло, промислові відходи, тиск доменного газу та природного газу під час його транспортування)¹⁹⁹.

Сьогодні достатньо інтенсивно використовується та розвивається енергія біомаси для цілей промисловості закордоном. Біомаса є недорогим та легкодоступним місцевим паливом, яке можна ефективно залучити до виробництва теплової та електричної енергії. Енергія біомаси складає 60% відновлювальних джерел енергії. Згідно статистичних даних, загальні річні обсяги відходів біомаси в Україні на сьогодні оцінюються в 120 млн. т, що еквівалентно 23 млн. т у.п.²⁰⁰ Енергетичний потенціал біомаси нами представлено такими складовими, як енергетичним потенціалом тваринницької сільськогосподарської і рослинної сільськогосподарської біомаси та енергетичним потенціалом відходів лісу. Дослідження потенціалу біомаси Карпатського регіону показано в табл. 5.8.

Таблиця 5.8

Енергетичний потенціал біомаси Карпатського регіону

Область	Потенціал сільського господарства		Потенціал гною		Потенціал деревини		Загальний потенціал біомаси	
	Мтне*	%	Мтне	%	Мтне	%	Мтне	%
Закарпатська	0,0520	0,92	0,0185	2,76	0,0904	9,37	0,1609	2,21
Івано-Франківська	0,0089	0,16	0,0224	3,35	0,0447	4,63	0,0760	1,04
Львівська	0,0216	0,38	0,0391	5,85	0,0621	6,44	0,1228	1,68
Чернівецька	0,0338	0,60	0,0144	2,16	0,0534	5,53	0,1017	1,40
Карпатський регіон	0,1163	2,05	0,0944	14,1	0,2506	26,00	0,4614	6,33
Україна	5,6523	100	0,6687	100	0,9648	100	7,2858	100

*мільйонів тонн нафтового еквіваленту

Складено за Технічний звіт з оцінки відновлюваної енергетики в Україні в рамках стратегії екологічного аналізу програми USELF, компанія Black & Veatch, вересень 2011 рік. – С. 28.

¹⁹⁹ Рожко А. О. Перспективи використання відновлювальних джерел енергії в Україні / А. О. Рожко // Энергосбережение. – 2007. – №2. – С.25-28.

²⁰⁰ Концепція «неатомного» шляху розвитку енергетики України. – Режим доступу : www.ch20.org/ukr/nnconcept_ukr.pdf.

Аналізуючи дані табл. 5.8, необхідно відзначити, що найбільший енергетичний потенціал біомаси мають Закарпатська та Львівська області. Безперечно є значним і потенціал відходів деревини у вище зазначених областях. Щодо потенціалу сільського господарства (солома, стебла кукурудзи, соняшникове лушпиння і стебла), то дану нішу займає Закарпатська та Чернівецька області, що пояснюється інтенсивною сільськогосподарською діяльністю областей. Стосовно потенціалу біогазу з гною по областях, то тут лідирує Львівська та Івано-Франківська області. Хоча варто вказати, що сільськогосподарські відходи вважаються менш привабливим видом палива у порівнянні з деревиною. Оскільки вони зазвичай мають: меншу щільність енергії на одиницю маси; меншу об'ємну щільність, що означає більш високі витрати на транспортування; меншу придатність до зберігання, тобто більшу схильність до втрати своїх корисних властивостей; вищу зольність, тобто більшу здатність шлакоутворення і засмічення котлів через зазвичай високий вміст сполук лужних металів в золі.

Значний енергетичний та агрохімічний потенціал мають також ресурси торфу. На даний час ресурси торфу можуть бути джерелом сировини для галузей народного господарства та промисловості. Торф використовують як паливо для ТЕС, як комунально-побутове паливо (у вигляді брикетів, кускового торфу), як органічне добриво для с/г тощо. Загальний енергетичний потенціал промислових запасів торфу в Україні становить 836,5 млн т у.п., а енергетичний потенціал балансових родовищ близько 362 млн т у.п. Енергетичний потенціал торфу у Карпатському регіоні представлений у табл. 5.9.

Таблиця 5.9

Енергетичний потенціал торфу у Карпатському регіоні

Області	Потенціал торфу, млн МВт. год/рік	
	Загальний енергетичний потенціал	Доцільно-економічний потенціал
Львівська	690,6	244,1
Закарпатська	0,2	---
Івано-Франківська	45,2	17,9
Чернівецька	---	---
Карпатський регіон	736	262
Україна	6801,0	2941

Складено за: Державне агентство з енергозбереження та енергоефективності України. – Режим доступу : <http://www.naer.gov.ua>.

Як бачимо із таблиці 5.9, найбільші запаси торфу зосереджено у Львівській області, незначну частку займає Івано-Франківська область.

А от у Закарпатській та Чернівецькій області запаси даного енергетичного ресурсу практично відсутні. Дана нерівномірність територіального розподілу торфових ресурсів областей Карпатського регіону обумовлена неоднорідністю кліматичних, геологічних та інших чинників, що визначають процеси торфоутворення і торфонагромадження. Варто зазначити, що можливе комплексне використання торфу у Львівській області, тобто використання торфу одного родовища одночасно, як для потреб сільського господарства, так і промисловості, це все обумовлюється наявністю великої різноманітності його видів навіть в межах одного родовища. Так, у Львівській області налічують 14 родовищ торфу, які використовували для добування торфу. Хоча на сьогодні добування торфу практично припинене через його нерентабельність, адже рівень зносу основного технологічного устаткування та транспортних засобів становить 80-90%. В результаті переважна більшість таких родовищ не можуть витримувати конкуренцію в умовах ринкової економіки. Хоча при налагодженні технологічного циклу (збагачення) можливе використання енергетичного потенціалу торфу, оскільки даний вид енергоресурсу може бути конкурентоспроможним джерелом енергії. Змінити ситуацію можна шляхом проведення відповідної та виваженої податкової політики. Адже на сьогодні великим тягарем є земельний податок, який гальмує ефективність фінансово-господарської діяльності підприємств галузі, і є однією з причин їх збитковості. Не менш важливо для оптимізації функціонування діючих підприємств є полегшення умов відведення під промисловий видобуток додаткових торф'яних земель для збільшення їх сировинної бази, а також відновлення закупок торфу для добрива сільськогосподарськими споживачам. Оскільки скасування державного фінансування робіт із застосуванням торфу в сільському господарстві призвело до вибуття виробничих потужностей та різкого падіння виробництва підприємств із добування торфу, а в останні роки майже до повного згортання заготівлі торфу тощо.

Водночас слід зауважити, що існують і недоліки у виготовленні кінцевого паливного ресурсу на основі торфу, зокрема сезонність виробництва торфопідприємств, тобто є залежність результатів їх фінансово-господарської діяльності від погодних умов сезону. Екологічною проблемою торфових родовищ є також самозаймання в посушливі періоди. Варто зазначити, що освоєння даного виду енергетичного ресурсу носить достатньо затратний характер, що відображається відповідно на термінах окупності інвестицій, адже навіть кращі родовища окупляються упродовж лише 5-8 років.

Разом з тим використання торфу як енергетичної сировини притаманні і переваги, а саме: гранично низький вміст сірки, що складає відповідно 0,15% у торфі, якщо ж порівняти з вугіллям, де є 2,0-4,0%; у 2-3 рази менша питома вартість одиниці маси палива, що

приведена до теплотворної спроможності, тобто дві тонни торф'яних брикетів дає майже стільки ж теплоти, як тисяча кубічних метрів природного газу. Це при тому, що вартість двох тонн брикету на сьогоднішній день в декілька разів менша ніж тисяча кубічних метрів природного газу.

Достатньо перспективним енергоресурсом для використання в цілях промисловості є виробництво електроенергії завдяки сонячній енергії. Зокрема, кількість сонячної енергії, яка потрапляє на територію Карпатського регіону оцінюється в 67 МВт. год на 1 м² на рік (табл. 5.10).

Таблиця 5.10

Сумарний річний потенціал сонячної енергії на території Карпатського регіону

Області	Потенціал сонячної енергії МВт год/рік		
	Загальний потенціал (10 ⁹)	Технічний потенціал (10 ⁷)	Доцільно-економічний потенціал (10 ⁵)
Львівська	25,5	12,2	1,9
Закарпатська	15,5	7,5	1,2
Івано-Франківська	16,4	7,9	1,2
Чернівецька	9,6	4,6	0,7
Карпатський регіон	67	32,2	5
Україна	718,4	345,1	53,8

Складено за: Державне агентство з енергозбереження та енергоефективності України. – Режим доступу : <http://www.naer.gov.ua>.

Як бачимо, найбільшим потенціалом сонячної енергії наділена Львівська область. Слід відзначити, що наразі вже реалізовано декілька проєктів у Львівській області, але заплановано ще потужніший – це Самбірська сонячна електростанція (СЕС) потужністю 10,0 МВт. Зараз триває робота з іспанською фірмою над вибором основного обладнання, заводу-виробника, схеми приєднання СЕС до електричних мереж. Доцільно сказати, що основними переваги сонячної енергетики є загальнодоступність і невичерпність джерела енергії та теоретично повна безпека для навколишнього середовища. Проте існують і негативи, зокрема для сонячної енергетики потрібне використання великих площ землі під електростанції, тобто фотоелектричні елементи на великих сонячних електростанціях встановлюються на висоті 1,8-2,5 метра, що дозволяє використовувати землі під електростанцією лише для сільськогосподарських потреб, наприклад, для випасу худоби. Варто вказати, що потік сонячної енергії на поверхні Землі сильно залежить від широти і клімату, тобто у різних місцевостях середня кількість сонячних днів в році може дуже сильно відрізнятись, що

віддзеркалюється відповідно в залежності потужності сонячної електростанції від часу доби і погодних умов. Також на сьогодні достатньо високою є вартість сонячних фотоелементів, незважаючи, що з 1990-2011 рр. ціни на фотоелементи знижувалися в середньому на 4% на рік. Слід зазначити, що не дивлячись на екологічну чистоту отримуваної енергії, самі фотоелементи містять отруйні речовини, наприклад, свинець, кадмій, галій, миш'як, а їх виробництво споживає масу інших небезпечних речовин²⁰¹.

Немало значущим є потенціал річок у Карпатському регіоні, який оцінюється майже 7629 млн. кВт год на рік (табл. 5.11). Варто зазначити, що мала гідроенергетика є технологічно освоєним способом виробництва електроенергії, що має досить гарантований поновлюваний енергоресурс та найменшу собівартість виробництва електроенергії серед традиційних паливних і більшості нетрадиційних технологій її виробництва.

Таблиця 5.11

Гідроенергетичний потенціал малих рік у Карпатському регіоні

Області	Потенціал малих рік, млн. кВт. год/рік		
	Загальний потенціал	Технічний потенціал	Доцільно-економічний потенціал
Львівська	1814	1197	544
Закарпатська	4532	2991	1357
Івано-Франківська	399	263	120
Чернівецька	884	583	263
Карпатський регіон	7629	5034	2284
Україна	12501	8252	3747

Складено за: Сайт ПАТ «Укргідроенерго». – Режим доступу : www.uge.gov.ua..

Як бачимо, гідроенергетичні ресурси Закарпаття є найбільшими в Україні на одиницю площі водозабору. Із 12,5 млрд. кВт. год потенційної гідроенергії річкового стоку України на долю Закарпаття припадає 4,5 млрд. кВт. год, тобто чверть, при тому, що площа Закарпаття складає лише 2,1% від площі України. З них 2,9 млрд. кВт. год технічно доцільний гідропотенціал для виробництва електроенергії. Варто відзначити, що на сьогодні виробництво електроенергії в області зосереджено на чотирьох гідроелектростанціях: Терембле-Рікській ГЕС

²⁰¹ Альтернативні палива та інші нетрадиційні джерела енергії : Монографія / Адаменко О. М., Височанський В., Лютко В., Михайлів М. – Івано-Франківськ : ІМЕ, 2001. – 432 с.

(потужністю 27,0 МВт); Оноківській ГЕС (2,65 МВт); Ужгородський ГЕС (1,9 МВт) та Білинській ГЕС (0,63 МВт). З метою збільшення виробництва електроенергії запропонований проект будівництва Тереблянської ГАЕС потужністю 300 МВт. Проект передбачає спорудження додаткового водосховища на р. Вільшанка та додаткових водяних тунелів. Зокрема, річне виробництво електроенергії оцінюється у 400 млн. кВт., а вартість проекту складає майже 190 млн. у. о. Достатньо ваговиту частку в потенціалі гідроресурсів Карпатського регіону має Львівська область. На сьогодні у Львівській області діє Явірська мала ГЕС на р. Стрий, яка введена в експлуатацію ще в 2007 р., її потужність 450 кВт/год, а обсяг реалізованої продукції за 2010 р. склав 2,0 млн.грн., що у натуральних показниках майже 2,4 млн. кВт. Доцільно вказати, що існує також програма будівництва малих ГЕС на річках Стрий та Опір у Сколівському районі, яка передбачає будівництво 14 станцій загальною потужністю 20,5 МВт.

Однак незважаючи на позитиви від малої гідроенергетики, існують також і недоліки, тобто затоплення водосховищами значної території родючих земель в регіоні, а це в свою чергу, може призвести до екологічної катастрофи та руйнації гірської екосистеми. Адже велика територія землі Карпатського регіону має туристично-рекреаційне значення.

Стосовно проектів з освоєння вітру, то сьогодні застосування вітроустановок для виробництва електроенергії в промислових масштабах найбільш доцільно розвивати в районі Карпат, де середньорічна швидкість вітру > 5 м/с. Достатньо інтенсивно продовжується розвиток даних джерел енергії у Львівській області, де загальна величина потужності ВЕС оцінюється на рівні 500 МВт. Зокрема, варто вказати, що у Львівській області триває робота над проектами п'яти вітроелектростанцій ВЕС: ВЕС «Старий Самбір-1» – 12,5 МВт; ВЕС «Старий Самбір-2» – 25,0 МВт; Сколівська ВЕС – 37,5 МВт; Миколаївська ВЕС – до 30 МВт; Дрогобицька ВЕС – 23 МВт. Для вітроелектростанцій Закарпатської області перспективна площа на горі Гімба (1180 м), що розташована в 6 км від села Пилипець. Середньорічна швидкість вітру за даними місцевої Міжгірської гідрометеослужби складає понад 7,5 м/сек. Хороші метеорологічні умови також на площі гір Яворник та Менчул.

Доцільно зазначити, що перевагами такого виду енергетики є екологічно чистий спосіб вироблення енергії. Вона не забруднює атмосферу, не споживає палива і не спричинює теплового забруднення довкілля. Водночас, існують і деякі недоліки вітрової енергетики, зокрема вітрові електростанції створюють шум високої частоти, що заважає населеним пунктам, які близько розташовані біля них. Тому вони потребують для свого розміщення великих незайнятих земельних ділянок. Однак, не зважаючи на це, є ще один негатив

впливу вітрової енергетики, оскільки генератори великих вітро-двигунів обертаються зі швидкістю 30 обертів за секунду, що близько до частоти синхронізації телебачення, тому перешкоджатимуть прийому передач на відстані до 1,6 км²⁰².

Окрім цього, на сьогодні достатньо перспективною для використання у промислових цілях є геотермальна енергія, яка акумульована в перших десятих кілометрах Земної кори. За оцінкою вчених її загальний потенціал в Україні оцінюється величиною 438 10 кВт год на рік, що еквівалентно запасам палива в обсязі 50×106 т у.п.²⁰³. З усіх видів геотермальної енергії мають найкращі економічні показники гідрогеотермальні ресурси, тобто термальні води, пароводяні суміші і природна пара.

Варто зазначити, що перспективними для застосовування у промислових масштабах є ресурси нагрітих підземних вод, що виводяться з нафтою і газом, діючими свердловинами нафтогазових родовищ. Нині найпоширенішим і придатним для технічного використання джерелом геотермальної енергії в Карпатському регіоні є гетермальні води розташовані у Закарпатській області, яких тепловий потенціал оцінюються 490 МВт. Зокрема, з цікавою пропозицією виступив Інститут технічної теплофізики спільно з датською фірмою «HOUE & OLSSEN», щодо реалізації проектів теплозабезпечення виробничих об'єктів на основі використання термальних вод Закарпаття. За їх оцінкою ресурси термальних вод в даній області найбільш придатні для практичного застосування, зокрема вони зосереджені на семи родовищах: Берегівському, Косинському, Тереблянському, Велятинському, Великопаладському, Великобактянському та Ужгородському. Їх річний енергетичний потенціал становить близько 850 тис. тонн умовного палива²⁰⁴. Хоча слід вказати, що дані пропозиції не знайшли практичного застосування у області.

Необхідно також виділити, що основними перевагами при використанні геотермальної енергії є те, що даний вид енергії отримують від джерел тепла з великими температурами, тому вона має декілька особливостей: температура теплоносія значно менша за температуру при спалюванні палива. Отже, найкращий спосіб

---

²⁰² Перешкоди розвитку поновлюваних та нетрадиційних джерел енергії в Карпатському регіоні та шляхи їх подолання / М. І. Михайлів, Б. М. Лижичка // Нетрадиц. і понов. джерела енергії як альтернативні первинним джерелам енергії в регіоні : Матер. Другої міжнар. наук.-практ. конф., Львів, 19-20 червня 2003 р. – Львів, 2003. – С.16-17.].

²⁰³ Сердюк Т. В. Організаційно-економічний механізм енергозбереження в промисловості : Монографія / Т. В. Сердюк ; Мін-во освіти і науки України, Вінницький нац. техн. ун-т. – Вінниця : Універсум-Вінниця, 2005. – 153 с.

²⁰⁴ Енергозбереження на Закарпатті. – Режим доступу : <http://www.-carpathia.gov.ua/ua/488.htm>

використання геотермальної енергії – комбінований (видобуток електроенергії та обігрів). До недоліків можна віднести: достатньо низьку термодинамічну якість; необхідність використання тепла біля місця видобування; вартість спорудження свердловин виростає зі збільшенням глибини²⁰⁵.

Отже, підсумовуючи вище сказане, можна зробити висновок, що використання нетрадиційних енергетичних ресурсів (енергії сонця, вітру, води, біомаси тощо), на відміну від викопних палив (сланці, вугілля тощо) не обмежені геологічно накопиченими запасами. Це означає, що їх використання та споживання в промисловості не призведе до неминучого вичерпання даних запасів. Доречно також вказати, що вагомим аргументом є те, що при використанні нетрадиційних енергетичних ресурсів для отримання енергії, кошти, що раніше сплачувалися за придбання природного газу і які поповнювали бюджети країн-експортерів, залишатимуться в регіонах України. Окрім цього, впровадження біоенергетичних технологій в промисловість Карпатського регіону дають можливість:

- створити додаткові робочі місця на заводах по випуску енергетичного обладнання на біомасу;
- досягнути світового рівня ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів на виробництві;
- зменшити обсяги імпорту паливно-енергетичних ресурсів;
- підвищити конкурентоспроможність товарів регіону унаслідок зменшення частки енергії в собівартості продукції;
- зменшити енергоємність внутрішнього валового продукту, тобто виведенням з експлуатації енергоємних та низькорентабельних виробництв;
- зменшити обсяги шкідливих викидів у навколишнє середовище у зв'язку з технологічним переоснащенням виробництв;
- відстрочити терміни вичерпання вітчизняних не відновлюваних енергоносіїв;
- оновлювати основні виробничі фонди на підприємствах регіону та впроваджувати нові технології шляхом економії коштів на імпорті енергоносіїв тощо.

---

²⁰⁵ Альтернативні палива та інші нетрадиційні джерела енергії : Монографія / Адаменко О. М., Височанський В., Лютко В., Михайлів М.. – Івано-Франківськ : ІМЕ, 2001. – 432 с.

Післямова

Викладені у монографії результати дослідження доводять необхідність проведення модернізаційних перетворень промислового потенціалу регіонів України. Зважаючи на втрату виробничих потужностей Карпатського регіону, що відбулась протягом останніх двадцяти років, значне відставання в технологічному плані, доволі низьку інвестиційну активність та ряд інших проблем можна говорити про зниження ролі промисловості в економіці регіону і про наявність низки проблем, що не дозволяють сьогодні підвищити ефективність використання його промислового потенціалу.

Обґрунтовано, що реалізація курсу на модернізацію промисловості має здійснюватись шляхом структурно-інноваційного оновлення виробництва через структурну трансформацію, технологічну перебудову виробництва, залучення значних фінансових ресурсів, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної промислової продукції.

Окремий блок важливих питань пов'язаний з необхідністю удосконалення просторової організації промисловості Карпатського регіону. Через руйнування традиційних виробничих зв'язків набуває актуальності проблема залучення промислових підприємств до взаємодії в межах нових виробничих мереж та інноваційно-промислових кластерів. Саме ці структури повинні виступати ключовими елементами сучасної просторової організації економіки Карпатського регіону та формування його інноваційної системи, яка передбачає тісну взаємодію між науковим і виробничим секторами. Вирішення цього завдання можливе за умов налагодження гнучких форм кооперації, координації та інтеграції спільних дій як окремих суб'єктів господарської діяльності, так і шляхом реалізації різних форм державно-приватного партнерства.

З метою оптимізації структурних диспропорцій в промисловості регіону запропоновано концепцію її структурно-інноваційної модернізації, де визначено напрями модернізації та структурні пріоритети в розрізі традиційних галузей спеціалізації, які необхідно підтримувати, галузей, що слід розвивати і галузей, які потрібно започатковувати. Крім того, запропоновано систему заходів політики модернізації промисловості на рівні держави, регіональному та галузевому рівнях в розрізі стратегічно важливих та проблемних галузей промисловості регіону та сформульовано пропозиції щодо покращення інституційного і фінансового забезпечення інноваційної діяльності в регіоні, підвищення ресурсо- та енергоефективності промислового виробництва.

Запропоновані у монографії теоретико-методичні розробки можуть бути використанні центральними та регіональними органами влади при формуванні національної та регіональної промислової політики, прийнятті нормативно-правових та програмних документів з проведення модернізаційних перетворень у промисловому секторі регіонів держави.

Список використаної літератури

1. Актуальные проблемы трансформации и развития промышленности Украины : [монографія] / Л. А. Збаразская, В. М. Дегтярева, Л. С. Ванирак и др. / НАН Украины. Ин-т экономики пром-сти. – Донецк, 2004. – 364 с.
2. Альтернативні палива та інші нетрадиційні джерела енергії : [монографія] / О. Адаменко, В. Височанський, В. Лютко, М. Михайлів. – Івано-Франківськ: ІМЕ, 2001. – 432с.
3. Амоша О. А. Неоиндустриализация и новая промышленная политика Украины / О. А. Амоша, В. П. Вишневский, Л. А. Збаразкая // Економіка промисловості. – 2012. – №1-2. – С. 57-68.
4. Башкатова С. В. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності суб'єктів господарювання за рахунок власних фінансових ресурсів / С. В. Башкатова // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету.. – 2009. – № 15. – С. 210-215. – Серія. Економічні науки.
5. Безруков В. Оценка инновационной деятельности промышленных предприятий / В. Безруков, Г. Остапкович // Экономист. – 2001. – №5. – С. 37-41.
6. Белебеа І. О. Українська національна ідея (УНІ): візія, теорія і практика. Українські державотворчі діалоги / І. О. Белебеа, С. Й. Вовканич // Єдність розмаїття стратегічних пріоритетів національної ідеї, її сучасних складників і викликів. – Львів-Харків, 2010. – Вип. 1. – 53 с.
7. Белякова О.В. Екологічні інновації – шлях розвитку ринку екологічно чистих товарів / О.В. Белякова // Маркетинг і менеджмент інновацій. – Суми: ТОВ “ВТД “Університетська книга”, 2011. – №4. – Т. II. – С.268-273.
8. Блейклі Е. Дж. Планування місцевого економічного розвитку. Теорія і практика / Е. Дж. Блейклі. – [вид. 2-е] / пер. з англ. А. Камянець. – Львів : Літопис, 2002. – 416с.
9. Бойко О. Д. Історія України / О. Д. Бойко. – К. : Академвидав, 2010. – 686 с. – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-book-66.html>.
10. Бондар О. В. Реактивні інновації як засіб диверсифікації діяльності вітчизняних підприємств в умовах трансформації ринкової економіки та євроінтеграції України / О. В. Бондар // Економіка розвитку. – 2004. – № 1. – С. 78-82.
11. Бубенко П. Ключові моменти формування регіональних інноваційних систем в Україні / П. Бубенко, В. Гусев // Економіка України. – 2007. – №8. – С.33-39.

12. Бубенко П. Т. Концепция инновационной модели социально-экономического развития Харьковской области / П. Т. Бубенко, Э. А. Симпсон. – Харьков : Северо-Восточный научный центр НАН и МОН Украины, 2001. – 58 с.
13. Ваджра А. Апокалипсис украинского машиностроения / А. Ваджра // Newsland. - 2009. - 17 дек. - Режим доступа : <http://www.newsland.ru/News/Detail/id/444376>.
14. Вермінська О. М. Теоретичні засади вибору форм та джерел фінансування інноваційної діяльності підприємства / О. М. Вермінська, П. А. Гориславець. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Cher/2011_4/Vermynska.pdf
15. Вернадський В. И. Размышление натуралиста: научная мысль как планетное явление / В. И. Вернадський. – М., 1997. – С. 91-92.
16. Вовканич С. Модернізація економіки як творення суспільного коду єдності України / С. Вовканич, С. Шульц // Соціальна економіка. – Харків. – 2011. – №2. – С. 23-40.
17. Вовканич С. Соціогуманістичні засади модернізації економіки в системі реалізації української національної ідеї / С. Вовканич // Регіональна економіка. – 2012. – №2. – С. 3-23.
18. Вовканич С. Стратегічні виклики на шляху українського державотворення / С. Вовканич // Вісник НАН України, 2010. – № 11. – С. 12-21.
19. Гальчинский А. Становление инвестиционной модели экономического роста Украины / А. Гальчинский, С. Левочкин // Экономика Украины. – 2004. – №6. – С.4-10.
20. Геєц В.М. Інноваційні перспективи України : [монографія] / В. М. Геєц, В. П. Семиноженко. – Харків : Константа, 2006. – 272 с.
21. Горбан І. П. Стратегічні управлінські рішення у формуванні амортизаційної політики / І. П. Горбан. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/30_NIEK_2011/Economics/7_96432.doc.htm
22. Гранберг А. Г. Стратегия территориального социально-экономического развития: от идеи к реализации / А. Г. Гранберг // Вопросы экономики. – 2001. – № 9. – С. 19.
23. Денисюк В. Високі технології і високонаукоємні галузі – ключові напрями в інноваційному розвитку / В. Денисюк // Економіст. – 2004. – №5. – С.76-81.
24. Державна програма розвитку внутрішнього виробництва від 12 вересня 2011 р.. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
25. Державне агентство з енергозбереження та енергоефективності України. – Режим доступу: <http://www.naer.gov.ua>.
26. Диверсифікація. Бізнес освіта в Україні. – Режим доступу: <http://www.educate.com.ua/word/k/diversifikaciya.html>
27. Дьоміна Т. А. Екологія, природокористування, охорона навколишнього середовища / Т. А. Дьоміна. – М.: Аспект Пресс, 1997. – 145с.

28. Економіка підприємства : [підручник]; за ред. С. Ф. Покропивного. – К. : КНЕУ, 2003. – 608 с.
29. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.1.; редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Академія, 2000. – 864 с.
30. Економічна політика: [навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц.] / О. О. Беляєв, М. І. Дибя, А. С. Бебело, А. З. Зазимко та ін. – К. : КНЕУ, 2005. – 136 с.
31. Економічне і соціальне становище Чернівецької області за 2011 рік / Держкомстат України, Гол. управління стат. у Чернівецькій області. – Чернівці : ГУС ЧО, 2011. – 189 с.
32. Енергетична стратегія України на період до 2030 року. – Режим доступу : zakon1.rada.gov.ua/signal/kr06145a.doc.
33. Енергозбереження на Закарпатті. – Режим доступу : <http://www.-carpathia.gov.ua/ua/488.htm>
34. Ефективне використання енергії. – Режим доступу : <http://ua.-hicow.com 199499.html>
35. Єжакова Н.В. Аналіз фінансово-кредитного забезпечення інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості АР Крим / Н. В. Єжакова // Фінанси, банки, інвестиції. – 2011. – №1. – С. 64–70.
36. Жаліло Я. А. Послаблення залежності економіки старопромислових регіонів України від зовнішньоекономічних чинників як стратегічний орієнтир структурної політики // Я. А. Жаліло, О. Ю. Снігова // Стратегічні пріоритети. – 2012. – №1. – С. 85-91.
37. Жихор О. Б. Оцінка достатності потенціалу підприємств для реалізації проектів інноваційного розвитку / О. Б. Жихор // Науковий вісник Ужгородського університету. Сер. Економіка. Вип.14. – Ужгород, 2003. – С. 113-119.
38. Заславский А. А. Теорема Понселе в евклидовой и алгебраической геометрии / А. А. Заславский, Г. Р. Челноков // Математическое образование. – 2001. – №4(19). – С. 23-30.
39. Захарченко В. І. Методика економічної оцінки потенціалу факторів трансформації промислових територіальних систем / В. І. Захарченко // Економіка промисловості. – 2006. – № 4(35). – С. 56-66.
40. Захарченко В. І. Трансформаційні процеси у промислових територіальних системах України / В. І. Захарченко. – Вінниця: Гіпаніс, 2004. – 547 с.
41. Збаразька Л. О. Внутрішній ринок України: проблеми і стратегія розвитку / Л. О. Збаразька // Наукові праці ДонНТУ. Серія: економіка. Випуск 68. – – Режим доступу: <http://ea.donntu.edu.ua:8080/jspui/bitstream /123456789/347/1/>
42. Иванов В. Л. Организация управления экономической устойчивостью предприятия на основе совершенствования его организационной структуры управления : [монография] / В. Л. Иванов. – Луганск : ВНУ им. В.Даля, 2007.–148с.

43. Інноваційна діяльність у Львівській області у 2010 році : стат. зб. – Львів : ГУС у Лівів. обл., 2011. – 64 с.
44. Інноваційна діяльність у Львівській області у 2008 році : стат. зб. – Львів : ГУС у Лівів. обл., 2009. – 85 с.
45. Інноваційна діяльність промислових підприємств : стат. зб. – Ужгород : ГУС у Закарпат. обл., 2011. – 72 с.
46. Інноваційна стратегія українських реформ / [Гальчинський А. С., Геєць В. М., Кінах А. К., Семиноженко В. П.]. – К. : Знання України, 2002. – 326 с.
47. Інноваційно-технологічний розвиток економіки / за ред. акад. НАН України В. М. Гейця, акад. НАН України В. П. Семиноженка, чл.-кор. НАН України Б. Є. Кваснюка. – К. : Фенікс, 2007. – 564с.
48. Інфляція в Україні та реальний ВВП: прогноз на 2012 рік. – Режим доступу: <http://ua-ekonomist.com/113-inflyaciya-v-ukrayini-ta-realniy-vvp-prognoz-na-2012-rik.html>
49. Казанцев А. К. Основы инновационного менеджмента: теория и практика : [монографія]; под.ред. А. К. Казанцев, Л. Э. Миндели. – М. : Экономика, 2008. – 518 с.
50. Карпатський економічний район. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/>
51. Класифікатор видів економічної діяльності. – К. : Держкомстат країни, 1996. – 250 с.
52. Ключев А. П. Формула української модернізації: взятися і зробити / А. П. Ключев // Дзеркало тижня. – 27 травня 2011. – №19. – Режим доступу : <http://dt.ua/economics>.
53. Концепція «неатомного» шляху розвитку енергетики України. – Режим доступу: www.ch20.org/ukr/nncconcept_ukr.pdf.
54. Концепція загальнодержавної цільової програми розвитку промисловості України на період до 2017 року. – Режим доступу : <http://industry.kmu.gov.ua>.
55. Краснокутська Н. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка / Н. С. Краснокутська. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 352 с.
56. Лібанова Э. Трудовой потенциал: проблемы статистической оценки / Э. Либанова, Е. Палий // Вестник статистики. – 1990. – №3. – С. 10-15.
57. Луцків О. М. Структурна модернізація промисловості: пріоритети та напрями реалізації / О. М. Луцків // Управління розвитком. – 2011. – №4. – С. 163-164.
58. Лучик В. Є. Інноваційна політика розвитку регіонів / В. Є. Лучик. – Режим доступу: <http://elibrary.nubip.edu.ua/13350/1/111ve.pdf>
59. Люта О. В. Банківське кредитування як інструмент фінансового за безпечення розвитку інноваційного сектору економіки / О. В. Люта. – Режим доступу: // <http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/6436/-1/Credit.pdf>

60. Максимчук М. В. Горизонтальная и вертикальная структуризация культурно-хозяйственного пространства государства / М. В. Максимчук // Перспективы инновационного развития Республики Беларусь: сб. науч. статей II Межд. науч. конф., Брест, 19-20 мая 2011 г. / Брестский гос. техн. ун-т; редкол.: А. М. Омелянюк (отв. ред.) [и др.]. – Брест : БрГУ, 2011. – С. 35-37.
61. Максимчук М. В. Інституційні зміни у промисловості регіону: проблеми та шляхи вирішення / М. В. Максимчук // Економічний форум. – 2012. – №1. – С.150-156.
62. Маслак О. І. Стратегія диверсифікації інноваційного розвитку промисловості України / О. І. Маслак, О. І. Шевчук // Сталий розвиток економіки. – 2012. – №3-2[13]. –С. 8-12. – Хмельницький
63. Матросова Л. М. Формування організаційно-економічного механізму управління інноваційними процесами у промисловості / Л. М. Матросова. – Луганськ : СУДУ, 2000. – 462 с.
64. Мельник Л.Г. Екологічна економіка: підручник / Л. Г. Мельник; [3-тє вид., випр. і допов.]. Суми : ВІД "Університетська книга", 2006. – 367 с.
65. Мельник М. В. Анализ и оценка систем управления на предприятиях / М. В. Мельник. – М.: Дека, 2005. – 136 с.
66. Михайлів М. І. Перешкоди розвитку поновлюваних та нетрадиційних джерел енергії в Карпатському регіоні та шляхи їх подолання / М. І. Михайлів, Б. М. Лижичка // Нетрадиційні і поновлювальні джерела енергії як альтернативні первинним джерелам енергії в регіоні: матер. другої Міжнар. наук.-практ. конф., Львів, 19-20 червня 2003 р. – С.16-17.
67. Модернизация российской экономики: структурный потенциал / отв. ред. Н. И. Иванова; науч. рук. Ю. В. Куренков. – М. : ИМЭМО РАН, 2010. – 228 с.
68. Моніторинг роботи підприємств легкої промисловості Прикарпаття. – Режим доступу: <http://briz.if.ua/3167.htm>
69. Наливайко Н. Я. Лізинг як альтернативний інструмент модернізації основного капіталу лісових та деревообробних підприємств Карпатського регіону України / Н. Я. Наливайко // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.8. – С. 220-229.
70. Наукова та інноваційна діяльність в Україні 2010 р. : стат. зб. – К.: ДП «Інформ.-видавн. центр Держстату України», 2011. – 282 с.
71. Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2011 році : стат. зб. – К. : ДСС України, 2012. – 305 с.
72. Научно-технический потенциал отрасли / А. В. Абрамов, А. Г. Александров, А. Н. Белов и др. – М. : Экономика, 1984. – 104 с.
73. Нафтохімічна промисловість Буковини збільшує свої оберти. – Режим доступу: <http://bukpravda.cv.ua/news/ekonomika/item/1224>.

74. Норт Д. Насилие и социальные порядки. Концептуальные рамки для интерпретации письменной истории человечества / Д. Норт, Д. Уоллис, Б. Вайнгаст ; пер. с англ. Д. Узланера, М. Маркова, Д. Раскова, А. Расковой – М. : Изд-во Института Гайдара, 2011. – 480 с.
75. Основи ефективного розвитку підприємства в умовах трансформації сучасних механізмів господарювання / [Акіменко П. І., Омельченко Т. В., Артюхова І. В. та ін.]; за заг. наук. ред.. П. Наливайченко. – Сімферополь : Фенікс, 2010. – 520 с.
76. Основні засоби Львівщини : стат. зб. – Львів: ГУС у Львів. обл., 2011. – 83 с.
77. Офіційний сайт Головного управління статистики в Івано-Франківській області. – Режим доступу : <http://stat.if.ukrtel.net/>
78. Офіційний сайт Головного управління статистики в Івано-Франківській області. – Режим доступу : www.if.ukrstat.gov.ua
79. Офіційний сайт Головного управління статистики у Львівській області. Прес-реліз. – Режим доступу : www.stat.lviv.ua
80. Офіційний сайт Головного управління статистики у Чернівецькій області. – Режим доступу : <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>.
81. Офіційний сайт Державного агентства з енергозбереження та енергоефективності України. – Режим доступу : <http://www.naeg.gov.ua>.
82. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
83. Офіційний сайт загальнодоступної база даних емітентів. – Режим доступу : <http://stockmarket.gov.ua/db/yearreports/119119/83/temp>
84. Офіційний сайт ПАТ «Укрідроенерго». – Режим доступу : <http://www.uge.gov.ua/clients/ukrge/site.nsf>.
85. Пахомова Н. В. Инновации экологически-устойчивого развития: ситуация в России в контексте международного опыта / Н. В. Пахомова, О. И. Сергиенко // Проблемы современной экономики. – 2004. – №1. – С. 89-96.
86. Пельтек Л. В. Розвиток регіональної промислової політики держави: теорія, методологія, механізми: [монографія] / Л. В. Пельтек. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – 268 с.
87. Петрович Й. М. Залучення іноземних інвестицій для розвитку машинобудування Закарпаття / Й. М. Петрович, О. В. Феєр. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Logistyka/2010_669/43.pdf
88. Потенціал національної промисловості: цілі та механізми ефективного розвитку [Кіндзерський Ю. В., Якубовський М. М., Галиця І. О. та ін.]; за ред. Ю. В. Кіндзерського. – К. : Вид-во Ін-ту економ. та прогнозування. – 2009. – 928 с.

89. Прес-реліз. До дня працівників машинобудування. – Львів : ГУСЛЮ, 2012. – Режим доступу: <http://lv.ukrstat.gov.ua>.
90. Прилуцький В. Модернізація промисловості Радянської України у міжвоєнний період (1921-1938 рр.) / В. Прилуцький // Проблеми історії України: Факти, судження, пошуки: Міжвід. зб. наук. пр. – Вип. 11 / НАН України. Ін-т історії України; Відп. ред. С. В. Кульчицький. – К., 2004. – С.94-128.
91. Приходько Т. И. Структурные изменения в экономике Украины: влияние внутренних и внешних факторов, последствия глобального кризиса / Т. И. Приходько // Проблемы прогнозирования. – 2011. – №5. – С. 116-133.
92. Програма економічних реформ на 2010-2014 рр. “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава” від 02.06.2010 р. – – Режим доступу : <http://document.ua/programa-ekonomichnih-reform-na-2010-2014-roki-zamozhne-suspdoc.html>.
93. Програма розвитку науково-технічної та інноваційної діяльності області до 2015 року. – Режим доступу : <http://www.if.gov.ua/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=670>
94. Проект развития информационного общества в России. Программа действий. – М. 2004. – 56с.
95. Промислова екологія. – Режим доступу: <http://eco.com.ua/content/energobzbezheniya-v-suchasni-ukraini>.
96. Промисловість Буковини у 2005-2010 роках: стат. зб. – Чернівці : ГУС у Чернів. обл., 2011. – 184 с.
97. Промисловість Закарпатської області за 2010 рік: стат. зб. – Ужгород: ГУС у Закарпат. обл., 2011. – 134с.
98. Промисловість Закарпаття: здобутки та перспективи розвитку. – Режим доступу: <http://karpatnews.in.ua/news/19490>.
99. Промисловість Івано-Франківської області за 2010 рік : стат. зб. – Івано-Франківськ: ГУС у Ів.-Фр. обл., 2011. – 134 с.
100. Промисловість Львівщини : стат. зб. – Львів : ГУС у Лівів. обл., 2011. – 187 с.
101. Промисловість України у 2007-2010 роках: стат. зб. – Київ: Державна служба статистики України, 2011. – 307 с.
102. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : [монографія] / [Варналій З. С., Мокий А І., Новикова О. Ф., Новикова С. А., Романюк С. А., Чужиков В. І. та ін.]; за ред. З. С. Варналія. – К. : Знання України, 2005. – 498 с.
103. Рейтинг енергоефективності України. – Режим доступу: <http://www.energy-index.com.ua/uk/ratings/2011/regions>
104. Реутов А. Ю. Практическая интерпретация количественной оценки инновационной активности организации / А. Ю. Реутов. – Режим доступу: <http://sun.tsu.ru/mminfo/000063105/352/image/352-160.pdf>

105. Родіонов О. В. Особливості екологічного менеджменту в життєвому циклі виробів підприємств / О. В.Родіонов // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. – 2006. – Вип. 15. – С. 178-185.
106. Рожко А. О. Перспективи використання відновлювальних джерел енергії в Україні / А. О. Рожко // Энергосбережение. – 2007. – №2. – С. 25-28.
107. Руденко В. П. Інвентаризація природних ресурсів / Екологічна енциклопедія : у 3 т. / В. П Руденко ; ред.кол. А. Б. Толстоухов та ін. – К. : ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації», 2007. – Т. 2. – 118 с.
108. Руденко В. П. Стоимостная переоценка природно-ресурсного потенциала Украины / В. П. Руденко, С. В. Руденко // География и природные ресурсы. – 2011. – № 1. – С. 173-176.
109. Рудь Н. Т. Фінансові механізми підтримки інноваційного бізнесу в регіонах / Н. Т. Рудь // Економічний форум. – 2011. – №2. – С.24-29.
110. Садков В. Г. Оценка уровня инновационности экономики и ключевые направления формирования целостной многоуровневой национальной инновационной системы / В. Г. Садков, П. Н. Машегов, Е. А. Збинякова // Инновационная экономика. – №1. – 2006. – С.49-53.
111. Семенов А. С. Венчурное финансирование инновационной деятельности / А. С. Семенов, А. И. Каширин // Инновации. – 2006. – № 1. – С. 29–37.
112. Сердюк Т. В. Організаційно-економічний механізм енергозбереження в промисловості : [монографія] / Т. Сердюк. – Вінниця : Універсум-Вінниця, 2005. – 153 с.
113. Скоробогатов М. М. Диверсифікація як один із шляхів підвищення ефективності діяльності підприємств у сучасних умовах / М. М. Скоробогатов, О. І. Куцерубова // Економічний вісник Донбасу, 2011 – №3 (25). – С. 58-62.
114. Сологуб О. П. До питання методологічних підходів побудови системи показників продуктивності праці в регіоні / О. П. Сологуб // Регіональна економіка. – 1998. – № 4. – С. 47-56
115. Справочник по функционально-стоимостному анализу / под. ред. М. Г. Карпунина. – М., 1988. – 226с.
116. Статистика : [підручник] / [Головач А. В., Єріна А. М., Козирев О. В. та ін.]; за ред. А. В. Головача, А. М. Єріної, О. В. Козирева. – К. : Вища школа, 1993. – С. 109-111. – 420 с.
117. Статистичний збірник «Регіони України». Частина II / за ред. Осауленка О. Г. – К. 2011 р., 783 с.
118. Статистичний щорічник Львівської області за 2010 рік. Ч. 1 / Гол. управ. стат. у Львівській області. – Львів : ГУС ЛО, 2011. – 314 с.

119. Статистичний щорічник Чернівецької області за 2010 рік / Держкомстат України, Гол. Управління стат. у Чернівецькій області. – Чернівці : ГУС ЧО, 2011. – 514 с.
120. Сторонянська І. Міжрегіональні інтеграційні процеси в Україні: тенденції та перспективи розвитку: [монографія] / І. Сторонянська. – Львів : ІРД НАН України, 2009. – 392 с.
121. Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України: В 3 т. / За ред. акад. НАН України В. М. Гейця, акад НАН України В. П. Семиноженка, чл.-кор. НАН України Б. Є. Кваснюка. – К.: Фенікс, 2007. Т. 2. – 565с.
122. Структурні зміни та економічний розвиток України: [монографія] / [Геєць В. М., Шинкарук Л. В., Артьомова Т. І. та ін.]; за ред. д-ра екон. наук Л. В. Шинкарук; НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2011. – 696 с.
123. Творча спадщина Йозефа А. Шумпетера та трансформація сучасної економіки України. – Чернівці: Рута, 2003. – 368 с.
124. Тенденції розвитку промисловості регіону / [Баланюк І. Ф., Проданова І. І., Бліннікова О. В., Човні М. В.] // Інноваційна економіка. – 4(30), 2012. – С. 4-9.
125. Терещенко О. О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: [навч. посіб.] / О. О. Терещенко. - К. : КНЕУ, 2003. – 554 с.
126. Технічна газета. – Режим доступу: <http://eutg.net/ua/article/3759>
127. Технічний звіт з оцінки відновлюваної енергетики в Україні в рамках стратегії екологічного аналізу програми USELF, компанія Black & Veatch, вересень 2011 рік. – 28 с.
128. Технологічна модернізація промисловості України / за ред. Л. І. Федулової; Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2008. – 472 с.
129. Товарна структура зовнішньої торгівлі Закарпатської області 2004-2011 рр. / Прес-реліз. – Режим доступу : <http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/zez/index.html>
130. Товарна структура зовнішньої торгівлі Закарпатської області 2011 р. / Прес-реліз. – – Режим доступу : <http://www.uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/zez/index.html>
131. Товарна структура зовнішньої торгівлі Івано-Франківської області 2004-2011 рр. /Прес-реліз. – Режим доступу: <http://www.if.ukrstat.gov.ua/>
132. Товарна структура зовнішньої торгівлі Івано-Франківської області 2011 р. / Прес-реліз. – Режим доступу : <http://www.if.ukrstat.gov.ua/>
133. Товарна структура зовнішньої торгівлі Львівської області 2004-2011 рр. Прес-реліз. – Режим доступу : http://www.lv.ukrstat.gov.ua/-/ukr/si/inf_2009.php?vid=1&code=10&ozn news=2&show=1&show2=1
134. Товарна структура зовнішньої торгівлі Львівської області 2011 р. / Прес-реліз. – – Режим доступу : http://www.lv.ukrstat.gov.ua/-ukr/si/inf_2009.php?vid=1&code=10&ozn news=2&show=1&show2=1

135. Товарна структура зовнішньої торгівлі Чернівецької області 2004-2011 рр. Прес-реліз. – Режим доступу: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua/>
136. Товарна структура зовнішньої торгівлі Чернівецької області 2011 р. Перс-реліз. – Режим доступу: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua/>
137. Трудовий потенціал і зайнятість: теоретичні основи та регіональні особливості / під. заг. ред. М. І. Долішнього, С. М. Злупка. – Ужгород : Карпати, 1997. – 422 с.
138. Фатхутдинов Р. А. Инновационный менеджмент: [учеб. для вузов.] / Р. А. Фатхутдинов; 6-е изд. СПб. : Питер, 2011. – С. 540
139. Федулова Л. І. Інноваційна економіка: [підручник] / Л. І. Федулова. – К. : Либідь, 2006. – 480 с.
140. Федулова Л. І. Тенденції та перспективи розвитку промисловості України / Л. І. Федулова. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/eprom/2008_43/st_43_08.pdf
141. Филиппова И. Г. Концепция подхода к оценке деятельности управленческого персонала / И. Г. Филиппова, Г. С. Балахнин // Вісник СНУ ім. В. Даля. – Луганськ. – 2010. – Ч. 1. – № 11. – С. 266-271.
142. Франко І. Поза межами можливого / І. Франко // Вибрані твори у п'ятдесяти томах. Т. 45. – К. : Наукова думка, 1986. – 284с.
143. Ханну Касі Ми плануємо розширити український бізнес АББ вп'ятеро / Ханну Касі. – Режим доступу: <http://ua-energy.org/post/11772>
144. Хруцкий В. Е. Оценка персонала. Критика теории и практики применения системы сбалансированных показателей / В. Е. Хруцкий. – М. : Финансы, 2009. – 224 с.
145. Хрущев А. Т. География промышленности СССР / А. Т. Хрущев. – М.: Высшая школа, 1990. – 223 с.
146. Ціна енергоефективності. – Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/~2/0/all/2011/10>
147. Черкас Н. І. Структурно-секторальна модель експорту: об'єктивні чинники економічного зростання України / Н. І. Черкас // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – №1(127).
148. Шаповал М. І. Менеджмент якості: [навч. посіб.] / М. І. Шаповал. – К. : Знання України, 2007. – 471 с.
149. Шовкалюк В. С. Комерціалізація наукових розробок: проблеми та можливості / В. С. Шовкалюк. – Режим доступу: <http://eep.org.ua/files/2010>
150. Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. – European Commission, 2002, COM(2010) 2020 final.

Наукове видання

Карпатський регіон: актуальні проблеми та перспективи розвитку : монографія у 8 томах / НАН України. Інститут регіональних досліджень; наук. ред. В.С. Кравців. – Львів, 2013. – Том 3. Промисловий потенціал / відп. ред. С.Л. Шульц. – 2013. – 292 с.

Серія «Проблеми регіонального розвитку»

Комп'ютерний макет:
П.С. Попадюк

© Інститут регіональних досліджень НАН України, 2013

Підп. до друку 12.08.2013 р. Формат 60×84/16. Папір офс. №1. Офс. друк.
Ум.-друк. арк. 19,71. Наклад 300 прим.

Оригінал-макет виготовлено в Інституті регіональних досліджень НАН України.
79026, м. Львів, вул. Козельницька, 4.

Видруковано в ПП «Арал».
79026, м. Львів, вул. Козельницька, 4.